

FORSÖG

TIL

RUNAMO-INDSKRIFTENS

PALÆOGRAPHISKE UDVIKLING OG FORKLARING

MED

TILFÖIEDE UNDERSÖGELSER OM DE DEN VEDKOMMENDE OLDSAGN,
DE SKANDINAVISKE RUNERS ÆLDSTE HOVEDARTER, OG RUNERNES
GAMLE BRUG BLANDT FLERE EUROPÆISKE FOLK, M. M.

VED

FINN MAGNUSEN.

Indhold.

	Side.	
INDLEDNING	47.	
FÖRSTE AFDELING. Selve Indskriften efter sædvanlig Skrivemaade, med Oversættelse i nyere Dansk og udførligt Forsøg til dens historiske Forklaring . .	65.	
ANDEN AFDELING. Om Hedenolds Runer overhoved og de forskjellige Runearter af det ældste Slags, i hvilke Indskriften sees at være aflattet, i Særdelshed m. m.	129.	
TREDIE AFDELING. Udsigt over de övrige, uden for det egentlige Skandinavien fordum brugte, europæiske Runearter	211.	
FJERDE AFDELING. Runamo-Indskriftens Characterers Dechiffriering (efter hosføjede Afbildninger), saavel af deres Figurer som af de Former, paa hvilke Opløsningen af Binderunerne grunder sig, med de dertil hørende palæographiske Oplysninger	287.	
TILLÆG:		
1) Undersøgelse om den ældste Brug af Runerne ( ) og	321.	
2) Om Runamo-Indskriftens bagvendte Retning med Hensyn til andre, især de ældste nordiske af samme Art	335.	
FEMTE AFDELING. Runamo-Indskriftens Characterers Omskrivning til Ord og Navne, ved almindelige Runer i sædvanlig Retning	352.	
TILLÆGSBEMÆRKNINGER om Runamo-Indskriftens magiske Skrivemaade eller Hovedretning, Versemaal og Ordfoining, samt den formeentlig symboliske Betydning af adskillige i den forekommende Tegn eller Characterer		368.

FORSÖG

TIL

RUNAMO-INDSKRIFTENS

PALÆOGRÁPHISKE UDVIKLING OG FORKLARING

MED

TILFÖIEDE HISTORISKE UNDERSÖGELSER OM DENS
OPHAVSMÆND OG ANLEDNINGEN TIL DENS
INDHUGGELSE M. M.

VED

FINN MAGNUSEN.

1910

STATISTISKA BUREÅN

STATISTISKA BUREÅN

STATISTISKA BUREÅN

Indledning.

Fra den 15de Juli 1853 eller Tilendebbringelsen af den ved Videnskabernes Selskab foranstaltede Undersøgelse over *Runamo* ved den dertil udnævnte Committee, havde jeg, indtil den 22de Mai 1854, altsaa i en Tid af fulde 10 Maaneder, ingen anden Mening derom end den, som jeg paa selve Stedet havde fattet, og som findes anført i Committeeens Beretning (herovenfor S. 41—42)*).

I den der fremsatte, kun til et fjærnt og usikkert Resultat ledende Anskuelse rokkedes jeg aldeles ikke ved mangfoldige gjentagne Forsög til Indskriftens Læsning paa sædvanlig Maade, ved hvilke jeg ikke kunde udbringe et eneste sammenhængende Ord, end mindre Noget, som sikkert viste sig at tilhøre noget vist Sprog. Men paa den ovennævnte 22de Mai, om Eftermiddagen, da jeg havde efterseet den 1ste Correctur af det 1ste Aftryk af den Kobberplade, der forestiller de af Indskriftens Characterer, som af Prof. *Forchhammer* vare erkjendte for at være indhugne eller frembragte ved Kunst, fik jeg tilfældigviis det Indfald, at forsöge Indskriftens Læsning bagfra eller fra Höire til Venstre. Strax læste jeg

---

*) De Karakterer paa en ved Danzig af Jorden opgravet Urne, med hvilke jeg da fandt at den her omhandlede Indskrifts Bogstavtegn havde nogen Lighed, ere nu blevne ategnede efter det Facsimile, der havest af den i det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager, — og findes tilligemed Urnens egen Figur paa den herhos fölgende 4de Kobbertavle. See ovenfor S. 16, 41—42.

da, uden mindste Hindring, Ordet *hiltékinn* (*hildekinn* eller *hyldekinn*) og de øvrige fulgte snart efter uden nogen synderlig Besværighed, ved at læse Indskriften saaledes, men ellers efter de Regler, hvorefter man i Island (og flere Lande) fordum har pleiet, samt tildeels endnu pleier at opløse de saakaldte *Binderuner* (indviklede eller sammensflettede Runer). Efterhaanden nedskrev jeg Ordene, samt fandt strax, at de vare, med Undtagelse af selve Begyndelsesordene, affattede i det oldnordiske Sprog, og udgjorde fuldkommen regelrette, ja endog allitererede Vers i det saakaldte *Fornyrðalag* (Oldtidens Versemaal) ogsaa kaldet *Starkaðarlag* 3: Stærkoddens Versemaal, sandsynligviis af det Kvad, som denne Kæmpeskjald siges at have digtet om Braavalleslaget, i hvilket Kong Harald Hildetand omkom.

Indtil *Torfæus*, som allerførst bragte noget Lys over Danmarks (for os) ældste Tidsregning og Historie, plejede Forfatterne at rykke Harald Hildetands Regjeringsperiode meget høit op i Tiden; saaledes siger *Ole Worm*, at Harald blev Konge Aar 276 efter Chr. Af de nyere Forfattere, som med større Kritik have søgt at give den en chronologisk Bestemmelse, har den lærde Svensker *Wallman* antaget, at Braavalle-Slaget holdtes Aar 680. Derimod ere Nordens fleste øvrige Sagngrandskere nu enige om at henføre det til det 8de Aarhundrede, dog for det meste i forskjellige Aar, — nemlig: *Espolin* henved 718, *P. E. Müller*, *N. M. Petersen* (og tildeels *Suhm*) 730, *Torfæus* 735, *Bredsdorff* (og tildeels *Suhm*) 770. Med denne Periode stemmer ogsaa, mere eller mindre, Sandsynligheden af de forskjellige Slægtregistre fra Harald Hildetand og Ragnar Lodbrok, som Landnama og flere Oldskrifter indeholde.

Visselig fattes jeg Ord til at beskrive hvor overrasket og forbauset jeg blev ved den fuldkommen forstaaelige, ja klare og tydelige Sammenhæng af den her omhandlede versificerede Indskrift, saaledes som jeg i henved et Par Timer havde dechiffreret den. Først lagde jeg

rigtignok især Mærke til de deri forekommende Aser og Alfer, Odin, Freyr og Freya (eller Kjærligheds-, Venskabs- og Trofastheds-Guderne overhoved); dernæst dertil at *Hildekinn* eller *Hyldekinn* her maatte være et Tilnavn, der svarede til det nu almindelig bekjendte *Hildetand*, især da jeg snart antog, at den Harald, der nævnes sidst i Indskriften, maatte være den samme Person. Herom overbevistes jeg endvidere ved at finde hans af Sagaerne bekjendte Skjald *Gard* (ogsaa nævnet af *Saxo*) som den der indhuggede Indskriften, men *Ring* og *Ole*, disse baade af *Saxo* og Sagaerne bekjendte Personer, som hans Modstandere.

Idet jeg forbeholder mig herefter at omskrive og nærmere forklare selve Indskriften efter dens saaledes fuldførte Dechiffreering, melder jeg her foreløbig, at den første, som jeg ansaae for min Pligt at meddele den hele Opdagelse, var naturligviis den udmærkede Lærde, som var den første Ophavsmand til Runamos videnskabelige Undersøgelse og som tillige forstod sig vel paa Runer, men dog især var fuldkommen fortrolig saavel med *Saxos* som Sagaernes hertil hørende Beretninger, — nemlig Biskop *Peter Erasmus Müller*. Efter at jeg selv paa et Aftryk af Kobberet havde nedskrevet min Læsning af Indskriften, lempet efter enhver af Originalens Characterer især, tog jeg deraf en ligelydende Gjenpart og sendte den strax efter til Biskoppen, som da opholdt sig paa Landet, dog ikke langt fra Staden. Han undersøgte det Hele saavidt muligt, og snart erholdt jeg hans Svar, som jeg anseer for at være af den Vigtighed, at det her bör meddeles *in extenso*:

“Fortunen den 24de Mai 1854.

“Saare behageligen blev jeg overrasket ved den Pakke, min Søn
 “medbragte fra Hr. Professoren til mig, hvoraf jeg erfarede Deres Op-
 “dagelse af Runamoskiftens Læsning. Dette overgik langt min For-
 “ventning og endog mit Haab. Runernes Læsning forekommer mig,
 “efter hvad jeg herude kan skjønne, ligesaa rigtig som ingenicus. Bliver
 “der end i det Enkelte Tvivl tilbage, synes mig dog det Hele at passe

Vid. Sel. hist. og philos. Aftn. VI Decl.

G

“saa godt sammen, at det selv er Borgen for sin Gyldighed. Om Adskilligt, som i Indskriften er mig dunkelt, vil jeg ved Samtale med Hr. Professoren erholde nærmere Oplysning. Idet jeg altsaa af Hjertet lykønsker Dem, den gamle Literatur og mig selv med denne Opdagelse forbliver jeg Deres (o. s. v.)

P. E. Müller.”

Kort Tid derefter kom Biskoppen selv til Staden; jeg havde den Fornøjelse at tale med ham om den hele Sag, og kunde ikke forstaae rettere end at han fandt sig fuldkommen tilfredsstillet ved den Lösning af Tvivl, som han havde fattet over enkelte Ubetydeligheder. Jeg fandt saaledes (efter at det Fornødne af mig den 30te Mai var meddeelt Videnskabernes Selskab i et foreløbigt Foredrag) ingen Betænkelighed ved at meddele Prof. *Schouw*, efter hans Begjæring, en Beretning om den skete Opdagelse med Indskriftens Omskrivning til sædvanlig Bogstavskrift og mit Forsøg til dens øvrige Forklaring, som udgjorde (med en kort Indledning om Runerne overhoved) Nr. 119 og 120 af hans danske Ugeskrift, der udkom i Juni 1854.

Nu burde rigtignok, som det vil forekomme de Fleste, Runamo-Indskriften, saaledes som den da var bleven læst og fortolket, strax have været fuldstændig udgivet. Men, — den var da, blandt alle hidtil publicerede eller nogenlunde bekjendte, den eneste af sin Slags, hvorfor det forekom mig ønskeligt at andre lignende nordiske, hvortil der da var Udsigt, kunde forklares og udgives. Just i det samme Aar, da Runamo-Indskriften undersøgtes (1855), ankom hertil fra Edinburgh en Afbildning med forskjellige dertil hørende Afhandlinger af en ældgammel Runeskrift fra en Obelisk eller et forhenværende Steenkors i Ruthwell, en Flekke i England, kort fra den skotske Grændse, forhen liggende i det selvstændige Kongerige Northumberland, dog i et District, der end før havde tilhørt de skotske Picters, som af mange sagkyndige Lærde antages at have været af nordisk Oprindelse. Det var allerede for kort

Tid siden bleven opdaget og bevist, at denne Indskrift var affattet i de saakaldte angelsaxiske Runer, samt at den tillige indeholdt Ord, som deels kunde antages for at være angelsaxiske, deels skandinaviske. Da Runamoindekriften endnu er den ældste blandt de egentlig nordiske, der nogenlunde kunne henføres til et vist Tidsløb, men vore Oldsagn berette, at Harald Hildetand havde udstrakt sine Krigstog og Erobringer til Northumberland, hvor Ruthwell forhen laae, fandt jeg mig opfordret til nøje at undersøge den hele Sag, især dog Indskriften og de forskjellige Aftegninger af den, som jeg havde kunnet overkomme, med det hidtil ikke noksom bekjendte Alphabet, hvortil den egentlig hørte. — Jeg var, efter min Mening, saa heldig at kunne dechiffere det Hele (forsaavidt det blev mig muligt efter Aftegningerne, og Indskriften selv ikke, förend de toges, var bortfaldet eller beskadiget) — hvorved det tillige blev godtgjort, at den maatte være forfattet omtrent i Aaret 650, og fölgelig, efter al Sandsynlighed, ældre end Runamoindekriften. Denne vidtlöftige Undersögelse medtog en saa betydelig Tid for mig, at den ikke kunde blive fuldstændig publiceret förend i Aaret 1837.

Imidlertid vare, ligefra 1834 af, adskillige interessante runologiske Opdagelser, tildeels foranledigede af Runamoskriftens Læsning, gjorte i Danmark, samt forskjellige det forhen eller endnu tilhörende Provindser, hvilke jeg og efter Leilighed og Evne har sögt at bidrage til at undersøge og oplyse, — hvorved Paralleler til den nysnævnte Indskrift virkelig ere eller herefter ville blive bragt for Dagen. Jeg havde i Sinde at omhandle dem alle i den almindelige Hoved-Undersögelse om Runerne og deres Oprindelse, hvortil jeg allerede har samlet betydelige Forarbejder, — men har maattet opsætte dens Fuldförelse (hvis Liv og Helbred undes mig) til den sandsynligviis ikke fjærne Tidspunkt, naar tilstrækkelig Underretning kan faaes om *Prinsep's*, *Lassen's* og *Fleres* nyeste vigtige Opdagelser i den ældste indisk-baktriske Palæographie. Alt dette har jeg ellers nærmere udviklet i en säregen (ovenfor meddeelt)

Udsigt over Runelitteraturens nærværende Standpunkt, hvoraf (og tillige af forskjellige med nærværende Afhandling følgende Afbildninger og Indskrifter) jeg haaber at det tilstrækkelig vil indsees, at Videnskaben ikke har tabt, men snarere vundet ved den hidindtil skete Udsættelse af Runamoindkriftens Publication; nu finder jeg dog, at denne ikke længer bør forhales, og lægger derfor, for min Deel, strax Haanden paa Værket.

Vi ville da først betragte Indskriftens ældste os bekendte literærhermeneutiske Historie, forsaaavidt som det ikke allerede er skeet i Committeeens Beretning.

De ældste hertil hørende Underretninger finde vi allerede hos *Saxo Grammaticus* i hans danske Historie (rimeligviis fuldendt 1184) paa tvende forskjellige Steder. I Fortalen forekommer først den særdeles mærkværdige Beskrivelse over Runamo, som i Oversættelse er meddeelt her ovenfor og lyder saaledes i Originalen:

Verum apud Blekingiam apta meantibus*) rupes mirandis literarum notis interstincta conspicitur. Siquidem a meridiano mari in deserta Verendiae petrosa porrigitur semita, quam binæ lineæ, exiguo discretæ spatio, protractis in longum ductibus amplectuntur, inter quas medio loco planum factis ad legendum figuris undiqvesecus exaratum ostenditur. Quod licet adeo situ inæquale existat, ut modo montium alta proscindat, modo vallium ima prætereat, eodem tamen tenore literarum vestigia servare dignoscitur: quarum significationem Rex Valdemarus, sacri Kanuti fausta proles, admirationis causa cognoscere cupiens, misit, qui rupem permeantes patentium illic characterum seriem curiosiori indagatione colligerent ac postmodum virgulis quibusdam sub iisdem formarum apicibus adnotarent. Qui ideo nihil ex iis interpretamenti comprehendere potuerunt, quod ipsa cælaturæ concavitas partim cæno interlita, partim commeantium adesa vestigiis, figuratæ protractionis seriem obtrito calle

*) *Saxo* synes hermed at sigte til Fodgængere, om hvilke Udtrykket ofte bruges.

confuderat. Unde conspicuum est etiam petrinæ soliditatis rimas diutino madore complutas, aut sordium colluvione aut irrigua nimborum instillatione concreescere. — Og det andet der ligeledes oversatte Sted af 7de Bog: *Idem in monimentum patris eius res gestas apud Blekingiam rupi, cuius memini, per artifices mandare curæ habuit.*

Da vor *Saxo* selv levede i Kong Valdemar den stores eller førstes Tid, maa hans Beretning om den blekingske Klippeskrifts Undersøgelse i Hovedsagen være sandfærdig, endskjönt det (efter hvad Committeeen allerede har udviklet) tydelig nok indsees at han ikke selv har været paa Stedet, men blot hørt Andres noget misforstaaede Fortællinger derom.

Hvad ellers den Maade angaaer, paa hvilken de af Kong Valdemar udsendte Runemestere skulde afbilde Karaktererne, forstaaer jeg nu, efter nærmere Overvejelse, Originalens Udtryk saaledes, at ikke selve Runestavene eller Runernes Bogstavfigurer menes ved *Saxo's virgulæ*, men derimod de Træstokke, Bretter eller Kjævler, paa hvilke Indskriftens Figurer skulde indskjæres efter deres rette Form. Saadanne Stokke eller Bretter brugtes almindelig i Nordens Oldtid og Middelalder til Indskjærelse af Runer, og tjente saaledes istedetfor vore Breve i Danmark, endnu 1177 (efter *Saxo's* Vidnesbyrd) samt ogsaa end senere i Norge f. Ex. i Aaret 1226, da en af de saakaldte Ribbunger underrettede Kong Hakon Hakonsön om deres överste Anförs Död ved et saadant *Runekjævla* istedenfor et Brev; et andet ommeldes 1240 som kastet over en Elv, for saaledes at meddele en vis Underretning. Slige Kjævler eller lange og smalle Bretter (af hvilke et Par norske fra det 12te Aarhundrede endnu opbevares i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager) kaldes paa Latin af *Venantius Fortunatus* (som levede henved Aaret 550 og havde forhen reist i det nordlige Tydskland) *virgulæ*, i hans bekjendte Vers:

*Barbara fraxineis pingatur runa tabellis
 Quodque papyrus agit virgula plana valet;
 Pagina si redeat perscripta dolatilis charta
 Quod relegi poterit fructus amantis erit.*

Da Valdemar den Store regjerede fra 1157 til 1182 er det rimeligt at han har ladet Undersøgelsen over Runamoindekriften foretage i et af de saaledes betegnede Aar. Det er at formode, at han (ligesom hans Søn og Eftermand Valdemar den anden) forstod sig vel paa Runer; vist er det at han holdt af Oldsager og havde i det mindste to islandske Skjalde ved sit Hof, nemlig Thorstein Krop og Arnald Thorvaldsen. den sidstnævnte stod i stor Yndest baade hos Kongen og Erkebiskop Absalon; ligesom ogsaa Saxo bevidner, at han havde stor Forstand, kjendte Oldtiden nøje og var vel forfaren i Historien, samt at baade Kongen og Erkebiskoppen gjerne hørte hans Fortællinger om ældre Begivenheder. Der kan da neppe være nogen Tvivl derom, at denne Arnald Thorvaldsen er en af de sagnkyndige Islændere, hvis Bistand Saxo, efter hans egen Tilstaaelse, har benyttet ved sin danske Histories Affattelse

Fra hiint mislykkede Fortolkningsforsøg hensvandt den lange Tid af næsten 500 Aar indtil et nyt igjen blev prøvet ved *Ole Worms* Om-sorg af *Jonas Skonvig*, efter hvad der herovenfor (S. 51) er bleven anført. Aaret efter at *Mützells* (ogsaa i Committee-Beretningen ommeldte) Skrift udkom, nemlig 1748, paastod den bekjendte *Erik Jul. Björner* at *Harald og Lund* (Staden?) nævnes i Runamoindekriften, "hvilket han havde bevist i et Skrift kaldet *Examen runicum* (L. 2, §12)"*, men dette Skrift er, saavidt jeg har kunnet erfare, ikke udgivet i Trykken, og det er mig ligeledes ubekjendt om selve Haandskriftet endnu er til.

1777 i Mai forfærdigede Conducteur *Hilfeling* en Tegning af Runamo, hvilken *Nyerup* ansaae for den paalideligste (Hist. Stat. Skildr.

*) *Svea Rikens Häfda Alder* (Stockholm, 4) S. 85.

af Tilst. i Danm. og Norge IV, 90). Den samme Mening yttrede Professor *Sjöborg* (siden Sverrigs Rigsantiquar) i hans *Blekings Historia og Beskrifning*, I, 21, idet han erklærede den Aftegning af *Hilfeling* selv, som hænger i Hoby Kirkes Sakristi, for "saa paalidelig som den kunde "og burde være." — Den af Videnskabernes Selskab udsendte Committee har langt fra ikke fundet denne Dom bekræftet. — End en Kopie deraf findes i det Kongelige Haandbibliothek, blandt de af *Arendt* efterladte runologiske Samlinger, bekræftet (men dog ikke tegnet) af *Hilfeling* selv (paa Dagsnæs) 1806, samt eller ogsaa, efter Öjesynet, den 14de Septbr. 1804 af Provst *Hallström*, daværende Sognepræst til Hoby.

Sjöborg har ellers i forskjellige Skrifter omtalt denne Indskrift paa forskjellige Maader. I sit nysnævnte Værk siger han, 1792, at "de indgravede Figurer ere heel ukjendelige. Man seer forskjellige Ridser "eller Ridsninger, som synes at være Levninger af Runer." 7 Bogstaver, som han kunde gjenkjende, nævnes ovenfor i Committee-Beretningen (S. 54). Endelig tilføier han denne Erklæring: "Dette Mindesmærke er "heel utydeligt, men derfor ikke ubetydeligt." 1797 anfører *Sjöborg* følgende herom i sin nordisk-archæologiske Lærebog (Indledning til Kännedom om Fäderneslandets Antiquiteter p. 154): "Den ældste Skrift, "vi i Norden kunne paavise, er den forslidte Rune-Inscription paa den "flade Klippe Runamo i Bleking, hvilken *Saxo* siger at Harald Hildetand "lod indridse som et Mindesmærke efter sin Fader. Den paaberaabes "ofte for at vise Runers, ja endog Runestenes hedenske Alder; men en "Konges Bedrifter, skrevne paa en flad Klippe, kunne vi ikke kalde nogen "Runesteen. Jeg har nöje beseet saavel dette Mindesmærke som en "nöjagtig Tegning derover, jävnfört det med *Saxo's* Angivelse og be- "skrevet det i *Blekings Historie* (l. c.). Hvad jeg af disse Grandskninger "kan slutte er: at der paa Runamo virkelig har været en Skrift, af hvilken "mange stumpede og faa læselige Runer kunne findes, dog saa adspredte "at ikke et eneste heelt Ord kan faaes ud deraf; — at vi ikke ere beret-

“tigede til, som *Brocman*, at beskylde *Saxo* for en af ham selv opdigtet “Usandhed, naar han angiver dette Monument for at være fra Harald “Hildetands Tid; at det snarere er troeligt at *Saxo* har seet for sig, om “ikke Aktstykker (*handlingar*), saa dog i det mindste Traditioner, og at “saaledes *Runamo* baade af *Lagerbring* og *Suhm* ansees for at fortjene “stor Opmærksomhed.”

Henved 7 Aar derefter, rimeligviis den 14de September 1804, besøgte *Runamo* af den i sin Tid ved fleersidige dog mest palæographiske Kundskaber og tillige ved mangehaande Særheder bekjendte vandrende Literator, Holsteneren *Martin Friedrich Arendt*. Han tilmeldte *Sjöborg* kort derefter den formeentlige Opdagelse, at samtlige Ridser og Sprækker, som man havde anseet for Runer, vare dannede af Naturen, og at den hele Indskrift var saaledes at betragte som et Naturspil.

Denne Erklæring rokkede strax *Sjöborgs* tidligere Mening noget. 1815 bemærkede han (i sine Forsök till en Nomenklatur för nordiska Fornlemningar S. 58) at det ikke kunde afgjøres med nogen Sikkerhed om Runerne paa *Runamoklippen* vare et blot Værk af Naturen, eller ikke; kun var det vist, at almindelig Tradition allerede for henved 600 Aar siden havde udgivet Indskriften for et Mindesmærke af Harald Hildetand o. s. v.

Endnu 1824 erklærede *Sjöborg* paa ny*) i Anledning af hans Udgivelse af en Kopie af *Hilfelings* Tegning af *Runamo* blandt andre svenske Oldtidsminder, at man paa *Runamo-Indskriften* endnu seer nogle Runer og Mærker efter flere andre, endskjönt ikke noget Ord kunde læses, — og at Monumentet maatte betragtes som en *Hällristing* (Indridsning paa en flad Klippe). Her mener han ellers at Slangen forestiller den berygtede Ivar Vidfadme, Harald Hildetands Moderfader efter *Sagaernes* Beretninger, hvortil han lægger følgende Ord: “En nyere “Paastand at denne Slange skulde være en Levning af en fordum paa

*) I hans Samlingar för Nordens Fornälskere, 2det Bind S. 120; see ellers Plade 21—22, Fig. 81.

“Bjerget eller Klippen flydende Ildmasse, fortjener ingen Opmærksomhed.” — Ikke desmindre var *Sjöborg* 1830*) kommen til fuldkommen Overbeviisning om Rigtigheden af *Arendts* Mening, hvilken sidstnævnte saaledes havde udtrykt for ham, at Slangefiguren blot var en i sin Tid flydende men siden hærdet Steenart, — hvilket og var blevet bekræftet af Sognepræsten til Hoby, Hr. Provst *C. P. Wulff*, der ansaae bemeldte Slangeskikkelse for at være en Trappgang i Granitklippen, og at samtlige Fordybninger vare Følger af Trappens Forvittring, — ligesom Provsten og havde paa en i Nærheden beliggende Klippe, kaldet *Maklamo*, afdækket en lignende Trappgang af 64 Alens Længde.

Omtrent ved denne Tid fattede *Peter Erasmus Müller* den Idee, at en videnskabelig Undersøgelse af Runamo vilde være høist ønskelig med Hensyn til Oplysning af *Saxos* Beretninger derom, i hvilken Anledning han ønskede en saadan foretaget ved Videnskabernes Selskab. Den blev besluttet 1831, men kom ikke til Udførelse förend 1833.

Denne Undersøgelses Resultater i naturvidenskabelig Henseende bleve strax udviklede af *Forchhammer* og udtogsviis publicerede i dette Selskabs Aarsprogram fra 31te Mai 1834. Det var og just paa den høje Tid at man forsaa vidt kom paa det Rene hermed — thi netop i det selvsamme Aar havde Sverrigs daværende Rigsantiquar, Cancellieraad og Professor *Liljegren*, i Stockholm, udgivet sine særdeles fortjenstlige (men dog naturligviis til udförlig Revision trængende) *Run-Urkunder*, hvor ikke mindre end 3000 og deriblandt nogle aldeles nye Runeindskrifter opregnes og anføres, men *Runamoindkriften aldeles forbigaaes*, — uden Tvivl af den Hovedgrund at Forfatteren (i en end höiere Grad end *Sjöborg*) benægtede den af Mange antagne og ved talrige Kjendsgjærninger beviste Sætning: at Skandinaverne allerede i Hedenold havde indhugget Runer paa Stene eller Klipper, endskjönt han, som

*) I samme Værks 3die Bind S. 154.

Forfatter af en i det Hele vel udarbejdet systematisk Fremstilling af Runelæren (*Runlära*, Stockholm 1832, 8) villig indrømmer Runernes ellers temmelig almindelige Brug blandt Nordboerne i den fjærneste, os nogenlunde af Eddaerne samt andre Sagn og Sange bekjendte Oldtid.

Vel antog jeg strax ved Runamos autoptiske Undersøgelse 1833 at Indskriften tildeels bestod af Runer, dog vistnok af deres mest forviklede og mindst bekjendte Arter, men det var først i 1834 at jeg, ved et blot Tilfælde, saae mig i Stand til at læse og dechiffere den. Den 26de Juli s. A. meddeelte jeg *Liljegren* denne Opdagelse, endskjönt jeg maatte formode, at han, efter hans mig bekjendte urokkelige Overbeviisning om nordisk-hedenske Steenskrifters Nullitet, ikke vilde erkjende min Anskuelses Rigtighed. Paa denne Post af mit Brev svarede han mig heller aldrig, endskjönt vi lige indtil den Tid havde staaet i den venskabeligste literære Brevvexling med hinanden. Fra andre Kanter erfarede jeg dog, at han var höist misfornöjet med Resultaterne af *Forchhammers* og mine Undersøgelser, og jeg paatvivlte ikke, at han gjerne vilde bidrage til at nye maatte foretages, som, efter hans Mening, vilde faae et andet og med den af ham forudsatte Sandhed nærmere overeensstemmende Udfald.

Leiligheden hertil udeblev heller ikke ret længe. I Sommeren 1836 reiste Sverrigs store Chemiker, Baron *Berzelius*, til Kjöbenhavn og agtede paa Tilbagevejen at undersøge Runamo. I den Anledning begjærte han af mig et Aftryk af Kobberet derover, med min derpaa tilføjede Forklaring over Runerne, hvilket jeg ikke kunde tage i Betænkning at overlade ham, dog med den Bemærkning, at det danske Videnskabers Selskab havde forbeholdt sig saavel Kobberets som Fortolkningens Udgivelse.

Den 15de September s. A. oplæste *Berzelius* en Afhandling om Runamo og dets Indskrift i det Kongl. svenske Historie-, Vitterhets- og Antiquitets-Academie, hvor de adskillige Gange, efter at en Tegning derover var affattet og jeg havde troet at have fundet en Nögle til Læs-

ningen, havde været Gjenstande for Samtaler*). Om denne Afhandlings Tilværelse har jeg ikke erholdt nogen Underretning förend ved at læse den trykt i dets Forhandlinger, 14de Deel, udkommet i Stockholm 1838 (8) S. 365—376, — med en vedföjet Afbildning (som Tab. 5) af Indskriften paa Runamo og den Deel af Trappgangen, hvorpaa den er anbragt, efter det paa Videnskabernes Selskabs Bekostning stukne Kobber, Tab. III (hvorpaa de naturlige Ridser kun svagt angives) dog i en meget formindsket Maalestok. Ved Afbildningen har *Berzelius* ikke fundet sig foranlediget til at gjøre den mindste Forandring. Jeg maa beklage at Forfatteren ikke havde læst Videnskabernes Selskabs trykte Beretning om Runamos Undersögelse 1833, först publiceret i dets næstefter udkomne Program og ligeledes senere i *Örstedes* Oversigt over dets Forhandlinger fra 31te Mai 1832 til Aarsdagen 1836; (see Selskabets naturvidenskabelige og matematiske Afhandlinger, 6te Deel 1837 S. LXIII—LXXI), thi da vilde han neppe have tillagt mig Affattelsen af den (kobberstukne) Afbildning af Runamo, om hvilken han siger: at det, der forevistes ham paa Stedet som en saadan Rune-Indskrift, befandtes at være en Gang af Trap i Granit. See Afhandlingens S. 367, 368, 371, 374, jävnfört med S. 373, hvor han omtaler de Ridser i Klippen “hvilka, enligt Prof. *Magnusens* egen hand-“skrifna anteckning å ritningen**), af honom anses för naturliga sprickor.” — At jeg ikke har aftegnet Indskriften er bekjendt nok, og de af dette Selskab publicerede Beretninger vise ogsaa tilstrækkelig at jeg ikke i

*) Afhandlingen begynner saaledes: “Runamo och dess inskrift hafva några gånger varit föremål för samtal inom denna Academie, seden den utmärkte danske fornforskaren, Prof. *Finn Magnusen*, derå lemnat en afbildning och trott sig hafva funnit en clav, hvarefter den hittills outtolkade inskriften kunde läsas. Dette väckte hos mig beslutet att vid första möjliga tillfälle besöka stället. Jag har i sommar kunnat bringa det i verkställighet og anhållar att få meddela K. Academien några ideer derom, som ställets närmare betraktande hos mig väckt, hvilka, om de också ingen ting afgörande innebära, dock alltid kunna förtjena uppmärksamhet, såsom en af de flera gisningar man kan göra sig om denna inscriptions uppkomst.”

***) Af denne Notice, blot bestemt til Vejledning för *Berzelius* ved hans forehavte nye Undersögelse, har jeg aldeles ingen Gjenpart i min Værge. Maaden, hvorpaa Kob-

mindste Maade har tilladt mig at fatte nogen selvstændig Mening om Figurerne paa Runamo, hvorvidt de vare indhugne eller naturlige, men derimod, i et og alt, hvad det angik, stolet paa Prof. *Forchhammers* (af *Berzelius* aldeles ikke ommeldte) Undersøgelse, som alene er lagt til Grund for mine Forsøg til Fortolkning af de indhugne Characterer. Den førstnævnte Naturforsker har ogsaa her modsagt *Berzelius's* Indvendinger, forsaavidt de ere grundede paa den af denne yttrede Mening, hvis Rigtighed han dog selv (S. 374) erklærer ingenlunde at kunne bevise, — at alle Sprækker og Ridser paa Runamos Trapgang ere naturlige, men ingen Frembringelser af Kunst eller Menneskehaand. Naar Forfatteren ellers bemærker (S. 371) at et Stykke af Trapgangen “indeholder fördjupninger, som likna med mejsel uthuggna rune-bokstäfver till den grad, att ingen kan förtänkas som för sådana anser dem”, er dette vistnok bogstavelig sandt, men naar han lægger til “oagtadt deras form icke inpassar på något af de hittills kända rune-alfabeten” — saa er denne Angivelse ingenlunde paalidelig, hvilket jeg haaber at min palæographiske Undersøgelse til Overflod vil godtgjøre. Ellers kan jeg ikke andet end ved denne Lejlighed bevidne, at netop de Characterer, hvilke *Forchhammer*, som selv erklærer ikke at have mindste Kundskab om Runer, anser for at være indhugne, høre til de læselige og have virkeligt Udseende af simple eller sammensatte Characterer af denne Skriftart, hvorimod de, som han har taget for naturlige Sprækker eller Ridser, ogsaa af Runegrandskerne ville findes at være af en ganske anden Beskaffenhed og ikke at ligne de Arter af Skrifttegn, som her ellers sees at være fremstillede. Figurerne eller Ridserne paa *Maklamo*, hvilke *Forchhammer* strax ved første Öjekast erklærede for Naturens Værk, fandt jeg heller ikke fra min Side at fortjene nogen palæographisk Undersøgelse.

Det er ellers noksom bekjendt, at nogle forhen have troet at

---

beret er blevet ham meddeelt, findes ikke antydning i hans trykte Afhandling, af hvilken man maatte slutte, at jeg havde publiceret det paa egen Haand, uden mindste Hensyn til *Forchhammers* physiske Undersøgelse.

Maklamo ogsaa indeholdt etslags Runeskrift. See f. Ex. *Suhms Historie af Danmark* (1ste Deel S. 452), hvor Indskriften angives at være 9 Alen lang. Paa Kortet over Skaane, Halland og Bleking, efter den topografiske Kundskab man har over disse Provindser henved Aar 1500 e. Chr. F., følgende med den 7de Tome af *Scriptores rerum Danicarum mediæ ævi* (1792), er denne Bemærkning anbragt mellem *Hughby* og *Mörtjuka*: "*Runamo et Macklamo, Monumenta Haraldii Hildetand.*"

Berzelius bestrider endvidere saaledes (S. 575) den Mening at Indskriften skulde være et Mindesmærke (Minnesvård) for Harald Hildetands Armeetog mod Sigurd Ring: "Tydligt er det för den som sjelf ser Belägenheten, att ingen armé här kunnat föras fram, annorlunda än i trängande nöd, då derimot slätten derbredvid, som den tiden lärar hafva varit bebyggd, gaf öppet tillfälle dertill. Man måste då söka ett skäl, hvarföre man uthuggit inskriften långt ifrån tågets väg, in i vilda skogsmarken, der den vel sällan skulle komma att läsas. Detta skäl skulle då vara att man här funnit af naturen formadt det ormlika band uti hvilket man vanligt ristade sina runor; men jag vet icke att man annorstädes träffadt ett sådant begagnande af gångar till runeinskrift. Våra förfäder sökte gerna at hafva sina inskrifter i stående ställning." — — — — "Om åter fråga varit att rista ett oforgängligt minne af den tidens största härtåg i Norden, så kan man svärligen förstå, hvarföre icke då företrädesvis dertill blifvit begagnad någon af de i Blekinge på så många ställen förefallande perpendiculära, fasta klyfter, med en af naturen fullt afslätad yta. Ei långt i söder från Hoby kyrka presenterar sig en sådan, lagom hög för at huggas och läsas, och af den längd att tågets hela historia der kunnat inristas. Jag vet icke att någon stedes i Sverrige dessa perpendiculära granit-väggar äro så allmänna, som i denna trakt af Blekinge. Äfven detta synes mig böra tagas i beräkning, då man vill bedömma beskaffenheten af Runamo-phenomenet."

Herved foranlediges jeg til følgende Modbemærkninger:

Runamo-Indskriften er i Hovedsagen, efter dens eget Indhold, ikke bestemt til noget egentligt Mindesmærke for det danske Krigstog til Braavalle. Dette fremlyser tilstrækkelig af det Udtog af min Afhandling om Runamo, som allerede er blevet publiceret i Selskabets Programmer. Jeg bemærkede der at Runamo kunde antages at have ligget paa Vejen fra Skanör af for den Deel af Haralds Hær, som drog landvejs derhen, hvorfor jeg gjættede at Indskriften kunde være blevet indhugget paa een eller flere Rastdage, bestemt til højtideligt Offer og Gudstjeneste efter de oldnordiske Hedningers Skikke. Udtrykket "paa Vejen" har jeg ikke tænkt mig at burde tages aldeles bogstaveligt om Gangstien over Runamoklippen, men om en Vej for Hæren, liggende i Nærheden, og *Berzelius* selv antager at denne vel kunde have ligget over Sletten tæt derved ("derbredvid"). — Jeg har og forhen sagt, at Indskriften i det Hele maatte betragtes som et slags magisk-religieus Bandsættelse af Landsforrædere, og Bønner til Guderne for den retmæssige Konges Sejer. Selve Krigstoget ommeldes da ikke med et eneste Ord, endskjönt vi af Indskriften maa slutte at den er indhugget kort förend Braavalle-slaget holdtes, men dette Slag var, vel at mærke, længe forud bestemt med Hensyn til Tid og Sted af begge de stridende Parter.

I den 3die Afdeling af nærværende Undersøgelse forbeholder jeg mig at godtgjøre at vore hedenske Forfædre meente: at deres Bønner til Guderne sikkrest opfyldtes, efter Odins egne Forskrifter, paa de Betingelser: at de vare affattede paa Vers og indhugne med Runer, især af den magiske Art; alt dette fremviser Runamoindkriften tydelig nok. Den maa desuden læses bagfra eller fra Höire til Venstre, fra Nord til Syd og mod Solens sædvanlige Gang i Overensstemmelse med de Ceremonier, som de nordiske, formeentlig tryllekyndige, Hedninger plejede at iagttage ved den Tilbedelse af Guderne, som skulde udvirke deres Fjenders Fald eller Ödelæggelse. Den naturlige Slangefigur ansaaes vistnok her for en hieroglyphisk Rune i det Store; den var et helligt Billede af Odin

selv (som i en Slanges Skikkelse havde erhvervet Digterdrikken, der ogsaa var Runernes Ophav) efter Medför af forskjellige blandt hans Navne; — her frembød den netop hine Fordele for en magisk Indskrifts vedbørlige Indridsning og valgtes da, som formeentlig anvist af Guddommen, til Frembærelse af Bønner, indrettede saaledes ved Skrift og Digt som de bedst passede til Tidsalderens Tænkemaade og religiøse Fordomme. Jeg antager at Indskriftens Stilling og Retning tænktes at være henvendt til Guderne opad mod Himlen og til deres sydlige Boliger; — at de meentes at see ned til det der skete paa Jorden, især naar de udtrykkelig anraabtes derom, erfares af Eddadigtet Grimnersmaal o. fl. Steder af Oldskrifterne, som det her vilde blive for vidtløftigt at udvikle*). Det stemmer overeens med saadanne Anskuelser, at de asiatiske Lama-dyrkere, en Green af Buddhisterne (endnu Jordklodens talrigste og dog fordem meget mere udbredte Religionssekt, for hvilken Slangefiguren har en stor Hellighed) udstille skriftlige Bønner og Hymner for Gudernes Aasyn (saavel i Templer som paa Husene, paa Marken o. s. v.), da de derved meenes at opnaae den største Kraft til Bönhørelse. Saaledes anbragte og de hedenske Preusser paa de i Kampen vajende Faner andægtige Bønner om Gudernes Vrede mod deres Fjender og disses Fald eller Ödelæggelse, altsaa af samme Indhold som den største Deel af Runamo-Indskriften.

Hvad den Indvending angaaer, at Forfædrene kun sjældent have anbragt deres Indskrifter i en næsten horizontal Stilling, saa kan jeg i den Henseende henwise til *Sjöborgs* Opregnelser af 5 eller 6 saadanne flade Klipper alene i Sverrig, foruden en stor rund Steen (kaldet *Wänge Sten*) med dybt indhugne sammensatte hieroglyphiske Runer, forhen opsat paa Midtpunkten af Öen Gulland, hvis Indbyggere fordem vare særdeles hengivne til den hedenske Gudsdyrkelse; nu er den nedsunken paa Landevejen, og dog ere de indgravede Træk endnu i Hovedsagen

*) Herom, samt om Rune-Besværgelser til Landvætterne (etslags underordnede Gud-domme), indskaarne paa Stange, der opreistes i fri Luft, skal jeg nærmere yttre mig i det Følgende.

tydelige*). I *Liljegréns* Runurkunder anføres end flere "Runristninger "på berg", der synes at være af lignende Beskaffenhed især med Hensyn til deres vanskelige Læsning. Alle Paradiishulens ovenfor ommeldte Rune-Indskrifter ere ligeledes anbragte paa Klippegulvets jævne Flade. *Geijer* har desuden forlængst gjort lignende Bemærkninger med Hensyn til adskillige svenske og flere Runeskrifter af denne Art som Paralleler til Runamo-Indskriften, hvilken han da antog for den ældste bekjendte**).

Med Hensyn til det Heranföerte skylder jeg ellers den beröimte Lærde, som har givet Anledning dertil, den Bemærkning, at Slutningen af hans trykte Afhandling indeholder følgende Ord: "De anmärkningar "jag har meddelat K. Akademien, voro icke ämnade åt någon ytterligare "publicitet, än den, at gömmas vid K. Academiens dagbok." Saavel Publikationen af disse hans Bemærkninger som den dermed følgende Kopie af Runamos kobberstukne Afbildning synes saaledes blot at være foranlediget ved en Misforstaaelse af Andre.

At det blotte Navn *Berzelius* kan betragtes som en slaaende Autoritet af saare Mange, i og udenfor Sverrig, er ikke forunderligt, ligesom det ogsaa er meget naturligt, at den desværre altfor tidlig borttrykkede, af sin Videnskab og i Særdeleshed af Runologien fortjente Rigsantiquar *Liljegréns* med den store Naturforsker overensstemmende og end mere deciderede Mening kan have megen Vægt hos en Deel af det literære Publicum. I hvad dette saa end vil dömmе om *Forchhammers* og mine Grandskninger, som vistnok stemme overens med vor egen bedste Overbeviisning, — saa bör og maa det dog almindelig erkjendes, at den af det danske Videnskabers-Selskab foranstaltede nøjagtige videnskabelige Undersögelse og paalidelige Afbildning af Runamo nu, saavidt muligt, have oplyst dette mærkværdige, men dunkle Æmne.

*) *Sjöborg* Samlingar för Nordens Fornälskere 1ste Del S. 127 Pl. 32 Fig. 85 samt 2den Del S. 121. Jfr. Sammes Nomenklatur för nordiska Fornlemningar S. 15.

**) *Svea Rikes Häfder*, 1ste Del S. 152—153.

Förste Afdeling.

**Selve Indskriften efter sædvanlig Skrivemaade med
Oversættelse i nyere Dansk og udførligt Forsøg
til dens historiske Forklaring.**

Som jeg strax den 22de Mai 1834 læste Indskriften, lyder den saaledes, forsaavidt Bogstaverne ikke ere borthuggede eller forvittrede*):

HILTEKINN RIKI NAM.....

(Y) (D)

GARÐR INN HJO

(E)

ULI EIT GAF

(O) (D)

VIGI OÐIN RUNAR

HRINGR FAI

FALL A MOLD

ALF (ar?)**) ASTAGOD

OLA (fjái?***)

*) De nedenunder staaende Bogstaver og Ord, med mindre Tryk, ere deels Læsemaader, der ved nærmere Overvejelse kunne ansees for ortographisk afvigende efter Runelæsningens Regler, men dog have den selvsamme Betydning med den oprindelig anførte, og deels saadanne, som antyde Muligheden af en anden Forklaring, men hvorved dog Indskriftens Hovedindhold ikke lider nogen væsentlig Forandring.

**) Det bliver, efter nøjere Undersøgelse, ei usandsynligt, at Stavelsen *ar* nu er bleven ulæselig formedelst Indskriftens Beskadigelse eller Forvittring, ligeunder Stavelsen *Álf*.

***) Ordet forekom mig at være blevet beskadiget ved Meiselen eller et andet skarpt Redskab, saa at kun Stavene (*fulcra*) tildeels ere tilbage, og Resten er her saaledes tilføjet efter sandsynlig Gisning.

OÐIN OK FRI*)
(EJ)

OK ASAKUN

FARI (FARI)**)

FJANDUM VARUM

UNNI HARALDI
(N)

ÖRIN***) SIGR
(UNN)

Til denne Læsning svarer følgende ordrette danske Oversættelse:
Hildekind indtog (modtog) Riget (Rigerne, — Regjeringen)
Gard indhuggede****) (o: Runerne)
Ole Eed gav (o: aflagde Troskabseed) . . . .
Odin vie (eller hellige) Runerne!
(Gid) Ring faae
Fald paa Muld!†)
Alfer††), Elskovsguder†††)
Ole (hade, — skye, forlade)!
Odin og Frej
og Asers Slægt

*) I og E betegnedes oprindelig ved den samme Rune, saa Ordet ligefrem kan læses *Frej*, endog efter Middelalderens Skrivemaade i Membraner, af *i* for *ei*.

**) Dette Ord, indbefattet i en eneste Character eller Binderune, kan læses dobbelt, nemlig baade op- og nedvendt.

***) Nemlig *urin*, *yrin*, *örin*, nu i Islandsk *ærin*. Den nedenunder staaende Læsemaade fremkommer, naar man antager en dobbelt Character istedetfor en enkelt.

****) Læser man Originalens *inn* som *enn* bliver Meningen: End (endnu, end engang) huggede Gard (Runer).

†) Eller: Gid Ring styrte til Jorden! (falde i Kampen!) En høj Velynder af Videnskaberne — (jeg tør vel nu nævne Videnskabernes Selskabs ophøjede Præses) — har gjort mig opmærksom paa at den ovenfor staaende Oversættelse af disse to Linier er nærmest Originalens Ord, der næsten alle vise sig som nærbeslægtede med nyere danske.

††) Alferne betragtedes af vore Forfædre som virksomme Naturaander.

†††) Her vel egentlig: Venskabs- eller Troskabsguder.

ödelägge, ödelägge
vore Fjender!
Unde Harald
en stor*) Seier!

Det maa let kunne indlyse Enhver, der har gjort sig bekendt med vor Sagnhistorie, hvilken Mening og Tankegang man rettest kan tillægge denne, i Vers forfattede Indskrift, naar den jävnføres med de Oldtidsberetninger, som indeholdes i *Saxos* paa Latin skrevne danske Historie (af hvilken *P. E. Müllers* Udgave, fuldført ved *Velschou*, nu med Længsel sees imöde) og i det paa Islandsk eller Oldnordisk forfattede nu saakaldte *Sögubrot af Fornkonungum*, rimeligviis egentlig et fragmentarisk Uddrag af den ellers tabte *Skjöldunga-Saga* (eller Saga om Skjoldungerne). Dette for Danmarks Oldtid vigtige Brudstykke blev först udgivet af *Peringsköld* i Stockholm 1719 i 4to, men hans Udgave er uefterrettelig, endskjönt den længe, i Mangel af en anden bedre, er bleven brugt, selv af beröimte Forfattere. Derimod er *Rafns* kjøbenhavnske Udgave (i *Fornaldar Sögur*, 1ste Deel S. 361 o. f., efter Originalmembranen**) 1829) meget paalidelig, og den er derfor af mig benyttet. Efter *Peringskölds* Udgave skrev *Grundtvig* en dansk Over-

*) Eller, efter en anden (mulig) Læsemaade, "vunden."

**) Efter Udgiverens Beskrivelse og mit eget Eftersyn bestaaer Fragmentet nu af 6 Pergamentsblade i Quart, som forvares i den Arnæ-magnæanske Samling, anført under Haandskrifterne i Folio Nr. 1, e, β. Efter *Rafns* Mening, hvilken jeg fuldkommen bifalder, ere disse Blade skrevne sidst i det 13de eller först i det 14de Aarhundrede, hvilket baade deres Udseende og Retskrivning synes at beskræfte; dog sees det tydelig af visse Lacuner, at de ere afskrevne efter en ældre Original, som enten ligeledes har været ufuldstændig, eller indeholdt Ord, som den sildigere Afskriver ikke har kunnet læse. Bladene have hört til en af de bedste og zirligst skrevne Membraner. *Arne Magnussen*, som selv har afskrevet Brudstykket med egen Haand, har antaget, at det har hört til den nu ellers savnede *Skjöldunga-Saga*, som vides at have været til henved 1470, da den er blevet optegnet som tilhørende Mödruvall-Kloster i det nordlige Island, af Biskop *Olaf Rögnvaldsson* i hans da holdte Visitats paa Stedet. See ellers *Rafns* Indledning l. c. S. XXII—XXIV.

sættelse af Fragmentet, i Dannevirkes 1ste Bind (1816) under denne Titel: "Saga om Halfdans Sønner og Harald Hildetand", med tilføjede Rettelser, i Anmærkningerne, efter Originalens af *Suhm* anførte bedre Læsemaader. Til *Rafns* Udgave svarer hans Oversættelse i Oldnordiske Sagaer, 1ste Bind 1829. Jfr. *P. E. Müllers* Uddrag og Bemærkninger i Sagabibliothekets 2den Deel, 1816.

Först bevidner vor Indskrifts Forfatter, at Hildekind (*Hültekinn*, — *Hilde-* eller *Hyldekind*) har modtaget eller indtaget Riget (muelig især det Rige eller den Provinds, hvor Stedet ligger, — og altsaa besidder det med fuld Ret). Hiint Tilnavn har hidindtil været aldeles ubekjendt, men Indskriftens övrige Indhold gör det upaatvivleligt, at det her tillægges den samme danske Konge, som ellers i de os bekjendte Eddaers Sagaer og Oldtidskvad, saavel som og af *Saxo* og flere danske Forfattere, kaldes Harald Hildetand eller Hyltetand (*Hildetönn*, *Hyltitavnn*). Begge ovennævnte Hovedkilder anföre forskjellige Tildragelser eller Folkesagn, som kunde have givet Anledning dertil. *Saxo* fortæller nemlig, at Harald var bleven kaldet saaledes (*Hyltetand*) fordi en skaansk Kjempe, ved Navn *Vesete*, havde givet ham i hans Ungdom et saa vældigt Slag paa Kinden, at han derved mistede to Tænder, som dog siden voxede til igjen*). Sagaen beretter derimod, at Haralds Fortænder vare store og guldfarvede o. s. v., men bevidner dog senere, at han fik Tilnavnet Hildetand (*Hildetönn* eller *-tavnn*), som blandt andet kan betyde Krigens eller Krigsgudindens Tand, fordi han var en stor Kriger, som havde goldt flere Feldtslag end nogen anden af hans Slægt. Heraf bliver det klart, at denne Konge först sildig kan have faaet sit nu almindelig bekjendte Tilnavn; forhen har han da vel baaret et andet i sin Ungdom, som er blevet noget forvansket ved Traditionen, samt sammenblandet

*) *Cuius (Haraldi) buccam Vesetus ita absque vulneris inflictione fuste quassavit, ut binis eam dentibus vacuifaceret. Quorum jacturam postmodum insperata molarium eruptio sarciebat. Hic eventus Hyltetand ei cognomen imposuit, quod eum quidam ob eminentem dentium ordinem assecutum affirmant.* Jfr. *Grundtvigs danske Overs.* I, 141.

med det ham senere givne. Dette har da vedligeholdt sig i Erin-
dringen, men det ældre ikke; vi lære det dog at kjende af denne Indskrift,
i hvis Begyndelse det forekommer som *Hilttekinn* (*Hilde-* eller *Hyldekinn*).
Det kunde passe ret vel til Udfaldet eller Følgerne af hans Kamp med
Vesete — thi Ordet maatte, i Oldnordisk og selv i det endnu brugelige
Islandske, oversættes ved den igjen tilgroede eller lægte Kind eller Kind-
bakke af det bekjendte Verbum *hylda*, *hyldga*, groe til, hvoraf *hyldgast*,
blive feed eller fyldig, som atter kommer af det oldnordiske og angelsaxiske
hold, *Rjöd*, endnu i Dansk *Huld*, *Hyld*, Svensk *hull*, samt af det fuldt saa
bekjendte islandske og svenske *kinn*, Dansk *Kind* o. s. v. Hertil hörer ogsaa
det islandske *hyldinn*, fyldig, kjödfuld, i Jylland (efter *Molbech*) *hyldig* o. s. v.

Det vil maaskee forekomme Nogle underligt, at Haralds Tilnavn
her strax sættes istedetfor hans virkelige Navn, — men vi have Exempel
derpaa, at netop den samme Konge i Skjaldedigte blot er bleven nævnt
med sit i dem ellers brugelige Tilnavn *Hildetand*. Om flere end een
Islænder veed man desuden at de saa hyppigt ere blevne nævnte med
deres Tilnavne; at det virkelige Navn næsten er blevet fuldkommen
forglemmt; vi anföre forsaavidt den beröimte Snorre Gode, der levede för
og efter Aaret 1000; hans virkelige Navn *Thorgrim* (*Þorgrímr*) nævnes
aldrig i Sagaerne undtagen i hans förste Barndom; i sin Opväxt blev
han, som noget urolig i sin hele Færd, kaldet *Snerrer*, og dette Tilnavn
blev senere forandret til det siden almindelig brugte *Snorre*. Paa den
selvsamme Maade blev en Yngling, hvis rette Navn var *Arngrim*
(*Arngrímr*) i sin Opväxt for hans ufredelige Opförsel kaldet *Styrr* eller
Styr og beholdt siden dette korte Tilnavn som et Eggenavn, saa at han
endog, efter at have begaaet ualmindelig mange Drab, fik det saaledes
forlænget, at han da kaldtes *Viga-Styr*, og er endnu i Island kun bekjendt
under denne Benævnelse. — Det er ellers, med Hensyn til dette Kong
Haralds nu först bekjendte andet Tilnavn, ikke umærkeligt, at en anden
sildigere dansk Konge af lignende Navn og Tilnavn, Harald Blaatand

(*blátönn*), som døde Aar 992, — efter en nylig opdaget dansk Runesteens Medför, forhen har havt et andet indtil nu ubekjendt Tilnavn (den Gode). See ovenfor S. 25.

Ved en kortfattet Fremstilling af *Saxos* og *Sagaernes* Beretninger om vor *Haralds Liv* og *Levnet*, haabe vi at *Runamo-Indskriftens* Bestemmelse bedst vil kunne sættes i det Lys, hvori det endnu bliver muligt at skimte den gjennem *Oldtidens Taageslør*.

Om *Kong Haralds Herkomst* have *Oldskrifterne* forskjellige Beretninger; dog ere de alle enige i at antage ham for en dansk *Prinds*. *Sögubrot* og *Eddadigtet Hyndlas Sang* kalde hans *Fader Rörik* og *Hervarar-Saga* (uden Tvivl ved en Misforstaaelse) *Valdar*. I denne *Post* ville vi blot holde os til *Saxos* udførligste Fortælling, da just den bedst synes at godtgjøre *Grunden* til *Kongens Hengivenhed* for de *Guddomme*, især *Odin*, hvis ivrige *Dyrker* han ligeledes efter *Runamo-Indskriften* maa antages for at have været. Dog har ogsaa *Saxo* selv nedskrevet tvende forskjellige Beretninger om *Haralds Herkomst*, idet han først (i 7de *Bog*) ommelder den danske *Borkar* og den *gøthiske Gro* eller *Groa* som *Forældre* til *Harald*, der i en sildigere *Tid* erholdt Tilnavnet *Hyldetand**) — men dog siden meddeler en vidtløftig Fortælling, hvorefter *Harald* var *Borkars Sønnesøn*, men ikke *Søn* o. s. v. Nogle mene, at den første Beretning kun er indskudt af en sildigere *Afskriver* som et urigtigt *Glossema*, — men det er vel muligt at *Saxo* først har optegnet den efter en eller anden gammel *Vise* eller *Fortælling*, men siden, da han havde fattet en anden og, som han selv troede, rigtigere *Mening* herom, har glemt at udslette det engang nedskrevne. Dette m. m. giver ellers fuldkommen *Anledning* til den *Gisning*, at *Saxo* overhoved ikke har lagt den sidste *Haand* paa sin danske *Historie*, saaledes som den havdes i det eneste skrevne *Exemplar*, der ligger til *Grund* for dens samtlige trykte *Udgaver*.

*) *Borcarus Alvilde comitem, Gro nomine, matrimonio complexus, filium ex ea Haraldum suscepit, quem sequens ætas Hyldetand cognominavit.*

Efter *Saxos* sildigere og udførligere Beretning var Haldan, kaldet den Stærke, en Søn af den ovennævnte Borkar og Drotta, en norsk Prindsesse. Haldan giftedes med Guritha, Alfs Datter, den sidste dalevende Prindsesse af Danmarks gamle Kongestamme. Denne Haldan havde (efter hvad *Saxo* endvidere beretter), efter i nogen Tid at have været gift med Guritha, tabt alt Haab om at faae Livsarvinger, hvorfor han reiste til Upsala (hvor Nordens Hovedtempel da synes at have været og Odin vistnok især dyrkedes) for der at tilbede Guden og raadspørge hans Orakel. Ved dettes Svar blev den omsøgte Gunst ham lovet*) paa den Betingelse, at han skulde holde en højtidelig Lügbejængelse (Gravöl eller Begravelsesgilde) efter hans Broder *Hildeger***), hvem han, uden at kjende deres Slægtsforhold, havde fældet i Tvekamp i Rusland. Efter at denne formeentlige Befaling af Guddommen var udført, opnaaede Haldan sit Önske, og en Søn födtes ham, som blev kaldet Harald. Ham betragtede Faderen som Arving til hele Kongeriget Danmark, og søgte efterhaanden, i hans Navn, at samle dets forskjellige adsplittede

*) Odin (Verdensaanden, Aandens ypperste Guddom) besjælede de første Mennesker; — derfor var det vel især at barnløse Forældre henvendte sig til ham med deres Bønner, hvilket Sagaerne ogsaa bevidne. Saaledes fortæller f. Ex. *Volsúnga-Saga* (2det Kap.), at Kong Rerer og hans Dronning, som længe vare barnløse, ivrig bade til Guderne at de vilde skjænke dem en Arving. Odin og Frigga hørte deres Bønner; han kaldte en Valkyrie, lagde et Æble i hendes Haand og befalede hende at bringe Kong Rerer det. Hun paatog sig en Fugls Skikkelse og fløj over en Høj, hvor Kongen sad; der lod hun Æblet falde i hans Skjød. Han gik hjem til sin Dronning, og de spiste sammen af Æblet. — Dronningen blev frugtsommelig, men det varede meget længe inden hun kunde føde Barnet, formedelst dets usædvanlige Størrelse. Födselen kostede hende Livet, men Sönnen blev siden under Navnet *Volsung* (eller *Volse*) en højberömt, tapper og sejersæl Konge, som tilsidst faldt i standende Strid mod fjendtlig Overmagt (see *Rafns Fornaldar* S. I, 117 o. f.). Hans Søn *Sigmund* var Odins Yngling, tit begavet af ham med Seier, men tilsidst berövet den af Guden selv, som slog hans Spyd itu midt i Slaget, saa at Kongen desaarsag blev skilt ved Livet af sine Modstandere. Jfr. endvidere *Eddalæren* og dens Oprindelse 4de D. S. 6—9, 125—130.

**) Herved erindres man om den nordiske Oldtidstro, at visse Personer meentes at være gjenfödde f. Ex. de eddiske Helte *Helge Hundingsbane* (en dansk Konge), hans Hustru *Sigrun* (forhen *Svava*) o. fl., ja selv den norske Konge *Oluf Haraldsön* (i det 10de Aarhundrede). S. *Eddalæren*, IV, 28—33, 138—139.

Dele under et Herredömmе, men midt i sine Bestræbelser herfor faldt han i et Slag i eller ved Sjælland, fældet af Kjæmpen Vesete. Guritha undkom dog fra Valpladsen med sin unge Søn og bragte ham i Sikkerhed. Han voxede usædvanlig hurtig til samt blev en smuk, stærk og meget anseelig Mand. Guden Odin, af hvis Orakel han syntes at være givet eller fremkommet (*editus*, som *Saxo* udtrykker sig), havde den Naade for ham at tillægge ham (atter rimeligviis ved et Orakelsvar) den i hine krigeriske Tider saare vigtige Egenskab, at hans Legeme ikke kunde saares af Jern (eller overhovedet af saadanne skjærende eller stikkende Vaaben). Til Vederlag for denne Gunst siger man, at Harald har aflagt det Løfte at opoffre alle de af ham med Vaaben ombragte Kjæmpers Aander eller Sjæle til Odin selv, sandsynligviis ved de religieuse Begravelsesskikke, hvilke vore Forfædre, efter Sagaernes Beretninger, iagttog ved at henvise eller sende de Afdøde til Valhall (*visa til Valhallar*)*. — Sagabrudstykket har blot den hertilhørende kortfattede Beretning, at fordi Harald kun var 15 Aar gammel, da Riget blev ham overdraget, fandt man paa det Raad at foranstalte et stort Offer til Guderne, hvorved det udrettedes med Tryllerie, at ingen Jernvaaben skulde kunne bide paa den unge Konge. I Tillid hertil brugte Harald aldrig Harnisk eller Skjold i noget Slag, og dog kunde han ikke rammes eller saares af Vaaben. Om noget Løfte, da aflagt af Harald, melder Fragmentet ikke, men i Beretningen om *Braavalleslaget* siges her, i Overensstemmelse med *Saxo*, at han højtidelig gav Odin alle de Krigere af begge Partier, som kom til at falde paa dets Valplads. Det kan ellers bemærkes i denne Anledning, at Odin selv eller den præstelige Skjald i hans Navn i Havamaals Runesang (i hvilken Runernes magiske eller overnaturlige Kraft især lovprises) lover sine Venner, at de skulle drage karske til

*) Germanerne havde og den Skik (efter hvad *Tacitus* beretter), at de, førend store Slag begyndte, lovede *Mercurius* (eller rettere *Vodan*, vor *Odin* — thi alle disse Guder dyrkedes især paa Ugens midterste Dag) — af Erkjendtlighed for Seieren, alle de i Kampen dræbte eller overvundne Fjender.

Striden og fra den tilbage samt slippe uden Skade fra enhver Fare, og at Modstandernes Egge skulle slöves, men hverken Vaaben eller Krigslist hjælpe dem*) o s. v. Det Ovenanførte viser, at Oldtidens Kvad og Sagn have skildret denne krigeriske Konge som en ivrig Dyrker af de hedenske Guder, især dog den blandt dem, nemlig Odin, som efter Eddalæren var den överste. Uheldigviis mangler den störste Deel af Beretningerne om Haralds Liv og Levnet i Saga-Brudstykket, men skjönnes för at have udgjort en Deel af Skriftet. Dog er det enigt med *Saxo* i den almindelige Bemærkning, at vor Harald i sine Ungdoms og Manddoms Dage gjorde store Erobringer samt underkastede sig, som Overkonge, Danmark og Sverrig, hvoraf meget forhen havde tilhört hans Morfader (den mägtige Ivar Vidfadme) og tillige den Deel af England, hvorover den sidstnævnte og Danmarks Konge Haldan snjalle eller den Snilde forhen havde havt Overherredömmet; herved menes Northumberland og Cumberland, hvilke *Saxo* tilsammen synes at betegne med Navnet *Humbria*. Den sidstnævnte Forfatter lægger hertil saavel Slavernes eller Vendernes Land som en Deel af Tydskland eller Nederlandene ved Rhinströmmen og endelig Aquitanien i Frankrige. At disse sidstommeldte Erobringer beroe paa Overdrivelse er klart nok, men ikke desmindre kan Sagnet derom let være foranlediget af heldige Vikingstoge til hine Egne**) og

*) Saaledes ogsaa Ynglingasaga i 6te Kap.: "Odin forstod at lave det saa at hans "Fjenders Vaaben beed ej mere end Kjepp, men at hans egne Krigere hverken "kunde saares ved Hd eller Sværd, hvorimod deres Modstandere, ved den fore- "givne Guddoms Magt" (eller Trolddom, som den kristne Forfatter udtrykker sig) "undertiden sattes i en saadan Skræk, at de bleve ligesom blinde eller döve."

**) At den herommeldte Deel af de brittiske Ryster i Oldtiden synes at have været beboet eller behersket af en Folkestamme af skandinavisk Herkomst har jeg forhen sögt at oplyse i det Skand. Selsk. Skr. for 1813 og 1817 samt i Annaler for nord. Oldkh. 1837. Dr. *Clement*, som nylig med Kongelig dansk Understöttelse har bereist Storbritannien i historisk-antikvarisk Henseende, er ved sine ethnologiske, philologiske og antikvariske Undersögelser kommet til et lignende Resultat. Jfr. *Lappenbergs* Geschichte von England I, 119 o. f. — Ellers siges allerede Ivar Vidfadme, Haralds Moderfader, i Hvervarar-Saga 20de Cap., at have erobret Northumberland, eller, efter Ynglinga Saga 45 Kap., $\frac{1}{3}$ Deel af England; Andre tillægge Haldan, Ivars Fader, denne Krigsdaad. Jfr. *Cronholm* Fornord. Minnen I, 47 o. f.

mulig tillige Smaafyrsters eller Statholderes nödtvungne Löfter om en aarlig Tribut, hvorved de kom til at betragtes som Haralds Skattekonger eller Underkonger. En Deel af de herommeldte Sejrvindinger tilskriver *Saxo* de Raad, som bleve Harald givne af en meget stor, men gammel eenöjet Mand*), der kom ham imöde paa hans Reise til Raadspörgelse af Oraklet om en mod Sverrig begyndt Krigs Udfald, og som gav sig ud for at være Odin selv. Han lærte Kongen nemlig at opstille en kunstig Slagorden ved at forbedre den saakaldte *Svinfylking* (Romernes *porcinum caput*, hvilken allerede *Tacitus* fandt at være brugt af Germanerne; mindre bekjendt er det, at Manus ældgamle Lov indskjærper Indiens Konger den guddommelige Anordning, at Slagordenen, ved visse Leiligheder, skulde være kiledannet, i en Galts Skikkelse). Sagabrudstykkets Forfatter sees, af den ved ham meddeelte Fortælling om Braavalleslaget, at have kjendt den nysmeldte Tildragelse, da han der lader Harald udraabe, at Odin havde lært ham den rette Maade at danne en Svinfylking paa, idet han forbausedes derover at hans Modstander ogsaa havde indrettet sin Slagorden efter de samme Regler, og han anede da strax, at Odin neppe denne Gang vilde unde ham Sejeren (hvorom Runamo-Indskriften dog beder). I den ældre Edda finder man ellers et meget lignende Sagn om Odins Aabenbarelse for Helten Sigurd Fafnersbane for at give ham, som Kriger, gode Raad og Gudernes Löfte om Seier for dem, som ere kjække i Kampen og forstaae sig ret paa at ordne Hæren paa den ovennævnte Maade**).

Kong Harald afstod Sverrig (efter *Saxo*) til den svenske Prinds Ingeld (eller Ingjald) og gav ham sin Søster tilægte. De havde en Søn, kaldet *Ring* (*Ringo*), som var ung da Faderen døde, hvorfor Morbroderen udnævnte Formyndere, der førte Regjeringen i hans Mindreaarighed.

*) Paa en lignende Maade beskriver *Saxo* i 1ste Bog Odins Aabenbarelse for den danske Kong Hadding.

**) Den store Udg. II, 161—164, 920—921; dansk Oversættelse III, 26—28.

Efterat Ring havde selv modtaget Kongemagten var han længe sin Morbroder hengiven. Sögubrot beretter derimod, at Ring, Kongens Frænde, længe havde, som Anfører for sin Farbroders Landeværn, fredet hans Riges Grændser, hvorfor Kong Harald, da han begyndte at blive meget gammel, ansatte ham i Upsal som sin Underkonge (eller skattepligtige Vasal med Kongenavn) over Sverrig og Vester-Götland, hvorimod han selv forbeholdt sig Bestyrelsen af Danmark og Öster-Götland. Det Stykke af Sögubrot, der omhandler Haralds og Rings Slægtskabsforhold, er tabt, men Eddadigtet Hyndlas Sang, jævnført med Harald Haarfagers Slægtregistre, melde, at Randver, Haralds yngre Halvbroder, Søn af hans Moder Aude og Kong Radbard i Garderige, en Deel af det nuværende europæiske Rusland, var Sigurd Rings Fader. Harald havde (efter *Saxo*) end en anden Söstersön *Ole (Olo)*, kaldet "*vegetus*" og i Sagaerne, paa en dertil svarende Maade, *Áli* eller *Óli hinn frækni* (thi *á* og *ó* smelte tit sammen i Oldsproget og ligeledes i Oldtidens Runeskrifter). Begge Navne forekomme ellers som brugte i det gamle Norden. Hans Fader var Sivard (Sigvard eller Sigurd), en norsk Fyrste. Efter adskillige Heltegjerninger i Udlandet, hvorved han siges at have overvundet mange saakaldte Sökonger eller Sökrigere af kongelig eller fyrstelig Stamme, drog han til Haralds Hof og blev af ham udnævnt til överste Anfører for hans hele Krigsflaade. Dog overlod Harald ham senere til deres fælles Frænde Kong Ring af Sverrig. Begge disse Haralds Nærbeslægtede og tillige vistnok, efter hans Paastand, hans Vasaller eller Undersaatter, nævnes dog i Runamo-Indskriften som hans Fjender, — hvilket følgende Udvikling af Oldskrifternes Beretninger tilstrækkelig vi oplyse. De ere nemlig enige herom i Hovedsagen; kun ere deres Angivelser af Aarsagen dertil noget forskjellige.

Den sandsynligste Aarsag til Haralds og Rings Fjendskab fortælles saaledes af *Saxo* (tildeels paa en noget mythisk Maade, skjönt denne sikkerlig kun maa tilskrives Hedenolds overtroisk-religieuse Meninger

eller Gisninger). Kong Harald Hildetand havde i sin høje Alder en Raadgiver ved Navn *Brun* (*Bruno*), hvem han ene og alene betroede sine hemmelige Anliggender. Naar Harald og Ring havde Noget for, som de ikke gjerne vilde aabenbare for Andre, var Brun Mellemanden. Denne Tillid havde han vundet ved fælles Opdragelse og Fostbroderskab (formodentlig med Kong Ring). Det overtroiske Folkesagn (som ingen Modsigelse behøver) vilde, at den virkelige Brun var druknet i en Elv, paa en af hans idelige Reiser, men at Odin da havde paataget sig hans personlige Skikkelse*). Fra den Tid af udstrøede han ogsaa, ved allehaande listige Bagvaskelser, Tvedragtens Sød saaledes blandt de forhen saa oprigtige og ved Slægtskabets Baand med hinanden forbundne Venner, at de fattede et saa uforsonligt Had til hinanden, at det ikke kunde slukkes uden ved Krig og Blodsudgydelse. Længe nærtes den ved Uenigheder, men udbrød tilsidst i aabenbart Fjendskab. Derefter hengik dog 7 Aar med Krigsudrustning paa begge Sider.

Sögubrot anfører vel ikke denne Beretning (skjönt den höjt betroede Bruno ogsaa deri tilsidst skildres som en Forræder), — men vi have dog, om end de Sagaer, der have indeholdt den, ere tabte, tilfældigviis et Beviis for at det nu anførte Sagn har været *Snorre Sturlesön* bekjendt. Vi erfare det nemlig af en Leilighedsvisse, som den beröimte Historieskriver, efter hans Brodersöns *Sturla Thordsöns* Beretning i Kong Hakon Hakonsöns Saga (194 Kap.), digtede omtrent i Aaret 1257, i Anledning af en da mellem den nysnævnte Konge og hans Svigerfader, Hertug Skule, opkommen Trætte. Deri sammenlignede han dens Op-havsmand, *Gaut*, Kongens Raadgiver, med hiin Brun eller Odin. Hertugen fremsatte nemlig engang for *Snorre*, som kyndig i Nordens gamle

*) Ligesom Odin meentes at kunne besjæle Fosteret i Moders Liv (see ovenfor S. 71) saa troedes han og at have den samme Magt over de fra Jordlivet bortkaldte Personers Legemer. Vore Hedenoldssagaer ere fulde af Fortællinger om hans Aabenbaringer paa Jorden under de forskjelligste Skikkelser; for saavidt synes vore Forfædre at have betragtet ham i visse Maader som allestedsnærværende.

Sagnhistorie, følgende Spørgsmaal: "Er det vel sandt, at den Person; "som hidsede Hedenolds Konger op mod hinanden, kaldtes Gaut med et "andet Navn end hans sædvanlige?" *Snorre* svarede ved en Vise, hvis Begyndelse er af følgende Indhold: "Al Trolddoms Ophavsmand" (nemlig *Odin*) "lokkede *Ring* til Kamp med (Løfter om) rigt Bytte; *Gaut* anstiftede Krigen mellem ham og *Hildetand**)." *Gaut* (*Gautr*) er dog ikke allene et af Odins bekjendte Tilnavne, men ogsaa, som sagt, et menneskeligt Egennavn.

Som ovenmeldt har *Saxo* ogsaa kjendt og nedskrevet en anden Beretning, hvilken man med Ret kan give den anden Plads som et mindre troværdigt Sagn. Efter det skulde Harald hverken af Avind eller Herskesyge have indviklet sig i sin sidste Krig, men blot ved frivillige og forsætlige Bestræbelser have fremkaldt sin egen Undergang. Han var nemlig bleven meget gammel, blind, svag og kjed af Livet, ligesom og hans Undersaatter vare kjede af hans altfor høie Alder**). Han ønskede

*) *Herfanga bauð Hringi*
Hjaldrs einsköpuðr galdra,
Gautr hvatti Þrym Þróttar
Þann ok Hildetannar.

Hkr. V, 200; *Fornm. S.* IX, 455.

**) *Saxo* ommelder ikke hvor mange Haralds Aldersaar bleve, men *Sögubrot* angiver deres Tal, meget usandsynlig, til 180 eller 150 (eftersom et stort eller et lille Hundrede herved bør forståes). Rimeligviis har en gammel Digter (som slige stundom plejede) brugt Udtrykket *misseri* (Halvaar), i hvis Sted Fortællingerne, ved Hukommelses- eller Skrivefeil, have sat *Vintre* (*vetur*) istedetfor Aar. Dog er det muligt at Harald opnaaede den sidst angivne høje Alder, da det virkelig har lykkedes Enkelte i det 18de Aarhundrede i vort Europa, for ej at omtale visse Beduiner i Africa, om hvilke man har paastaet, at de have opnaaet en langt høiere Alder (200 Aar eller endog flere). I *Torfwæus's* egen Levetid opnaaede en norsk Bonde paa Hordeland (som fik en Søn, da han var 100 Aar gammel) en Alder af 130 Aar. (*Torfwæana* 1777, 4, S. 38.) Naturligviis holder jeg mig dog snarere til den her først fremsatte Gisning (at Kong Harald kan have været 90 eller 75 Aar gammel), som bekræftes derved, at *misser* (*missere*) i de ældste angelsaxiske Digtninger brugtes istedenfor *Aar*; saaledes er det i det mindste 4 Gange blevet oversat ved *Thorpe* i hans Udgave af *Cædmon* (1832), endskjönt han vel kjendte den rette Betydning af det islandske *misseri* (l. c. S. 71, 104, 141, 180). Herved maa det bemærkes, at *Sögubrot* (ligesom jeg i andre Skrifter har beviist om *Volsúngasaga*,

tillige ikke at döe Straadöd paa Sottesengen, men falde i staaende Strid paa en saadan Maade, som kunde svare til hans forrige glimrende Krigsbedrifter. Derved vilde han forherlige sin egen Död og tillige erhverve et stort Følge til Underverdenen (eller de faldne Heltes Boliger). Derfor skal han da og have lavet det saaledes, at omendskjönt hans og hans Modstanders Tropper vare lige i Antal, saa vare Rings dog noget raskere, thi Harald önskede at Ring skulde overleve ham som Sejerherre. — Rigtigt er det ellers, at Odins ivrige Dyrkere kun troede at man kunde komme til at deeltage i Valhallas Salighed ved at falde i Kampen eller ogsaa ved det Surrogat derfor, at mærke sig selv, for Döden, med Odden af et Spyd, hvorved man formeentlig helligedes den överste Gud ved Indskjæring af hans eget Mærke.

I Hovedsagen fremförer *Sögubrot* en noget lignende Beretning, men melder tillige at nogle danske Hövdinger havde forsögt at kvæle eller drukne den altfor gamle Harald i et Badekar, — samt at hans Venner i Tide kom ham til Hjælp, da han og strax gjorde det Löfte at söge Döden paa en værdigere Maade, — og derfor udfordrede sin Frænde Ring til staaende Strid og aaben Kamp paa Liv og Död. — Vi have dog al Grund for at antage den först anförte Beretning af *Saxo* for sandfærdigere især da den udtrykkelig bekræftes af Runamo-Indskriften, i hvilken Ring og Ole betragtes som Haralds Fjender og tildeels endog som Meenedere. Som Hovedbeviser for denne Menings Rigtighed maa især ansees de baade af Harald og Ring paa Braavalle Valplads holdte Taler, hvorved enhver af dem sögte at opmuntre sine Tropper til fyrig Kamp og som ere opbevarede eller ommeldte i de os

---

Hervararsaga o. fl.) i Hovedsagen bestaae af Omskrivninger eller Udtog af ældgamle Skjaldekvad, men de ere undertiden (ligesom her) blevne misforstaaede af deres Paraphraster, og disse atter paa sine Steder af deres end ukyndigere og nyere Afskrivere. Overhoved maa vi aldrig overse den höist vigtige Omständighed, at kun een gammel Afskrift haves af dette ellers tabte Oldskrifts Fragmenter, men ingen af *Saxos* tilsvarende danske Historie.

levnede gamle Fortællinger. Hos *Saxo* anklager saaledes *Ring* den gamle *Harald* for at være fortryllet af Begjærighed efter et fremmed Rige, samt at han aldrig kunde faae Rigdom nok, istedetfor at han snarere burde tænke paa den nære Grav, samt at han havde begyndt denne Krig af Dumdristighed og Hovmod o. s. v. Kong *Harald* forestilte derimod sine Krigere, at *Ring* kun havde lønnet ham ilde for mange beviste Velgjerninger, idet han havde angrebet sin egen Morbroder, hvis Gunst han havde sit Rige at takke for; at han hverken agtede Slægtskabets eller Taknemmelighedens Baand eller havde Medynk med den høje Alder; de Danske maatte erindre, at de snarere vare vante til at herske over fremmede Folk end til at beherskes af dem; at de nu havde at forsvare deres Ære mod et overvundet og trodsigt Folk o. s. v.

Oldskrifterne ere enige deri, at Sted og Tid til Slaget (som det tit plejede at skee i det gamle Norden) vare forud bestemte af begge Parter.

Sögubrot beretter, at *Haralds* Krigshær samledes i Sjælland ved *Sögja* eller *Kögja*, uden Tvivl *Kjöge**), hvor der laae en saadan Mængde Skibe, at man paa dem kunde gaae tvers over Sundet til en Landtunge i Skaane, der kaldes *Landöre* i Originalhaandskriftet**).

*) *Grundtvig* tillöjer i sin danske Oversættelse i *Dannevirke* I, 377: "*Suhm* melder at "i den haandskrevne *Sögubrot* staaer *Lygia*, i mit trykte Exemplar har man "i Randen gjættet *Cogia* (*Kjöge*), og da baade *Byen* er gammel og *Bugten* ældre, "er det ikke urimeligt." Senere er dette blevet bekræftet ved *Rafns* Udgave I. c. I, 378, hvor det bemærkes, at *Navnets* to første Bogstaver ere utydelige og kunne maaskee læses som *Högja* eller *Kögja*.

***) Jeg læser nemlig dette utydelige Sted i *Membranen* "*yfir til Skáneyjar at Landeyri*" (over til Skaane ved *Landöre*) istedenfor "*yfir til Skáneyrar af Landeyri*"; *Originalen* har egenligst nu *Skáneyrir*, som aabenbare er en *Uting*, fordi *Afskriveren* eller en *Anden* har villet rette Ordet til *Skáneyjar*, hvilket og har staaet i et mærkværdig gammelt *Papirs Haandskrift*, som jeg har seet i *Island* i mine yngre Aar; *i* og *r*, *f* og *t* ligne hinanden saameget i *Membraner*, at en saadan *Feilskrift* meget let, enten med eller uden *Forsæt*, kunde indtræffe. At dette overhoved maa være den rette *Mening* sees og deraf at *Landöre* (*Landöyri*, *Landeyri*) maa have ligget i Skaane. *Saxo* nævner det som *Landora* paa to Steder i 14de Bog, først som *more gentis Landora appellatum* (*Müllers* Udg. I, 668), til hvilket Sted Kong *Erik Lam Aar* 1139 ankom med en *Krigsflaade*, udrustet mod *Prætendenten* *Olaf*,

Saxo siger ogsaa (først i 8de Bog), at den danske Flaade lignede en Skibsbro mellem Sjælland og Skaane. Da strax sendte Kong Harald

og landsatte vel Tropperne, men torde ikke selv gaae i Land der, fordi man havde den Overtro, at den Konge, som landede der, ikke skulde leve et heelt Aar derefter, — hvorfor Slaget ogsaa tabtes under en Prælats slette Anførsel. Ellers nævnes Landora (I, 741) som det Sted, hvortil Valdemar I ankom förend han begyndte Toget mod Venderne 1159, men vovede heller ikke at gaae der i Land, fordi de danske Konger, i den Henseende, længe havde anseet den Havn som meget ulykkelig for dem, hvorfor han betragtede eller mønstrede hele Flaaden, som efterhaanden samlede paa det Strøg, fra næste Havn. *Vedel, Suhm* og Flere oversætte Landora ved Landskrona, maaskee formedelst Navnenes Lighed, men den sidstnævnte Stad blev ikke anlagt eller fik sit Navn förend i Aaret 1413, da en i Nærheden liggende lille Kjöbstad, kaldet Söndre Sæby, blev forflyttet dertil. 1752 blev Staden Landskrona flyttet til det Sted, hvor den nu ligger. Efter Sögubrot er det rimeligt at antage, at Haralds Flaade skulde först anlöbe det lige overfor liggende Skanöre eller Falsterboder eller rettere at sige den Landtunge, hvor disse Stæder nu ligge og som netop ved sin Beliggenhed (omtrent som *Landsendi* i det gamle Grönland, *Landsend* i England o. fl.) fordrer Benævnelsen *Landeyri* eller *Landöre*, fordi den imod Sydvest danner den yderste Kant eller Spidse af Skaane og tillige af hele det store skandinaviske Fastland. Derfra kunde Haralds Flaade med föjelig Vind ligesaa let udlöbe mod Östkanten til Östergötland som Valdemars mod Sydkanten til Rügen. Vi maae endvidere bemærke, at vort beröimte Öresunds gamle Navn *Eyrasund* (saaledes som det skrives i adskillige af Middelalderens bedste og ældste Codices) ikke kan udledes fra et, men i det mindste to Steder, som kaldtes *Eyri*, uden Tvivl da især af de alle Söfarende mest iöinefaldende Landtunger ved Sundets Ind- og Udlöb, nemlig den ved Helsingör, forhen kaldet *Haleyri* (eller *Håleyri*, först maaskee *Hålseeyri*), og den heromhandlede *Landeyri* ved Falsterbo, i visse Maader det samme som *Skáneyri* eller Skanöre. I Nærheden af disse to Landtunger samlede fordm, i Sommertiden, en stor Mængde Kjöbmands, vel endog forhenværende Vikingsskibe, for at drive fredelig Handel, og denne hele Samling kaldtes *Eyrafloiti* (den ved Örerne forsamlede Flaade). Da slige Handelskibe betalte visse Afgifter (*landavar*) til den Fyrste, ved hvis Land og under hvis Beskyttelse de handlede, kan sandsynligviis den beröimte Öresundstolds ældste Oprindelse udledes fra denne Hedenoldsindretning. *Haleyri* nævnes tit i Sagaerne ligefra det 9de Aarhundrede af som Hovedstedet for dette Marked, men Skanöre först med Bestemthed som en lignende Markedsplads i Aaret 879 (efter 2 Membraner af *Eigla*) samt ellers 1203 (i Norges Kongesagaer om Nordmændenes Hvervinger der og *Hvitfeldts* danske Krönike om Lybeckernes Privilegier). Endnu kalde Nogle den heromhandlede Halvö Landsudde eller Landsodde, der forhen vel kunde kaldes *Landsoddi*, hvilket Ord dog snarere burde betegne dens alleryderste Spidse; da Navnet i Runer kunde skrives *Landsudde* (Landsudden), saa formoder jeg, at Middelalderens arabiske Geographers *Landsuden* eller *Landschuden*, om en Handelsplads i Skaane eller Sverrig, just er fordrejet deraf og sigter ligeledes til det gamle Landeyri med dens Landsodde, i nyere Tider kaldet Falsterbo-Odde eller Udde; (jfr. Odden i Ods Herred, den yderste nordvestlige Spidse af Sjælland, og

en vis Herleif, ledsaget af saxiske Krigere til Rong Ring, for nærmere at bestemme Valpladsen og opsige Freden til en bestemt Tid eller Dag. — Af Sagaens Beretning skjønnes det ikke rettere, end at Harald, med hele Hæren, drog paa 7 Dage (fra Landöre) til den forudbestemte Kampplads (Braavalle Slette eller Hede). Sagabrudstykket melder, at den laae paa Rigernes daværende Grændse ved en Vig eller lille Bugt, kaldet *Bråvik*, ligesom *Saxo* (der ellers lader den danske Flaade lande ved Calmarn) kalder den hele Krig *bellum Bravici*.

Om Valpladsens Beliggenhed nuomstunder ere de nyere Historikere noget uenige. *Ericus Olai*, *Suhm* og fl. antage, at Slaget stod paa Blendas Hede (der urigtigen i nyere Tid skal have faaet Navn af Bråvalle-Hede) i eller nærved Verende i Småland, hvorimod *Lagerbring* og *Schöning* have meent, samt *Sjöborg* og *Geijer* deduceret*) at Valpladsen maa søges ved Bråvik og Vara-Aaen (eller Varaby - Aaen), i Öster-Gothland, Vikbolandet, Östkinds-Herred, Östre-Husby Sogn, hvor en overordentlig Mængde af Steenkredse, i alt henved 80, fra 4 til 17 Alens Gjennemsnit, samt Bautastene og forskjellige andre Mindesmærker pryde de faldne Krigeres Gravsteder.

Hvorom Alting er, ligge Hoby og Mörtiuk, til hvis Grund Runamo og dets nærmeste Omegn höre, ikke meget langt fra den Vej,

---

flere lignende Benævnelser). Den ovenfor ommeldte, i Middelalderen herskende, Overtro, der forbød Danmarks Konger i et Ledingstog at lande paa Landöre, hvis de vilde undgaae den snartpaafølgende Död, kunde let have reist sig af Sagnene om Harald Hildetands Landing der eller Ankomst dertil paa det ulykkelige, men höist beröimte Braavalle-Tog, fra hvilket han ikke vendte levende tilbage. De ovenfor anførte Navne for hine, efter min Mening, ældgamle Handels- eller Markedspladser, som i Middelalderen vare af den yderste Vigtighed (tildeels for Sildefiskeriets Skyld), ere vel gaaede af Brug efter at Skåneyri (Skånör, Skanör) var blevet en ordentlig Kjöbstad, enten saa det eller det tætved liggende Falsterbo (oprindelig Falsterboder, som Falsterboernes Handels- og Fiskeplads) i den Henseende har bragt Landöres ældste Benævnelse i Forglemmelse.

*) See især *Geijer* Svearikes Häfdar I, 540, *Sjöborg* Saml. f. N. Fornälsk. I, 106, Tab. 12. Jfr. *Petersen* Danmarks Sagnhistorie I, 263, 313.

som en Deel af Haralds Hær efter Sandsynlighed har taget til Lands fra Skanöer til Braavalle eller Braavig. — Jeg har allerede forhen forestilt mig Anledningen til Runamo-Indskriftens Indridsning at være denne:

Det er klart nok, at Indskriftens Begyndelse erklærer Harald for at være Rigets eller Rigernes rette Behersker, hvilket Gard under sit Navn tilstaaer at have indhugget i Klippen og bevidner tillige, at Ole havde givet sit edelige Löfte (o: at være ham troe). Derpaa anraabes Odin om at vie, hellige eller bekræfte Runerne, hvorved rimeligviis de følgende Bönner eller Besværgelser især maae forstaaes, overhoved stiledede mod Ring, Ole og andre Haralds Fjender. För har jeg meent, at en Deel af denne Konges Hær eller Følge har, ved den ovenmeldte Leilighed, holdt en eller flere Rastdage i Nærheden af Runamo, og der højtidelig istemt den af Skjalden Gard, paa Haralds Vegne, i Klippen indhugne Bön eller Hymne*), som en magisk-religiös Bandsættelse af Fjender, Oprørere eller af Landsforrædere, med bönlig Opfordring til Guderne om at skjænke Kongen Sejer i den forestaaende Kamp. De bebudes ved den korte Indledning: Odin vie Runerne! — et fuldkomment Sidestykke til en lignende, paa den i Fyen (1806) af *Vedel-Simonsen* opdagede og aftegnete, samt senere af *Abrahamson*, *Werlauff* og *Rask* beskrevne og fortolkede Glavendrup-Steen, hvor Bönnen dog henvendes til Guden Thor (*þur vígi þesi rúnar***). Her er dette Önskes Mening

*) *Berzelius* har bemærket (see ovenfor Side 64), at det neppe er sandsynligt, at Haralds store Hær har taget Vejen over Runamo. Om man end indrømmer dette, kan endeel af den have draget ad en i Nærheden beliggende Landevej men kun nogle af hans Hövdinge bivaanet Runeridsningen og den derved foranledigede Sammenkomst paa Runamo. Disse Tildragelser ere os overhoved ubekjendte; Harald kan i nogen Tid have opholdt sig paa Kongsgaarden Huby (nu Hoby), men Skjalden Gard (fra det ikke meget langt derfra liggende Stangby) ogsaa der i nogen Tid været hans Gjæst i denne Anledning og da foretaget sig Indridsningen af Runerne.

**) See Skand. Selsk. Skrifter IV, 105–121, VI (1807) 276–288, samt *Minerva* 1808, S. 271–87. *Werlauff* erindrer meget passende derved om den Beretning i den yngre Edda, at Thor viede det Baal, hvorpaa Balders Lig blev brænd, med sin Hammer, og bemærker at Indskriften kalder den Ale Sæulve (eller Sölve), efter hvem

uden Tvivl den, at Odin, ellers vitterligen Haralds ivrig dyrkede Skytsgud, maatte give Runerne, eller den følgende i dem indhugne Bön, den Kraft, som kunde formaae de paakaldte Guddomme til dens Opfyldelse. De herommeldte tre Ord (Originalens: *vígi Óþinn rímar!*) ere rimeligviis blevne sjungne eller fremsagte af hedenske Præster eller formeentlig tryllekyndige Skjalde, thi hvad Hedningerne ansaae for virkelig Andagt, blev stedse i de nyere Tider, eller endog af fjendtligsindede Samtidige udraabt som Trolddom*). Kong Harald Hildetand selv siges i et Eddadigt**) at have været signet eller indviet til Guderne, muelig som överste Offerpræst, thi den Værdighed beklædte Kongen virkelig i det hedenske Norden. At Harald Hildetand da selv, eller en Anden paa hans Vegne

---

Ragnhild (formodentlig hans Enke), lod sætte Stenen, Gudernes Ven (*guða vin*); rimeligviis var han da en Gode (eller Præst og Høvding tillige). Jfr. *Lex. myth. vet. bor.* S. 649—50.

- *) De Vers af denne Art, som sildigere islandske Troldmænd sang eller nynnede over de Runer, eller Figurer, som derved skulde erholde magiske Kræfter, kaldtes *Yfirsauingar* (efter Bogstaven: Oversange).
- **) *Hyndluljóð* eller Hyndlas Sang. Den ældre Eddas store Udg. I, 333, min danske Översættelse III, 16, 17, 30. Der hedder det om ham, hans Halvbroder Randver og dennes Fader Radbard (en Konge i Garderige, en Deel af det europæiske Rusland):

*Þeir voro gumar
goðum signaðir.*

Dette Sted, tilligemed *Fundin Noregr* (Fornald. S. II, 11 og 13), bekræfter ellers tildeels de i Sögubrot indeholdte Beretninger om Haralds Herkomst, nemlig at (den dansk-sjællandske Konge) Rörik Slyngering (*Slaungvanbaugi*) var hans Fader, men Aude, Ivar Vidfadmes Datter, hans Moder. Efter Sögubrot ombragte Ivar sin Svigersön, men Enken flygtede med sin unge Sön til den ovennævnte Radbard, der ægtede hende, og opdrog Harald Hildetand, som og af ham, efter Ivars Död, blev indsat i hans Faders Rige. Jfr. ovenfor S. 70. En Sönne- eller Dattersön af denne Radbard, men Fætter til Sigurd Ring, var den Rögvald Russer (*ruthenicus*, *Rathbarthi nepos*), hvem Saxo nævner blandt Rings Kjæmper. Det er klart, at Sögubrots Kilde har stemt overeens hermed (skjönt det giver Rögvald et andet Tilnavn), da det vist har heddet i Stärkoddens Digt:

*Rögvaldr hái (eller girdski?)
Ráðbarðs nefi (eller hnefi).*

Afskriverne have her forvaklet Texten ved aabenbar Feilskrift: r for s.

L*

eller i hans Forfald har bestyret hiin, efter Folkets Tro hellige Handling, som Paakaldelse til Guderne, have vi Aarsag til at formode. Nu antager jeg det for vel muligt, at en saadan Ceremonie, som den herommeldte, har fundet tidligere Sted, end jeg forhen har antaget, da Forberedelserne til hiint store Slag varede adskillige Aar, og det kan da vel være, at kun Harald, med hans fortroeligste, i den hedenske Gudsdyrkelses Skikke oplærte og indviede Venner have udført den dertil hørende Bøn og Paakaldelse. Hoby i Bleking har, efter hvad *Sjöborg* har viist, havt et offentligt Forsamlings- eller Offersted; ved den nærliggende *Kalmare Kulle* var det saakaldte Hoby Alter med flere mærkelige Oldtidslevninger; paa slige Steder holdtes i Hedenold de offentlige Ting, paa hvilke Kongen ved høitidelige Leiligheder havde Forsædet, og han plejede da at holde Gjæsterie paa en stor, i Nærheden liggende og ham tilhørende Gaard. Af lignende Grund har *Suhm* ogsaa meent, at Harald Hildetand har havt en Kongsgaard i Hoby. Beviis derfor finder man i Kong Valdemar II Jordebog (Script. r. D. m. æ. VII, 529), hvor *Huby* i Bleking, Westerste Hæret, anføres som Kongens Eiendom (*konunglef*). Ved de offentlige Forsamlinger holdtes i Oldtiden Gilder, og Skaaler bleve drukne for Guderne, idet man tillige fremførte Folkets Bønner for Kongens Sejer over hans og Landets Fjender. Ved overordentlige Leiligheder, naar Farer truede, tyede Fyrsterne dog til visse, undertiden hemmelige Gudsdyrkelsessteder i vilde Skove eller Fjeldegne, for der at holde deres Andagt, som f. Ex. Hakon Jarl, som havde sit eget Kapel i en Skov, ikke langt fra Lade, hvor han dog havde opført et stort og prægtigt Gudehuus. I de ældgamle, saakaldte ossianske Sange skildres paa flere Steder saadanne Sammenkomster af Skandinaviens Høvdinger og Skjalde, som den her paa Runamo forudsatte, f. Ex. i *Submalla* om Dyrkelsesstedet paa Ihorno: "Vi fore langs en Ström, som fremraste "gjennem en nøgen Hede. Rundt om stode store Klippestykker med alle "deres böiede Træer. Nær ere to Lodas Kredse med Magtens Steen,

"hvor Aander om Natten nedstege i mørkerøde Ildstrømme. Der opsteg
 "aldrende Mænds Röst blandet med Vandenes Susen. De kaldte Nat-
 "tens Skikkelser til Hjelp i deres Rige." I Fingals 3die Bog hedder
 det om Starno, Lochlins eller Norges Konge: "Kongen sad i sin Gildesal
 "i Lochlins skovrige Land. Han kaldte den graahædede Snivan, som
 "ofte sang rundt om Loda's Kreds, naar Magtens Steen hørte hans
 "Skrig og Slaget vendte sig paa de Tappres Mark." — Og i Cathlin
 af Clutha, hvor en Skjald havde forenet sig med Druidernes Barder:
 "I Spidsen for Curmals Skarer opflammede Barderne Striden. — Ej
 "heller vare Klippernes Beboere alene. En Loda's Søn var der,
 "en Röst i hans eget mørke Land. Paa sin Høj havde han dvælet i
 "Lochlin, i Midten af en bladløs Lund. Nærvæd løftede fem Stene deres
 "Hoveder. Høit brølte hans fremrasende Elv. Ofte hævdede han sin
 "Stemme til Vindene, naar Lufttegnene viste deres natlige Vinger, men
 "Maanen, indhyllet i tykt Mørke, var dalet bag sit Fjeld. Ej blev han
 "uhørt af Aander; de kom med Örnevingers Susen. De vendte Slaget i
 "Marken for Mændenes Konger. — — — Det var mørkt og Loda's
 "Søn udöste sine Tegn i Natten. Du havde ikke de Svage for dig, Søn
 "af fremmede Lande!" I vore egne Sagaer mangle vi heller ikke For-
 tællinger om Troldkarle eller Afgudsdyrkere, som dels paa afsides
 Steder og dels i Nærheden af Valpladse sang Tryllesange og udövede
 forskjellige Trolddomskunster, enten förend store Slag skulde holdes eller
 endog medens de varede o. s. v. Blandt Trolddomskunsterne var Runernes
 magiske Sammensætning og Trylledigtenes (Bönners eller Hymners) kun-
 stige Affattelse ikke de ringeste; begge Dele see vi at være blevne an-
 vendte paa Runamo, ved en Skjald, som vi snart komme til at omhandle.
 Vistnok var det dog i Egenskab af Ypperste Præst at Kong Harald selv
 paa Braavalle og ellers indviede eller helligede de Faldende til Odin, og
 som saadan fremsagde han vel tillige de mærkelige Taler og Bönner til
 Odin, som baade Saxo og Sagaerne ommelde. Sögubrot anförer föl-

gende deraf, fra Braavalle-Slaget: “Mon Odin nu vil holde op med at forunde mig Sejer? Det har aldrig før været Tilfældet og end en Gang beder jeg ham at han nu vil forunde mig den. Men vil han ikke opfylde denne Bön og ikke skjænke de Danske Sejer, da-lade han mig falde i Kampen med hele min Hær — og alle de som falde paa Valen giver jeg Odin.” Saxo’s hertil hörende Fortælling (i 8de Bog), lyder og saaledes efter Grundtvigs Oversættelse “Harald tog da sin Tillflugt til Bönner, og bad Odin indstændig at han ikke nu paa det Sidste vilde fratage de Danske Naaden, de hidtil nöd, men skjænke dem Sejer, endnu i Dag, og saaledes sætte Kronen paa de mange Velgjerninger, han fra Arilds Tid havde beviist dem. Dig, sagde han, vier jeg höitidelig Valen.”

Forgjæves vare alle Haralds Bönner; han faldt, og Slaget tabtes for hans efterladte Krigshær.

Hans Ligbegængelse beskrives saaledes af Saxo (efter Grundtvigs Oversættelse, hvor den latiniserende Originals *Pluto*, *Tartara* og *Oreus* ere behörig fordanskede): “Da nu endelig Kong Haralds Lig var fundet, med samt hans Kølge, da spændte Ring sin egen Hest, beklædt med Gyldenstykke, for hans Vogn, og holdt ham en Ligtale, hvori han skjænkede Kong Harald Hesten, böd ham ride rap paa den til Valhal, som förste Mand fra Slaget, og hos Odin, Valhals Drot, bestille godt Herberge for Venner og Fjender. Tændt blev nu Baalet. De Danske opsatte, som Ring befoel, Kong Haralds forgyldte Snekke derpaa, og medens Baalet fortærede Liget, böd Ring sine Hövdinger gange i Skare, Baalet rundt, med Klagemaal, ja formanede dem rörende til, Alle med gavmild Haand at ofre Vaaben, Guld og andre Kostbarheder, saa Baalet kunde deslængere blusse höit for den store, den vældige, den alles Hjerter dyrebare Konge — Brændt var nu Liget, Asken opsamledes, lagdes i Urnen, og sendtes paa Rings Befaling til Leire, for der at be-graves med Hest og med Rustning paa kongelig Viis.” I Sagabrud-

stykkets Fortælling findes adskillige Afvigelser herfra, nemlig disse: at Haralds Liig ikke blev brændt, men ført ind i Gravhöjen paa hans Vogn, med den Hest, som havde trukket den i Slaget, som derefter blev dræbt, men dog prydet med Kong Rings egen Sadel, hvilken han skjænkede sin Frænde, Kong Harald, for at han kunde gjøre som han vilde, ved enten at ride eller age til Valhal. Derefter holdt Kong Ring et stort Gjæstebud i Anledning af Kong Haralds Jordefærd, og da böd han alle Stormænd og Helte, som der vare tilstede, at kaste Ringe og gode Vaaben i Höjen, til Hæder for Kong Harald Hildetand, hvorefter Gravhöjen omhyggelig blev lukket. — Hvis Beretning her er den rigtigere kunne vi ikke sige, — men det er aldeles ikke usandsynligt, at Haralds Jordefærd har gaaet for sig paa en dobbelt Maade, først i Sverrig, ved Liigbaalet, og derefter i Danmark ved Bisættelsen af Aske-Urnen eller andre Dele af Legemets Levninger o. s. v. Vist er det i alle Tilfælde, at endnu først i det 17de Aarhundrede kaldte Leires Indbyggere og Naboer en anseelig Høj Harald Hildetands Gravhøj. Den, med de den omgivende Steensætninger, er nøje beskrevet og aftegnet i forskellige trykte Skrifter. Det hele Mindesmærke blev efterhaanden forstyrret og aldeles ödelagt i det 18de Aarhundrede, — men i Aaret 1818 lod den kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring selve Gravhöjen anstændig restaurere, og sørgede tillige saavidt mueligt derfor, at den i Fremtiden skulde holdes i Hævd og Fred.

Hvad Runamo-Indskriftens Indhugger, tillige sandsynligviis dens Forfatter, angaaer, saa kalder han sig selv deri *Garðr* (*Garpr* eller *Gard*). Dette Egennavn forekommer ellers i Norges høje Oldtid, samt findes endog at være blevet brugt i Island i det 13de Aarhundrede. Vor Gard ommeldes i begge de heranföerte Oldskrifters Opregnelse af Haralds Krigshövdinge og Skjalde. *Saxo* erklærer ved denne Leilighed (i Begyndelsen af 8de Bog), at han der følger Stärkoddens eget, paa Dansk affattede, Mindeligt for denne Krig med Sverrig, indtil den Tid mere

bevaret ved mundtlig end skriftlig Overlevering*). Først opregnes Høvdingerne for Kong Haralds Tropper, og denne Fortegnelse stemmer vel overeens med det her noget ufuldstændigere *Sögubrot*, hvilket vi dog ville lægge til Grund, jævnført med dets latinske Sidestykke. Disse Kjemper vare hos Kong Harald: *Sveinn* (Svend, Saxo's *Sven*), *Sámr* (Saxo's *Sambar*), *Gnepi enn gamli* (Gnepe den Gamle, Saxo's *Gnepia vetulus*, ogsaa nævnt paa et andet Sted, men uden dette Tilnavn), *Gardr* (hos Saxo *Gardh*, med Opgivelse af hans Hjemsted *Stang* ved disse latinske Ord: *Gardh, Stang oppidi cultor*, som ikke vil sige andet end *Gard* fra *Stangby* eller *Byen Stang***); paa et andet Sted synes Saxo ogsaa at kalde ham *Garthar* eller *Garðar, Gardar*). *Sögubrot* vedbliver med den samme Fortegnelse: *Brandr* (hos Saxo *Brand*, med det latiniserede Tilnavn *mica*), beslægtet med Kong Harald; *Blængr* (*Blengr*, formodentlig Saxo's *Blend* fra *ultima Thyle*, her rimeligviis *Ælamörk*,

*) *Historiam belli svetici Starkatherus, qui et ejusdem prælii præcipuum columen erat, primus Danico digessit eloquio, memoriæ magis quam literis traditam. Cuius seriem ab ipso, pro more patrio, vulgariter editam digestamque, latialiter complecti statuens, in primis præstantissimos utriusque partis proceres recenset.* Hertil lægge vi følgende Efterretning fra det ældste saakaldte *Skáldatal* (Digterfortegnelse o: for hele Nordens Oldtid og Middelalder): "Starkader den Gamle var en Skjald. "Hans Digte ere de ældste af dem, som endnu haves. Han besang Danmarks "Konger." Denne *Starkader* (eller *Stærkodder*), har uden Tvivl i sin Tid været en historisk Person, ligesaavel som saa mange andre, hvis Levnetsbeskrivelse man har udarbejdet romantisk og udpyntet med en Mængde Fabler, især ved Sammenblanding af to eller flere Personer, som vel bare det samme Navn, maaskee endog Tilnavn, men levede i meget forskellige Tidsaldere.

***) Udgaverne gjengive Saxos Ord saaledes, forvanskede af Skrivefeil eller Trykfeil: *Gardhstang oppidi cultor*. Afskriveren eller Udgiveren har vidst, at der gaves flere Landsbyer af dette Navn, men ikke ret kunnet fatte Forfatterens Mening, og derfor paa egen Haand søgt at berigtige den. I den upaalidelige svenske Udgave af *Sögubrot* skrives Navnet derimod, uden mindste Hjemmel, *Gandr*, hvilket Grundtvig i Dannevirke I. c. maatte oversætte ved *Gand*, men var dog, i hans danske Oversættelse af Saxo, den første, som berigtigede den ældre Læsemaade; *Petersen* er og (Danm. Hist. i Hedenold I, 259, 309 o. f.) af samme Mening.

nu Tellemarken)*), ligeledes Haralds Slægtning; *Teitr* (Teit, Saxo's *Tatar*); *Tyrvingr* (Tyrving, S. *Thorvingus*); *Hjalti* (S. *Hjalto*). Om

*) Denne Blæng hørte til de i Sögubrot og ellers fordem saakaldte Thyler (*Þilir Þylir*) o: Thelemarkens Indbyggere, hvorfor ogsaa Saxo vel har oversat dette Ord ved *Thylenses*, samt ogsaa nærmere betegnet sin Blænd med de hos ham dertil svarende Ord: *ultima Thyles incola*. Blandt Rings Kjemper nævnes ogsaa disse fra Thyle: Mar den Röde (*rufus*) fra Herredet eller Landsbyen (*pagus*) *Mithfrithi*; Grombar den alderstegne (*annosus*), Gram Brøndelucus, Grim fra Byen (*oppidum*) *Skjerum*, ved eller i Provindsen *Skahafyrchi*. Her have Nogle villet læse *Midfirthi* og *Skagafirthi* (af hvilke Gisinger den første vist er rigtig) og villet gjøre disse Egne til Midfjorden og Skagefjorden i Island, som aldrig har havt nogen egentlig By eller Stad førend sidst i det 18de Aarhundrede. Med langt større Rimelighed kan man (efter hvad P. E. Müller har udviklet i Afhandlingen om Saxo, l. c. S. 117—118) søge disse Steder i Norge; han holdt sig især til Halogaland. Jeg har meent og søgt at godtgjøre det (i *Lex. Mytholog. vet. Bor.* S. 302), at ligesom Saxo har oversat det ovenmeldte *Thyler* ved *Thylenses*, da dog Thelemarkens Beboere udtrykkelig menes ved det førstmeldte Udtryk, saa maa ogsaa hine Steder søges der. Der findes endnu Stedsnavnet *Skjær* (*Skjerum*), ligesom og et Midsund (i Navn og Beliggenhed nærbeslægtet med Midfjord); i Nærheden af Tellemarken laae og fordem en Egn kaldet *Skógabygd*, der i ældre Tider vel kan være bleven kaldet *Skógafylchi* (hvilket Afskriverne med Tiden omdannede til *Skahafyrchi*). Denne min Mening har N. M. Petersen billiget og udførlig forsvaret (med flere Grunde) i hans gammelnordiske Geographie 1ste Deel S. 297—306, samt Danmarks Sagnhistorie 1ste D. S. 262, 312, 313. Han oversætter sammesteds *Gram Bronde-lucus* meget sandsynlig ved Gram af Brunlaug (i de samme norske Egne, nemlig fra Brunlaugs- eller Brynlo-Næsset). Siden have agtede norske Forfattere viist, at der virkelig har ligget en *Midfjördr* (Midfjord) i det sidstnævnte Steds Nabolag, ligesom og et Marheim, Marfjord, Marey o. s. v. der levende erindre om Mar den Röde. Hverken i *Sögubrot* eller noget andet islandsk Oldskrift findes det mindste Spor til at nogen Islænder angives at have kjæmpet i Braavalle Slaget, hvilket heller ikke kunde være muligt. Dersom Saxo virkelig har troet eller berettet det Modsatte, maa det være foranlediget ved en saadan Misforstaaelse eller feilagtig Oversættelse, som den herommeldte. — Vi have ovenfor anført et paafaldende Exempel (angaaende Harald Hildetands Herkomst) paa den Maade, hvorpaa Saxo har sammenskrevet den Deel af hans Historie, som vedkommer den mythiske Tidsalder — idet han har nedskrevet forskjellige hinanden modsigende Beretninger, enten uden at erindre det først skrevne, eller snarere af den Aarsag, at han ikke havde faaet Leilighed til at revidere eller lægge den sidste Haand paa Værket, saaledes som vi have det, endskjönt det er vel muligt, at fuldførte eller i det mindste meget bedre Exemplarer, end det til Trykningen brugte, ere aldeles tabte. — Saxo's Modstandere have endvidere, idet de beskyldte ham for at regne Islænderne til Braavalles Helte, formodet, at selv en Grönlænder nævnes i hans Fortegnelse over Rings Kjemper, nemlig *Dahar* (*Dagr*) *grenski* (hvem Sögubrot, rimeligviis med et andet ham givet Tilnavn, kalder *lifski*); dette er aabenbare

alle de heropregnede hedder det tilsidst: “De vare Kong Haralds Skjalde “og Kjemper (*skálld ok kappar*).” Hvad Gard især angaaer, maa det bemærkes, at *Saxo* regner ham blandt Haralds berömmeligste Hövedsmænd, og nævner ham (ligesom Brudstykket) förend Kongens egne Slægtninge. At *Saxo* ogsaa har kjendt ham som Skjald, fremlyser klart af disse hans Ord, som gjælde om alle de her nævnte Kæmper. “Disse kom til Skibs til Leire, og, i legemlig Henseende, vel forberedede “til Kampen, samt ligesaa udmærkede ved prøvet Skarpsindighed som “anseelige af Höide; thi de vare meget færdige i at skyde baade med “Buer og Blider, samt at slaaes med Fjenden Mand mod Mand, ja de “besad endog en stor Færdighed i at digte Qvad i Modersmaalet. Med “saadan Flid havde de övet Legemet og skjærpet Sindet.”*) Alt dette fattes i *Sögubrot* paa det Ovenanföerte nær, — men det bekræfter dog stiltiende Saxos Beretning derom at de kom til Skibs til Leire, forsaavidt at der efter denne Fortegnelses Slutning meldes: “Disse kom hjemme “fra, fra Kong Haralds Hof eller Livvagt: *Hjort, Borgar, Bele*” o. s. v.

Saare mærkelige ere disse Efterretninger for saa vidt de bevidne at Gard var en af Kong Harald Hildetands anseeligste og skarpsindigste Hövdinger og Skjalde, thi de gjöre os det vel begribeligt at Kongen betroede ham en i hans Tanker saa vigtig Forretning som Affattelsen og Indridsningen af Indskriften paa Runamo. Han og flere af Kongens andre Skjalde bleve vist anseete for saadanne Mænd som de 5 eller 6 af Rings Følge, hvilke *Saxo* kalder Guden *Freyrs* Slægtninge og Gudernes trofasteste

---

urigtigt, da *grenski* aldrig betyder den grønlandske, men derimod en Mand fra Grenland (ogsaa Grönland) eller Grenmark i Norge; — denne Egns gamle Grændse og Steder ere særdeles nøjagtigt oplyste i *P. A. Munchs* Afhandling herom med tilhørende Landkort i de nylig citerede Annaler for nord. Oldkh. 1836 S. 62—79.

*) *Qui quidem navigio Lethram advecti instructi ad bella corporibus, ingenii quoque virtute pollebant, proceritatis habitum animorum exercitiis æmulantes. Quippe spicula arcuum balistarumque tormentis excutere ac plerumque viritum cum hoste decernere, pœses quoque patrio sermone contexere promptissime calluerunt. Adeo animum cum corpore impensa exercitatione coluerant. (L. VIII.)*

Tolke (*Frö dei necessariü et fdissimi numinum arbitri*). En af disse kaldes ogsaa *Godi* eller Gudernes Præst i *Sögubrot*.

Vi vide allerede saa meget at Gard ikke, paa den Tid da Braavalleslaget holdtes, havde hjemme i Sjælland, hvor der ellers neppe findes noget fra Oldtiden af beboet Sted der kaldes Stang eller Stangbye. Jeg har derfor, strax efter Indskriftens første Læsning, søgt efter et saadant paa hiin Side af Sundet. Dernæst lagde jeg Mærke til at Grundtvig forlængst havde rigtig oversat Mandens Danske Navn ved Garder fra Stangbye. Petersen antog*) at han egentlig, efter sin Bopæl, maatte være bleven kaldet i Oldtidskvadet *Garðr à Stöngum* (eller *Staugun*) og bemærker at dette Sted *Stángir* laa rimeligviis i eller i Nærheden af Vigen i Norge. Det nævnes virkelig saaledes af *Snorre Sturlesön* i *Magnus Erlingsöns Saga***), hvorimod det neppe er vist at dette Sted er identisk med det som forekommer i *Hakon Sverressöns* og hans Efterfølgeres Saga, hvor en Hövding 1207 nævnes som Byrgir af Stöngum (eller Börge af Stange), thi der var vistnok i Norge, efter *Hakon Hakonsöns Saga*, 126de Kapitel***), end et Sted af samme Navn, nemlig *Stángir*, omtalt 1225 i Hedemarken, nu Præstegaarden Stange i et Sogn af samme Navn. Om alt dette kan jeg ellers henvise til Petersens sidstudkomne historisk-geographiske Skrift jevnført med *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af *Snorre Sturlesöns Kongesagaer*****).

*) Haandbog i den gammelnordiske Geografi, 1ste Deel S. 301.

**) Heimskr. Rbhvn. Udg. III, 449, jfr. Fornm. S. 318.

***) Heimskr. IV, 397. Fornm. S. IX, 111—112, 369 (efter Varianter af 4 mærkelige Codices).

****) Geographisk Register til Oldnordiske Sagaer XII, 340; Fornm. S. XII, 353. Petersen mener at det af Slaget mellem Erling Skakke og Hettesvendene 1168 bekjendte Sted *Stángir* maa søges i Nærheden af *Stangenæs* eller *Stängenäs* i Bahus Lehn i Sverrig — hvorimod *Munthe* antager, l. c. 2det Bind (1839) S. 206 at dette *Stángir* er Gaarden Stanger, noget östen for Vaaler Kirke ved den store Landevei, som fører her forbi til Svendal og Skibtvet Sogne i Borge-Syssel.

Söge vi om lignende Stedsnavne i Haralds Danske Rige, saa finde vi adskillige saadanne. Paa Falster ligger Landsbyen Stangerup, som Valdemar den 2dens Jordebog kalder *Stangethorp*; det synes altsaa i visse Maader at svare til Saxos *oppidum*; men da burde der dog egentlig have staaet Stange eller noget sligt i Fleertallet.

I Skaane ligge tvende Steder af Navnet *Gårdstang*. Det ene af dem har udentvivl foresvævet *Saxos* ældste Udgiver, eller ogsaa en af Værkets ældre Afskrivere, idet de nedskreve deres Gardhstang. Landsbyen *Gardhstang* (eller *Gaardstang*) nu *Gårdstånga*, ligger endnu i Frosta Herred, og en anden i Torna Herred, som menes at være det *Garstang*, der forekommer i Kong Valdemar den 2den Jordebog som hørende til *Ronunglef* eller det Kongelige Gods i Skaane.

Man kan tænke sig det rimeligt at et af disse Steder først har heddet *Staung* eller *Stångir*, men at det senere, efter en saa berömt Ejer eller Beboer som vores *Garðr*, er blevet kaldet *Gardstaung* eller *Gardstångir*, hvoraf de nyere *Gardhstang*, *Garstang* o. s. v. Det fortjener maaskee i denne Anledning at bemærkes, at der ogsaa i Cumberland (der meget tidlig er bleven hjemsögt og tildeels beboet af Nordboerne, ja endog synes at have været underkastet Harald Hildetands Overherredömmet,) findes en Landsby af Navnet *Garstang*, der muelig kan have en lignende Oprindelse. Ved Östre *Gårdstånga* i Froste Herred fandtes fordem (og muelig endnu) en vistnok meget gammel Bautasteen med Runer ($3\frac{1}{2}$ Al. höi og $2\frac{1}{2}$ bred), der för havde staaet opreist paa en Höj, men senere (i Ole Worms Tid) var bleven benyttet af en Bonde til at sammenholde hans Mödding.*)

*) See Worms Monum. Danica S. 169. At et eller begge af de Skaanske *Gårdstånger* forhen er blevet kaldet *Gardstångir* (eller *Gards-stångir*) seer man af Indskriften paa en Runesteen ved Foshede paa Finheden, over en vis *Lifsten*, som döde paa "Karpstökum" (o: *Garðstöngum*) i Skaane (*Skonu*, *Skanu*). *Bautil* 1029, *Liljegr. Runurk.* 1251. (jfr. 1416, hvor den til *Worm* l. c. sigtende Rettelse dog neppe synes at være befojet).

Dog gives der end et Sted i Skaane, som allerbedst og ligefrem bogstavelig svarer til Saxos *Stang oppidum*, nemlig *Stångby*, forhen *Stangby*, liggende i det efter Byen nævnte Sogn i Torna Herred. Overvejer man Sammenhængen af Saxos hertil hørende Kjømpefortegnelse, maae vi bemærke, at den begynder med Skalk fra Skaane og at vor Gard, selv femte, hørte til denne eller Skonningernes Trop.*)

Da Östergötland og Gotland ogsaa fordum hørte til Haralds Rige kan man endelig, for Fuldstændigheds Skyld bemærke, at Kongsgaarden *Stang* eller *Stång*, hvorefter et Fogderie endnu nævnes, fordum laa ved Linköping indtil 1381, men er siden bleven ödelagt eller nedbrudt, — og at der ogsaa paa Öen Gulland endnu findes en Kirkeby, kaldet *Stanga*.

Efter at have prøvet alt det ovenførte forekommer det mig sandsynligst, at *Stang oppidum* er det Skaanske *Stangby*, og det er ogsaa blandt de omhandlede Steder et af de nærmeste ved *Hoby* og *Runamo***).

Vor Gard, der vel kan siges at have ved sit Qvad og sin Indskrift fremtraadt som en uforgjængelig Prologus for Braavalle Kampens store Sörgespil, maa vel og være faldet i den mindeværdige Strid for den sidste Stærkodders Haand (ligesom hans kongelige Herre efter Folketroen, for Guden Odin); i det mindste maa dette antages at bevidnes af den sidstnævnte Helt (hvis ældre Aabenbarelses i Oldsagnene for største Delen maa henføres til Mythologiens Digtninger), i det Qvad, som til-

*) *His accedunt Scalk Scanicus et Alf Aggi filius. Quibus junguntur Olvir latus et Gnepia vetulus. His annumeratur Gardh, Stang oppidi cultor.*

***) Med *Suhm* (i Danmarks Historie I, 479 o. fl.) antager jeg det for sandsynligt at *Hoby*, — forhen *Huby* — har fordum været en af Landsfyrsternes ypperste Gaarde, (hvorfor man troer at Harald Hildetand tit har opholdt sig der); dette slutes især af Omegnens övrige Mindesmærker fra den hedenske Tid, om hvilke *Suhm* siger: "Der i Egnen findes mange af Steen opreiste Høje, som kaldes Kullen og mangfoldige runde med Steen omsatte Circler." *Sjöborg* omhandler (Nomenklatur S. 23) *Kalmare Kullen* ved *Hoby*, som en Offerhöi, hvor man meget længe har feiret Midsommers Højtiden med Dandse og Lege; nærved *Hoby* (i Skoven) har der og været en saakaldet "Kummelgrotta." (S. 162—163.)

skrives ham, og som virkelig kan være forfattet af en Starkad (*Starkadr* eller *Stærkodder*), der deltog i Braavalle-Slaget, som en af Kong Rings største og meest berømte Kjemper. *Saxo* underretter os herom (i 8de Bog): “Stærkodder, som først har besjunget denne Krigs Begivenheder “paa Modersmaalet, erklærer at han, fægtende i Spidsen for Tropperne “har (foruden de andre af ham nedlagte Hövdinger m. fl.) tilföiet Roe “(eller Roar) med tvende andre, Gnepia og Garthar, dødelige Saar.*)” Endskjönt nogle have meent at denne Garthar er den samme som en i Beretningerne forhen nævnt Salgarth, tvivler jeg ikke paa, at han er identisk med den Gard, (eller Gardr, Garder) fra Stangby, der just forhen var bleven nævnt i Forening med den samme Gnepia den Gamle, som ogsaa skrives paa selvsamme Maade (dog uden Tilnavnet) i *Sögubrot*, hvor de andre af Stærkodder fældede Kæmper nævnes i Overeensstemmelse med *Saxo*, med Undtagelse af denne Gard eller Gardar. Derimod nævnes en Brae (*Brái*) der i den Fortegnelse, som *Saxo* kjendte, kun fandtes betegnet (*tacito nomine*) som en vis Skalks (i *Sögubrot Sækalfs*) Fader.

Saaledes maatte den trofaste Gards Harpe forstumme og hans Haand lammes, men begge have de dog efterladt sig talende Minder, der aabne os en ellers ukjendt Udsigt ind i Nordens fjærne Oldtid, som ellers kun klinger for os i Sagn og Sange, der er bleven langt sildigere optegnede, eller blot viser sig ved andre enten tause eller endnu for os uforstaaelige Steensætninger og Klippeskrifter. Gard kan ved Indskriften paa Runamo, siges at være den danske Literaturs Fader, ligesom Offa af “Vodas Slægt” og Danmarks ældste Kongestamme ved Steenskriften i Ruthwell har erhvervet sig en lignende Fortjeneste af Storbritanniens fra Norden nedstammende Befolkning.

---

*) *Hic Starcatherus, qui belli huius seriem sermone patrio primus edidit, prior in acie dimicans Haraldus proceres . . . a se prostratos . . . commemorat. Cæterum Roa quendam, cum duobus aliis, Gnepia et Garthar, a se in acie vulneratos occubuisse declarat. (L. VIII.)*

Efter Haralds Fald og hans Kjæmpers Nederlag beretter *Saxo* at Sejervinderen, Kong Ring, overdrog den ogsaa af Indskriften bekjendte Ole Herredømmet over Skaane, hvilket den sidstnævnte kort derefter udvidede over hele Danmark, men han nød det ikke ret længe. Gards Forbandelse synes at have rammet ham i fuldt Maal, thi Ole forfaldt til en saadan Ugudelighed og Grusomhed, at de Danske ikke kunde udholde hans tyranniske Regjering, hvorfor 12 af deres Høvdinger sammensvore sig mod hans Liv og formaaede Stærkodder til at fuldbyrde Drabet.

Herom melder *Sögubrot* Intet, men vi vide dog ikke, hvad det kan have indeholdt, da Sagaens Fortsættelse og Slutning nu mangler; det fortæller kun at Kong Ring (hvem det, efter at have beskrevet Harald Hildetands Begravelse, nu først giver Fornavnet Sigurd, der her synes at have været *Saxo* fuldkommen ubekjendt) *) da blev Konge over Sverrig og Danmark tilsammen, men at hans Rige dog stærkt formindskedes i hans tiltagende Alderdom, og navnlig først derved, at en Kong Edelbert eller Adelbrikt (af Angelsaxernes Kongestamme) bemægtigede sig hans Rige i Northumberland. Vel have ikke de brittiske Historie-skrivere tilstaaet at det nysnævnte Rige først i det 8de Aarhundrede enten heelt eller tildeels var skatskyldigt til skandinaviske Fyrster, **) men de ere dog enige deri, at dets Tilstand da var meget forstyrret ved indbyrdes Uroligheder, i det den ene Høvding befeidede eller ombragte den anden, eller tvang Regenten til at frasige sig Kronen. Ligeledes tilstaae de at Smaakongernes eller Kronprætendenternes Antal der i Riget da var betydeligt, hvorover vi ikke kunne undres, naar vi vide, at endnu i det

*) *Saxo* omtaler først Sigvard kaldet (*cognomine*) Ring i sin 9de Bog, som Søn af en norsk Hertug (Herser eller Jarl) af samme Navn som Ragnar Lodbrogs Fader.

**) Efter deres Begreber kunde de det heller ikke; vore hedenske Forfædres Anskuelse afvege meget fra dem efter Geijers skarpsindige og træffende Skildring: "Krigiska bedrifver eldada skaldernas inbillningskraft, hvilkas sånger här gifvit fornsagan ämne. Utpressade skattar på främmande kuster gälla för eröfringar af länder och riken. Så bli de stora Monarkier begripliga, som tillskrifvas åt Ivar Vidfamne, åt Harald Hildetand och Sigurd Ring, åt Ragnar och hans söner." *Svear. Häfder* 1. 532.

9de og 10de Aarhundrede havde Northumberland adskillige Fyrster med Kongenavn, som forresten slet ikke ere bekendte af Historien*). Ved slige indbyrdes Krige tyede nogle af disse Hövedsmænd til Picternes og Britternes Fyrster i Strathclyde og andre nærliggende skotske Egne, hvorfra de da undertiden fik stor Hjælp af Skibe og Mandskab til deres Fordringers bevæbnede Understöttelse. At Picterne fra Arildstid havde forbundet sig med Nordboerne til deres næsten uophörlige Feider mod Britannien er bekendt nok,**) og de skandinaviske Vikingers Sökonger have vel, for sin Deel, benyttet sig heraf paa sædvanlig Maade ved at faae deres Tjenester betalte med Guld, tildeels ved en vedblivende Skat, som de aarlig afhentede (ligesom det længe derefter var Tilfældet med Danegeld fra hele England). Saaledes have da Harald Hildetand og flere tilegnet sig paa deres Viis Overherredömmet over Northumberland, endskjönt de muelig kun have faaet en vis Andeel af den til Britter, Pictier eller andre Skotter af hine Fyrster erlagte Tribut. For ikke at omtale flere hertilhörende Beretninger bemærke vi kun at visse Sagaers hertilhörende Beretninger, i forskjellige Henseender, sees at passe til de angelsaxiske Kröniker eller Annalers Tidsangivelser. Den störste Saga om Olaf Tryggvesön melder saaledes at Sigurd Ring i et Krigstog til England, ombragte en Konge (eller Fyrste) Ingiald, Broder til Westsaxernes Konge (Ina) med hans Sön Ubbe (Angelsaxernes Ingild og Eoppa). Her maa vi erindre hvad *Sögubrot* beretter, hvorledes nemlig Kong Harald paa sine gamle Dage betroede Ring sit hele Riges Fredning og Hærens överste Anförsel, samt gjorde ham tilsidst til sin Underkonge over Sverrig og Östgöthland; Rings ovenmeldte Tog til England

*) Henrik af Huntingdon udtrykker sig saaledes om Regenterne i Northumberland henvend Aar 900: *Confuse autem regnaverunt Dani, ita quod ibi Rex unus erat, modo duo, modo reguli multi.* Northumberlands præsuntive Overkonge kaldtes dengang *Princeps Regum!*

***) Om Britternes jævnlige Understöttelse af Nordboernes fjendtlige Angreb mod Angelsaxerne o. fl., jfr. Lappenberg *Gesch. von England*, 1, 287–89.

har gaaet for sig i Aaret 718, da de brittiske Annaler bemærke Ingilds Död. Det er vel mueligt, at Ring da har misbrugt Haralds Fuldmagt og Krigsmidler til egen Fordeel og selv tiltaget sig Overkongenavnet over de erobrede eller hærgede Egne. Denne Gisning vinder udtrykkelig Bekræftelse ved tvende Codices af Olaf Tryggvesöns største Saga (B, C), som henføre disse Begivenheder til den Tid, da Sigurd Ring var Konge over Sverrig allene, altsaa för Harald Hildetands Fald.

Haralds og de Danskes Misfornöielse hermed bröd dog först lydelig ud henved 725*), skjönt det ikke kom til aabenbar Krig mellem Rigerne förend 750. Det forekommer mig saaledes endvidere at være klart, at *Sögubrots* northumbriske Konge Edelbert er Krönikernes Eadbert eller Edbert. Hans næste Forgjænger i Northumberlands nominelle Overherredömmе Ceolvulf, som holdt mere af Læsning end af egne Krigsbedrifter, kom til Regjeringen 729; *Beda* tilegnede ham sin Kirkehistorie i Aaret 751, som var mærkværdigt derved, at "Riget da var frit for "udvortes Fiender" (altsaa i de Tider en Sjeldenhed), men förövrigt blev Ceolvulfs Regjering en Kjæde af Sorger og Ulykker, især foraarsagede ved Oprör og Forræderi, hvorfor han og, enten frivillig eller tvungen, i Aaret 757 sögte den savnede Hvile inden Klosterets Mure. Hans yngre Frænde Eöbert greb Scepteret med kraftig Haand og förte strax Sværdet til dets tappre Forsvar imod Picternes og deres Bundsförvandedes Angreb. Navnet Eöbert oversatte Nordboerne ved det beslægtede og dem mere bekjendte Edelbert, og saaledes stemmer denne Angivelse af *Sögubrot* meget vel med den af *Suhm*, *Müller* og *Petersen* antagne Mening om Braavalleslaget, som holdt henved 750; — det var da saare naturligt at Northumberland ikke i dette eller det fölgende Aar blev hjemsögt af dets nordiske Fiender. Snart derefter har Kong Ring benyttet

*) *Suhm* siger og herom, uden at jeg med Bestemthed kjender hans Kilde: "Paa dette "engelske Tog skal Sigurd have anvendt fem Aar og Harald imedens bevist ham "adskillige Fortrædeligheder, som uden Tvivl have lagt Grunden til paafölgende "store Uvenskab mellem dem". (Historie af Danmark 1ste Deel S. 487).

sig af Ceolvulfs Svaghed for at afpresse ham Brandskatten, men denne har den krigeriske Eöbert fra 737 af hört op med at yde, og Northumberland kunde da siges at have været det förste af Sigurd Rings Besiddelser, som rev sig lös fra dette hans saakaldte Overherredömme*).

Vistnok er det mig bekjendt, at stränge historiske Kritikere förlængst troe at have gjendrevet alle Sagaernes Beretninger om Nordboernes Anfald paa England eller prætenderede Herredömme over visse Dele deraf, ligefra Fuldendelsen af den Jydsk-Angel-Saxiske Erobring af England, omtrent 550, til Nordmännernes eller de Danskes Vikingstog til Westsex 787, med den Bemærkning i den saxiske Krönike: at dette var det förste Angreb, som noget af disse Folk havde foretaget paa Engelland eller Anglernes (der bosatte) Folk (*Angelcynne*). Jeg vil först paapege den store Usandsynlighed af den ubetingede Paastand, at hverken Jyder, Friser og Angler (som i Löbet af et Aarhundrede, i Forening med Saxerne, ikke allene indtog, men ogsaa befolkede det hele store Rige) eller andre Danske, Nordmænd eller Svenske skulde, efter hin store Folkevandring til Söes i det 5te og 6te Aarhundrede, have hjemsögt eller foruroliget det rige Englands Kyster i mere end

*) Om de nordiske Historieskriveres Beretninger, angaaende Skandinavernes prætenderede Herredömme i det 7de og 8de Aarhundrede over Northumberland og de dertil grændsende Egne m. m. kunne vi ellers især henvise til *Torfæi Series Regum Danie*, S. 320 o. f.; *Suhms Hist. af Danm.* 1, 486 o. f.; *Geijers Svear. Häfdar* 1, 558 o. f.; *LagerbringSveaR. Hist.* 1, 128 o. f.; *Hallenbergs Ann.* 1, 220 o. f.; *Cronholms Fornordiska Minnen* 1, 47 o. f.; *Petersens Danm. Sagnh.* 1, 423, 442; *Turner Hist. of the Anglosax.* 1, 317, 323 o. f.; *Lappenbergs Gesch. von England* 1, 205 o. fl. St., 287. Ved denne Leilighed tillader jeg mig at tilföje den Oplysning til *Geijers* og *Cronholms* Bemærkninger om en formeentlig Uovereensstemmelse mellem et af *Torfæus* og *Peringsköld* udgivet historisk Fragment (eller Uddrag) at dette kan læses i sin rette Sammenhæng i *Fornmanna Sögur* 1ste Deel (1825) S. 110 o. f. hvoraf det og sees, at den Læsemaade, som *Torfæus* har fulgt (*Vestraxa*) meget rigtig findes i de to af ham benyttede Arnæmagnæanske Codices, hvorimod *Petrus* efter *Peringskölds* Udgave, forekommer som en Variant i en tredje Membran af den samme Samling. *Torfæus* har i sine Tillæg til hans *Series* (som först bleve udgivne 1777) oplyst denne Beretning nærmere efter *Simon Dunelmensis* o. fl. see *Torfæana* S. 40-43. Læsemaaden *petrus* maa saaledes sikkerlig antages som en let indtræffende Skriverfeil for *vestr*.

230 Aar, da dog Nordboerne kort efter denne totale Fraværelse (med erkjendt Undtagelse af det ovenmeldte Tog og et andet til Lindesfarne i Northumberland 795) i det 8de, 9de og 10de Aarhundrede først efterhaanden erobrede betydelige Dele af Landet og tilsidst blot ved Danmarks egen Styrke bemægtigede sig det hele engelske Monarkie. Dernæst maa jeg gjøre mine Læsere opmærksomme paa den Ufuldstændighed, hvormed Englands ældste og vigtigste Historieskriver *Beda*, som egentlig beskjæftigede sig med Skildringer af Kristendommens Indførelse, Udbredelse og Skjæbne i Landet, har behandlet Angelsaxernes politiske Historie, endog for det Tidsrum, som var ham nøjest bekjendt og indbefattede hans egen Levetid. Saaledes bemærker han blot, at Northumberlands Konge Osred blev slaæet ihjel Aar 716, men forbigaaer fuldkommen saavel Gjerningsmændene som Anledningen dertil, og Omstændighederne derved*). Der har da saare meget mærkværdigt skeet der i Riget, hvilket *Beda* enten aldeles forbigaaer eller blot overfladisk eller tilfældigviis berører. Denne selvsamme Bemærkning kan gjelde om den saxiske Krønike, hvis Efterretninger for en stor Deel ere öste af *Bedas* ovennævnte Værk. Om Osreds Drab tillægger den kun at det skete ved Rigets sydlige Grændse altsaa i eller nærved York. Lappenberg har ellers omstændelig viist hvor ufuldstændige og ukritiske Krönikens nyeste og hidindtil bedste Udgaver ere, i det (f. Ex.) dens ældste Haandskrift, som naturligviis burde danne Textens Grundlag, kun er blevet benyttet tildeels af Udgiverne**)

*) *Salm* har, med Hensyn til Sagaskriverens Beretninger, formodet at Sigurd Ring, som Harald Hildetands Hærfører, i Aaret 715 anfaldt Hereford Shire, men i det næste Aar Lindsey og Northumberland, i Forening med Olaf Kinrees Son, kaldet Englænder (see ovenfor S. 73); at de da overrumplede og dræbte Kong Osred, hvorefter Olaf af Sigurd indsattes til hans Under- eller Skattekonger o. s. v. Hist. af Danmark 1, 487. Ellers see vi af Angelsaxernes egne Historieskrivere at de i Hep-tarchiets Tid havde en stor Mængde saakaldte Konger eller Underkonger, om hvilkes Navne, Forholde og Begivenheder vi nu ikke have den mindste Kundskab.

**) Geschichte von England, Ister Theil; Indledningen S. XLIX o. f. Man kan vel tillige antage, at endog den angelsaxiske Krønike paa sine Steder endnu trænger til en rigtigere Oversættelse. Saaledes oversætter *Ingram* (f. Ex.) til Aaret 787

Jeg antager det da endnu for fuldkommen uvist hvorledes det forholder sig med hin titpaaberaabte Bemærkning om de saakaldte første nordmannisk-danske Anfald paa England: om den ikke er et sildig indskudt Glossema, blot beroende paa den Grundvold, at en enkelt Afskriver eller Fortæller ikke før havde seet nogen lignende Begivenhed anført i de Aarbøger, som han havde læst, o. s. v.

Det er ellers noksom bekjendt, at Englands ældste Histories øvrige Kildeskrifter endnu trænge til gode og fuldstændige Udgaver, ligesom det og maa formodes at ukjendte mærkværdige Haandskrifter af dem henligge i en eller anden af Rigets (ja vel endog i Fastlandets) forskjellige betydelige Samlinger. Blive disse i sin Tid behørig publicerede, ville vel adskillige endnu af os savnede Oplysninger om Nordboernes Forholde til Storbritannien i det 7de og 8de Aarhundrede komme for Dagen. Til en saadan trænger f. Ex. den Beretning af *Simon* fra *Dúrham*, at hedenske Nordboer, efter Kong *Ecgfrids* Død, förend *Ceolvulf* kom til Regjeringen (i *Northumberland*) havde overfaldet *York* og ödelagt Landet deromkring*). Dette maa altsaa være skeet mellem Aarene 685 og 728, snarest nærmere ved det sidstmeldte Tidspunkt (altsaa 716 eller 718) hvis her ikke, som *Lappenberg* mener, hvilket

---

Hereðaland (den Egn, hvorfra Vikingerne kom) ved "Rövernes Land" (*land of the robbers*) da her dog rimeligviis menes *Hörðaland* (nu *Hordeland*) i Norge, hvor de nordiske Vikinger (om de end oprindeligt hørte hjemme i Danmark) havde et ypperligt Tilholdssted i dets mange gode Havne (paa hvilke *Jyllands Vestkyst* har stor Mangel) ligesom ogsaa (for at være *Storbritannien* end nærmere) paa *Örkenöerne* og *Shetlandsöerne*. Disses Beboere regnedes i ældre Tider til *Pieterne*, og derfor har man vel da ofte henført *Skandinaverne* til dem, uden at kalde dem *Danske* eller *Nordmænd*, under hvilke Navne *Erönikerne* först omtale dem i sildigere Tider.

*) *Simeon Dunelmensis Historia de S. Cuthberto* i *Twysden Hist. Angl. Script.* p. 69. "*Ecgfrido Rege defuncto venerunt Scaldingi et Eboracam civitatem fregerunt et terram vastaverunt. Post hoc successit in regnum Ceolvulv.*" Benævnelsen *Scaldinger* har man antaget for at være eenstydig med *Scyldinger* (eller *Skjoldunger*) et ældgammelt Navn for de *Danske* blandt *Angelsaxerne*; andre have udledet det af *Scheldeloden* (*Scaldis*), ved hvis Udløb de nordiske Vikinger paa hin Tid siges at have opholdt sig.

dog neppe kan forenes med Ordnes Lydende, egentligst sigtes til Nordboernes Overfald i Aaret 795. I andet Fald er det vel rimeligt at Kong Osreds Drab, efter det ovenanførte, er blevet udført af en northumbrisk Prinds, hans Slægtning (efter nogle Forfatteres Foregivende) som dog, efter Sagaerne, blev understøttet af de Danske under Sigurd Rings Anførsel, ved hvilken Leilighed hiint Anfald paa York og dets Omegn har gaaet for sig i Aaret 716, medens Ring endnu stod i Harald Hildetands Tjeneste som hans Landeværnsmand eller överste Hærförere. Rings Angreb fornyedes 718, Prinds Ingilds Dödsaar. Nogle finde det ikke rimeligt, at denne da, som Sön af en Konge i Westsex, skulde have opholdt sig i Northumberland; men Aarsagerne hertil vilde langt fra ikke være vanskelige at opdage. Ingild var nemlig en Broder til Kong Ina af Westsex (som regjerede fra 688 til 725) samt ogsaa til Dronning Cuthburh eller Cuthberge*), gift med Kong Alfred (eller Aldfrid) af Northumberland (död 705); hun förte Regjeringen for hendes Sön Osred i hans Umyndigheds- og Mindrearrighedstilstand, formodentlig indtil hans Död 716, og trængte vistnok saaledes til Bistand af sin Broder Ingild, der da har været en af hendes överste Raadgivere og Hærförere. Alfreds og hendes anden Sön Osred**) kom til Regjeringen 718 og det var vel saaledes i hans Tjeneste at hans Morbroder Ingild döde.

Det andet Navn for den siden til Kongedömmet ophöjede Ring, som, efter hvad vi ovenfor have bemærket, ikke forekommer hos *Saxo*, og i *Sögubrot* först efter Braavallekrigens Tilendebringelse, nemlig

*) Saaledes anføres dette uden Tvivl rigtig i *Lappenbergs* genealogiske Tabeller over de angelsaxiske Kongehuse (l. c.), nemlig C, Westsex og F, Bernicia. Det er da vistnok ved en Skriver- eller Trykfeil at Cuthberge i Værkets Text (I, 206) udgives for Kong Inas Datter. Efter Rudbourne var Wala (Wiala?) Inas anden Dronning.

**) Dette antager jeg efter *Lappenbergs* Stamtavle (F) over Berniciens Kongestamme, grundet paa *Bedas* Hist. Eccl. V, 22, 23. Dog ansaae förstnævnte Forfatter (*Gesch. von England* I, 205—206) Osric först for en Sön af Cuthvin (Broder til Ceonred og Ceolvulf) nedstammende fra Occa, Idas Sön. I Stamtavlen finder man de to sidstnævnte Brödre som Cuthvins Sönesöner.

Sigurd (*Sigurðr*) betyder egentlig Sejervinder eller Sejer-Skjæbne, men er ellers vel det samme som **Sigvard** (*Sigvarðr*, tyds. *Siegward*) Sejerens Bevarer. Sagaens Forfatter anbringer det som Fornavn, foran det forhen allene brugte *Hringr*, der her da synes at burde betragtes som et Tilnavn*). Vi have ovenfor viist, at lignende Navneforandringer**) og Brug af Tilnavn for Fornavn ingenlunde vare usædvanlige blandt Hedenolds Nordboer. Det bliver saaledes ikke usandsynligt, at Kong Ring, efter at have vundet det berönte Braavalleslag, har antaget hint betydningsfulde Navn som en Art af Hæderstitel; dertil kunne Skjalden Gards magisk-religieuse Forbandelser over ham, under hans første Navn, paa Runamo-Klippen, ligeledes have bidraget. Denne Gisning synes især at bekræftes ved følgende Underretning i den gamle Codex *Hauksbók* om den Skik i Hedenoldsdage at bære tvende Navne: "Folk havde da meget tit tvende Navne; derved troede man at langt Liv og andet Held kunde opnaaes; endskjönt nogen forbandede en anden ved (eller for) Guderne meentes dette ej at kunne skade den, som havde tvende Navne"***). Af en lignende Frygt for Fafners Forbandelser skjulte den ellers uforfærdede Helt Sigurd (Sigward eller Sigfried), efter Eddasangene, sit rette Navn for sin Modstander i Kampen; den samme Skik fulgte og Oldtidens höiskotske Kæmper efter de ossianske Digte. De hedenske Finlapper,

*) Johannes Magni, som i det 16de Aarhundrede paa Latin sammenskrev sin svensk-gothiske Historie (Rom 1558, Folio) og, formodentlig efter ham, hans Broder Olaus give endda denne Ring Fornavnet Haqvin og kalde ham Germunds Sön, uden at vi kjende nogen Hjemmel for denne Beretning. Dem følger *Holberg* dog ved at nævne Haralds Overvinder Hagen eller Ring. Danm. R. Hist. I, 53. Sammesteds S. 108 antages Harald Hildetand at have levet förend Ulphila, som skrev sin gothiske Bibeloversættelse i det 4de Aarhundrede. Jfr. *Suhms Crit. Hist.* II, 499, 838.

**) Paa disse kunde end flere Exempler anføres; efter den ældre Edda bar den berönte Brynhilde i nogen Tid Navnet Sigurdrida, under hvilket hun drog i Krig som Skjoldmö eller formeentlig Valkyrie.

***) "Menn höfðu miög þá svá tvö nöfn. Þótti þat líkast til lánglífis ok heilla; þótt nokkrir formælti þeim við guðin, mundi þat eigi skaða, ef þeir ætti annat nafn." S. Erics Tentamen de nom. propr. (1753, 8) S. 89.

som længe beholdt visse af Skandinavernes overtroisk-religiøse Skikke, plejede og, lige til det 18de Aarhundrede at bære forskjellige Navne efter hinanden, idet Forandringen af dem blev foretaget ved en eller anden for Personen vigtig Begivenhed, ogsaa undertiden af Frygt for Sygdom eller anden Ulykke, i det Haab at det nye Navn vilde bringe dets Besidder ny Lykke og Velsignelse*).

Herved turde man muelig tage noget Hensyn til vore hedenske Forfædres af Eddasagnene bevidnede samt ellers af *Druider* og *Brachmaner* (m. fl.) forkyndte Tro paa Sjælevandringen, hvorfra man maaskee kan udlede den i Norden fra Hedenold vedligeholdte Skik at opkalde Börn efter særdeles udmærkede Personer**); saaledes kaldte den (efter Eddaerne

*) Man har havt Exempler paa at nogle Lapper indtil de vare 70 Aar gamle ere blevene omdøbte 4 Gange, hvoraf maa sluttes, at de troede, med Rabbinerne, at Navnets Forandring forarsagede ogsaa Forandring i Sygdomme og afværgede Guds Vrede. Jessen om de nordiske Finners og Lappers hedenske Religion, S. 35. Mange blandt Finlapperne bare paa eengang forskjellige Navne, der tildeels maa betragtes som Tilnavne, og disse nedarvedes ligeledes fra Forfædre eller Slægtninge; sammest. S. 40 o. f.

**) Da Magnus den Gode fødtes i Norge, Aar 1024, i Faderens Fraværelse, og maatte strax døbes, paatog Skjalden Sigvat sig at bestemme den Nyfødtes Navn, hvorover Kong Olaf den Hellige blev meget vred, især af den Aarsag, at det ikke tilhørte hans Slægt (*ekki er þat vårt attnafn*). Sigvat forsvarede sig i den Henseende med disse Ord: "Jeg opkaldte ham efter Karl Magnus (o: den Store), fordi han var mig bekjendt som den i Historien (eller Folks Fortællinger) meest berømte Konge. Kongen sagde da: Du er i Sandhed en lykkelig Mand, Sigvat! og det er ikke underligt, at Lykken følger Viisdommen." For ret at indsee Aarsagen til Kongens Vrede maa man kjende Fortællingen om hans Fosterfaders Hranes Drøm, i hvilken den forlængst afdøde Kong Olaf Geirstadealf (den ældre) aabenbarede sig med den Befaling, at aabne hans Gravhøj og udtage deraf et Belte, et Sværd og en Guldring, for at bringe disse Kostbarheder til Asta, gift med Harald Grænse (af Norges gamle Kongestamme); for at lette hendes forestaaende Nedkomst skulde Beltet lægges om hende, men Sønnen skulde kaldes Olaf og erholde de andre Kostbarheder (til Navnfæste). Heraf opstod det Folkesagn, allerede i Olaf den Helliges Levetid, at han selv egentlig var den gjenfødte (i sin Tid almindelig elskede) Olaf Geirstadealf. Heimskr. II, 200. Fornm. S. IV, 275. X, 212. Naar en hedensk Finlaps Kone var frugtsommelig, blev gjerne hun (eller andre) i Drømme advaret af en Jalmek (afdød Forfader eller Slægtning) om hvad Barnets Navn skulde være og hvilken saadan der skulde, efter deres Talemaade, "opstaae i dette Barns Liv". (Jessen l. c. S. 33.)

over visse Dele af Danmark og Tydskland herskende Kong Sigmund en af sine Sønner Helge efter Helten Helge Hjörvarsön, men han troedes efter Döden at være bleven gjenfödt i den tredje Helge, kaldet Haddingernes Helt, (jfr. ovenfor S. 71). Levningerne af denne Overtro have vedligeholdt sig i Island til vore Dage, dog kun for saa vidt at nogle mene at Navnet har en vis Indflydelse paa Börnenes Egenskaber eller Lykke, og undgaae især (ligesom det tildeels var Skik i Oldtiden) at give Barnet det Navn, der bares af en i Familien, som kun opnaede en kort Levealder. Vist er det ellers at hyppige Gjentakelser af det samme Fornavn i en vis Familie vedligeholdt sig der og i flere Lande, fra den graa Oldtid af (ogsaa blandt Norges hedenske Finlapper). Denne Bemærkning hörer til en anden, som ikke er uvigtig med Hensyn til den kritiske Vurdering af Levningerne af Stärkodders Mindedigt over Braavallelaget, saavel hos *Saxo* som i Sagafragmentet. Nogle have f. Ex. fremsat den Indvending mod dets Ægthed, at det tildeels indeholdt de samme Navne og Tilnavne, som tillægges andre Personer i sildigere Aarhundreder f. Ex. Haddr hinn hardi (*Haddir durus*) fra Thelemarken i Norge, der ogsaa siges at have deeltaget i det store Söslag i Hafursfjord mod Harald Haarfager i det 9de Aarhundrede. Jeg mener nemlig og vil nu oplyse det nærmere, at man til den formeentlig heldbringende Gjentakelse af en lykkelig eller berömt Persons Fornavn undertiden (endskjönt vel som oftest sildigere) knyttede dens Tilnavn, da ogsaa dette meentes at bringe Held eller Hæder. Netop i det heromhandlede Tilfælde er det ikke usandsynligt, at den ene af de sidstnævnte norske Kæmper strax ved Födselen baade med Fornavn og Tilnavn blev opkaldt efter den ældre Hadd; den yngre Hadd var nemlig Broder til *Roald Ryg* (ikke *tá* eller *Taa: Hróaldr hrygg*) og de vare ikke allene fra den samme Egn som hine Braavallekæmper, men nedstammede ogsaa fra *Sigurd Ring* selv, til hvis Hjelpetropper den ældre Hadd og *Roald* hörte i hiint beröimte Slag; see *Landnama* 3 B. 10 Kap. Det er ellers bekjendt at Tilnavnet

ofte gaves af en Konge eller Høvding, selv i den mere bekendte Middelalder, til en eller anden Gjæst, Hofbetjent, Skjald eller Kriger, og at det da (ligesom ellers Fornavnet) stedse ledsagedes af en eller anden Rostbarhed som en Guldring, et udmærket godt Sværd o. s. v., som kaldtes *Nafnfesti* (Navnets Fæstelse eller Bekræftelse)*), samt at den, som saaledes hædredes, ofte ved en saadan Leilighed udbad sig af Giveren, at han tillige vilde skjænke ham en Andeel af sin egen (vel endog Andres, især Hedenfarnes) Lykke (*hamíngja, gífta, gjæfa*), der ogsaa paa Grund af den ældgamle Overtro meentes at kunne overdrages fra den ene til den anden. Heraf forklares da noksom den Skik i Hedenold og end senere, at man selv optog eller erholdt af Andre saadanne Tilnavne, der forhen vare baarne af berømte Personer, især Slægtninge eller Forfædre, der havde ført det selvsamme Fornavn.

Denne Kjendsgjærning er hidindtil, saavidt jeg nu erindrer, neppe bleven noksom paaagtet af Oldgrandskere, dog især med Undtagelse af *Torfæus*. Vist er det overhoved, at mange Personer med parallelle Fornavne og Tilnavne paa eengang forekomme i den gamle skandinaviske og islandske Historie, af hvilke jeg (foruden enkelte allerede berørte) her tillader mig at anføre nogle, der hidindtil tildeels ere blevne forvirrede og sammenblandede baade af Sagnforskere og af dem, som selv i de nyeste Tider have forfattet Registre over trykte Sagaer, i hvilke de have antaget forskjellige Personer, blot fordi de bare det samme For- og Tilnavn, for et eneste Individ.

1) De ældgamle Eddasange give Rærek (eller Rørik), Harald Hildetands Fader, Tilnavnet *Slyngering* (*Slaungvanbauge***) og efter

*) Alt dette stemmer i Hovedsagen vel overeens med de hedenske norske Finlappers Begreber og Skikke, saaledes som de udførligen ere blevne beskrevne i *Jessens* ovenmeldte Afhandling.

**) Ogsaa *Saxo* har, i 3die Bog, nogle Beretninger om *Roricus Slyngbond*, en dansk Konge, som ved en vis Leilighed kom til at slynge sit sexdobbelte gyldne Armbaand i Vandet, hvoraf han skulde have faaet det ovenmeldte Tilnavn. Hans Regjerings-
Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel. O

Sögubrot bar en af Haralds Sønner baade Farfaderens For- og Tilnavn. Denne yngre *Hrærekr Slaungvanbaugi* nævnes ogsaa i Landnama. Netop den heromhandlede Slægt har ikke faa af slige at opvise (foruden de forskjellige Personer af Navnene Ring og Sivard Ring, som *Saxo* ommelder).

2) *Audur djúpauðga* eller *djúpiðga* (efter *Sögubrot* og *Hyndlas Sang Harald Hildetands Moder*) levede i Sverrig og Danmark i det 7de Aarhundrede, men en anden, gift med en Hærkonge, der nedstammede fra den Førstnævnte, i Norge, Irland, Skotland og Island, i det 9de Aarh.

3) *Harald Grænske*, en norsk Fyrste i det 8de Aarhundrede, var Stamfader til en anden af samme Navn og Tilnavn i det 10de Aarh.

4) *Olaf Geirstade-Alf*, Konge over Vestfold i Norge i det 9de Aarh., efterlod baade sit Navn og sit Tilnavn til sin Broders Sønnesøn, (den yngre *Olaf Geirstadealf*, *Harald Haarfagers Søn*), som døde i det 10de Aarh.

5) *Haldan Svarte*, *Harald Haarfagers Søn*, arvede ligeledes (i det 9de Aarh.) baade Navn og Tilnavn efter sin Farfader.

6) *Ketill hængr*, en anseet Høvding i Norge, levede i den første Halvdeel af det 9de Aarh., men hans Dattersøn *Ketil Hæng* i samme Aarhundredes sidste Halvdeel. Den Sidstnævnte udvandrede til Island og bosatte sig der. I *Are Frodes* Schedæ kaldes han blot *Hængr*, ligesom ogsaa tit i *Egil Skallagrimsöns* Saga. Paa samme Maade finde vi, at *Sigurd Ring* i Almindelighed blot forekommer som *Hringr* i det titommeldte Sagabrudstykke og efter min Formening i *Runamo-Indskriften*, samt som *Ringo* hos *Saxo* o. s. v.

7) *Gunlög Ormstunga*, som levede i Islands Landnams-Tid i

---

tid indfalder mellem Hother og Viglet, men har ikke den mindste Forbindelse med den langt sildigere Harald Hildetands Historie. *Svend Aagesen* har ogsaa kjendt ham som Rörek Slaghenbaek (Rofls Eftermand) og en anden gammel dansk Konge som Rörek Slaganhoge. See *P. E. Müller* om Saxos Kilder l. c. S. 41. Rörek kunde ellers let have faaet hiint Tilnavn af den sammenslyngede Guld-Armring, han daglig bar (Mage til nogle saadanne, som endnu haves i vort Museum for nordiske Oldsager).

det 9de samt muelig tillige först i det 10de Aarh., boede paa Gunlögsstade og var aldeles forskjellig fra den beröimte, fra ham (som Sön af hans Dattersön) nedstammende Skjald *Gunlög Ormstunga* fra Gilsbakke, som levede sidst i det 10de og först i det 11te Aarh. — begge disse Mænd vare dog fra samme Egne i Island, nemlig fra Borgarfjorden eller de til den grændsende Bygdelag.

8) En *Thorleif spake* var bekjendt i Norge i det 9de Aarh. og hans Dattersön af samme Navn i det 10de Aarh. — De her anförte Tilnavne kunne saaledes siges at have været *arvelige* Familienavne, og det samme gjælder tildeels om flere blandt dem, som vi nu komme til at opregne.

9) Tvende Mænd af samme Slægt, som levede i Island i det 9de og 10de Aarh., vare begge bekjendte under Navn af *Kjallak den Gamle*, 10) tvende ellers som *Thorvald Holbarke*, 11) tvende som *Illuge röde*, 12) tvende som *Ormr auðgi*, 15) tvende som *Þórarinn illi*, alle ligeledes i de samme (efter hinanden følgende) Tidsrum. 14) En *Thyrde*, kaldet *spaka*, levede i Island i det 9de samt en anden af samme Tilnavn, i det 10de og 11te Aarh.

Fremdeles finde vi i Island: 15) en *Thorstein Tilling* i det 10de og en anden i det 12te Aarh.; 16) en *Björn auðgi* i det 10de og en anden i det 13de Aarh.; 17) en *John Murt* og 18) *Gudmund Gris* i det 13de samt tvende andre Mænd af samme Navne i det 14de Aarh.

End flere saadanne Dubletter af bekjendte Mænd forekomme og fra Middelalderen i Norges egen Historie, f. Ex.: 19) En *Helge hvasse* i det 7de eller 8de, en anden i det 13de Aarh.; 20) en *Thorolf Mostrarskegg* i det 9de, en anden i det 11te Aarh.; 21) en *Gudbrand Kula* i det 10de og en anden i det 11te og 12te Aarh.; 22) en *Eystein Orre* i det 11te og en anden i det 13de Aarh.; 23) *Jon Ketting*, 24) *Ivar Gæsling* og 25) *Audun röde* i det 12te samt tre andre Mænd med de selvsamme Navne og Tilnavne i det 13de Aarh.; 26) en *Björn bukk* i Norge i det 11te og en anden i Island i det 13de Aarh. Frem-

deles finde vi at 27) den danske Helt *Þorkell háfi* (Thorkel den Høie), som levede i Danmark i det 10de Aarh., opkaldtes heelt — i Norge og i det 10de Aarh., ligesom ogsaa 28) den berømte *Erik Röde* (fra det samme Tidsløb) i Island, endog i det 15de Aarh.

Paa Örkenöerne fulgtes fordom en lignende Skik: 29) Af tvende Personer der, som bare Navn og Tilnavn af *Jón Vængr* (omtrent 1137—1157), var den ene den andens Söstersön.

I Danmark (hvor de to Konger af Navnet Horde-Knud i det Foregaaende ere blevne nævnte) opkaldtes rimeligviis 30) med frit Forsæt Björn Jernside, Ragnar Lodbrogs Sön, paa den selvsamme dobbelte Maade (i det 12te Aarh.) ved en Sönesön af Kong Erik Ejegod af den samme ældgamle Stamme, og paa den Maade er det at *Torfæus* og jeg mene at den yngre danske Ragnar Lodbrog er bleven opkaldt efter den berømte ældre*). I det Foregaaende have vi anført adskillige Exempler derpaa, at Sönesöner og Dattersöner i det 8de og 9de Aarhundrede bare Bedstefaderens Navn eller Tilnavn; de ere saa mange, i Forhold til den ringe Kundskab, vi have om denne Periode, at vi maae ansee hiin Skik for at have været temmelig almindelig, og antage derfor at den især har vedligeholdt sig i den Linie af Sigurd Rings Afkom, som enten forplantedes ved den Sigurd eller Sigvard (en förmeentlig Sön af Sigurd Snogöje), som nævnes i den af *Suhm* udkastede Stamtavle, eller ved en eller anden Person, som paa en nu ukjendt Maade har nedstammet fra den ældste Ragnar. Hos de andre Stamforvandre vedblev tildeels den Skik at opkalde Börnene efter Familiens mest berømte Personer. Sigurd Hjorts Sön, Guttorm (rettere Gudorm, Godorm), kaldte saaledes sine Söner Sigurd og Ragnar, Datteren

*) Jfr. *Torfæi Series Regum Danie* S. 343—345, hvor han har opregnet nogle af de her anførte Exempler og end flere, som jeg har forbigaaet, hvorimod jeg her har tilföiet adskillige andre. Han slutter sin Fortegnelse med disse Ord: *Satis hinc apparet veteres liberis suis tam majorum suorum, quam aliorum insignium virorum et nomina et cognomina haud infrequenter indidisse.*

Aslaug; Ragnars Navnet (ellers meget sjældent i Norge) forplantedes blandt Harald Haarfagers Afkom til sidst i det 10de Aarhundrede o. s. v. Denne Digression vilde jeg selv have holdt for altfor vidtløftig, hvis jeg ikke haabede derved at kunne bidrage til Oplysning af et meget omtvistet Punkt i vort Nordens ældste Historie, som ogsaa er af stor Vigtighed for Braavalle-Slagets chronologiske Bestemmelse — det nemlig, om der kun var *een* berömt dansk Konge, kaldet Ragnar (eller Regner) Lodbrog, eller der har været *flere* af samme Navn og Tilnavn, hvilket sidste *Torfaeus*, *Gram*, *Lagerbring* og *Suhm* have antaget (idet den Sidstnævnte endog omhandler tre, af hvilke de to sidste i det 9de Aarhundrede). Kun om en eneste saadan Person handler vel den mythisk-historiske Roman fra vor Middelalder, som er bekjendt under Navnet af *Ragnars-Saga*, men den er öiensynlig, om ikke heelt, saa dog for en stor Deel, sammensat af forskjellige Oldtidskvad og Folkeviser, hvis allegoriske eller overdrivende Digtersprog man vel undertiden, uden videre, har indklædt i simpel Prosa som historisk-bogstavelig Sandhed. Gammel er dog vist denne Saga, da *Saxo* endog har benyttet den, og et Udtog af den (med flere) tildeels i en ældre Stil end dens ældste os nu bekjendte Exemplar, og med nogle Afvigelser fra dets Beretninger synes at være skrevet (saaledes som vi have det) för Aar 1500. Ældre end Ragnars-Saga er dog uden Tvivl det beröimte Digt *Krákumál* eller *Loðbrókarkviða*, der er sammensat i (den yngre) Ragnars eget Navn som en Fortegnelse over de af ham holdte Slag og Træfninger. Dets 1ste Strophe (om den store, af Ragnar dræbte, Slanges Drab)*) kan

*) Dette er en af de hidindtil formeentlig største Eventyrligheder og Usandsynligheder, som man har bebreidet de gamle Efterretninger om den Ragnar Lodbrog, der skulde have faaet Navn af den laadne Braag (eller Skindbeenklæder), hvilken han iförte sig, da han vovede sig ud i Ormegraven omkring den götlandske Fyrste Herrands Borg, for der at dræbe den deri værende store Slange og derved erhverve den unge Thoras Haand. Dog haves der nu Anledning til at antage, at en virkelig Begivenhed (om end skildret med altfor stærke Farver) kan have ligget til Grund for denne Fortælling. At der endnu gives saadanne store Slanger i Ostindien,

være bleven sildigere tilføiet (som muelig hørende til den Ældres Bedrifter), da den 2den Strophe synes at udgjøre en mere naturlig Begyndelse til Kvadet. Jeg antager at det saaledes heelt igjennem angaaer den yngre Ragnar, som levede i det 9de Aarhundrede. Det er da vel mueligt, at Skjalden Brage Boddesön, kaldet den Gamle formedelst sin höie Alder, som selv havde faaet kostbare Gaver af den heromhandlede Ragnar, har digtet dette Kvad i den myrdede Helts Navn, ved en eller anden dertil gievnt Anledning, enten efter Enken Aslaugs eller Ragnars Sönners Opfordring. Mere om den nysnævnte Skjald samt om hans Forhold til Ragnar og hans Sønner m. m. vil forekomme i det Følgende. — Det er vel ellers sandsynligt at det heromhandlede Digt blot er et Brudstykke, da det kun nævner 20 af 51 deri udtrykkelig ommeldte Slag; med denne Gisning synes disse *Saxos* Ord at stemme, idet han fortæller om Heltens Ophold og Lidelser i Ormegaarden: *Omnium operum suorum cursum animosá voce recensuit*. Muelig er da det, som mest angik denne Ragnars Vikingstoge til Frankrige og Spanien,

---

Afrika, Sydamerika o. s. v., især af Boa-Arten, er vist nok; men de siges og at have været, ja at være til endnu, i forskellige europæiske Lande. *Plinius* beretter, at de have havt deres Tilhold i Italien, men at de efterhaanden (ved Kulturens og Folkemængdens Tiltagelse) ere blevene udryddede. Prof. *Eichwald* har nylig i et Tidsskrift, udgivet af det russiske Ministerium for Folke-Oplysning (Februar 1839), meddeelt en Afhandling, hvori han viser, at en Art af Boa (kaldet *Pythus Neororum*) endnu findes i Bessarabiens Skove, men har forhen ogsaa udbredt sig til Wolhynien og Podolien; han anfører Vidnesbyrd af polske Forfattere om disse Slangers Størrelse (10 Alens Længde, $\frac{1}{4}$ Al. Tykkelse) og om deres Anfald paa Mennesker. Just idet jeg skriver dette bringe Tidsladene Efterretninger fra Paris (af 11te August 1839), efter hvilke en lignende Slange af 20 Fods Længde og forholdsmæssig Tykkelse saaledes forfærdede Isère Departementets Beboere, at ingen Bjergjæger vovede at angribe den, endskjøndt en Præmie af 50 Fr. er udlovet for dens Hoved o. s. v. De gamle Sagn om græske, italienske, tyske og nordiske Slangeovervindere ere da ikke blot grebne af Luften. Uden noget Hensyn hertil har Udgifveren af det nylig begyndte Tidsskrift *Orion*, Hr. *Th. Becker* (i dets 1ste Hefte 1839 S. 11) bemærket, at man i vore Dage har fundet overmaade store Slanger i gamle danske Borggrave, f. Ex. ved det forlængst ødelagte Torning eller Dorning Slot i Hammelev Sogn, Gram Herred, kort fra Haderslev, og ved det forrige Vordingborg Slot i Sjælland.

enten tabt eller glemt förend det sidst nedskreves, ifald det ikke (som forargeligt ved Skjaldens Udfald mod Kristne og Kristendom) er blevet forsættelig udeladt af Afskriverne.

Det ovenmeldte Brudstykke af Ragnars Saga (eller den saakaldte Fortælling om hans Sønner)*) ommelder tilfældigviis en vidtløftig, men nu aldeles tabt Saga om Sigurd Hjort, Konge paa Ringerige i Norge, en Søn af Aslaug, (den ældre Ragnars Sönnedatter). Hans Datter Ragnhilde blev gift med Haldan Svarte, Fader til Harald Haarfager, Norges første Enevolds Konge, födt 851.

Hermed stemme ogsaa Harald Haarfagers samtlige Slægtregistre saaledes som vi finde dem i Ragnars Saga, Fundinn Noregr, Långfeðgatal (og flere gamle Kongerækker), *Snorre Sturlesöns Heimskringla*, *Olaf Trygvesöns Saga* o. fl. St.**). — Allermærkværdigst er det dog, efter

*) Det er trykt i *Scriptores rer. Dan. med. ævi T. II*, samt mere korrekt og fuldstændig i *Rafns Fornaldar Sögur* 1ste Deel tilligemed *Ragnars Saga* og *Krákumál*, (efter en længe forlagt, men da nylig gjenfunden Pergaments Codex fra det 14de Aarhundrede. En af de Indvendinger, hvilke Nogle have gjort mod disse Oldtidsminder som formeentlig opdigtede i nyere Tider, blev derved fuldstændig hævet). *Rafn* udgav ogsaa *Krákumál* for sig selv (1826) med en udførlig Undersøgelse om Digtets Alder og Forfatter m. m.; — iøvrigt henviser vi saavel dertil som til *P. E. Müllers* Sagabibliothek (1818) 2den Deel S. 461—482 (hvorved *Brøndsteds* deels i Trykken udgivne, deels kun skrevne Uddrag af gamle franske Haandskrifter ere blevne benyttede) samt samme Forfatters Undersøgelse over Saxos Kilder l. c. S. 152 o. f.

**) Herom tillader jeg mig at gjøre *P. E. Müllers* Ord til mine egne: “Vel kunne vi “ikke tillægge de gamle Genealogier historisk Værd, naar de gaae mangfoldige “Aarhundreder tilbage, men de nærmeste af Harald Haarfagers Ætmænd maatte dog “under hans Regjering være i frisk Minde, især da man lagde saamegen Vind paa “Slægtregistre, at Thjodolf af Hvine kunde i sin Sang om Rögnvald den Höies “Æt opregne 50 Led. Desuden var der heller ingen Konges Genealogie, som “Islænderne havde mere Anledning til at mindes og til ofte at gjenkalde sig, end “Harald Haarfagers. Vi maae derfor antage, at saa stor en Feiltagelse ikke kan have “fundet Sted ved Opregningen af Haralds nærmeste Forfædre, at man skulde ladet “ham nedstamme i 5te Led fra Ragnar Lodbrog, hvis denne ikke havde levet i det “mindste et Par Menneskealdrer för Haralds Födsel. Hertil komme flere Slægtregistre “fra Islands Bebyggere, som ere uafhængige af hinanden og dog stemme i Hovedsagen “overeens.” Unders. o. Saxos Kilder S. 161. Jfr. hosfølgende Stamtavle (hvorved det bemærkes, at enkelte Islændere o. fl. nedstammede fra den yngre Ragnar Lodbrog).

min Mening, at en anden hertil svarende Linie af den samme Stamme findes i Slutningen af de saakaldte Schedæ hos *Are Frode*, den islandsk-nordiske Histories Fader. Vi maae dog vel bemærke, at han allerførst i Skriftet, ved sin Omhu for at udfinde den rette chronologiske Bestemmelse for Islands første Beboelse, henfører denne til Aaret 870, da Ivar, en Søn af Ragnar Lodbrog, havde ladet dræbe den hellige Kong Edmund af England (egentlig Öst-Anglernes Konge). Dette stemmer fuldkommen overeens med de engelske Historikere, kun med den Forskjel, at de kalde Ragnars Søn Ingvar istedetfor Ivar (to nærbeslægtede Navne). Derimod slutter *Are* sit Skrift med en Optegnelse af sine egne Stamfædre, stemmende med det i Begyndelsen af *Thorfinn Karlsefnes Saga* indførte Slægtregister*), som maatte være grundet paa Tidsbestemmelser, der ere himmelvidt forskjellige fra den nysanførte. Til Oplysning herom have vi vedföiet en genealogisk-synchronistisk Tavle over Sigurd Rings Afkom efter vort eget Nordens troværdigste Forfatteres Beretninger.

Disse og flere Genealogier stemme paa det fuldstændigste med Hensyn til de senere Leds Synchronisme, thi Oleif Hvide (Ostmannernes Konge i Dublin) og Thorstein Röde, hans Søn, ere fuldkommen historiske Personer, ogsaa ommeldte i de brittiske, især de irske Annaler. Oleif kom til Irland 851, det samme Aar da Harald Haarfager födtes, og var en vældig Konge i Dublin 870; hans Søn Thorstein bemægtigede sig en Deel af Skotland henved 874, men blev forraadt og ombragt af Skotterne i sine bedste Aldersaar. Derefter udvandrede hans Enke Audur djúpaudga til Island, omtrent i Aaret 890; deres Søn Olaf Feilan bosatte sig der. Fra ham nedstammer Are Frode selv i 5te Led. Af hans Forfædre nedstammede Thorstein Röde fra Ragnar Lodbrog i 5te Led, og ligeledes den med ham samtidige Harald Haarfager.

*) S. Grönlands historiske Mindesmærker (1838) 1ste D. S. 352.

Andre Sagaers Slægtskabsberegning over de danske Kongers Nedstammelse fra den ældre Ragnar Lodbrog ved Gorm den Gamle har ogsaa megen Sandsynlighed — hvorimod det bliver fuldkommen absurd at antage den yngre Ragnar af samme Navn, som netop i sine Manddomsaaer var Gorms Samtidige i det 9de Aarhundrede, for hans Oldefader eller Tipoldefader*).

Det er overhoved ingenlunde tænkeligt, at *Are frode*, som nöie sögte at bestemme Chronologien efter enkelte Aar, i et og det samme Skrift kan bevidne, at en Sön af Ragnar Lodbrog bekrigede England 870, og at den samme Ragnar Lodbrog var Stamfader i 5te Led til Thorstein Röde, som bekrigede Skotland 874 — eller til Kong Harald Haarfager, som i den selvsamme Tid tilkjæmpede sig Enevældet over Norge, hvis Genealogie sikkerlig er gaaet over fra *Ares* egne Skrifter til *Snorre Sturlesön* og andre gamle nordiske Historieskrivere. For *Are* var det umuligt at antage begge disse Ragnarer for identiske, endskjönt de bare eller gave sig det samme Tilnavn. Denne Vildfarelse er saaledes först opstaaet i nyere Tider.

Det er den ældre Ragnar Lodbrog, som ommeldes tilligemed hans Fader, Sigurd Ring, i Harald Haarfagers Saga hos *Snorre*, dens 14de Kapitel, i den Anledning, at Erik Emundsön, de Svenskes Konge, havde bemægtiget sig hele Vermeland tilligemed det Stykke af Norge, som da strakte sig fra Götaelven til Svinesund, paa den Grund, som

*) Hr. Prof. *Bredsdorff* har i *Nordisk Tidsskrift for Oldk.* (1834) II, 359 o. f. ligesom og i *Soröiske Samlinger* (1835) 7de Hefte S. 3 o. f. (jevnfört med hans ældre Afhandling om Sigurd Orm i Öie og Sigurd Ring i *Skand. S. Skr.*, 1832, 23de B.) med megen Lærdom og Udförlighed, imöd min Yttring i förstnævnte Tidsskrift I. c. S. 281, sögt at vise, at Braavallelaget maa snarest henføres til Aaret 770. Denne hans Undersögelse har ikke kunnet rökke min Mening om Aaret 730 som det rigtigere; jeg har her især henholdt mig til de Slægtregistre, som man deels med fuldkommen Vished, deels med den störste Sandsynlighed kan tillægge den höist troværdige *Are frode*. Jfr. *N. M. Petersens* Tillæg til hans Overs. af Normannernes Sötoge S. 605—608, *Danm. Hist.* I, 315—318 og *Molbechs* Fortæll. og Skildr. af den danske Hist. (1837) I, 222—228.

han havde udviklet i sin Tale, at det alt forud havde hørt til Vester-götland, — hvorhos han tillige gjorde Fordringer saavel paa Resten af Vigen, som Romerige, Vestfold, Vingulmark og flere Provindser, under Paaskud af at de samtlig i sin Tid havde tilhørt Sigurd Ring og hans Søn Ragnar Lodbrog. Dette skete omtrent i Aaret 870. Vi vide ret vel af hine norske Provindsers, forhen tildeels hele Kongerigers Historie, at de da i et langt Tidsrum ikke havde været i de her nævnte fremmede Herskeres Besiddelse. Det er ligeledes den ældre Ragnar, hvem Kong Harald Blaataand, i sin Vrede over Guld-Haralds foregivne Begjæring om Afstaaelsen af det halve Danmark (efter *Snorres* Beretning i *Olaf Trygvessöns* Saga 8de Kap.) henved Aar 975, — omtaler som Danmarks ældste Enevolds-Konge, ældre end Sigurd Snogöje, Horde-Knud og Gorm den Gamle.

Derimod er det ogsaa vist, at vore Oldskrifter kjende en anden vældig dansk Konge eller i det mindste Hærkonge under Navn af Ragnar, som enten selv har antaget det gamle beröimte Tilnavn Lodbrog eller erholdt det af Andre. Hans Tid maa efter *Saxo*, *Are*, flere nordiske og tillige forskjellige fremmede Oldskrifter henføres til det 9de Aarhundrede. *Saxo*, som kun kjendte Sigurd Ring under sit sidstanförte Tilnavn, adskilte ganske hans Historie fra Ragnar Lodbrogs; efter ham maatte Harald Hildetands Levetid höre til det 4de, 5te eller 6te Aarhundrede, — men han omtaler derimod en Ring (muelig nedstammende fra Sigurd Ring eller hans Slægtning), der henføres af Nogle til Aaret 814, som dansk Konge og Fader til Ragnar Lodbrog, som da var et Barn, men blev hans Efterfølger i Regjeringen. Efter *Saxo* förte denne Ragnar en indbyrdes Krig med Harald Klak, der flere Gange opkastede sig til Konge over visse Dele af Danmark, men maatte igjen opgive dem og flygte til Tydskland, hvor han antog Kristendommen (hvilken Ragnar forfulgte) i Aaret 826, hvorfor ogsaa den romersk-tydske Reiser understöttede ham med Folk og Penge til sit Herredömmes Gjen-

erobring. *Adam af Bremen*, der naturligviis, som Historiker, var noget partisk mod Hedningerne, beretter, at Harald og Reginfrid først begge vare blevne Konger over Danmark, men kjæmpede siden om det hele Rige, og at Harald tilsidst fordrev Reginfrid, som derefter slog sig til Söröverie. Denne Reginfrid (der af andre Forfattere kaldes Raginar eller Reginarius) er udentviil vor Histories Regner eller Ragnar (thi dette Navn maa ligeledes mythologisk udledes af det gamle Regin, Gud, Herre, Fyrste). Vistnok ere ogsaa baade *Saxo* og *Sagaen* enige i at skildre Ragnar (hvem de iøvrigt have sammenblandet med den langt ældre Fyrste af samme Navn) som den største Viking eller Söröver, — men den Tid kunde man sige, at Krigen var ligesaa almindelig mellem Kristne og Hedninger overhoved, som siden mellem Kristne og Tyrker, mod hvilke Paverne (ligesom forhen mod Hedningerne og senere ligeledes med Hensyn til America) proclamerede en evig Krig.

Middelalderens franske Forfattere ommelde baade en dansk Konge Lotroc, paa Latin Lothrocus, og en Regnar eller Ragnar i det 9de Aarhundrede, men forvandle vist her (idet de forveksle Navn og Tilnavn) een Person til to forskjellige. Nylig har Dr. *Clement* meldt (i Söndagen Nr. 9, 1859), at han har læst i de gamle irske Annaler at Ragnar Lodbrog og havde erobret Dublin i Aaret 851, og jeg anseer det for höist sandsynligt, at han var den Reginarius eller Regner, som i Aaret 856, i Selskab med Nordmanden Rolf, hærjede Frisland og Holland, opbrændte Antwerpen, Mecheln og flere Stæder, samt drog hjem med rigt Bytte. Det hedder vel i Munkekrönikerne, at Rolf döde af Tarmelöb, samt at Regnar blev slaget med Blindhed og omkom elendig til Straf for Klostrenes Opbrændelse m. m., men disse Beretninger maae vel henføres til den Tids hyppige Legender af denne Art. *Robert Vace* (tildeels oversat af *Bröndsted*) o. fl. berette, at Lotroc (efter Lodtrækning, som hos de hedenske Nordboer, efter en Religions-Overtro, bestemte mange vigtige Foretagender) udsendte sin Sön Björn

paa et Vikingstog, under Hastings Tilsyn (henved 841); de hærjede da og i det følgende Aar en Deel af de franske, spanske og portugisiske Ryster, hvor Nordboerne første Gang sloges med de mohamedanske Araber. Med rigt Bytte vendte de tilbage, og dette har da udentvivl lokket Ragnar til lignende Vikingstoge. Formodentlig, og af hans saakaldte, endskjönt vistnok i sildigere Tider digtede, Dödssang at dömmе, havde han i dette Tidslöb idelig hver Sommer deeltaget i de næsten utallige, tildeels meget betydelige Angreb, for hvilke Englands Ryster, efter dets egne Annaler, da bestandig vare udsatte, f. Ex. i Aarene 837, 838, 839, 844 (o. s. v.). Han var selv forhen, formeentlig uden gyldig Grund, bleven bekriget af Tydsklands Keiser, som tillige var Frankrigs Konge, og mod denne Magt vendte han nu ogsaa sine Vaaben med uhört Fremgang og Lykke. I Aaret 843 drog Ragnar med en Flaade af 120 Skibe opad Seinefloden, indtog endog den 28de Marts, som da indfaldt paa Paaskeaften, Hovedstaden Paris, og satte derved en saadan Skræk i Karl den Skaldede, at han blev nödt til at modtage Ragnar med alle hans Hövedsmænd i St. Denis for at slutte en Overeenskomst, som faldt saaledes ud, at Nordboerne skulde forlade Riget imod en Godtgjörelse af 7000 Pund Sölv (foruden de uhyre Skatte, som de allerede forhen havde bemægtiget sig), hvorimod de forpligtede sig til aldrig mere at hjemsöge Karls Lande, med mindre de kaldtes dertil af ham som Hjælpetropper. *Depping* bemærker meget rigtigt, at disse Vilkaar kun kunne have angaaet den Hær, i hvis Vold Paris da var kommen, og som stod under Ragnars egen Befaling. De gamle franske Skribenter (som nævne ham noget forskjellig: Ragner, Ragenarius, Raynerius) melde udtrykkelig at han bragte et umaadeligt Bytte med sig hjem til Danmark, hvor han blandt andet foreviste et Söm af Paris's Porte (eller, efter Andres Fortælling, en af Stadens Nögler), som han havde gjetmt til en Erindring. Franske Legender (i "Annales Xantenses") fortælle endvidere, at den hellige Germanus, til Straf for

Ragnars Prælerie og Fornærmelser mod hans Helgenværdighed (idet han spottede derover, at man i Frankerige ansaae de Døde for at have større Kraft end de Levende) o. s. v., havde slaaet Ragnar med sin Stav, hvorved han strax faldt i en voldsom Sygdom, der snart gjorde Ende paa hans Liv, uagtet han, for at frelse det, havde aflagt det Løfte, at sende Helgenens Billede af Guld i Legemsstørrelse til hans ogsaa i Danmark berømte Kloster. *Depping* tillægger naturligviis denne Fortælling (om hvis Sandhed *Suhm* ogsaa tvivler) ikke den mindste Troværdighed*), men henfører den til de opdigtede Mirakler, med hvilke Munkene søgte at trøste det ulykkelige, overvundne og udplyndrede, ved dets indbyrdes uenige Anføreres Feighed beskjemmede og modløse Folk. Saaledes har ogsaa *Lappenberg* (som dog her foretrækker *Legenden*) optegnet forskjellige, i England gjængse Beretninger om Ingvars, Ragnars Søns Drab, snart begaaet af Northumbrene, snart af hans egne Folk o. s. v., alt usandfærdige Rygter, blot opstaaede ved den Anledning, at han havde forladt England og man i en Tidlang ikke hørte noget fra ham der (*Gesch. von Engl. I, 307*). — Franskmandenes Historikere have ellers ikke optegnet noget om Ragnar, da han virkelig holdt sit Ord og kom aldrig mere til Frankrige.

Da Kong Ragnar var kommen hjem til Danmark med hine, efter Tidens Leilighed umaadelige Skatte (som sikkerlig senere bleve forøgede ved andre Vikingstøge til England, Irland o. s. v. i de følgende Aar), er det rimeligt nok, at han har viist sig gavmild mod Adskillige. En hertil hørende Kjendsgjerning bevidnes endnu af et samtidigt Digt, hvoraf vi have Brudstykker i *Skálda*, og som efter dens Beretning er

---

*) De, som nu troe paa slige Legender blot fordi de henføres til en Art af chronologiske Tidsangivelser i Sydboernes Munkekroniker, kunde ligesaa gjerne ubetinget lide paa visse officielle og, efter Foregivende, beviste Fortælliuger af samme Art fra meget nyere Tider, endog det 19de Aarhundrede, som nøiagtig berette, hvorledes en vis Helgen, som da levede i Mandsminde, lod stegte Fugle flyve fra Spiddet, efter at have gjort dem levende igjen, o. s. v.

forfattet af Skjalden Brage, undertiden kaldet den Gamle, i en Drapa (eller Heltedigt), som han forfattede til Ragnar Lodbrogs Ære, og hvori han dels har besjunget Kjæmper af Volsungers eller Gjukungers Stamme, af hvilken denne Ragnar udentvivl (efter Folkesagnet om den ældre Aslaugs Herkomst, vel endog paa andre Maader) ansaae sig at være kommen. Skjalden bevidner der, at Kong Ragnar havde givet ham et herligt Skjold med mange billedlige Fremstillinger, i hvilke han (blandt andet) vilde gjenkjende Eddasangenes eller Volsungsgagnenes Fortællinger om Erps, Hamders og Sörles Fald. Det er ellers et af de allerældste Digte, som vi endnu kjende af de kunstigere oldnordiske Versarter*).

Undersøge vi Skjalden Brage den Gamle (Boddes Söns) Tidsalder, saa vide vi af forskjellige troværdige Kilder, at han levede i det 9de Aarhundrede. Det ældgamle Skjaldetal bevidner, at han tildeels (og som det synes allerførst) havde opholdt sig i Danmark og tjent Ragnar Lodbrog, — samt (siden) Eystein, Bele og Björn af Haug, Konger i Sverrig. Den sidstnævnte Konge regjerede der paa samme Tid som Harald Haarfager kom først til Regjeringen i Norge, altsaa henved 861. — Skjalden Brage siges (som det lader til i hans Alderdom) at have opholdt sig en Sommer paa Hordeland, dog blot som Gjæst, hos Kong Hjörs Dronning, og man har endnu en Vise af ham, som han der digtede, om hendes og Kong Hjörs Sønner, Geirmund og Hamund, da kun

*) See Snorra-Edda med Skálda, *Rask's* Udgave, S. 145, 165. Det andet Brudstykke handler om den danske Kongedatter Hilde, samt Högnes og Hedins af hende foranledigede Kamp. Af begge Fragmenter erfares Drapaens Omkvæd at have været:

*Ræs gaf mér reidarmána
Ragnar oc fjöld sagna.*

o: Kong Ragnar gaf mig Skjoldet
Og mange Sagn tillige

(som fremstille ved de paa Skjoldet anbragte Billedværker).

3 Aar gamle*). De Sidstnævnte udvandrede siden, efter at have erhvervet sig Rigdom ved Vikingsfarer, af Frygt for Harald Haarfagers Overherredømme omtrent 890 til Island, hvor de grundede nye Bopæle og Herredømme. Af tvende Ragnarer har man vel i Historien søgt at danne en eneste; derimod forekommer det mig, at man af den ene Skjald Brage (Brage Skáld) har villet danne tvende forskjellige, blot formedelst Tilnavnet "den Gamle", som undertiden tillægges ham, — jeg mener dog, at det kun (som i flere Tilfælde) er blevet ham givet (ligesom Gorm den Gamle o. fl.) formedelst hans høie Alder, men ikke paa Grund af noget Tidsforhold til en sildigere Digter af samme Navn, hvem vi overhoved neppe kjende. — I Skálda kaldes han ogsaa (ligesom i Landnama) snart *Bragi skáld*, snart *Bragi hinn gamli*.

At den yngre Ragnar, som mest af Alle havde erfaret den store Fordeel, som Vikingstogene gave af sig, ogsaa mest beskjæftigede sig med dem, var saare naturligt efter den Tids Tænkemaade. Vi ville ikke opholde os med at undersøge hans hertil hørende Bedrifter, men blot bemærke, at de, baade efter nordiske og brittiske Forfatteres Beretninger, endte for ham paa en meget sørgelig Maade, idet han paa et Tog til Northumberland leed Skibbrud og blev, da han kun havde faa Folk, let overmandet af Ella, Konge i Deira, som kastede ham i en Fangehule, opfyldt med Slinger og Snoge, i hvilken han jammerlig omkom. Turner har nøie jevnført de nordiske Sagaer med de brittiske Krøniker, samt fundet dem at stemme overeens i Hovedsagen. Ella var selv en Usurpateur, som fra lav Stand svang sig op paa Deiras (det halve Northum-

*) See Landnama 2det B. 19de Kap., Sturlunga S. 1ste D. S. 1—6, *Rafns Fornald. S. S. 59—60*. Til en nøiere Oplysning om Brage den Gamles Levetid kan følgende Stamtavle tjene:

Brage Skjald ∪ *Lopthana Erpsdatter*
Astrid Stækidrengr
Arnthrud ∪ *Herser Thorer Roaldsön.*

Deres Søn *Arinbjörn*, Herser i Fjordefylke, faldt i Danmark, tilligemed Harald Graafeld 976. Brages Levetid indfaldør i den midterste Deel af det 9de Aarhundrede.

berlands) Throne i Aaret 862 ved at afsætte og forjage den fireaarige legitime Prinds Osbert. Han skildres ogsaa som en Tyran af de indenlandske Krøniker. — Ragnars Dödfald maa have indtruffet i Aaret 865 eller 866, thi 867 overfaldtes Northumberland af Ivar eller Ingvar, Ragnar Lodbrogs Sön, og andre med ham forbundne Hövdinger, som anførte en uhyre Hær fra alle Nordens Riger og Lande. Ella forligede sig da med den af ham fordrevne, men endnu kun unge Prinds Osbert, og begges Tilhængere rustede sig af al Magt mod den fælles Fjende. Staden York blev Skuepladsen for en skrækkelig Blodsudgydelse, som endte med Northumbrenes Fyrsters og Hövdingers fuldkomne Undergang. Ivar og hans Brödre bemægtigede sig derpaa hele Northumberland mellem Floderne Humber og Tyne. Blandt de af Sejrvinderne indsatte Jarler (som en af de 20 *Comites*, der siges at have fulgt de forbundne 8 Hærkonger, der paa den Tid bekrigede England) var rimeligviis den Jarl Lunda-Steinar (af Nogle kaldet Hunda-Steinar), der efter Landnama var gift med Aloh, de nysnævnte Bröders Söster (Ragnar Lodbrogs Datter); deres Sön Björn var Fader til Audun, en af Islands saakaldte Landnamsmænd*), der nedsatte sig i Videdalen og blev efter Oldskrifterne Stamfader til adskillige af Europas endnu blomstrende Konge- og Fyrsteslægter. Det er saaledes den yngre Lodbrogs Söner, som af *Snorre Sturlesön* (i *Hakon den Godes Saga* 3die Kap.) siges at have for en Tid behersket Northumberland og sædvanlig opholdt sig i York ligesom Erik Jarl, der i det 11te Aarhundrede fik det i Forlehning af Englands Konge. Den nysnævnte Audun nedstammede saaledes fra den yngre Ragnar Lodbrog, — men Höfda-Thord, en anden berömt Landnamsmænd, derimod fra den ældre. Denne Thord var samtidig med Harald Haarfager og Thorstein Röde; ligesom de nedstammede han ogsaa i 5te Led fra den ældre Ragnar Lodbrog. Det er en Feil i Oldskrifterne

*) Landnamstiden eller Islands første Beboelsestid antages af dets gamle Sagaskrivere at have varet fra 874 til 934.

at de ikke adskille de to Ragnarer udtrykkeligen, ved at nævne enhver af dem især som den ældre eller den yngre — men det samme er blevet Tilfældet med de 2de Dronninger af Navnet *Audur djúpaudga* o. fl., som heller ikke, formedelst de forskellige Tider, i hvilke de levede, let kunde blandes sammen. Derimod er en lignende Forvexling i de nyeste Tider blevet begaaet ved andre, mindre betydelige Personer, fordi de have baaret det selvsamme Til- og Fornavn, endskjönt de ellers have været fuldkommen forskellige fra hinanden.

Som sagt, have *Are*, *Sæmund*, *Snorre* o. fl., der vidste rigtig Beskeed om Nordens ældste Historie, ikke troet, at Nogen, der havde behørig Forkundskaber til deres Skrifters opmærksomme Læsning, kunde falde paa at sammenblande den ældre Ragnar Lodbrog med den yngre. Vi finde heller ikke at nogen Sagaskriver har tillagt den danske Konge Harde-Knud, Gorm den Gamles Fader, Tilnavnet "den ældre" fordi han levede i det 9de Aarhundrede, eller den anden Kong Harde-Knud, Knud den Stores Søn, derimod et andet som "den yngre" fordi han levede i det 11te Aarhundrede. Det ene var, efter de rette Sagaskriveres Skjøn- nende, ligesaa unødvendigt som det andet*). Det var ikke deres Skyld, at Nordens gamle Historie forvirredes for os, der ere saa langt bort- jernede fra hine Tider, ved saadanne quasi-historiske Romaner, som den Ragnar Lodbrogs Saga, hvilken vi endnu have, tilligemed *Saxos* for en stor Deel dertil svarende latinske Bearbejdelse, — begge uden Tvivl dog mest bedærvede ved den Hovedfeil, at 2de Personer, der adskiltes fra hinanden ved mere end et halvt Aarhundrede, i dem sammenstøbtes til en eneste.

Middelalderens islandske Annalers Efterretninger om nordiske Til- dragelser begynde først med den danske Kong Götrik (Godefrid) 805.

*) Vi finde ellers ikke at de have saaledes adskilt nogen af de ovenfor (S. 105—108) ved Fornavn og Tilnavn betegnede Personer som den ældre eller yngre (o. s. v.) Alt sligt overlodes til Læserens egen Skjønnsomhed at kjende eller udfinde.

De kunne da naturligtviis kun omhandle een Ragnar Lodbrog. De fleste af dem henføre hans Regjerings eller Herredømmes Begyndelse til Aaret 809, enkelte dog, efter andre Beretninger, til 812. En eneste Bearbejdelse, tillige öiensynlig den allernyeste, rimeligviis fra det 14de eller 15de Aarhundrede, lader den derimod begynde meget sildigere, og stemmer i meget overeens med *Saxo* og *Ragnars-Saga*. Tvende ældre Bearbejdelser bemærke ved 838: *Ragnars Sönners Drab*; en lægger til at de hedde Erik og Agnar. En Bearbejdelse ommelder Ragnar Lodbrogs og Harald Klaks Strid om Herredømmet over Danmark ved 840 og 856; en anden henfører Ragnar Lodbrogs Död til Aaret 845, rimeligviis i Overeensstemmelse med den ovenanførte franske Legende, — end en derimod til 850 og den tredie til 885, saa at Middeltallet herimellem omtrentlig maatte blive det rette — naar 865, ved den brittiske *Histories* Veiledning, antages for hans rette Dödsaar.

Herefter haaber jeg, at en eneste Ragnar Lodbrog ikke længer, efter en lærd og sindrig Historikers Udtryk, vil kunne udsætte sig for Benævnelsen af “das ewige Gespenst der nordischen Geschichte.” Den ældre *Ragnars* Levetid og Tilværelse som dansk Konge antager jeg for at være godtgjort ved Oldtidens *troværdige Slægtregistre**) og Nordens

*) Det er aldeles vist, at vore Forfædre have indgravet deres Slægtregistre paa Runestene, som endnu fremvise dem efter mange Aarhundreders Forløb, f. Ex. Malsta Stenen i Helsingeland (*Bautil* 67, *Liljegrön* 1095), som indeholder et saadant for en vis Frumunt (Freymund) og opregner hans Forfædre i 12te eller 13de Led til den Mand, der først havde været Eier af den Gaard eller Jordeiendom (*land*), hvor Stenen var reist. Vi hidsætte en Pröve af denne (A) og af en angelsaxisk Stamtavle (B):

(A)	(B)
<i>in þa Barlaf</i>	<i>þa vas Friðevulf</i>
<i>in þa Suþrönr</i>	<i>þa vas Frealaf</i>
<i>in þa Lanar</i>	<i>þa vas Friðevold</i>
<i>in þa Fiþr</i> (o. s. v.)	<i>þa vas Vöden.</i>

At ellers saadanne nordiske Slægtregistre, ligesaavel som de angelsaxiske, ogsaa bleve indskaarne paa Trætavler o. s. v. kan ikke være nogen Tvivl underkastet; jfr. *Lappenberg* *Gesch. von Engl.* I, 79. Endnu pleie visse norske Bønder at bevare i Hukommelsen deres Slægtregistre fra Norges gamle Konger eller Fyrster, efter

egne *Historieskrivere*, men iøvrigt ere hans Levnet og Bedrifter desværre blevne saa tæt indhyllede i Middelalderens heroisk-romantiske Digtningsslør og end nyere Paraphrasters mislykkede Forsøg paa at rive Sløret i Stykker for af dets Stumper at danne en sammenhængende historisk Fremstilling, og saaledes fremstille den yngre Ragnar Lodbrog, engang det sydlige Europas Skræk, som identisk med den ældre. At adskille disse forskjellige Bestanddele i Ragnars-Saga, som tilhørende den ene eller anden Person af den fordobblede Kjæmpeskikkelse, er vist ikke let (paa visse Undtagelser nær, f. Ex. den ældre Aslaugs foregivne Nedstammelse fra Sigurd Fafnersbane*), Dragens Overvindelse ved Herrauds Borg o. s. v.), fordi de gamle Kvad, paa hvilke Fortællingerne ere grundede, ikke længer have i deres rette Skikkelse. Overhoved maatte udførlige, dertil sigtende Forsøg blive Gjenstand for et andet Skrift end det nærværende, — der kun med Hensyn til Ragnarernes Personlighed kan beskæftige sig med Udfindelsen af den sandsynligste Periode, i hvilken det berømte Braavalleslag holdtes mellem Sigurd Ring og Harald Hildetand eller Hyldekind, Runamo-Indskriftens eller dens Indhugnings egentlige Ophavsmand**).

---

følgende Beretning af *Marmier*: “— nous avons encore trouvé dans plusieurs provinces, notamment dans les Guldbrandsdal, de simple paysans qui font remonter leur ‘origine jusqu’ aux anciens rois du pays. Ils n’ont point de genealogie écrite, mais ‘ils la gardent fidelement dans leur memoire et la transmettent à leurs enfants.” *Histoire d’Islande* (Paris 1840) p. 44.

- *) Den har, sat i Forbindelse med Danmarks og Norges ypperste Kongeslægters Nedstammelse fra hende og Ragnar Lodbrog, rimeligviis givet Anledning til Volsung-Digtens o. fl. Opbevarelse i Norden; see *v. d. Hagens* Indledning til hans tydske Oversættelse af *Volsunga-Saga* S. X, XIII.
- ***) *Saxo* omtaler, som bekjendt, i 8de Bog en Indskrift paa Klipper eller store Stene, hvilken Ragnar Lodbrog, Sigurd Rings Søn, havde efterladt sig i Bjarmeland til Erindring om hans, over dets Indbyggere vundne store Seier (*Regnerus saxis, rerum gestarum apices præ se ferentibus, hisdemque superne locatis, æternum victoriae suæ monumentum affixit*). Dette Mindesmarke maatte søges i det nuværende Permien (ved det hvide Hav) og derfra har netop *Strahlenberg* 1730 i sit bekjendte Skrift om Nord og Øst-Asien (S. 337—338, Tab. VII) meddeelt en Tegning af Fi-

Idet jeg atter henviser til den hosfølgende synchronistisk-genealogiske Tavle, maa jeg bemærke, at jeg derved, med Hensyn til en af de vigtigste Tidsbestemmelser, har fulgt *John Espolin*, den lærdeste sagnforskende Islænder efter *Finn Johnsens* og *Hans Finsens* Afgang, i hans Udkast til Synchronisme over Nordens Sagaer*), med hvilke overhoved, og af alle Arter, neppe Nogen har været saa fortrolig bekendt som han, med Undtagelse af *Arne Magnusen* og *Torsæus*. Han har deri kun taget Hensyn til sine egne Undersøgelser, om hvilke han dog siger, at de (med Hensyn til Resultaterne) mest nærme sig til *Suhns* og *Schönings* Beregninger som de naturligste og paalideligste. Jeg har og fundet, at de tillige i visse Punkter mest stemme overeens med de ældste tyske Annalisters Beretninger. Efter *Espolin* dör Ragnar Lodbrog (den ældre) 774, da Sigurd, kaldet Orm i Öie (eller Snogöie) fulgte ham i Regjeringen over Danmark (hvori alle vore indenlandske Kildeskifter, saavel danske Kröniker sem islandske Sagaer, ere enige). Derved maa vi lægge Mærke til, at Sigurd Ring (efter de samme Kilder) var af norsk Kongestamme og havde betydelige Besiddelser i det östlige og sydlige Norge, saavelsom og hans Arvinger og Efterkommere efter ham, hvoriblandt Sigurd Orm i Öie. Naar vi see hen til de fremmede Annalister, finde vi, at da Keiser Carl den Store lod sig hylde af Saxernes Hövdinger i Paderborn 777, udeblev Westphalernes Anförer Widechild og flygtede, efter som en af hine Forfattere udtrykker sig, til Nordmanniens (Nordmændenes Landes) Egne, eller, som en anden siger, til Syfrid (Sifrid, Sigifrid eller Sigefrid), de Danskes Konge. Det er bekendt, at dette Navn brugtes

---

gurer og Karakterer fra en Klippe i Nærheden af Store Tzerdyn, Landets gamle Hovedstad. Forestillingens Figurer ligne meget andre i de skandinaviske Helle-ristninger, men Karaktererne derimod baade Runer og Binderuner. Her kunne vi ikke indlade os i nogen videre Undersøgelse over denne ellers for os særdeles interessante Klippeskift, da det er at befrygte, at den eneste Afbildning af den, som endnu kjendes, hverken er nöiagtig eller fuldstændig.

*) Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed (1829) 2det Bind S. 349 o. f.

af Tydskerne for vort Sigurd, Sigvard eller Sivard*). Om den samme Konges Gesandtskab til Keiseren eller Congressen i Lippe, Aar 782, hedder det hos den førstmeldte Forfatter, at det bestod af Nordmanner (eller Nordmænd): Halpdan (Halbdan, Haltan) og hans Staldbrødre; den anden melder, at Keiseren, blandt andre Forretningssager, hørte og affærdigede Sigefrids, de Danskes Konges Gesandter; der nævnes og Widehind, som var flygtet til Nordmannerne, men da kom tilbage til Saxon; dog søgte han og fik atter Tillflugt hos dem indtil han 785 endelig indgik Forlig med Keiseren og ved Daaben tilkjøbte sig Herredømmet over Saxerne**). Sigurds Besiddelse af det sydlige Norge indskrænkede sig rimeligviis til etslags Lehnsherredømme over dets skattepligtige Næsekonger, men blandt disse finde vi som hans Samtidige Halpdan (kaldet den Milde), Konge over Vestfold og Romerige. Efter Ynglinga Sagas Beretning opholdt Halpdan sig meget udenlands og erhvervede stor Rigdom, saa at han betalte sine Krigeres rigelige Sold i Guldpenge***). Det kan da vel være, at det er just denne norske Fyrste (født omtrent 738), der har forestaaet det ovenmeldte Gesandtskab, og at Widehind saaledes virkelig har opholdt sig i en Egn af Norge (*partes Nordmanniae*), som stod i Lehnsforhold til den danske Konge; der maatte han og uden Tvivl ansee sig mest sikkert for den mægtige Keisers Efterstræbelser. I Aaret 796 myrdede Saxerne Godeskalk, hvem Keiseren for faa Dage siden havde sendt fra sit Hof til de Danskes Konge Sigefrid****).

*) 777 *Widochindis rebellis exstitit, cum paucis aliis in partibus Nordmanniae confugium fecit. Annal. Lauriss. Widehindus ad Sigifridum Danorum Regem profugerat. Einhardi Annal. (Pertz Monumenta Germ.; hist. Script. I, 156, 157).*

**) 782. *Illuc convenerunt Nordmanni missi Sigefridi Regis id est Halptani, cum sociis suis A. Laur. Ubi inter cetera negotia etiam Legatos Sigefridi, Regis Danorum audivit et absolvit . . . Widekindus, qui ad Nordmannos profugerat (&c.) A. Einhardi. (l. c. I, 162, 163.)*

***) Ynglinga Saga 52de Kap. Den Gang vare Merovingernes frankiske (tilligemed Byzantinernes keiserlige) Guldmynter endnu i Omløb.

****) 796 *Saxones . . . trucidarunt Godescalcum quem ille ante paucos dies ad Sigefridum, Regem Danorum, miserat. Annal. Einhardi. (Pertz l. c. I, 185).*

Da de fremmede Annalister ikke let omtale Danske eller Nordmænd eller noget, der angaaer deres Historie, undtagen hvor den vedkommer Frankernes (o. s. v.) egne Forhold, saa ere naturligviis deres Efterretninger om vort Norden saare knappe. Denne Kong Sigfrid nævnes da neppe af de ældste og bedste frankiske Annalister efter sidstmeldte Aar, men 804 omtale de først atter de Danske og deres Konge Godefrid. *Suhm* mener ogsaa, at Sigurd Orm i Öie er afgaaet ved Döden i Aaret 805.

Jeg er saaledes kommen paa den Mening, at vore indenlandske Oldsagn ikke alene her i Hovedsagen stemme overeens med de frankiske Annalister, men at disse ogsaa oplyses af hine med Hensyn til Wittechinds Flugt til Nordmændene og den danske Sigfrids eller Sigurds Forbindelse med disse, endskjönt jeg ikke nægter, at selv de Danske i Tydskland fordmund undertiden kunne være blevne kaldede Nordmänner, dels formedelst deres Lands Beliggenhed og dels ved Forvexling med de virkelige Nordmænd.

Jeg slutter saaledes nærværende mythisk-historiske Undersögelse med den for Læserne fornödne Bemærkning, at jeg ingenlunde antager alle de hos *Saxo* eller i *Sögubrot* befindelige Efterretninger for sandfærdig historiske, baade fordi vi mangle de originale, om end, som jeg formoder, tildeels samtidige Oldtidskvad, hvorpaa de ere bygte, og fordi de nævnte Skrifter haves saa ufuldstændige, at intet gammelt Haandskrift nu er til af det førstnævnte, men kun enkelte Fragmenter af det sidstnævnte, som vise sig at være, efter hvad *P. E. Müller* har bemærket, en ikke meget gammel, men dog tro Bearbejdelse af den gamle (og ellers tabte) *Skjoldunga-Saga* — uden Tvivl et Udtag, som dets Forfatter i en Hast har nedskrevet (maaskee paa en Reise, da Tiden var ham knap), hvorved han tillige synes at have villet omskrive enkelte af Originalens eller de i den indførte Oldtidskvads Udtryk i sin Tids forstaaeligere Sprog, mulig da til Brug for en Fremmed eller en anden Person, som kunde behöve det.

Saaledes vil det være let forklarligt, at Udtogsskriveren har oversprunget et og andet, som den udførligere Saga og *Saxos* Bearbejdelse deraf har indeholdt, og hvorfor tillige enkelte nyere Talemaader have indsneget sig i det saakaldte *Sögubrot*. — Hvorledes end dette forholder sig har jeg her sammenstillet og søgt at oplyse de gamle indenlandske Efterretninger saaledes som vi have dem, samt med det samme at udfinde Braavalleslagets omtrentlige Tidspunkt med Hensyn til den heromhandlede Runamo-Indskrift, der nævner fire af de Personer, som efter hine Oldskrifter toge Deel i Slaget som Konger eller Krigshövdinge.

STAMTAVLE,

hvori Slægtledene anföres efter *Are Frodes* og *Snorre Sturlesöns*
Værker (Schedæ, Landnáma og Heimskringla).

Sigurd Ring

antages at have vundet Braavalleslaget henved 730;

† c. 740.

1. *Ragnar Lodbrog* (den ældre)

† c. 774.

2. *Sigurd Orm i Öie*

† c. 803.

2. *Björn*
(kaldet *Jernside*).

3. *Aslaug* — *Helge Hvasse*

† c. 820.

3. *Asleik*.

4. *Sigurd Hjort*

† c. 843.

4. *Ingjald*.

4. *Roald Ryg*.

5. *Ragnhilde* — *Halfdan Svarte*

† c. 861.

5. *Oleif Hvide*,
blev Konge i Irland 852.

† 871.

5. *Björn Byrdusmjör*.

6. *Harald Haarfager*,

Norges første Enevoldskonge, adskil-
lige endnu herskende Fyrsteslægters
Stamfader. † 934.

(See ellers Stamtavlerne til Heimskringlas kjö-
benhavnse Udg. T. I samt *Script. hist. Is-
land. T. 111*).

6. *Thorstein Röde*,
Konge over en Deel af
Skotland, hvor han faldt;
hans Enke drog til Island
i Landnamstiden. Fra ham
nedstammede Are Frode
i 6te Led, — ligesom og,
gjennem andre Linier,
mange endnu tildeels
blomstrende islandske (og
andre) Familier.

6. *Höfde-Thord*,
Landnamsmand i Island,
Stamfader til talrige, end-
nu tildeels blomstrende
Slægter.

(See *Antiquitates Americanae*,
Tab. II, III, VIII, IX.)

Efter *Suhms* Mening var Ragnar Lodbrog den yngre en Sön af Sivard, Sigurd Snogöies
Sön (död omtrent 812); ved hans Broder, Harde-Knud den 1ste, nedstammede Gorm den
Gamle, de danske Kongeslægters Stamfader, fra Ragnar Lodbrog den ældre.

Anden Afdeling.

Om Hedenolds-Runer overhoved og de forskjellige Runearter af de ældste Slags, i hvilke Indskriften sees at være affattet, i Særdeleshed m. m.

Efter hvad jeg og Flere i andre Skrifter*) have oplyst har det oldnordiske Ord *rún* (forhen i Fleertallet *rúnar*, nu i Island *rúnir*, dansk *Runer* o. s. v.) oprindeligt betydet *Ord, Taler*, især *hemmelige* eller *hviskende*, og til sammeslags Betydning ved lignende Ord finder man Spor i mange gamle europæiske (gothisk-germaniske, celtiske og finske) Sprog**). Med Tiden blev denne Benævnelse meget naturlig anvendt

*) Især i en Undersøgelse om Runernes Oprindelse (m. v.), forfattet 1819 og da indsendt (efter Anmodning) til afg. Landgreve Carl af Hessen-Cassel (i Anledning af en ved Willingshausen funden hedensk Gravsteen), trykt i Indledningen til Odins Runesang i min danske Oversættelse af den ældre Edda (3die D. S. 75—96); — jfr. *W. C. Grimms* i samme Anledning affattede Afhandling: *Weissagung aus Baumzweigen*, i hans Skrift: *Über deutsche Runen*, 1821, S. 296—320, hvori han i Hovedsagen stemmer overeens med mine i hiin Opsats udtrykte Anskuelse og oplyser dem ved flere Beviser, idet han og har tilføiet andre særegne Betragtninger efter egne Ideer. Dog gjelder denne min Bemærkning især vore fælles Meninger om Rhabdomantiens formodede Forbindelse med Runerne, disses Natur og deres Betydning o. s. v. Det hertilhørende, i *Dr. G. Th. Legis* Fundgruben des alten Nordens (1829) 1ster Th. S. 78—83 er for det meste kun en Compilation af *Grimms* og mine Undersøgelser.

**) I Enkelttallet findes Ordet *rún* især at have betydet en Rune, Runebogstav eller magisk Karakter, f. Ex. i en Vise fra det 10de Aarh. af *Egil Skallagrimsön* (i hans *Saga* S. 211). Det ligger ellers til Grund for adskillige kvindelige Egennavne, som vistnok ere ældgamle og synes at have staaet i nogen Forbindelse med den hedenske Cultus; saadanne ere: *Godrún*, *Gudrún* (af Ordet Gud), *Sólrún* (af Sol), *Dagrún* (af Dag), *Alfrún* (af Alf α : Halvgud, Genius), *Sigrún* (Seicrunn), *Vadrún*

paa de tause Skriftegn, som man brugte til at udtrykke Ord, Taler og Sange med, paa en for de Fleste hemmelig og ukjendt Maade. De

(den bevogtende eller beskyttende Rune) o. s. v. Efter Kristendommens Indførelse passede det ældre *Guðrún* endnu, og *Kriðrún* (af Christus) opkom som en ny Afændring. Til de ovennævnte nordiske Eggenavne svare de oldtydske *Godrun*, *Guðrun* (*Chaudrun* o. s. v.), *Hildirun* (af det mythologiske *Hilde*, Krigsgudinde o. s. v.) *Sigrun*, *Warun*, *Goldrun*, *Fridorun* o. fl. Etsteds i Havamaal betegner *rún* i Enkelttallet lønlig eller hviskende Tale, men forekommer adskillige Gange i nordiske Runestenes Indskrifter som brugt for Skrift (især af det Slags) overhovedet. Blandt Angelsaxerne forekommer *run* i forskjellige Betydninger, nemlig: 1) som en Karakter, Bogstav eller et Skriftegn (ogsaa brugt om Trolddomsfigurer); de, som førstede at læse og udtyde Skrift (samt formodentlig tillige at skrive), kaldes af Cerdmon *runcreftige men*; *runvita* havde først selvsamme Betydning, men begge Benævnelser skiftede den med Tiden og kom til at bruges om Troldkarle. 2) som Hemmelighed, især af religious eller magisk Art. 3) En mørk Gaade (i Tanke, Tale eller Skrift). 4) Varsel eller et saadant Tegn (f. Ex. om Nebuchadnezars Drøm). I det Oldnordiske bruges Fleertallet *rúnar* i forskjellige Betydninger, svarende til de angelsaxiske *runæ*, *gergæ*, som: 1) om Skrift eller samlede Skriftegn; 2) Samtaler, især fortrolige eller hviskende; 3) hemmelig Raadslagning eller Aftale; 4) Trolddom, magiske Charakterer eller Besværgelser; 5) forblommede Taler eller Gaader. Desuden betegnede det oldnordiske Ord i Fleertallet: 6) (ligesom Romernes *literæ* og Grækernes *γράμματα*) alskens Kundskaber og Videnskaber overhoved, især 7) de hemmelige, formeentlig forbundne med overnaturlig Kraft, der mest troedes at besiddes af Guder, Alfer, Norner, Valkyrier, Jætter o. s. v.; Hedningerne meente, at de bedre Guddomme eller Dæmoner meddeelte deres Præster og Dyrkere saadanne Mysterier til Menneskenes Held og Nytte, men at ogsaa Jætter, Sortalfer og andre onde Væsener oplærte de egentlige Troldkarle og Hexe i skadelige Runekonster til Menneskenes Fordærv og Undergang. Endelig har man 8) forestilt sig de saakaldte Tankeruner (*hugrúnar*) som Ideer eller Tanker, især af det høiere og sindrigere Slags, forsaavidt de deels ere Ordenes eller Talens, deels Hieroglyphers, Bogstavers eller Skrifs Forbilleder efter forud betænkte og bestemte Former. Ogsaa i Oldsaxisk og Moesogothisk finde vi *run* eller *runa* at betegne en Hemmelighed, rimeligviis ogsaa en Karakter eller Skriftegn, da denne Betydning af det samme Ord haves i det gamle Høitydske (selv i det 6te Aarhundrede); af dette Sprog have vi og ovenfor anført nogle kvindelige Eggenavne, der for det meste stemme overens med tilsvarende nordiske; — til sligt Brug anvendtes ikke Ordet *hellirun*, som betegnede den til Helvede eller Helas Underverden egentligst hørende sorte Kunst og dens Trolddomsruner. — I Irsk betyder *run* en Hemmelighed, vistnok beslægtet med *rhin* af samme Betydning i Kymrisk, hvoraf *rhiniaw*, Trolddomskunster. I alle disse Sprog synes de ovenanførte Substantiver at staa nøiagtig Forbindelse med Gjærningsord, der betegne Hvirken, Nynnen eller sagte Mumlen (der tit anvendtes af hedenske Præster og Troldfolk ved deres Bønner og Besværgelser) som det kymriske *rhinu*, *rhinio*, oldnordiske *rýna*, hvilket sidste tillige har følgende Betydninger: a) at udforske skjulte Ting, b) at grandske i Skrift eller Bøger, c) at stirre paa utydelige eller forviklede Skriftræk, d) at betragte noget

Mennesker, der ikke kjende Skrift og først erfare dens forunderlige Virkninger, forbauses derover og ansee den for en overnaturlig Hemme-

nærved med Omhyggelighed, e) at føre en hemmelig eller fortrolig Samtale. Heraf komme Ordene *rýni* eller *rýni*, Runekyndighed, Færdighed i vanskelig Læsning; *rýndr*, en Skriftlærd eller Bøglærd, som vel forstaaer sig paa Runeskrift, vel endog paa Runernes Dannelse eller Brug til Trolddom; *rýning*, en nøiagtig Grandskning. Upaatvivleligt er det, at Runerne ved den hedenske Gudsdyrkelse bleve anvendte paa forskjellige Maader. At Præsternes og vel undertiden Folkets Bønner ere blevne læste eller fremsagte i en syngende eller mumlende Tone kan man slutte af Benævnelsen *Þulr* for Gudernes Præster eller Folkets Lærere, da den upaatvivleligt maa udledes af Gjerningsordet *þylja*, tale, fremsige, især i en halv syngende eller særegent mumlende Tone. Hine Talere gave sig og af med at indhugge Runer paa Stene o. s. v. Ordet *rýna* bruges egentlig om Læsning (af Runer) i de mythisk-historiske Eddasange, da de, som søgte at læse et forfalsket Runebrev, indskaaret paa en Trætavle, kaldes *rýnendur ok ráðendur* (læsende og forklarende) samt ligeledes paa svenske Runestene, f. Ex *þar rýns i runum þim sum Bali risti* (Bautil 584, Lilj. 692). Til det skandinaviske *rýna* svare de angelsaxiske *runian*, *runen* (hviske, mumle) og det gamle tyske *runen* eller *raunen* (som i Plattysk endnu beholder den første Form, men i Höitydsk den sidste Form) og endelig det engelske *rown*, *round*. I Hedendommen have disse Gjerningsord sikkerlig havt alle de Betydninger, som vi ovenfor have anført ved det oldnordisk-islandske; de fleste af dem har det efterhaanden tabt, men en af de her for os vigtigste gjenfinde vi dog tilfældigviis i en ældgammel höitydsk Oversættelse af Söndagsevangeliene, af hvilke *Docen* har meddeelt en Pröve; der hedder det nemlig (Luc. 1) om Præsten Zacharias, da han gik i Templet for at forrette Gudstjenesten: "do gie er uz daz "er *runte* und gie in das tempel unsers herren", og endvidere: "uzzershalbe des "tempels di zit do man *raunte*." Her forekommer det mig klart, at de Udtryk, som man før havde brugt om den hedenske Gudstjeneste i Tydskland, ere blevne overførte til Beretningen om den jødiske i Jerusalem. Hertil synes det og at høre at Guds Ord i oldtydske Skrifter kaldes *raunung*, *rununga*, uden Tvivl ellers svarende til ovenanførte oldnordisk-islandske *rýning*, hvis det ellers ikke skal gjen-give det latinske *scriptura* — om den hellige Skrift (som vi endnu udtrykke os). Saaledes er ogsaa det angelsaxiske *geryne* (moesogothisk oldtydske *karuni*, *garuni* eller *giruni*) kommet til at anvendes paa den kristelige Religions Sakramenter og mystisk-dogmatiske Læresætninger. I en aldeles modsat Retning har man i Schweiz brugt Ordet *raunen* om Hexes og Troldkarles Munden, i større Overensstemmelse med Nordens nyere Sprogbrug. End en mærkelig Betydning har Ordet *runen* beholdt i det Nedersaxiske eller Plattyske forsaavidt det bruges om Handlingerne at skjære eller indskjære, — endskjönt man nu ikke længere i de Egne, hvor dette Sprog tales, indskjærer Runer i Træ, Stene eller Metaller. — Det er bekjendt, at Nordmændene kalde de af Finner og Lapper forhen brugte Trolddomskarakterer Runer, og de Trommer, hvorpaa de især vare afbildede, Runebomme (*tympana runica*), ligesom de og bruge Ordet *runa* om Udövelsen af Finlappernes Hexeri. I disses eget Sprog betyder Ordet *runam* at surre, mumle, og paa en saadan Maade fremførtes deres magiske Bønner eller Besværgelser; beslægtet hermed er rimeligviis

lighed. Saaledes ansaae de gamle Nordboer, ligesaavel som Inder, Tibetanere, Amerikanere o. fl., Skriften for at have en guddommelig eller himmelsk Oprindelse og det var især Himlens og Aandens ypperste Guddom *Odin*, der meentes at være dens eller Runernes Ophav og første Læremester.

Förend Skrivekonsten kom almindelig i Brug troede de Fleste at man ved den kunde udrette alt det samme som ved de övrige, i sig selv meget uvigtigere, men dog i hin fjerne Tid (selv af dens mest oplyste Folk) alt for höit agtede Spaadoms- og Trolddomskonster. Saaledes fik Hieroglypher og Skrifttegn blandt de nordiske Folk det samme Navn som för var tillagt Besværgelser og Tryllesange, men oprindelig hemmelige Ord og Taler som ovenanført. Mysterieuse Charakterer, mundtlige og skriftlige Besværgelser have stedse staaet i stor Anseelse blandt de raa Folk, ja endog hos den mindre dannede Deel af de ellers i en höi Grad civiliserede. Saaledes havde vore Forfædre magiske Sidesykker til de Pergamentsstrimler, beskrevne med visse hellige Ord, hvilke Hebræerne heftede paa Hoved og Arme, eller og, ligesom Perserne af den gamle Tro, over Husets Döre. Paa samme Maade pleiede Inderne fordum (efter *Strabos* Beretning) at lægge Bindsler ved Kroppen under Recitation af magiske Sange. At vore Forfædre og de gamle Germaner ogsaa have brugt beskrevne Strimler af denne Art om Arme og Ledemod, sees udtrykkelig af den ældre Edda, 1ste Kvad om Brynhilde — (forhen kaldet Sigurdrifa, som en af Odins Valkyrrier) — der ellers omhandler adskillige andre Arter af skrevne Runer. Hertil höre og saavel vore egne som Ægypters, Grækens og flere Folks Amuleter

---

det finske Ord *runo*, en Sang, Digt (men af disse höre saare mange blandt Finlænderne, til overtroiske Trolddomssange). At ellers baade Finner og Lapper fordum havde særegne Runealphabeter, Binderuner o. s. v. vil nærmere oplyses i det Fölgende. At Runer, forenede med Digt eller Sang, meentes kraftigst at virke som Bönner eller Besværgelser til Guderne (f. Ex. her i Runamo-Indskriften), er bemærket og tildeels udviklet ovenfor S. 65 o. f., 82—85. — Beslægtede Ord af asiatiske Sprog ommeldes i det Fölgende.

med skrevne, indskaarne eller prægede Charakterer; Inders, Piktens, de gamle Nordboers o. fl. af Overtro tegnede, indskaarne eller indbrændte Bogstaver, Mærker eller Figurer paa forskjellige Legemsdele m. m. Heraf endnu den Skik blandt Almuesfolk, især Sömænd og Pilegrime, at indbrænde Billeder og Skrifttegn i Huden. Af samme Art er mange vilde eller halv civiliserede Folks Tattovering, som deels tjener til Legemets formeentlige Prydelse og deels menes, af Overtro, at medbringe Held og Lykke. Alt sligt henførte de gamle Skandinaver til de saakaldte Runer.

Et andet, tildeels mystisk Ord, Skriften vedkommende, som ofte forekommer i de eddiske Sange, er *stafr* (Fleertallet *stafr*) angelsaxisk *staf* o. s. v. I Grunden er det identisk med det nydanske *Stav*, *Kjæp*, *Green*, *Støtte*, ligesom *Stab* endnu i det Tydske af det ældre *staf*, *staph*, *staba*. Dette Ord har oprindeligt, blandt andet*), betegnet et saadant Stykke Træ, som man brugte til Spaadoms- og Trolddomskonster (til hvilke de Kristne henførte Hedningernes Ritus) ledsagede af Offringer og Bønner til Guderne, ved eller paa hvilke Stave Runer eller mystiske Charakterer vare anbragte**). Ordet blev ogsaa brugt til at betegne disse Charakterer, og tilsidst den Trylleskrift, Ord eller Sange, som udtryktes ved dem. Den første Anledning til Ordets Brug i denne Forstand ligger vistnok i de gamle Skandinavers og andre gamle belægtede Folks over-

*) Fra umindelige Tider og næsten hos alle gamle Folk var Staven (Scepteret) et Kjendetegn for Herskere eller Præster, som forduu i visse Henseender ere blevne regnede til Magerne. Her i Norden var som oftest Kongen eller Høvdingen, i de hedenske Tider, sit Folks eller sin Stammes Præst eller Overpræst. Ogsaa Troldkarle eller Troldkvinder (men vel at mærke tillagde de Kristne Hedningernes religiøse Spaamænd og Spaakvinder slige Titler) havde deres Tryllestave (kaldede *seiðstafr*, *sproti* o. s. v.), som brugtes ved de af dem udövede Cermonier. Hoveddelen af ethvert enkelt Runetegn kaldtes *stafr* (eller *Stav*, *fulcrum*) og ansaaes mulig for etslags mystisk Efterligning af den hellige Spaadomsstav o. s. v. Om de heraf udsprungne Skrifttegn, der kaldtes Runestave og (rimeligviis sildigere) Bogstave, vil mere forekomme i det Følgende.

***) Ellers brugtes de og som Breve (hvorom mere i det Følgende); derfor kom Ordet *runstaba* (blandt flere Betydninger) i det gamle Tydske (henved 720) til at betegne et Brev, især et höfligt eller behageligt (*eulogia*).

troiske Spaadomme af Grene, Kviste, Stave eller Kjepe, om hvilke *Grimm* og jeg have samlet og sammenstillet mange Vidnesbyrd og Underretninger af gamle Skrifter. Nogle deraf tillader jeg mig her, for større Tydeligheds Skyld, at meddele.

Ved Skytherne mener jeg, i Medhold af *Justin* o. fl., især de ældgamle Folk, der forhen beboede den store kaukasiske Bjergstrækning, som indeholder (norden for Indien og Persien) vor Klodes høieste Fjelde. Hiint Folk udbredte sig derfra i de ældste Tider over Asien og Europa. Det siges at have været meget hengivet til Spaakonster; Mænd og Kvinder, der gave sig af med disse, stode derfor i stor Anseelse hos dem, ligesom hos vore nordiske Forfædre. De spaaede især af Pilestave eller Kviste, der bleve samlede i Bundter, hvilke de opløste, strøede paa Jorden, lagde dem omkring paa ny, toge dem derefter op igjen og bandt dem sammen. Imidlertid fremførte de visse Trolddomsord (Sange eller Besværgelser). Af den Stilling, Kvistene fik, udledte man Slutninger om forestaaende Begivenheder, og den Forklaring, Spaamændene gave derover, ansaae man for Gudernes Svar paa deres ydmyge Spørgsmaal og Bønner. Allerede i *Herodots* Tid (see hans IV, 67) ansaaes denne Spaadomskonst for ældgammel blandt de skythiske Folk. Den samme Forfatter har og bemærket, at Skytherne ved deres Spaadomskonster brugte Lindebast, som var tre Gange spaltet og vikledes om Fingrene, rimeligviis for at hindre Spaamanden fra at udkaste Kvistene i nogen forsætlig eller af ham forud bestemt Orden.

Ammianus Marcellinus beretter i Hovedsagen omtrent det samme (XXXI, 2) om Alanerne, tildeels hine Skythers Efterkommere, og det samme Folk som de fra Asien til Europas nordlige Lande iudvandrede Aser og Gother. De Tryllekvad, som Alanerne sang over Pilekvistene, betegner denne Forfatter som hemmelige.

De gamle Persers og Meders Mager spaaede og af Tamariskens og andre Træers Grene som Stave eller Kviste. Saadanne ere endnu

(ligesom fordem blandt de kappadociske Mager) et fornödent Rekvirit ved den daglige Gudstjeneste blandt Perserne af den gamle Tro, og selv blandt de muhamedanske Perser spaa Fakirerne med smaa Stave (50 til 40 i Tallet) betegnede med Skrift, grebne paa Slump og sammenholdte med visse Figurer i en Bog, som vælges paa samme Maade*). Afgaernerne, Persers og Inders nordlige Naboer, spaae endnu, ligesom fordem Araberne (vel ogsaa Babylonierne og Hebræerne), af Pile eller smaa Stave, som rystes ud af et Bæger. Hertil hører, som bekjendt, Grækernes Rhabdomantie ($\beta\alpha\beta\delta\sigma\mu.\alpha\nu\tau\epsilon\lambda\alpha$) og den hertil svarende Art af Romernes *Sortilegia*.

En lignende Art af overtroisk Lodkastning brugte ogsaa Germanerne efter *Tacitus* (German. c. 10); der hedder det nemlig: “De lægge flittig Mærke til Forvarsler og Lodkastning. Maaden, hvorpaa disse indhentes, er simpel. En liden Green af et Frugttræ skjæres i smaae Kviste, som mærkes og kastes saa i Slump hen paa et hvidt Klæde. Angaaer Sagen det Offentlige, saa spørges Samfundets Præst tilraads; er det en privat Sag, da gjør Huusfaderen Bön til Guderne og tager, stirrende til Himlen, enhver Kvist tre Gange op samt forklarer den derefter med Hensyn til det i Forveien den paaskrevne Mærke.” — Ogsaa Tretallet sees her, ligesom hos Skytherne, at være blevet taget i Betragtning ved Oraklets Raadspørgelse**).

*) Paa en lignende Maade forholde Chineserne sig endnu ved saadanne overtroiske Handlinger, hvorom mere i næste Anmærkning. De gamle Tydskeres Lodkastningsbøger (Loszbücher) vare vel af en saadan Art; see *J. Grimms Deutsche Mythologie* S. 643. Vore Forfædres ældste Bøger bestode af sammenheftede Trætavler, og saadanne have endnu som Rune-Kalendere. Roeskilde Domkirkes *Træbook* indeholdt en Fortegnelse over dens eller Stiftets Gods, og var endnu til i den katholske Perodes sidste Aar.

**) Chineserne, som gjennem Aartusinder have fulgt de samme Skikke, bære sig endnu ad paa en lignende Maade. Over Alteret i ethvert Tempel seer man et Træbæger, fuldt af smaa Stave, paa hvis Sider visse Charakterer ere anbragte. Den, som vil raadspørge Oraklet, tager Bægeret mellem Hænderne og ryster det indtil en af Stavene falder til Jorden. Efter at have undersøgt den Charakter, som findes paa Staven, søger han efter en dertil svarende i en Bog, som er ophængt

Skjönt man i Almindelighed (men vistnok urigtig) mener, at Germanerne ikke have brugt Skrift, see vi dog af denne Beretning, hvormed den henved tusinde Aar yngre *Adam af Bremen* stemmer overeens, at de betegnede deres Spaadomsstave med Mærker, altsaa etslags Hieroglypher eller Runer, ligesom Italienerne*), Grækerne o. fl. mærkede sine med Ord eller Bogstaver. Vore skandinaviske Forfædre have da vistnok brugt den samme Maade. Runebogstavernes Benævnelser røbe tillige en saadan Oprindelse, da de alle betegne Ting, der vare af Vigtighed for Nordboerne i det daglige Liv, hvilke de havde Aarsag til at haabe eller frygte, altsaa til at udforske hvorledes det kunde gaae dermed i en eller anden Henseende, og til at formaae Guderne til at give eller afvende disse Ting. Dog have de tillige, foruden saadanne almindelige Benævnelser, givet Runebogstaverne Navn efter de hedenske Guddomme som *Odin (O)*, *Thor (Þór, Þ)*, *Freir, Túr*; desuden nævntes en efter Solen, personificeret som Naturgudinde; — visse andre Benævnelser havde en ond og ulykkelig Betydning, som *Þurs* eller *Thurs*, Trolde og Trolddoms-Repræsentant, endskjönt denne Charakters af Nogle foretrukne Navngivelse efter Thor formodentlig har sigtet til at virke mod dens formeentlig skadelige Indflydelse.

Alle de Charakterer, som fremstille de simple Runer, sees allerede af Naturen at være dannede ved Grene eller Kviste, eller og kunne disse,

---

paa Templets Væg. Denne Lodkastning gjentages forskjellige Gange; dersom et lykkeligt Tegn fremkommer ved den tre Gange (efter hinanden), ansees Oraklets Svar at være gunstigt for Spørgeren. *Voyage de J. Barrow* T. 2 p. 283, 325. — Efter vor *Saxo* (D. II. 14de Bog) havde de hedenske Vender og deres smaa Spaadomsstave, der synes at have været forvarede i Arconas Tempel, og selv de kristnede Friser lagde de hellige Lodkastningskviste paa Alteret o. s. v.

*) I Italien maa denne Lodkastningsmaade have været overmaade gammel, efter *Cicero de divinatione* 2, 41. Numerius Suffulcius, en fornem Prænestiner, blev ved hyppige, undertiden truende Drømme opfordret til at brække store Stene op paa et vist Sted, hvilket han derfor foretog sig. Da en Klippe var bleven gjennebrudt, fandt man under den Lodder af Egetræ, i hvilke gamle Skrifttegn vare indskaarne (*in robore insculptas priscarum literarum notas*). Stedet blev siden betragtet som helligt, men Lodderne bleve der af en Dreng blandede og udtrukne.

̄ det mindste ved en ubetydelig Tilhjelp af Fingrene, faae en saadan Skikkelse. Slige Rviste har man da brugt ved den overtroiske eller religious-judicielle Lodkastning. Maaden, hvorpaa den skete, sees tydelig nok af den ovenanførte Beskrivelse over Sortilegierne overhoved. Run er det at formode, at istedetfor at man i Förstningen valgte virkelige Rviste af den betegnede Dannelselse, nöiedes man senere med smaa lige Stave eller Spaaner, hvorpaa man udskar en lignende Figur, som blev til et vist Bogstav og som tillagdes den naturlige Hieroglyphes forrige Navn.

At Skandinaverne især have tillagt saavel visse Grene eller Tene som visse i Træ indridsede Runecharakterer en overnaturlig Trolddomskraft, svarende til de Betegnelser, man gav dem, samt at man endvidere har rystet saadanne Tene sammen ved höitidelige Offeringer, for at udforske det tilkommende, erfares af adskillige Steder i Eddadigtene. Da Guden Freirs Sendebud, Skirner, udsendt til Jættemöen Gerda for paa sin Herres Vegne at frie til hende, ikke kunde faae hendes Samtykke, truer han hende forgjæves med Gudens eget blanke og skinnende Sværd; — forgjæves byder han hende fremdeles de kosteligste Frugter og selv en uendelig Mængde af de herligste Guldsmykker. Da udbryder Skirner i sin Vrede:

Med tæmmende Vaand jeg dig slaer
 Og den dig tæmme skal
 Mö! efter min Villie — —
 Til Bakken jeg gik,
 Til duggede Skov,
 Tryllevaand at söge,
 Tryllevaand jeg fik.

Vred er dig Odin,
 Vred er dig Asers Fyrste,*)
 Dig skal Freir skye

*) Formodentlig Thor; see min Anmærkning (33) til dette Sted I. c. II, 203.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Decl.

För du onde Mö!
 End du rammes kan
 Af Guders vældige Hævn.

Höre det Jætter!
 Höre Frostens Thurser!
 Underjordiskes Sønner!
 Selv Asernes Venner!
 Hvor jeg forbyder,
 Hvor jeg formener
 Mands Selskab Möen,
 Mands Elskov Möen —

Frostgrum hedder den Thurs
 Som dig have skal
 Bag Dödningsers Volde dernede — —
 Thurs jeg dig skjærer
 Og tre Stave:
Kraftlöshed, Galskab og Utaal;
 Saa jeg det bortskjærer,
 Som jeg det paaskar,
 Hvis det gjøres Behov*).

Först ved disse Besværgelsers Kraft giver Möen sig tabt, rækker Svenden Bægeret, fuld af den gamle Mjöd og lover Freir sin Gjenkjarlighed.

Den her ovenmeldte Charakter *Þurs* er, som bekjendt, et simpelt Runebogstav; — lignende, men mere sammensatte og magisk udviklede Runer ere de paafölgende *ergi*, *æði*, *ópoli*** (hvis Benævnelser jeg ovenfor har oversat); paa et andet Sted i Besværgelsen nævnes desuden tre

*) Originalen hertil findes i den ældre Eddas store Udgave (*Skírnis för*) I, 83–86.

***) Den sidstnævnte Charakter kan udtrykkes saaledes i en Binderune: , da den

indeholder Bogstaverne *Þ Þ Þ Þ Þ* (*ópoli*). I en fuldstændigere og tydeligere Configuration af denne Art kunde *Þ* anbringes to Gange, men derved vilde den kryptographiske Virkning svækkes.

andre: Svimlen, Vaklen (eller Skraalen) og Lænker eller Töire, Fjætter (*topi, opi**), eller *ópi*, og *tjösull*), som alle uden Tvivl, naar de vare dannede af Tryllegrenenes Kviste eller indskaarne paa dem, med Ledsagelse af hine Besværgelser eller Bønner til Guder og Dæmoner, meentes at frembringe de Virkninger hos den paagjældende Person, som udtryktes ved selve Figurernes eller Charakterernes Benævnelser. Heraf kan man med Sikkerhed slutte, at de gamle Skandinaver brugte mange kunstige Hieroglypher, sammensatte af de simple Runer, som ligeledes havde visse Betydninger, ligesom andre saadanne, om hvilke vi med fuldkommen Vished vide, at de hidrøre fra Middelalderens, vistnok i det lønlige Heden-skabs Skoler opdragne Troldkarle**), der atter, især i Island, bleve Lærere for de nyere Tidens Hexemestere, som dreve deres Kunst i det 15de, 16de, 17de, vel endog tildeels i det 18de Aarhundrede.

Skirners Besværgelser ved Runernes Hjælp havde en fiendtlig Hensigt, i Modstands Tilfælde af den Paagjældende, og kan for saavidt siges at have megen Lighed med den i Runamo-Indskriften, der ogsaa paakalder Odin, Thor, Freir med andre Aser og Alfer. — Af denne Art ere tildeels de Tryllekvad med dertil hørende Runer, som ommeldes i Odins Runesang, der og er bleven benyttet af Ynglinga-Sagas Forfatter, som tillige beretter, at Odin lærte sine Tilhængere eller Dyrkere hans Trolddomskunster ved Runer***). I Runesangen prises Guden som Runernes ypperste Stifter; han (eller hans Præst) kunde den Kunst, at

*) Naar Ordet skal læses saaledes, tilkjendegiver det Aabenhed eller Gaben (o. s. v.), hvorfor G. Magnæus jevnførte det med de nyere islandske Troldmænds Charakterer kaldede *gapi* og *ginfaxi*, som antyde lignende Begreber; disses bekjendte Former ere af de ældgamle her nu omhandlede Binderuners Art. Ordet *ginfaxi* er tildeels af samme Oprindelse som *ginklofi*, ellers endnu paa Island en virkelig Sygdom af en styg og næsten ulægelig Beskaffenhed, lignende den saakaldte engelske Syge.

***) Enkelte Prøver af saadanne Charakterer ville vi nedenunder meddele, ved at omhandle de i Island brugte Binderuner.

****) Høist besynderligt er det at denne Tradition om Odins Opfindelse (eller Indførelse i Norden) af Runerne endnu er saa rodfæstet blandt Almuen i Island, at den kalder dem "Odins Skrift" (*Odins letr*). See Antiquar. Annal. IV, 354—355.

standse Fjendens udskudte Pile og döve Modstandernes Klinger saaledes, at hverken Vaaben eller Krigslist skulde kunne hjælpe dem o. s. v. Med Sejerrunernes Ommeldelse begynder ogsaa Sigurdrifas eller Brynhildes Læredigt i Runekunsten til den kongelige Helt Sigurd Fafnersbane (Tydskernes beröimte Siegfried)*):

Drik jeg dig bringer
 Herlige Kjæmpe!
 Blandet med Kraft
 Og skinnende Hæder;
 Fuld er den af Sange
 Og signende Taler,
 Gode Tryllekvad
 Og glædende Runer.

Sejer-Runer skal du kunne
 Hvis du vil Sejer have
 Og paa Sværdets Fæste dem ridse:**)

*) At unge Fyrster ogsaa pleiede at oplæres i den magiske Runekunst, medens den, i Hedenskabets Flor, ikke hørte til de afskyede og forbudne, erfares bedst af det ældgamle *Rigsmaal* om Guden Heimdall, der vandrede omkring paa Jorden under Navn af Rig:

Der opvoxde	Kunde Runer:	I Sövn at dysse;
Jarl i Huset — —	Skjæbnens Runer,	Otte Mænds Kraft
Did kom fra Lunden	Tidens Runer;	Og Kløgt han opnaaede.
Vandreren <i>Rig</i> ,	End kunde han	Han med <i>Rig</i> Jarl
Runer ham lærte,	Mennesker frelse,	Runer deelte,
Eget Navn ham gav,	Vaaben döve,	Kunstgreb prøved
For Sön ham erkjendte...	Havet stille.	Og kunde meer:
	Fugles Sprog han	Da han erholdt
Opvoxte <i>Jarls</i>	lærte,	Og opnaaede
Sønner hjemme...	Flammer at dæmpe,	<i>Rig</i> at hedde,
<i>Roner</i> hiin unge	Alskens Sorger	Runer kunne.

Efter Oldsagnene ægtede denne *Rig* Dana og blev ved hende Fader til Kong Dan, af hvem Danmark skal have faaet sit Navn. See Edd. ant. III, 153—156, 164 o. f

**) Da "ridse" her i Grunden har den samme Betydning som det ældre "riste" (der dog brugtes om en dybere Indskjæring eller Indhugning), har jeg foretrukket det endnu brugelige Ord.

Nogle paa Beltet,
 Nogle paa Klingen
 Og nævne to Gange Tyr —

Tyr var, ligesom Odin, Sejerens og Krigshæderens Gud; en vis Rune betegnedes ogsaa med hans Navn, — en Benævnelse, som den endnu i Dag almindelig bærer.

Derefter opregner Valkyrien adskillige andre blandede Arter af magiske Runer med beskyttende eller heldbringende Kraft, f. Ex.

Drik-Runer skal du kunne
 Vil du ei at fremmed Kvinde,
 Hvem vel du troer, dig skal svige;
 De rides skal paa Hornet
 Og paa Haanden udvendig,
 Men et *Nauð**) paa Neglen.

Bjerger-Runer***) skal du kunne,
 Hvis du bjerger vil
 Og Barn fra Koner forløse;
 Paa Haandens Flade de rides,
 Om Lede bör de spændes
 Og Disernes***) Bistand udbedes.

Hav-Runer skal du kunne
 Hvis du hjelpe vil

*) Den almindelige Benævnelse for Runen **T** (**T, K, F**) eller **N**.

**) Eller Bjergruner, Klipperuner (α: som ellers pleiede at indrides paa Stene).

***) Gudinders og Halvgudinders overhoved. Bønnerne frembares i Tryllesange; saaledes hedder det om en saadan Handling i Oddrunes Graad, et Digt i den ældre Edda:

— — Mild hun gik at sidde
 For Möens Knæ;
 Höit kvad Oddrune — —
 For Borgny kraftfulde
 Tryllesange —

Af det Følgende kan man see, at disse vare blevne stiledede til Frigga, Freia og flere Guddomme.

Seilere paa Söen;
 Paa Stavnen skal de ristes
 Og paa Roerplanken,
 Indbrændes paa Aarer —
 Ei Brændingen vorder saa steil,
 Ei gives saa mørkblaa en Vove
 At frelst du jo fra Faren kommer.

Kvist-Runer skal du kunne,
 Hvis Læge du vil blive
 Og dig paa Saar forstaae;
 De ristes skal paa Barken
 Og Stammer i den Skov,
 Hvis Grene mod Östen helde*).

---

*) Den følgende Strophe handler om Maalruner (*málrúnir*, Tale- eller Sag-Runer), nyttige til at vinde Sager for Retten med o. s. v. Mulig menes her blot den simple Tale, der og kan udtrykkes ved de sædvanlige Skriftruner. Dernæst anbefales Hu-runer (*hugrúnir* = Tankeruner eller Grundideerne for alle Ting og Begreber):

Hu-Runer skal du kunne,
 Hvis du blive vil
 Sindrigest af alle Mænd:
 Dem udtydede,
 Dem optegnede,
 Dem udtænkte Hropter (Odin) —

Her følger en mythisk-mystisk Beretning, hvis Mening synes at være den: at da den nysnævnte Gud (som Skaber) havde ombragt den chaotiske Urjette (Ymer) for at danne Verdenslegemet af hans Krop, udtænkte han Tanke-Runerne af Jættens Blod (næmlig Vandet, hvori den nye Himmel spillede sig) —

Paa Bjerget han stod
 Med flammende Sværd
 Og hjelmbedækket Isse —
 Da talte *Mimers* Hoved
 Det første Viisdomsord
 Og sande Sagn fremførte —

Ved dem forkyndtes det, at Hu-Runerne skues paa det Skjold, som staaer for den skinnende Guddom (=: Solen), paa Dagens Vognhestes Öre og Hov (Morgen- og Aftenrøde?), paa Tordengudens Karm (eller Kjerre), paa Sleipners Tömme, paa

Den ældre Edda beretter endvidere, at Odin vakte Döde op ved at see mod Norden, idet han lagde Runestavene i en vis Orden og sang de dertil hørende Trolddomskvad; at selve Aserne maatte ryste Tenene eller Runestavene for at udforske Betydningen af de Varsler, som forkyndte Baldurs ulykkelige Skjæbne; at Troldkvinderne af Jætteslægten, som rede paa Ulve gjennem Luften i Nattemörket, brugte dertil Tømmer eller Bidsler med Runeskrift o. s. v.

Det sees endvidere af de samme Oldtidskvad, at de magiske Runer, dels som Stave eller Kviste, dels som indhugne eller indskaarne Charakterer, maatte, for at erholde overnaturlig Kraft, indvies ved visse höitidelige Offeringer, som udfordrede megen Klögt, naar de skulde udföres med rigtigt Maadehold, saavel som og med adskillige os nu næsten ubekjendte Ceremonier. Dette erfares især af Runesangen, hvor Odins Præst eller Taler (*Þubr*) udtrykker sig saaledes, efter at have beskrevet hvorledes han "tog Runer op", lærte ni herlige Sange af Odin selv og nød en Drik af Digtermjöden:

Da begyndte jeg at blomstre
 Og blive viis,
 Voxe og vel trives;
 Et Ord af andet
 Avled mig Ord,
 Et Værk mig af andet
 Avlede Værk.

(Digterguden) Brages Tunge, — samt ligesaavel paa Landsens Spidse, Rovdyrenes Kløer og Stridshestens Bryst, som:

Paa forlösende Haand
 Og den Lægendes Spor —
 Paa Glas og paa Guld,
 Paa Menneskers Varsler — (eller *Amuleter, Skytsmidler*),
 I Viin og i Öl,
 Paa en Vala's Stol,
 Paa Nornens Negl
 Og paa Uglens Næb.

Den mærkelige Slutning af Brynhildes Runesang komme vi i det Fölgende til at mæddele.

Runer skal du finde
Og forklarede Stave,
Ret store Stave,
Ret stærke Stave;
Dem danned den store Taler,
Dem gjorde høie Guder,
Dem risted Guders Udraaber.

Odin stifted dem blandt Aser,
Dain blandt Alfer,
Dvalin blandt Dverge,
Asvid blandt Jætter —

Veed du hvordan de ristes skal,
Hvordan de raades skal,
Hvordan de prøves skal? —
Veed du hvordan man bede skal,
Hvordan man offre skal,
Hvordan man sende skal,
Hvordan man tære skal?

Bedre er ubedet
End for meget offret,
Stedse Gave til Gjengjeld bør svare;
Bedre er ikke sendt
End for meget spildt —
Saa Odin selv risted
För Folk bleve til —
Der stod han op
Hvor han atter kom (tilbage)*).

---

*) Om de her forekommende dunkle Udtryk m. m. kan jeg henvise til selve Originalen, Sæmunds Eddas store Udgave 1ste Deel S. 133—135 og min danske Oversættelse 3die Deel S. 139—140, 166. Det vilde være en høist fortjenstlig Undersøgelse, der dog maatte udfordre overordentlig Indsigt og Flid, at oplyse saavidt muligt alle

Uden her at søge at forklare dette for os mystiske Steds særskilte Udtryk, bemærker jeg kun, at det deraf i det Hele bliver indlysende nok at Runernes Indridsning og Læsning eller Fortolkning, saavel som den ved begge Leiligheder foretagne Prøve, burde ledsages af Bønner eller Offeringer til Guderne, for at de skulde give deres Velsignelse dertil. Derfor kaldtes Runerne ogsaa guddommelige*), f. Ex. i Havamaal, hvor Hedenoldsskjalden ivrer mod sin Tids vankundige, men dog opblæste Gjakke:

Udannet Mand,
 Hvis Rigdom han naaer
 Eller Kvindes Yndest
 Hans Stolthed voxer,
 Men hans Viisdom aldrig,
 Indbildsk og fræk gaær han frem.

hedenske aaavel ældre som nyere Folks Offerskikke ved at jevnføre dem med hinanden og de Regler, som foreskrives i den mosaiske Lov o. s. v. I den Henseende synes de os bekendte ældste Beboere af det sydlige og nordlige Europa at have stemt særdeles vel overeens. *K. O. Müllers* ypperlige Undersøgelse om den særegne Blanding af Theokratie og Aristokratie blandt Etruskerne o. fl. synes at kaste et uventet Lys over lignende Indretninger i det gamle Norden i dets mythisk-historiske Tid; deres præstelige Hersker eller Triumphator viste sig paa Festdagene i Jupiters Dragt og med hans Attributer, og blev undertiden, efter Døden, virkelig forgudet og dyrket. Desværre er dette mærkelige Folks hele skrevne Literatur og med den dets vidtløftige Ritualböger forlængst tabte, ligesom vore nordiske Forfædres ældste Forskrifter at samme Slags, paa faa Brudstykker nær. Umbrerne vare et med Tuskerne beslægtet Folk. Om deres Gudsdyrkelse og Offerskikke give de Aar 1444 gjenopdagede iguvinke eller eugubinske Kobbertavler, bedst forklarede af *Grotefend*, herlige Oplysninger. Indskrifterne ere tildeels affattede i ældgamle Versearter, lignende vore oldnordiske, endog tildeels i Alliteration og Riim og selve Indholdet røber en dertil svarende Overeenstemmelse af Offerskikkene og Reglerne derfor, saaledes som disse antydes herovenfor og i flere af vore Oldskrifter. Den guddommelige Tages foresang Etruskerne, ligesom Odin Nordboerne, de mystisk-religieuse Læredigte o. s. v.

*) Til Runernes formeentlig guddommelige Oprindelse peger og den hos *Saxo* i 6te Bog forekommende Mythe om 3 flyvende Svaner, der sang om en bortranet Prinds for at redde ham fra hans Tvangsherre, og et strax derefter fra Himmelen nedfaldet Belte, betegnet med Bogstaver, som indeholdt Sangens Forklaring. Svaner opfødtes, efter Eddaerne, paa Urdas himmelske Sö, ved den Sal eller Hall, hvor Menneskenes Skjæbne bestemtes af de tre store Norner. Det er ellers bekjendt, at syngende Svaner virkelig gives i adskillige Lande af nordlig Beliggenhed.

Det prøves da
 Naar du spør ham om
 De guddommelige Runer,
 Hvilke høie Guder danned
 Og den store Taler*) smykked (malte) —
 Da gjør han bedst i at tie.

Ved den store Taler menes vist her og paa flere Steder Gudernes Præst som især maatte være en Mester i Skrivekonsten. Mærkeligt er det at en saakaldet *pulr* eller Taler, eller ogsaa Sønner af en saadan Mand, have indhugget Runeindskrifter (efter disses udtrykkelige Vidnesbyrd) paa adskillige af de Runestene, som endnu haves.

Af Guderne var det dog, som sagt, især Odin, som stiftede og lærte Runerne**). Sigurdrida lader ham udgrunde og danne dem ved vor Verdens første Skabelse eller Omdannelse af den chaotiske Urjætte Ymers livløse Krop (see ovenfor S. 142); det var dog især Hu-Runerne eller Tankerunerne, hentede fra alle Naturens Elementer, som etslags primitive Ideer og Forbilleder for de Hieroglypher og Skriftegn, der sildigere uddannedes og ligeledes fik Navn af Runer, bevarede, formede og udsprede ved den af Odin skjænkede Digterdriks Begeistring, som Brynhilde synger:

*) I Originalen *fimbul-pulr*; jfr. ovenfor S. 143 om de almindelige Talere, som hvis øverste Høvding eller Lærer — (ja maaskee som Odin selv) — den herommeldte er bleven betragtet.

***) Selv anvendte han dem paa forskjellige Maader (jfr. ovenfor S. 139) ogsaa for at vpvække Døde. Eddadigtet om Vejtam (*Vegtams kvíða*) beskriver hans Reise til Underverdenen, for der at erfare den dunkle, Baldur forestaaende Skjæbne:

Frem reed <i>Odin</i> ,	Laa begravet.
Jorden rysted,	For den kloge han kvad
Og han kom til <i>Hel's</i>	Dødningesange,
Høje Borg	Saac mod Norden,
Og han reed	Danned Trylleskrift,
Østen for Porten	Til den Døde nødig
Hvor en Vala	Reiste sig og talte.

Istedetfor Ordene "danned Trylleskrift" har Originalen "*lagði á rúnar*", som bogstavelig maatte oversættes "paalagde Runer", maaskee egentligst: omsatte Runer (som Kviste) eller lagde dem tilrette.

Alle bleve de aftagne
 Som vare paaristede,
 Mængede i hellig Mjöd
 Og vidt omkring udsendte;
 De findes blandt Aser,
 De findes blandt Alfer,
 Nogle blandt de vise Vaner,
 Nogle Jordens*) Mennesker eje.
 Det ere Bog-Runer**)
 Det ere Bjerg-Runer***)
 Og alle Drik-Runer
 Og ædle Kraft-Runer
 For hvem som dem kunne
 Uforvildede og uspildte,
 Have sig til Held —
 Nyd dem, hvis du dem fatter,
 Til Magterne forgaa.

Krafruner have i Originalen deres Benævnelse af Ordet *megin*, Kraft, fordi de meentes at kunne sætte Naturens overordentlige Kræfter i Bevægelse til et vist tilsigtet Maal****); deraf Gjærningsordet *magna*, at styrke, forsaavidt det i Særdeleshed betegnede en religiøs eller overtroisk

*) Eller virkelige (Mennesker) "*mennskir menn*".

**) I Originalen *bókrúnar*; dette Udtryks rette Betydning vil blive nærmere oplyst i det Følgende.

***) Originalens *bjargrúnar*: Runer, som skulle indhugges eller rides paa Stene, eller ogsaa Bjerge-Runer; see ovenfor S. 141.

****) Om Ordene *Megin*, *Magn* see Gloss. Edd. ant. II, 723. De synes at være beslægtede med det Gr. *μεγας*, Lat. *magnus*. Sanskr. *maha* (stor, mægtig), Pers. *mih*, *mihin*, vel og med det Oldpersiske *magh* (*Magus*) o. s. v. Det Islandske *Ramrúnir*, *ramar rúnir* betyder ogsaa: stærke Runer, og *Molbech* har (i sit Nordiske Tidsskrift III, 207) Ret i at give den samme Forklaring over Kjempevisernes *ramme Runer*. De nyere Islændere have især betegnet Trolddomscharakterer med den førstmeldte Benævnelse. I Kjempeviserne vare det Ellepiger, som vilde "kjende" (lære fra sig) de *ramme Runer*, ligesom Dvergenes Døttre gave sig af med fortryllende Runeslag; begge Dele hørte da til de Trolddomsruner, hvilke vore hedenske Forfædre tillagde Svartaller og andre onde Væsener. Jfr. Worm *Literatura runica* S. 34—36.

Ceremonie, hvorved en Gjenstand erholdt saadanne overnaturlige Kræfter, som ved en Art af hellig Indvielse ved Runer og Tryllesange. Denne Gave ventedes især af Odin, Aandens høieste Guddom, Digte- og Skrivekunstens første Lærer. De Kristne afskyede og forfulgte især dette Slags Runer.

Det var saaledes ikke at undres over, at Tilnavnet *Rínhöfði*, Runernes Stifter eller Ophav,*) især gaves Odin af de hedenske Skjalde.

Af det Ovenanførte skjønnes det let hvorfor *Odin* især, i Runamo-Indskriften, anraabes om at *vie dens Runer*, især de, der indeholdt høitidelige Bønner til ham om Sejer for den Fyrste, som havde ladet Indskriften indbugge, men Fald og Ödelæggelse for hans Fjender. Ved den udbedte Vielse eller Bekræftelse skulde Runerne meddeles virksom Kraft til Opfyldelsen af de i dem udtrykte Önsker, ved deres Bönhørelse af Guderne. Sang eller Nynnen hørte vel stedse til saadanne Runeskrifters Affattelse eller Indridsning; derfor er her det meste af denne Indskrift i Vers og udgjör en egen lille Sang forsaavidt som vi endnu kunne læse den. De af sædvanlige Runer sammensatte Configurationer udgjøre her muelig tildeels visse magiske Charakterer, der forhen havde særegne Benævnelser, hvilke vi nu ikke mere kjende. De skulde i det Hele udgjøre *kraftige Sejerruner*, men Virkningen svarede her dog ikke til Hensigten.

Naar vi betragte Runamos Runecharakterer kunne de, saaledes

*) Ravn var, som bekjendt, Odins Yndlingsfugl, endnu anseet af den nordiske, især Islandske Almue, for overordentlig klog. Det er da maaskee ikke uden Betydning og muelig hentet fra en ældgammel Kilde, som saaledes meldes i en af Kjömpesviserne (om Turneringen i Brattingsborg, 1, 6):

Der blev seet det sextende Skjold
En Ravn med Vingen hin brune;
Den förer rigen Raadengaard
Som ret kunde digte og rune.

I Nordens hedenske Tid hørte Runekyndigheden til de fyrstelige (og hellige, præstelige) Egenskaber; (see ovenfor S. 140). *Volsúnga-Saga* beretter (i 13de Kap.) at den kyndige Regin lærte Sigurd Fafnersbane, i hans Ungdom, Runer, hvilke andre Kongesønner da pleiede at lære.

som de nu vise sig, inddeles i to forskellige Hoved-Arter, som dog hvile paa den samme Grundvold:

- 1) Det gamle Nordens *simple* eller *almindelige Runer* i Skikkelse af de ældste Green- eller Kvist-Runer, især anvendte til Indskriftens to første prosaiske Sætninger, bestaaende af 6 Ord.
- 2) De saakaldte *Binde-Runer*, eller Charakterer og hele Configurationer, kunstlig sammensatte af de bekjendte simple Runer, og saaledes tildeels indbefattende hele Ord eller Navne, især anvendte til magisk-religieuse Besværgelser eller Bønner, affattede i Vers.

Enhver af disse to Hovedarter komme vi nu til at betragte:

Kvist- eller Green-Runerne antager jeg at høre til en af de ældste i det hedenske Norden brugte Skriftarter, samt at de nedstamme fra den ovenfor beskrevne Rhabdomantie, som i Oldtiden brugtes af næsten alle, saavel Asiens som Europas Folk. Her maae vi vel lægge Mærke til at denne overtroiske Lodkastning blandt vore Forfædre ikke alene bevidnes af Eddakvadene, men ogsaa udtrykkelig ved mange Leiligheder af den historiske Tids Sagaer. De hedenske Nordboer kaldte den Handling, hvorved Grene afhuggedes eller sønderskares til saadant Brug, *at fella spán* eller *blótspán* o: at fælde, hugge eller kaste en Offerspaan eller Kvist. Grimm har oplyst at de oldtydske Digteres *Span*, *Lindspan* o. s. v. svarer hertil paa det allerfuldstændigste, ligesom han og udførlig har bevist hin overtroiske Ceremonies hyppige, i mange Tilfælde af Lovene befalede Brug blandt de germaniske Folk i Middelalderen, tildeels endog efter den kristelige Troes Indførelse, da Kvistene eller Lodderne mærkedes med Kors o. s. v. *) Det oldnordiske (og endnu islandske) Gjærningsord *rista* betyder baade at riste, klöve og at indskjære, ridse; det kan saa-

*) See ovenfor S. 133 o. f. den ældre Edda III, 79—96, Grimm über deutsche Runen S. 296—320, hvor det og bemærkes, at Ritter har antaget, at Rhabdomantien, förend Herodot skrev, havde udbredt sig norden om til *Asia minor*, til *Pontus* samt de skythiske og thrakiske Folk m. fl. Jfr. Petersen Danmarks Historie i Hedenold III, 290—292.

ledes være blevet anvendt saavel paa Grenenes Afskjærelse eller Tilskjærelse til saadanne Runestave (de med Runer betegnede Rjeppe og Kviste) som sildigere paa de greenlignende Charakterers Indskjærelse i Steen, Træ, Glas eller Metaller, ligesom Ordene *rita*, (Angels. *ritan*, *vritan*, Engl. *write*, saavel som og vort *ridse*, Tydsk *ritzen*, at tegne, o. s. v.) uden Tvivl ere beslægtede dermed. Disse sidstommeldte Skrifttegn fik med Tiden den almindelige Benævnelse af *Rûna-stafir* (Alemannisk *runstaba*, angelsaxisk *runstaf*, *runstæf* o. s. v.) ɔ: runiske (mysterieuse eller magiske) Charakterer, som dog, i Følge af deres Skikkelse, egentlig kaldtes Stave, med Hensyn til de Grene og Kviste, der først brugtes ved Divinationer og overtroisk eller lovbefalet Lodkastning, men siden efterlignedes ved hine indridsede eller tegnede Figurer.

Der gaves allerede blandt vore Forfædre i Hedenold en Runeart, bekendt under det for hin fjærne Tid besynderlige Navn af *Bókrínar* eller Bogruner. Om Oprindelsen til denne Benævnelse ere Meningerne deelte, med Hensyn til de forskjellige Betydninger, som Ordet *bók* havde her i Norden i de ældste os bekendte Tider: 1) det danske Bøg (et Bøgetræ), Svensk *bok*, Angelsaxisk *boc*, Nedersaxisk *booke*, gammel Højtydsk *buoh*, (*buoc*), nyere Tydsk *Buche*, Engelsk *beech*, Hollandsk *boeke*, *beuke*, ogsaa i de Slaviske Sprog *buk* o. s. v. 2) (Dog blot i den ældre Eddas mythisk-historiske Digte): et Teppe, rimeligviis især et saadant, som var prydet med udsyede Figurer eller Charakterer*). Fra et af de hermeldte, vel enslydende, men dog som det synes i Betydningen forskjellige Ord (især

*) See herom Gloss. Edd. ant. II, 589; deraf kommer og Gjærningsordet *bóka*, der først har betegnet at brodere, paasye, muelig ogsaa indskjære Figurer eller Skrifttegn, men sildigere at skrive eller indføre noget i en Bog eller et Document, ligesaavel som Angelsaxernes *bocan*, hvoraf *bocung*, Skrift eller Indskrift, samt *bocere* en Skriftlærd (hos Cædmon en babylonisk Mager) svarende til det Moesogoth. *bokareis*. I Forbindelse med Udtrykket *bóka* i førstmeldte Betydning forekommer i det andet Eddadigt om Gudrun end et mærkværdigt, nemlig *skriptir* eller *skriftir*, Fleertallet af *skrift* (vort Skrift) der vel undertiden af Middelalderens Forfattere bruges for Tegning, Malerie eller anden lignende Afbildning, men som dog her muelig bør tillægges den ellers sædvanligste Betydning. Stedet er saa vigtigt og interessant

det første) har man villet udlede: 5) den nu almindelig bekjendte Bemærkelse for det Islandske *bók*, vort *Bog*, Svensk *bok*, Angels. *boc*, gl. Højtysk *buoh*, (*buoc*) nyere Tydsk *Buch*, Moesogothisk *boka*, Engelsk *book*, Hollandsk *boek* o. s. v., fordi det er vist at Runerne i Hedendommen indskares i Træ, hvoraf Nordens første Böger dannedes (see ovenfor S. 53—54, 155) eller indsyedes paa Strimler, Belter, Tepper o. s. v. (see S. 155). Hvordan det end forholder sig med Ordenes heromhandlede etymologiske Slægtskab er det vist, at Böger (især paa Pergament)

at vi her meddele det baade i Original og Oversættelse. Heltinden Gudrun, Ginkes Datter, Sigurd Fafnersbanes Enke, er her den talende:

Sat ek með þóro	Syv halve Aar
Siö misseri	Sad jeg hos Thora,
Dætur Hákonar	Hakons Datter,
I Danmörko;	I Dannemark;
Hon mér at gamni	Hun mig til Gammen
Gull <i>bókavé</i> ,	Guld <i>indsyede</i> (?):
Sali suðræna	Sydlandes Haller,
Ok svani danska.	Danske Svaner.
Havföo við á <i>skriptom</i>	I <i>Skrift</i> (?) vi omhandlede
þat er skatar læko	Ædlingers Lege,
Ok á hannyrðom	Kunstig afbilded
Hilmis þegna,	Kongens Mænd,
Randir rauðar,	Höjrøde Skjolde
Rekka Húna,	Hunniske Kjæmper,
Hjörðrótt, hjálmdrótt	Fyrstens Helte
Hilmis fylgjo.	Med Hjelme og Sværd.
Skip Sigmundar	Sigmunds Skibe
Skriðo frá landi,	Skrede fra Land
Gylltar grimor,	Med gyldne og
Grafnir stafnar;	Udhuggede Stavne;
Byrðo við á borða	Paa Borden vi syede
þat er þeir börðust	Hvorledes de strede
Sigarr ok Siggeirr,	Sigar og Siggeirr,
Súðr á Fívi.	Sönder paa i Fife.

Middelalderens udsyede eller vævede Tepper og Tapetserier vare ellers ofte forsynede med Indskrifter i Kanten, som kortelig beskreve eller omhandlede de billedlige Forestillinger.

kom langt mere i Brug end forhen*) saavel blandt Nordboerne som Tydskerne, efter Kristendommens Indførelse i disse Lande. Vi have ellers et vigtigt Vidnesbyrd derfor at den svenske Konge Björn, henved Aar 850, skrev et Brev (efter den Tids europæiske Form) til Keiser Ludvig, med de Bogstaver, som da brugtes af de Svenske, men vare efter Missionærernes Mening fordrejede fra de bekjendte latinske eller græske Skrifltegn**). Da dette Slags Charakterer, især de latinske, eller de fra dem nedstammende nyere gothiske, frankiske, angelsaxiske o. s. v. sildigere virkelig kom i Brug her i Norden, kaldtes en saadan, i Enkelt-

*) Angelsaxen Alfred og hans Hustru Verburg kjøbte (uden Tvivl i vort Norden) et pragtfuldt latinsk Haandskrift af det Nye Testament paa eller ved et hedensk Gudsdyrkelsessted (*at hædnum herge*) for rede Penge, efter hans eget Vidnesbyrd som endnu læses i den saakaldte *Codex aureus* i det Kongl. Bibliothek i Stockholm. See Rasks Angels. Sproglære S. 166—167, Thorpe's Engelske Overs. S. 207—208). At de hedenske Angelsaxer ellers havde og brugte Böger synes at indlyse af en Beretning i *Wats Additamenta Operum Matthæi Parisiensis* (*Parisiis* 1644 fol. p. 25, 26) fra Aaret 980, om et Fund, som da blev gjort i Ruinerne af Staden Verlamacestre, forhen Verulamium, hvilken de sidst havde beboet. Blandt Levningerne af gamle Palladser eller Templer fandt man der, i en lille muret Hvælving eller Skab, adskillige Böger og Ruller med uforstaaelig Skrift, om hvilken man kun vidste at den var bleven brugt i den Tid, da Staden var beboet. Man søgte forgjæves at udforske deres Indhold. Endelig fandtes en gammel Præst ved Navn Unvona, som kunde læse denne Skrift. I en af Bögerne, med skjönt og stærkt Bind, tildeels prydet med forgyldte Bogstaver, fandt han den hellige Albans Levnetsbeskrivelse. Den Abbed, som forestod Udgravningen af Ruinerne, foretaget i Anledning af S. Albani Klosters Opbyggelse, lod den skjønne Bog forvare, men da de andre Böger og Skrifter kun indeholdt de gamle hedenske Indvaaneres Bønner eller Sange (*invocationes*) til deres Afguder, blandt andre den *Woden* (elle vor *Odin*), efter hvem Uge's fjerde Dag er bleven opkaldt paa Engelsk (samt Oldnordisk, Dansk, Svensk o. s. v.) med mere hørende til deres afgudiske *ritus*, lod Abbeden alle disse Böger ødelægge elieb opbrænde, tilligemed endeel ved samme Leilighed fundne Idoler, Mynter, Urner med Been eller Aske o. s. v. Herom har jeg handlet udførligere i *Lex. myth. vet. bor.* p. 326—328.

***) Ansgars Levnetsbeskrivelse ved Rimbart i 11te Kap, "*Peracto itaque apud eos (Suiones) altero dimidio anno, præfati servi Dei, cum certo sue legationis experimento et cum litteris regia manu more ipsorum deformatis, ad serenissimum reversi sunt Augustum.*" Jfr. *Langebeck Script. rer. Dan. med. ævi.* I, 448. Det er ellers tydeligt nok af vore ældste Mindesmærker, at de hedenske Skandinaver tit tegnede eller malede Runekarakterer, (hvorom de brugte Udtrykket *fá* eller *fága* o. fl.); at de gamle Tydske havde samme Skik viser Venantius's bekjendte *pingatur runa m. m.*

tallet *Bókstafr*, Fleertallet *Bókstafr* (vort nyere *Bogstav*, *Bogstaver* o. s. v.) i Overeensstemmelse med tilsvarende *Ord* i de fleste övrige beslägtede Sprogarter. En Charakter af Rune-Alphabetet vedblev derimod at kaldes *Rúnastafr*. Vore *Bogstavers* almindelige *Benævnelse* har saaledes beholdt en gammel *Arvedeel* af *Runernes* dendritiske *Oprindelse*; i denne *Henseende* er det muelig mærkeligt, at de brittisk-irske *Celters* *Bogstaver* overhoved kaldes *Træer* og tildeels endnu bære *Navn* af forskjellige *Slags* *Træer* og *Planter*, samt menes oprindelig at have været etslags *Efterligninger* af *Træer* eller *Grene*. *Grimm* har ogsaa bemærket efter sagkyndige *Forfattere*: at *Druider* og *Barder* have brugt *Grene* og *Kviste*, der bare hine *Bogstavers* oprindelige *Skikkelse* til deres religiøse *Lodkastning*, og *Traditionerne* ville ligeledes at deres *Alphabet* tilsammentaget er bleven kaldet *Troens Træ* eller *Tyderens Stav*. *Benævnelsen* *Troens Træ* skal ellers fordem i *Wales* være bleven tillagt *Mistelen*, *Druidernes* helligste *Plante* *); af dens *Kviste* skal man have dannet de enkelte *Figurer* i *Bardernes* hele *Bogstav*række, der og kom til at faae det samme *Navn*. Den bestod saaledes af virkelige *Kvistruner* (efter vore *Forfædres* *Sprogbrug*) og *Druiderne* siges at have brugt den ved den overtroiske *Lodkastning*, hvorved *Oraklets* formeentlige *Svar* paa visse *Spørgsmaal* eller *Bønner* tilvejbrogtes. De *Vælske* *Barder* indskare ellers en enkelt *Strophe* (mest bestaaende af 3 eller 4 smaa *Vers*) paa en enkelt tre- eller firekantet *Stav* eller *Bret*. Heraf kunne vi uddrage en ellers vanskelig *Forklaring* over *Grundbetydningen* af det *Oldnordiske* *Ord* *stef* (endnu i *Norge* *Stef*, *Stæv*) som oprindelig synes at have

*) I *Sverrig* (og især i *Vest-Götland*) har *Almuen* (efter *Linnés* og *Ihres* *Beretninger*) stor *Overtro* om *Mistelen* og ophænger den i *Bygningerne*, i den *Tro*, at *Ildebrand* kan afværges derved, samt giver den det høist mærkelige *Navn* *Vespelt*, hvis første *Stavelse* fordem betegnede *Ildens* ældste *Guddom* og *Ilden* selv, dens *Helligdom*: *Arnen* eller *Alteret* o. s. v. See herom min *Afhandling* om *Nordboernes* ældste *Gudsdyrkelsessteder* i *Annaler* for *Nordisk Oldkyndighed* 1839. Jfr. *Lex. myth. vet.* *Bor.* S. 239—241.

maattet betegne en kort eller lille Stav, skjönt det nu kun almindelig er bekjendt som betegnende et enkelt lille Vers eller Strophe, der forðum mest antydede en ny Afdeling af et langt Digt. I Island bruges Ordet endnu om ethvert kort eller enkelt Vers. Den större (runde eller firkan- tede) Stav eller Stok, hvorpaa man i Oldtiden indskar hele Digte, Breve o. s. v. kaldes i Sagaerne som oftest *kéfli* (nu i Island mest betegnende en Rullestok eller Mangeltræ, der dog tit forsynes med indskaarne Ind- skrifter). Dette Ord er det samme som vort Almuesprogs *Kjevle* *) det norske *Kavle* (hvoraf *Bud-Kavle*), svenske *Kafle*, Plattysk *Kavel*, Engelsk- Skotsk *kafle*, *kavel*, *kevil*. I det sidstmeldte Sprog har Ordet ikke allene betegnet en Stav eller Stok, men ogsaa saadanne mindre, der i gamle Dage brugtes som Lodder til Lodkastning (endog for at erholde Orakel- svar), hvorefter den skotsk-northumbriske Talemaade *to cast kavel* o. s. v. samt Gjærningsordet *kavell*, at dele ved Lodder **). *Grimm* har bemærket den samme Egenhed ved Brugen af de hollandsk-tydske *Kavel* og *kaveln* (at kaste Lod; über deutsche Runen. S. 307; jfr. ovenfor S. 153 o. fl.). En Samling af de her ommeldte, med Runer betegnede Stave, Stokke eller Kjevler har man vel i det gamle Norden kaldt *bálkr*, enten saa Stavenes Indhold henhørte til de større Rvad eller til Landets (Rigets eller Provindsens) gjeldende Love. Ordet *bálkr****) betegner oprindeligt en

*) Jfr. *Molbechs* danske Dialekt-Lexikon S. 269: (*Kjevle*.) samt Vid. Selsk. d. Ordbog under *Kevle*, *Kavle*. I Vest-Götland betyder *kafle*, men i Upland *kefling* en Green efter Ihres svenske Dialekt-Lexikon.

***) *Cavillis* har ogsaa betydet Orakelsvar; see *Jamieson* Scottish Dictionary under Ordet *Cavel* (o. s. v.).

***) Maaskee beslægtet med Isl. *bjálki* en Bjelke; Tydsk, Engelsk, Holl. *balk*, *balck*. See Ihres Glossarium Sviogothicum og D. Vid. Selsk. Ordb. samt *Molbech* l. c. under Ordet *Balk*; *Hallagers* norske Ordbog under *Balk*, *Bolk* (der og betyder en Slægt eller Folkestamme o. s. v.) — En Bog i de gamle norske, svenske og islandske Love kaldtes forðum *bálkr*, endnu i Sverrig *balk*. *Sjöborg* antager at de svenske Love for 600 Aar siden bleve indskaarne i Træ, og det er vist at hedenske Lovgiveres An- ordninger ommeldes i dem, som Vigher spa's i de Uplandske, Lumbers i de Vest- götiske. De førstnævnte kaldtes Vighers *flokkr*; *flokkr* brugtes ellers i Norge og Island om Afdelinger af større Digte, ligesom *Flok* (*floc*, *flock*) i Dansk, Angel-

Afdeling eller Samling, især af Stokke, lagte ovenpaa hinanden (som til Skillerum i en Bygning, Hegn o. s. v.). — I det Irske kaldes et Træ *crann* og derfra udledes *cranchar*, en Gren, Kvist, Lod eller Tegnstav, svarende til det gamle Vælske ovenfor omhandlede *Coelbrenn*. Dette bliver os saa meget mere begribeligt som et af de Celtiske Irlænderes ældste Alphabeter, kaldes *Ogham craoib* eller Skriftstammen, (Bogstav-træet) fordi det forestiller et Træ eller rettere en høj, rank Stamme, havende mange Grene uden Blade; nærmest ligner det en opreist Bjelke eller Stang med mange deri til begge Sider indsatte mindre Tværtræer*) I al Fald er dette Skriftsystems dendritiske Oprindelse ret tydelig, og det er derfor ikke at undres over, at alle det nyere irske Alphabets Bogstaver tilsammentagne kaldtes *feadha* (Træer) svarende til det Vælske *gwydd* af selvsamme Betydning, og i visse Maader tillige (efter det Ovenanførte) til de nordisk-tydske Stave. Ligesom disse Characterers Former oprindeligt efterlignede Træernes Grene eller Kviste, vare de ogsaa især bestemte til at indskjæres i selve Træet**). Indhuggelse af Skrifttegn i Steen er rimeligviis blandt os meget yngre end Indskjærelse eller Maling paa Træ, og det er vel mueligt at Runerne, uden at bevares paa denne varige Maade, ere blevne brugte gjennem adskillige Aarhundreder, blot ved at males eller tegnes, indsyes eller broderes, indridses svagt paa forskellige Maader, samt indskjæres i Træ eller Been — alt saare for-

---

saxisk og Engelsk betyder en Samling, Klynge o. s. v. At selv Atheniensernes saavel som flere gamle Folks Love bleve indskaarne i Træ er vist nok. Saaledes udleder man ogsaa Latinernes *Codex*, en Lovbog (eller anden stor Bog) af *caudex*, (der oprindeligt antages for det samme Ord) en Træbul eller stor Bjelke, o. s. v. Ellers maae vi bemærke, at de mindre Afdelinger i nogle af Sverrigs Provindsers (eller gamle Fylkers) Love ogsaa kaldtes *flokke* (*flokkar*) formodentlig fordi de først vare affattede paa Vers, om hvilken ældgamle Skik Alliterationen i de ældste nordiske og tydske Love endnu vidner.

*) See Afbildningen af *Ogham craoib*; Ledwich *Antiquities of Ireland* Tab. VIII jfr. *Archæologia (Londinensis)* Vol. VII. S. 276 o. fr.

***) *Davies Celtic Researches* S. 259, 266, 270—81 o. fl. St. Denne Art af Ogham har *Liljegren* sammenlignet med Helsing-Runerne; see hans *Runlära* S. 38, Tab. 2.

gjængelige Materialier, som paa enkelte forunderlig bevarede Mindesmærker nær forlængst ere forsvundne fra Jordens Overflade*).

Brødrene *Grimm* have ellers godtgjort, at Tydskerne i Middelalderen, længe efter Kristendommens og den latinske Skrifts Indførelse dannede en mystisk Bogstavskrift af Kviste. Saalænge finde vi altsaa at denne Skik har holdt sig vedlige. Efter *Wilhelm Grimms* og min Formening have vi endnu et Minde om den fra ældgamle Tider. Det bestaaer i en temmelig stor Steen med Charakterer (foruden 4 andre Brudstykker) opdaget Aar 1818 i en hedensk Gravhøj, forhen omgivet af en Steenkreds (ligesom vore nordiske) ved *Willingshausen* i *Hessen*, i Nærheden af *Wuodenesberg* (eller *Odinsbjerg*) midt i en Egeskov. Samtlige Stene havde (ligesom Indskriftstenene i den nyopdagede jydsk Jættestue) siddet fast i Gravens Steensætnings indvendige Sidemure (i Retningen fra Öst til Vest) der bestode dels af saadanne store Stene, af Sandstensarten, dels af mindre tæt sammenstuvede Fliser (ligesom i nordiske Gravhöje). I Graven fandtes, omtrent i dens Midte, 5 Urner af rund Form, men meget forskjellig Størrelse, af raat Arbeide og sortgraat Leer, satte oven paa hinanden, saaledes at den største stod nederst og den mindste överst, fyldte med Aske, brændte Knokler og indtrængt Muld, til hvilken Stilling man og har fundet Sidestykker i Norden**). End dybere fandtes 5 Stene (af Sandsteen), som forhen havde siddet fast i Murværket, forsynede med besynderlige Tegn, der meget ligne nordiske Runer og disses Ligaturer af den ældste Art. Den største af dem er afbildet i *Grimms* Værk

*) Verdens Historie har alt for mange lignende og end mere slaaende Exempler at opvise. Hvor er nu dens engang mægtigste og vigtigste Folks, som Assyriens, Phoeniciens, Karthaginensers o. fl. egentlig skrevne Literatur, af hvilke vi ingen Spor have tilbage! Ved det 18de Aarhundredes Begyndelse sagde man det samme om de gamle Meder, Perser, Ægypter, Hinduer o. fl., og først i den nyeste Tid har man fremdraget Indoskythers, Baktrers, Himyariters og fleres hidindtil aldeles ubekjendte Skrifttegn for Lyset. De mange uventede Runeminder, som nu efterhaanden komme for Dagen, synes og at love vore nordiske Forfædres Palæographie en lysere Fremtid.

***) Forf. har bemærket dette, efter *Sjöborg* (Nomenklatur för Nor. Fornl.) S. 98.

Tab. IX. Ere disse Bogstavtegn indridsede af Menneskehænder, maa de formodentlig læses, ligesom Runamoindekriften fra Höire til Venstre og ellers neden fra opad; man finder da f. Ex. Ordet *Ask* (AIV) særdeles tydelig udtrykt. Ellers vise adskillige af disse Charakterer sig at være af den Beskaffenhed, at de have en vis Lighed med Frøbælge eller Frugthylstre, Kviste og Blade, udstrøede paa eengang over et Klæde, efter den af *Tacitus* beskrevne Maade. Denne Mening yttrede jeg allerede 1819 og udlod mig endvidere saaledes i samme Anledning: "Vel kunde man indvende, at *Tacitus* blot angiver dem at være brugte til Spaadomme eller Orakelsvar, men vare slige massive Hieroglypher anvendelige dertil, saa kunde de og, satte eller efterlignede i en fast Stilling, ligeledes betegne skete eller tilkommende Begivenheder eller og visse hellige" (at sige religieuse) "Besværgelser eller Bönner. Disse, indgravede i et Gravminde, kunde da tænkes enten at tilkjendegive de der begravne Menneskers Levnetsløb eller Egenskaber eller ogsaa Önsker for deres Ro i Graven eller Salighed i det andet Liv. Vi maae dog her lade alt beroe ved Gisninger, da vi mangle Nöglen til disse oldgermaniske Mysterier og lade os nøje med at have viist den Forbindelse, hvori adskillige ældgamle Folks Skriftegn sattes af dem med virkelige Grene, Kviste eller Stave af forskjellige Aarsager." Ved först at nedskrive dette, tænkte jeg aldeles ikke paa Runamo og dets Charakterer. *Wilhelm Grimm* gjorde det dog. Han vilde ikke indlade sig i nogen udförlig Sammenligning af hine Klippers og Gravstenes Figurer, da han vel indsaae at man ikke havde nogen paalidelige Afbildninger af Runamoindekriften, men fandt dog, saavidt man kunde slutte af de Tegninger der havdes, en vis Lighed mellem begge Hovedarter. Efter at *Grimm* forgjæves havde sögt om lignende Minder i Norden (med Undtagelse af Snoldelövstenen, forsaavidt at den fandtes i Jorden under en beel, meget kolossalsk Steenmasse) tillægger han (l. c. S. 280) följende Anmärkning, som jeg anförer med hans egne Ord: "Ob die Runamo- oder

“Haralds-Klippe in Bleking eine Ausnahme macht, dies zu beurtheilen
 “müsste man eine genauere Abbildung als jene in *Worms Monum. Dan.*
 “p. 222 vor sich haben, wornach es freylich nur undeutlich gewordene,
 “aber den gemeinen Runen verwandte Züge zu seyn scheinen. Dass
 “aber eine treuere Abzeichnung nöthig ist, kann man aus *Nyerups*
 “Mindesmärker fra Oldtiden S. 90 sehen, und für eine gewisse Ver-
 “wandtschaft mit Hessischen Zeichen spricht die neuerdings entstandene
 “Vermuthung, es sey blos ein *Lusus naturæ*, wogegen übrigens Saxo’s
 “Zeugniss streitet.”

Wilhelm Grimm antager med störste Sandsynlighed, at det heromhandlede Gravminde overhoved er opført af de gamle Chatter, hvis Efterkommere Hasserne eller Hesserne endnu boe i disse Egne. Vi vide med Vished at Chatterne benyttede sig af Skriftegn i Tidsrummet ved Christi Födsel; *Tacitus* beretter nemlig udtrykkelig i sine *Annalers* 2den Bog 88de Kapitel at deres da levende Fyrste Adgandestrus skrev Breve til det romerske Senat. Muelig er Benævnelsen Chatter en af de mange dialektiske Afændringer i hvilke Gothernes vidtudstrakte store Folkenavn har deelt sig (som *Gotnar, Gotar, Gautar, Jótar, Jutar* o. s. v. allene i vort Norden, hvorfra Angelsaxernes *Geater* o. s. v.) *Cæsar* synes kun at have kjendt Chatterne som en Afdeling af Sveverne, formodentlig fordi de da vare disses Bundsforvandre. *Tacitus* regner Skandinaverne til Sveverne, og Svaver (*Svafar, Svavar*) nævnes i vore Oldskrifter som en nordisk Stamme, ligesom Tydsklands Oldgrandskere nu tildeels henføre Sveverne til Gothernes Hovedstamme. Senere finde vi Chatterne og navnlig sidst i det 4de Aarhundrede (henved 592) forenede med Frankerne, et andet stort Folkeforbund, og disse meentes, som bekjendt, i den tidligere Middelalder, at vare udsprungne fra de Danske. Vi kunde saaledes ikke undre os over, hvis Indskriftens Sprog ved Kyndiges Undersøgelse maatte befindes at tilhøre en germanisk Dialekt, der ellers mest ligner de nordisk-gothiske.

Den ovenanførte oldnordiske Benævnelse for Gren- eller Kvist-Runerne (*limrúnar*) synes at være forlængst gaet af Brug i Island, hvor man derimod har beholdt de (ogsaa af Navnet) formodentlig noget nyere *Kvist-rúnar*, men kun tildeels i deres oprindelige Skikkelse. Efter at de hedenske Runer i Middelalderen i Norge og Island vare komne under Forfølgelse, regnede man især denne Runeart til de forbudne Trolddoms-charakterer, "med hvilke", Præsten *Gudmund Erlendsön* til Stadastad 1627 paastod at "Djævelen opbyggede sit Rige" *). Dens Aftegnelse eller blotte Opbevarelse kunde da let koste den islandske Almuesmand Livet; thi Baal og Brand var i slige Tilfælde den formeentlige Rune-konstners næsten uundgaaelige Lod; Grenrunernes berygtede Oprindelse fra Hedenskabet tillagdes saaledes i Særdeleshed Mörkets Fyrste og hans ugudelige Tilhængere. Af *Kvistrunerne* har *John Olafsen* fra Grunnavig fundet følgende Prøver i en islandsk Membran og flere gamle Haandskrifter

Dog vare især disse Figurer bestemte til at anvendes for kryptographiske Skrivemaader efter Reglerne for de saakaldte *þrúðeitur*, hvilke *Grimm* og har beviist at være blevne brugte i Schweiz og i Tydskland for henved

*) I et aldrig i Trykken udgivet vidtløftigt Skrift paa Islandsk, med den latinske Titel: *In versutias serpentis recti et tortuosi*, mest stilet mod den bekjendte Hexemester og Skjald *Jon Gudmundsen*, kaldet snart *Maler*, snart *den Lærde*, som med Skrifter, Vers og Hexeruner i mange Aar virkede i Island til Overtroens Udbredelse, men ogsaa, ved den siden indtrufne Reaction, mod sin Villie, til dens fanatiske Forfølgelse. Den Sidstnævnte blev adskillige Gange landsforviist, men beskyttet i Kjöbenhavn, ved *Ole Worms* Indflydelse, formedelst sin virkelige Kyndighed i alt hvad der vedkom Runer og forskjellige gamle Traditioner. Præsten *Gudmund Erlendsen* raadte ivrig i sit ovennævnte Skrift til Hexemesternes Udryddelse ved Baal og Brand efter andre Folks Exempel. I den Anledning beretter han Følgende: "1589 bleve "i Kjöbenhavn, for mine Öine, opbrændte 13 Troldkvinder, og blandt dem Jacob "Borgermesters Hustru." Om *Ole Worms* Forhold til *Jon Gudmundsen* jfr. den Førstnævntes Levnet af *Werlauff* i Tidsskriftet for nordisk Oldkyndighed I, 303.

900 Aar siden*). Hine Kvistruners Lighed med Runamo-Charaktererne maae ellers snart falde enhver opmærksom Betragter i Öinene. Jeg har gjort mig forgjæves Umage for at opdage denne Membran i de her-værende Haandskriftsamlinger; derimod har jeg fundet tvende Pergamentsblade i den Arnamagnæanske, under 687, D i 4to (skjönt Bladene egentlig vare i 8vo) hvorpaa forskjellige Hexecharakterer eller Binderuner ere tegnede. Kvistrunerne nævnes der ikke udtrykkelig, men vel en anden selv i Navnet nærbeslægtet Art af Runer, der kaldede *pálmrúnar*, Palmeruner, af samme Betydning som Grenruner, da *pálm* i Nordens katholske Middelalder brugtes om de grønne Grene, der her maatte forestille den hellige Palme, eller saakaldte Palmegreen, (hvis ægte Original Paven paa Palmesøndag indviede i Rom) og som her uddeelt til de Troende, som etslags Talisman, der afvendte Torden og flere Ulykker**). Af disse Palmeruner meddeles Prøver, som have en de ovenanførte Kvistruner meget lignende Form, denne nemlig:

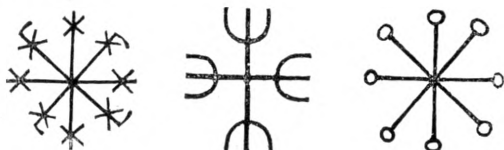
Der sees og Runebogstaver (især B, *bjarkan*, o: Birk, m.m.) hvorpaa lignende

*) Über die Runen S. 110—113 om *Isruna*, *Lagoruna*, *Haharuna*, *Stofruna* (m. fl.) Det ældste Exempel paa de nordiske *þrídæilur* (Fredelinger, efter hvilke de 16 formeentlig oprindelige Runer deelt i tre Klasser) findes formodentlig i den Arnæmagnæanske Membran Nr. 187 i 4to. Jfr. *Brynjulfens* Peric. runol. S. 10—11, 134—136, *Liljegrens* Runlära S. 49—55. Tre af de ovenanførte tyske Benævnelser ere aabenbare tagne af oldnordiske Runestaves Benævnelser, men jeg formoder, at Membranens Forfatter har urigtig antaget *Stofruna* for *Haharuna* og omvendt.

**) I de nordiske Lande maatte man naturligviis anvende et eller andet indenlandsk Surrogat for de her manglende ægte Palmegrene; deraf kaldes da Pålarten *salix caprea* (Flora Dan. Tab. 245) paa Færøe *Paalmi*, i Danmark *Palmevidie*. I Norge kalder Almuen endnu enhver blomstrende Green eller Kvist *Palm*, og deraf kommer Ordet *palme*, at begynde at blomstre. I det paa Træer saa fattige Island maatte man i den katholske Tid bruge Birkegrene istedenfor Palmer, og af dem brændtes der den hellige Aske (*cinis consecratus*); i Engelsk kalder man Piletræernes første Knopper *palms*, og en Green eller Stav *palmer*, o. s. v. Jfr. *Molbeck* l. c. S. 402 (*Palmer*). Palmesøndagens Festligheder og Ceremonier bleve indstiftede i Rom Aar 600 af Pave Gregorius den store, som saa mesterlig forstod at fortrænge den hedenske Overtro og de der af udsprungne Skikke ved nye kristelige ritus.

Streger ere anbragte*). I en anden Membran sammesteds (454, 12mo) sees foruden de almindelige Runer (hvis Brug der foreskrives til adskillige Trolddomskunster) forskjellige Figurer, for hvilke en ligesidet Korsform ligger til Grund, sammensatte paa en Maade, som viser etslags Slægtskab med Kvistruner, som:

Paa den tredie Charakter ere Figurer, lignende Æbler, Bær eller smaa runde Blade anbragte paa Grenenes eller Kvistenes yderste Ender**). Det er aabenbart, at Grundformen for saadanne Configurationer snarere ligner Thors Hammer, hvilken den yngre Edda beskriver som et Kastevaaben (ligesom Vishnus og flere indiske Guders *Tschakra*), der kunde ramme

*) I den samme Membran afbildes 5 Charakterer af de saakaldte grønlandske Runer, 3 af Teltruner (*Tjaldrúnar*) og 3 af Skjoldruner (*Skjaldrúnar*), paa hvilke Kvistene ere nedhængende.

**) Disse tre Figurer kunne og siges at være sammensatte af egentlige, men tit gjentagne Runer, nemlig: 1) *II (læst bagfra) *heill* ∅: Held, Lykke, 2) Ψh (hver to Gange), 3) Runen *Sól* (Sol) 8 Gange gjentaget. Hver for sig kunde da give Anledning til forskjellige magiske Ideeforbindelser, hvilke vi dog ikke her kunne indlade os paa at udvikle. Alle disse Charakterer ledsages af overtroiske Forskrifter om deres Anvendelse til visse Hensigters magiske Opnaaelse, især Guddommens kraftige Beskyttelse mod Fjender, Ransmænd (Tyve), mægtige Forfølgere eller Avindsmænd o. s. v. Ligesom de ældre Benævnelser *limrúnar* og *kvistrúnar* her ere, med Hensyn til katholske Meninger, forandrede til *pálmrúnar*, saa tilføies her ogsaa visse latinsk-kristelige med flere tildeels uforstaaelige Formularer, som dog noksom vise, at Munkene eller andre Klerker her, paa deres Viis, have søgt at fortsætte Hedendommens Trolddomskunster; dog have de beholdt ældgamle, til disse hørende, nordiske Vers, som nærmere skulle omhandles i det Følgende. I en af de øvrige Besværgelsesformularer i Modersmaalet forekomme disse Ord: *þat æski ek fyri stafsins máttugleik* ∅: det ønsker jeg paa Grund af Stavens Mægtighed (eller store Kraft). Heraf see vi, at man saa sildig har beholdt det gamle *stafr* eller Stav for slige Charakterer. Jfr. ovenfor S. 138 i den 2den Anm. Paa en lignende Maade have vel de I og T været sammensatte, som nævnes i den gamle Hexformular: *rísti ek þér ísa átta, nauðir nú* (jeg rister Dig ottefoldig *Is*, ni-foldig *Nöd*).

fra alle **Kanter**, end det kristelige **Kors**, og den samme **Oprindelse** maa uden **Tvivel** tilskrives de sære **Figurer** af denne **Art**, som forekomme paa **Gravstene** med **Runer**, thi om end mange af dem ere fra den kristne **Tid**, saa ere de dog for en stor **Deel** fra den ældste **Periode**, da hedensk **Overtro** endnu var meget blandet med den kristelige, som den dog upaatvivelig paa mange **Steder** her i **Norden** meget længe vedblev at være, selv i det **18de Aarhundrede** (da **Thor** endnu dyrkedes hemmelig i **Danmark**, **Norge**, **Island** o. s. v.), ja endog, efter agtværdige **Præsters Forsikring**, i vort **19de**, hvorpaa **Prøver** leilighedsviis skulle meddeles i det **Følgende***).

En **Art** af **Rvistrunernes magiske Brug**, der temmelig nøie synes at svare til den oprindelige **Maade**, oplyses tilstrækkeligt af en **Forskrift**, som *Liljegren* (l. c. **S. 12**) har meddeelt fra en islandsk **Membran** i det kongelige svenske **Antiquitets-Archiv**, skrevet henved **1400**, den nemlig: at man, for at indjage sin **Fjende Frygt**, skulde riste tvende **Runer** (det almindelige *Hagl* i to **Variationer** *, **) paa en **Risqvist** eller **Birkekvist** (jfr. ovenfor **S. 142**) og bære dem paa **Brystet**; förend **Avindsmanden** saae den **Frygtssomme** skulde denne læse den bekjendte **Ramse** (tillagt **Danmarks Konge Valdemar** den anden), som minder om alle **Runebogstavets Lyd** og **Former**, tre **Gange** forfra og tre **Gange** bagvendt. Herved kunne vi ikke andet end erindres om **Runamo-Indskriftens** bagvendte **Retning** og tillige den **Omstændighed**, at alle dens **Ord** (ligesom de i det nysnævnte **Abecedarium**) kunne læses bagfra uden at forandre **Meningen**.

At de simple **Runer**, ved en ubetydelig **Forandring**, kunne, med **Hensyn** til **Formen** overhoved, forvandles til en **Art** af **Rvistruner**, viste jeg ved **Eftertegning** i min haandskrevne **Afhandling** over **Ind-**

*) De **Korsbilleder**, som findes paa ægyptiske, amerikanske og chinesiske **Mindesmærker**, ligne meget tydeligere de kristelige end de fleste, om ikke alle, paa de nordiske **Runestene**, der ikke bestemt ere fra den kristne **Tid**. Om de chinesiske især (der paastaaes at være fra 1 til 2000 Aar för **Christus** eller og tildeels ældre) see *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* Vol. I S. 65, 67, 75; Vol. II S. 276, 286 m. fl. St.

skriftstenen fra Willinghausen, hvorfor denne selv synes at indeholde end tydeligere Beviser. Dette mærkværdige Monument frembyder endvidere de ældste nu bekendte Exempler paa *Binderunerne* eller de af simple Runer sammensatte Figurer, som udgjøre den anden Hovedart af Runamo-Indskriftens Charakterer.

Idet vi nu komme til at afhandle denne Gjenstand, maae vi først bemærke, at ogsaa denne kunstigere Runcart kan dannes i Lighed med de sammensatte Kvistruner, hvorpaa Exempler allerede ere anførte. Saaledes behandlede ogsaa fordem de brittiske Barder (som ovenmeldt) deres Skrifttegn, hvilke de (efter forskjellige Inddelinger) kaldte Træer og Grene. I denne Betydning var det, at den vælske Digter *Taliessin* roste sig af at han kjendte ethvert Træ og enhver Green eller Kvist i Erke-Spaamandens (eller den ypperste Fortolkers) Hule*). Det hørte til Bardernes og vel tillige, som man siger, til Druidernes Færdigheder, anbefalede af deres mystiske Lærdom, at knytte Grene til meget indviklede Knuder eller lignende Former, for at danne Tegn og Charakterer, som vel vare forstaaelige for dem, men ikke for den deri uoplærte Mængde. Hertil henføres adskillige greenlignende Figurer, som man endnu seer paa gamle skotske Steenmonumenter**). Bardernes Alphabet skal oprindeligt have bestaaet af 16 Bogstaver, men blev med Tiden forøget med 24 andre, sammensatte af de simple, og udgjör saaledes i Alt 40

*) *Davies Celtic Researches* S. 264. Det er bekjendt, at Druiderne helst oplærte deres Disciple i afsides liggende Huler. Først nu (1839) har jeg læst dette mærkelige Værk og seer deraf, ikke uden Forundring, hvor overensstemmende denne Forfatters Ideer om Oprindelsen til Britternes ældste Skrift ere med mine egne om Runerne i samme Henseende, — ligesom og den paafaldende Lighed, der tit finder Sted mellem Bardernes og Edda-Skjaldenes Tankegang og mystiske Udtryk; *Erke-spaamanden (archimagus)* eller den ypperste Fortolker svarer saaledes f. Ex. tydeligt nok til Eddasprogets *fimbul-Þubr.* — Taliessin skal have levet i det 5te Aarhundrede og siges at have i sine yngre Aar opholdt sig ved en lochlinsk (dansk eller norsk) Konges Hof.

***) Jfr. *James Logan Observations on some monumental stones in the north of Scotland. Archaeolog. Britan.* (1829) Vol. XXXII, S. 55 o. f. (især S. 58). Jfr. *Mone Gesch. des Heidenthum im nördl. Europa II*, 353 o. f.

Bogstaver, som dog atter, ved hine kunstige Sammenföininger, kunne omdannes til de nysommeldte Configurationer.

En lignende Fremgangsmaade anvendte de gamle Nordboer ved deres *Binderuner**) (*bandrúnir, rúnabönd*) og de af dem dannede større Compositioner. Disse ere i Runamo-Indskriften, som ellers, sammensatte paa den kunstige og især for uövede Runelæsere vildledende Maade, som hörer til de forðum mest hemmeligholdte Arter af Runeskriften, der ere bekendte under disse forskjellige Navne:

Bandrúnar, Baandruner, Binderuner.

Vefjur, Vævninger, Forviklinger.

Líníngar, sammenlimede Træk; vel ogsaa, skjönt tildeels med modsat Betydning:

Slítrur, sönderslidte Skrifttegn, fordi Brudstykker af Bogstaver tit anvendtes til deres Sammensætning, og endelig

Ramrúnar (see ovenfor S. 147) eller

Galdrastafir, Trolddomscharakterer, hvortil saadanne kunstige Runer, saavel i de ældste som i de nyeste Tider, ere blevne anvendte af Overtroiske**).

Hertil hörte og formodentlig det saakaldte *Stafkarlsletr* (Stavkarls-Skrift), en kryptographisk Skriftart, hvori den beröimte Snorre Sturlesön af en Ven blev advaret om Anslag mod hans Liv (1241), men hvilken han til sin Ulykke ikke kunde ret læse. Det hörer vistnok til Binderunernes Ufuldkommenheder, at de kunne læses paa forskjellige Maader, saa flere Meninger end een kunne udledes af Trækkene. Det var, i de da herskende borgerlige Uroligheder, vigtigt for Afsenderen af et saadant

*) Dette Ord, om end i nyere Tider kun sjelden brugt, synes allerede at have været gjængse paa den Tid, da Kjempeviserne bleve digtede, da Talemaaden "at binde Runer" ifølge *Vedel Simonsens* Mening er ligesaa gammel (*Molbeck Nord. Tidsskr.* III, 201). Ordet svarer ellers (ligesom det oldnordiske) til de latinske *ligaturæ* (o. s. v.).

***) Jfr. især herom *Arngrim Johnsens* Underretning til *Ole Worm* i dennes *Literatura runica* S. 40 samt samme Værks S. 33—36, 42, 117 og 118 (överst), 119, 120—121.

Brev, naar det faldt i et fjendtligt Parties Hænder, at kunne underlægge Runerne en anden Mening end de virkelig havde (f. Ex. for den advarede) for ikke selv at udsætte sit Liv for Fare*).

Binderunerne kunne affattes saaledes, at et heelt Navn eller Ord sees at være sammentrængt i et eneste Bogstav eller Karakter. Exempel herpaa, efter den ældre Eddas Anviisning, er anført ovenfor S. 158, Anm. 2. Dette forudsætte eller forskjellige Vers fra Middelalderen at være velbekjendt for dem, som ret forstode sig paa at skrive eller læse Runer; f. Ex. det latinske

Littera runica vox erit unica, si bene calles

hvilken halve Strophe mulig kun er et oversat Brudstykke af den ældgamle versificerede Runelære, svarende til det bekjendte Islandske:

*Rista má
rúnastaf
einn fyrir ord hvört —*

I islandske Haandskrifter, som handle om sligt, finder man gjerne alle eller enkelte Ord af denne halve Strophe eksempelviis skrevne, hvert for sig, som en eneste sammenhængende Karakter, f. Ex.

			
RISTA	MA	RUNA	STAF

o. s. v.; eller noget anderledes:

			
			**).

*) Islænderen *Magnus Olafsen*, der fandt lignende Charakterer paa Gravminder, udtrykker sig saaledes herom: *Puto etiam veteres istos, nescio quo consilio aut superstitione, data opera studuisse, ne facile legi posset quod saxis sepulchralibus incidderant*; l. c. S. 118. Den selvsamme Bemærkning kunde ogsaa gjælde om saadanne magiske eller religieuse Skrifter, som den paa Runamo.

***) Den første Række af disse Charakterer er taget af *John Olafsens Runologia*, indrettet paa den af ham anbefalede, men sikkerlig nyere Maade (hvorfra Rækkens anden Karakter dog gjør en synderlig Undtagelse); den anden Række findes i et mig tilhørende Haandskrift fra Island af *Skule Thorlacius's* Efterladenskaber, meddeelt, efter en Notice med græske Bogstaver, af γαλδραμαννι α: en Hexemester,

Paa en saadan Maade finde vi og adskillige Navne (som *Odins*, *Freyrs*, *Rings*, *Gards* og *Haralds*) skrevne som sande runiske Monogrammer, at sige af den i Middelalderen bekjendte diplomatiske Art, forskjellige fra (skjönt noget beslægtede med) de numismatiske paa gamle græske og andre Mynter. I Island vide vi, at Troldkarlene, ved deres fra Hedendommen hemmelig bevarede Runekunster, pleiede at sammensætte 8 saadanne monogrammatiske Navne for det gamle Nordens Guddomme, nemlig *Baldur*, *Tir*, *Thor*, *Odin* (ogsaa som *Fjölnir*), *Loke*, *Hænir* og *Frigga*, uden Tvivl ogsaa flere, der nu ere blevne os ubekjendte*). De anvendtes ved Udövelsen af forbudne Trolddomskunster især Besværgelser, Dödes formeentlige Opvækkelse som Gjengangere, til de overtroiske Amuleter eller Talismaner o. s. v. Paa selvsamme Maade sammensatte Hexemesterne i Island forskjellige magiske Charakterer, der kaldtes "Thors Hoved" (som skal indbefatte alle de Runebogstaver, der udgjøre Ordene *Þórs hafot* eller *hafut*, vistnok efter den ældste Skrivemaade); "Thors Hammer"; "Ginfaxe", den gabende Hest (ogsaa upaatvivelig af hedensk Oprindelse) o. s. v. Endskjönt Besiddelsen eller Opbevarelsen af saadanne Charakterer i Island gjennem Aarhundreder forfulgtes med Baal og Brand, finde vi endnu de Figurer, hvori adskillige af dem ere blevne fremstillede**).

Af denne Art vare da uden Tvivl de i det hedenske Norden saakaldte *hemmelige* eller *lönlige Stave*, (*Launstafir*), der ikke forstodes saa almindelig (eller af de fleste) som de simple Runer, og derfor gjerne anvendtes

---

og den viser sig at være i den ægte ældre Stil, som just skulde være kryptographisk, da det var ham nok at de forstodes af ham selv og de formeentlig aandelige Væsener, til hvilke hans Bønner, Besværgelser o. s. v. vare stiledede.

*) See *G. Brynjulfi Periculum runicum* S. 141; *Liljegrén Runlära* S. 11.

***) See herom *Eggert Olafsens* og *Bjarné Povelsens* Reise gjennem Island (1772), I, 467, 469, 476. Jfr. *Brynjulfsen* l. c. S. 139 o. f. I Hedendommen bare især de mythiske og Guderne helligede Heste Navnet *faxi* med en eller anden Tilsætning som *Skinfaxi* (Dagens Hest), *Rimfaxi* (Nattens Hest), *Freyfaxi* (Guden Freyrs Hest), o. s. v.

til Hexerie. De ommeldes allerede i Eddadigtene, betegnede som Figurer, f. Ex. (foruden de ovennævnte af Skirners Reise o. fl.) i disse Vers af det andet Kvad om Gudrun:

Mig bragte Grimhilde
 Et Bæger at drikke
 Koldt og bittert, at
 Jeg Striden glemme skulde;
 Den Drik var styrket
 Med Jordens Kraft*),
 Svalkold Sö
 Og Soningsblod.

I det Horn vare
 Alskens Stave,
 Ristede, rödfarvede;
 Dem raade jeg ei kunde:
 Hedelandets
 Lange Slange,
 Et uskaarret Ax,
 Indgangens Dör**).

Mange Ulykker
 I Drikken vare,
 Urt af alskens Træer,
 Agjern tillige — — —

*) I Originalen *Urðar magni*, egentligst Urens Kraft (for at bruge et norsk Ord, som betyder en stor naturlig Steenhob eller Samling af Stene og Sand) — der og kan oversættes paa flere Maader, især dog som Urdas (den ypperste Nornes eller Skjæbnegudindes) Kraft.

***) Man har meent, at Slangen antyder Skikkelsen af **ŕ** (*s*), Dören **ŕ**, **ŕ** (*u*) og det uskaarne Ax **ŕ** (*f*); tilsammentagne udgjøre de Ordet *suf*, *sof* ε : sov, og skulde da foraarsage Sövn eller Forglemmelse; — naar de derimod læses bagfra, udkommer Ordet *fús*, villig, begjærlig. Derved skulde da, efter Sagnet eller Digtet, den paagjældende Prindsesse først have *glenet* hendes første Forlovelse og dernæst *villig* givet efter for den nye Friers Önsker. (See *Volsúnga-Saga* übers. von *F. v. d. Hagen* S. 166, *Liljegrén Ruulára* S. 10; den ældre Edda, dansk Overs. IV, 114, Anm. 35—38.)

Nedböiet jeg glemte,
 Da drukket jeg havde
 I Salen, alle
 Fyrsten givne Eder —
 Trende Konger kom
 For mine Knæ
 Förend hun mig selv
 Sögte faae i Tale.

Trylledrikken opnaaede, efter Digtet, denne Hensigt. Prindsessen, som drak den, glemte ikke alene sit givne Troskabslöfte, men aflagde snart et andet ved en ny Forlovelse med den Beiler, i hvis Frier-Ærende de Udsendte vare komne til hende.

I Nordens historiske, men dog endnu hedenske Tid finde vi det bemærket, at den runekyndige Islænder Egil (henved 915) sögte at forekomme Virkningerne af en skadelig, alt for stærkt berusende eller bedövende Drik, ved at ridse Runer paa Drikkehornets udvendige Side og overstryge dem med sit Blod. Den samme Kjæmpe anvendte og (omtrent 944), i Vermeland, ridsede Runer som Modgift mod andre, der meentes at have voldt en ung Piges Sygdom; en lille Tavle af Træ eller Been*), hvorpaa 10 lönlige Stave (*launstafir*, kryptographiske Charakterer) vare indskaarne af en ung Mand, havde ligget i nogen Tid under hendes Hoved; dem skar Egil bort og opbrændte Brettet i Ilden, men udskar andre Runer, som atter bleve lagte under Pigens Hovedgjærde; da helbrededes snart hendes langvarige Sövnlöshed og Sindsforvirring**).

*) Oversætterne have forstaaet Originalens *tálkn* for Fiskebeen, men Ordet betegner her neppe andet end et med Tællekniven tilskaaret eller glattet Træ- eller Beenstykke. *Tálkn* (nu i Norge *Taakn*) betyder ellers i Islandsk en Fiskegjelle, ikke Fiskebeen.

***) I en i denne Anledning digtet Vise udtrykte Egil sig saaledes:

<i>Skalat maðr rúnar rista</i>	Hvo Runer ei vel kan raade,
<i>meina ráða vel kunni,</i>	Dem riste bör ei heller;
<i>þat verðr mörgum manni</i>	Ret mangan Mand forvildes
<i>er um myrkvan staf villiz (&c.)</i>	Ved dunkel Stav at tegne (osv.)

Saga Egils Skallagrímss. Kbhvns Udg., S. 567 — see ellers 211 o. f. Jfr. *N. M. Petersens* historiske Fortællinger om Islændernes Færd, 1ste Deel (1839) S. 243—44.

Den samme Egil anvendte dog ikke sin Skjaldekraft eller Rune-kyndighed blot til magik-kryptographiske Recepter for den Syges Sind, eller til formeentlige Præservativer mod Gifts eller Trolddoms Virkninger, — men ogsaa for ved dem at fremkalde Gudernes Hævn og Vrede over hans uretfærdige Fiender, altsaa til den selvsamme Hensigt som Runamo-Indskriften er bleven affattet. Kong Erik Blodöxe og hans berygtede Dronning Gunhilde havde i mange Maader forurettet Egil, og satte Kronen paa Værket ved at adsplitte med Vold den Retsforsamling, som (i Aaret 954) var nedsat for at afhøre Vidner i en for ham vigtig Arvesag, som han efter al Sandsynlighed maatte vinde. Dronningen lod sin Broder Alf med en væbnet Flok forjage Dommerne, sönderskjære Fredsbaandene o. s. v., hvilket ellers stedse var blevet anset for uafsonelig Udaad eller et saakaldet Niddingsværk. Egil maatte vige for Overmagten, men udbrød i Bönner og Besværgelser til Guderne, endnu bevarede i følgende Strophe:

Gid Guderne den Konge styrte!
 Ham de og *Odin* vrede hade!
 Saa for det Ran, han övede mod mig,
 Han skulde straffet vorde!
 O *Freyr* og *Njord*! af Riget I fordrive
 Den Folketvinger, som ei Helligdommen skaaner!
 Ei længer Ædles Fiende gunstig vær,
 Du Landets Gud!*)

*) *Sva skyldo god gjalda*
 (Gram reki bönd af höndum,
 Reidr sé rögn ok Óðinn)
 Rán míns fjár hánom:
 Fólkmýgi lát flýa
 Freyr ok Njörðr af jörðu,
 Leidist lofða stríði
 Landáss, þann er ve grandar.

Saga Egils Skallagrímsonar I. c. S. 365. Ved Landets (ypperste) Gud menes Thor, som dyrkedes saaledes af Nordmændene. Jfr. *Petersens* nu udkomne Bearbejdelse af denne Saga i hans historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude, 1ste Deel S. 185—194, 290; jfr. 147, 243 o. f.

Vid. *Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.*

— Ved sin sidste Afsked for den Gang fra Norge gik Egil fra sit seilfærdige Skib i Land paa Öen Herla (nu Herlö, ikke langt fra Bergen); han tog der en Hesselstang, opreiste den paa en Klippe, der vendte mod Fastlandet, satte et Hestehoved fast paa den og fremsagde derefter følgende Besværgelse: “Her opsætter jeg en Nidstang og vender denne “Forbandelse mod Kong Erik og Dronning Gunhild; med den samme “Nid besværger jeg saaledes alle de Landvætter (Skytsaander), som beboe “dette Land, at de alle fare vild paa Veie, men ingen af dem naae eller “hitte sit Hjem, förend de have drevet Kong Erik og Gunhild ud af Landet.” Han stödde Stangen ned i en Klippeklöft og lod den staae der med Hestehovedet vendt mod Fastlandet, men ristede en Runeindskrift paa Stangen, som indeholdt de heranföerte Besværgelser*).

Andre Sagaer indeholde lignende Fortællinger, f. Ex. den i *Vatnsdæla* (S. 156—147) om Finnboge og Berg, der havde udfordret Jökul og Thorstein til Tvekamp, men mödte ikke paa den dertil bestemte Dag, fordi de ansaae sig for lovlig undskyldte derfra formedelst et da paakommende Uveir. Jökul udskar derfor et Mandshoved paa den överste Ende af en Stang, paa hvilken han ridsede Runer efter en forudbestemt Formular, hvorved de Udfordrede (der nævntes ved Navn), som ikke havde mödt efter Aftale paa Kamppladsen, erklæredes for feige Niddinger,

*) *Hér set ek upp nidstöng ok sný ek þessu nidi á hönd Eiriki konungi ok Gunnhildi drottningu. Sný ek þessu nidi á landvættir þær er þetta land byggja svá at allar fari þær villar vega ok engi hendi né hitti sitt inni fyrr enn þær hafa rekit or landi Eirik konung ok Gunnhildi; l. c. S. 389—390.* Besværgelsen bærer tydelige Spor til at have været oprindelig forfattet i Vers, og det selvsamme synes at have været Tilfældet med den i Sagaen indföerte Fortælling. Jfr. Sagabiblioteket, I, 115—116. Jeg anseer det ellers for höist sandsynligt, at det ovenfor anförte virkelige Vers er af Egil ogsaa blevet ristet paa Nidstangen, endskjönt Sagaskriveren ikke har optegnet dette. En Indridsning i Træ af slige Besværgelser, Beskyldninger eller onde Önsker kaldtes i Norge Trænid (*trënid*), men deres Fremsigelse Tungenid (*túngunið*); begge disse Nid-Arter forbödes strængelig i den ældgamle, endnu ikke trykte Gulethingslov, som först udgaves af Kong Hakon den Gode, henved 940, under Fredlösheds Straf; jfr. *Paus's* Översættelse af gamle norske Love S. 135—136. Jfr. herefter S. 171, 2den Anm.

der havde paadraget sig Gudernes forfølgende Vrede, og ikke fremdeles kunde taales i gode Mænds Samkvem o. s. v. I denne Formular, rettet til hans Modstander, forekomme tydelige Vers, f. Ex.:

at ham reistes
og ristedes Nid;

og i det følgende:

men have Guders Vrede
og skjændigst Nidding kaldes!*)

o. s. v. En Hoppe blev slagtet eller offret ved denne Leilighed og sat op paa Nidstangen med Hovedet vendt mod Finnboges, den udeblivende Udfordredes Bolig**); — om den som etslags Helhest blev offret til Hel, der meentes efter Döden at huse de Feige, maae vi lade være uafgjort***).

For en Art af Nidstang, om end ikke bestemt til at opreises paa samme Maade, har man og med Grund anseet en lille Stang eller Stok af Egetræ, som endnu er til, med en Runeindskrift i Vers, af samme Sprog og Versemaal som Egils nysanföerte, men nu for det meste ulæselig, enten den saa er forsvunden af naturlige Aarsager eller bortskaaren paa voldsom Maade. Dog er den tildeels affattet i temmelig konstige Binderuner, og en mulig forsættelig archaiserende Retskrivning (da * f. Ex. bruges istedetfor det sædvanlige V eller V). En lignende Stok fremviser (som etslags Fortale eller Bilag) en anden, men langt bedre conserveret Runeindskrift, der bevidner, at Sigurd Jarlssön (*Jarlssun*),

*) I Originalen: *hafi goða gremi ok gríðniðings nafn.*

***) *Vatnsdæla Saga* (m. fl.), udgivet og fordansket af *Werlauff* (1812, 4) S. 136 o. f. 142 o. f., jfr. S. 312. Den islandske Fristats Lov Graagaasen (skrevet henved 1120) forbød under Land-flygtighedsstraf, "at skjære Trænid til Fornærmelse for nogen "Mand, ligesom og at opreise nogen Nidstang eller riste (Runer eller anden Indskrift) paa den." See *Vigslode Kap. 105, Grágás T. 2 S. 146—147* (med tilhørende Ordforklaringer i *Sveinbjörnsons Glossarium*). Om Nid overhoved jfr. S. 170 samt *Petersen* l. c. S. 311—315.

****) Jfr. den ældre Eddas store Udg. II, 662, Eddalæren og dens Oprindelse IV, 213, 216—18, 285, 338—39, 350—52 om Helhesten m. m. hertilhørende.

en Sön af den norske Jarl Erling Skakke, havde udskaaet den Löverdagen for Botolfsmesse i et ikke angivet Aar, da han (omtrent 1190) flygtede (til Vinje) for (Kong) Sverre, hans Faders og hans Bröders Banemand, men ikke vilde indgaae noget Forlig med ham*).

Allerede Eddasangene underrette os om, at Hedenolds Kvinder lærte Runer baade for at anvende dem til Brevvexling ved at indskære dem paa Trætavler, Saxo's *celebre quondam chartarum genus***) (jfr. ovenfor S. 155, 152) og tillige til magiske Besværgelser. — I det hedenske Island herskede, efter Sagaerne, de selvsamme Skikke. *Grettla* fortæller udførlig, hvorledes en gammel Kone, Hövdingen Thorbjörn Angels Moder, søgte at forhexe hans og sin egen farlige fredløse Fjende Gretter, som havde forskandset sig paa en Öe ved en uindtagelig Befæstning. Gretter havde, da hun fra en Baad mundtlig forbandede ham paa en höitidelig Maade, knust hendes Laar ved et Steenkast. Hun pönsede derfor paa Hævn, og oppebiede et efter hendes Mening dertil beleiligt Tidspunkt. Strax efter Höst-Jevndögn, da Natten blev længere end Dagen (og Mörkets Magters Herredömmе begyndte), lod hun sig kjöre ned til Strandbredden, hvor et Rodstykke af et Træ var opdrevet fra Havet. Hun lod hugge eller hövle en Flade paa dets ene Side og paa den indridsede hun Runer, hvilke hun overströg med Blod og sang Tryllesange over dem. Derefter gik hun baglænds og mod Solens sædvanlige Löb omkring Træet idet hun udtalte mange kraftige Besværgelser mod Gretter; tilsidst lod hun det kaste ud paa Söen. Det drev til Drangöe, Gretters Opholdsted; Trællen Glum bragte Roden hjem som Brændsel, og Gretter vilde, uden at eftersee den nærmere, klöve den

*) See *W. H. F. Abrahamsons* Afhandling om Runerne paa tvende Træstykker fra Vinje Kirke i Christiansands Stift i *Antiquariske Annaler*, 1ste Bind S. 247—257 med Afbildning paa 2det Heftes Tab. IV.

***) Dette Slags Breve vare deg, naar de sendtes aabne, meget let udsatte for Forfalskning, da nogle Træk kunde udslættes med Tællekniven eller Gravstikken og andre anbringes i deres Sted. Baade Eddasangene og *Saxo* angive Exempler paa saadanne Forfalskninger.

med en Öxe, som sprang tilbage og tilføiede ham selv et stort Saar, som tilsidst forårsagede hans Död*). — Man havde i Oldtiden stor Overtro om Trærnes Rödder; herom hedder det f. Ex. allerede i den ældre Eddas Runesang:

Det kan jeg for det sjette,
Om Saar mig blev tilføiet,
Af raat Træes Rödder,
At den Mand, som mig vil skade,
Tæres af det onde selv.

Endnu har man i Indien en lignende Overtro om Trærnes Rödder. I Norge blev den, efter Kristendommens Indførelse, udtrykkelig forbuden i Kirkelovene**).

Alle de ovenanførte Exempler vise tilstrækkelig, at man i Hedenold indskar Trolddomsvers med Runer eller ledsagede Runerne med Tryllesange, for at begge Deles magiske Kraft (der undertiden ogsaa meentes at være stærk nok for sig selv) desto sikkrere skulde frembringe den ønskede Virkning. Dette fremlyser og af *Saxos* ældgamle danske Fortællinger, f. Ex. i 1ste Bog om Trøldkvinden *Harthgrepa* (Eddaernes *Harðgreip*), der udskar gruelige Vers (*dira cārmina*) paa en Spaan med Skrifteegn, som upaatvivlelig meentes at være Runer, hvilken hun lagde under Tungen af en Afdöd, som da virkelig siges at have fremsagt en forfærdelig Spaadomssang***). Til slige magiske Indskrifter hører og

*) *Söguþættir Íslendinga, Hólum* 1756, 4, S. 151 o. f. Denne Handling kaldtes at *magna*; jfr. Ann. for nord. Oldk. 1838 S. 128 om stränge Forbud mod den (endog i god Hensigt, for at meddele Stene Kraft til Menneskers og Dyrs Helbredelse m. m.) i Islands ældste kristelige Lov.

***) F. Ex. i Heidsiffathingenslovens Kristendomsbalk 32te Kap.: "Ingen Mand maa troe "paa Finner eller Troldfolk eller paa Afgud, Offring eller Rod eller noget andet "der hører til hedenske Sæder, eller søge sig der Hjälp"; *Paus* l. c. S. 302—303. (Finner betyder her vel mest Finlapper, som endog i Norges hedenske Tid vare berygtede for deres Trolddomskonster.)

****) Jfr. *Petersens* Danmarks Historie i Hedenold III, 347, hvor det rigtigt bemærkes, at det just var saadanne Bogstaver (*mirandæ literarum notæ*) som de paa *Harthgrepas* Spaan, hvormed Klippeskriften i Bleking var indhuggen. Hvorledes Odin

for saavidt den heromhandlede Indskrift paa Runamo, — og det er mærkeligt nok, at netop saadanne indviklede Charakterer, som vi finde paa den, en Art af de gamle *Veffjur*, næsten lige indtil vore Dage ere blevne hemmelig brugte eller gjemte i Island under Navn af *Galdrastafir* eller Trolddomsstave, endskjönt deres Brug eller simple Besiddelse hele Aarhundreder igjennem straffedes med Baal og Brand.

Da dog disse Charakterer (forsaavidt de ikke ere blevne blandede med nye Paafund af den jödiske eller saakaldte christelige Magie) oprindelig bestode af de selvsamme Elementer som vore Forfædres hedenske Runer, er følgende Vidnesbyrd om disse höist mærkeligt for os, ligesom ellers for den nordisk-tydske Palæographies Historie overhoved. *Hrabanus Maurus*, som levede i det 8de og 9de Aarhundrede, först Abbed i Fulda og tilsidst Erkebiskop i Mayntz, skrev en philologisk Tractat med et Tillæg, som fremstiller et særegent Alphabet, forskjelligt fra det da ellers almindelige romersk-latinske*), ledsaget af følgende Forerindring: “Her-
“nedenfor have vi visselig en Afskrift af de Bogstaver, hvilke Marco-
“mannerne, som vi kalde Nordmanner, bruge, fra hvilke (nemlig Nord-

---

selv opvakte de Döde med Runer (selv i Nærheden af Dödsgudindens egen Borg) er bemærket ovenfor S. 146. Odins (eller hans Præsts) Lærling synger og saaledes i Runesangen:

Det kan jeg for det tolvte,
Hvis paa Træ jeg seer
Hængt Dödning svæve;
Saa jeg rister
Og i Runer maler,
At den Mand gaaer
Og med mig taler.

*) See *Opera Hrabani Mauri, Edit. Colon IV, 333* samt *Goldasti Scriptores rerum Alemannicarum T. II P. I p. 67*. End flere saadanne Alphabeter findes dog samlede, efter forskjellige tydske og brittiske Codices i *Hickes Thesaurus Eckards Skrift de origine Germanorum* (Goettingen 1750, 4) Tab. XIV og *Wilh. Grimm* (Ueber die deutsche Runen S. 79, 450 o. f., Tab. I o. f.), hvis kritiske Oplysninger herom især ere vigtige. Ogsaa vor *Ole Worm* var allerede bleven opmærksom paa dem; see hans *Literat. run.* S. 46, 47.

“mannerne) de Folk ere udsprungne, som tale det tydske Sprog (*theodiscam linguam*). De, som endnu rette sig efter de hedenske Skikke (*ritibus*), anvende disse Bogstaver til deres Digte, Trolddomssange og “Spaadomskonster.” Originalens *Marcomanni* betegne her det tydske Markmänner o: Grændseboere (hvilke Markgreverne da skulde holde fra fjendtlige Anfald paa Riget; de ældre Marcomanner menes her vistnok ikke, da dette Folk var forsvunden og selv dets Navn da forlængst gaaet af Brug). *Wilhelm Grimm* har desuden ypperligt beviist, at *Hrabans* Marcomanner eller Nordmanner ere de da fuldkommen kristnede Tydskeres nordlige Naboer, som deels kaldtes *Northmanni*, *Northliuti* samt tillige, som boende norden for Elben, *Northalbingi*, *Transalbiani*, og selv disse ere undertiden blevne kaldte Marcomanner. *Ihre* troede, at her meentes de Saxer, som boede norden for Elben, men *Suhm* og *Geijer* modsagde ham og antog, at Nordmanner her, som ellers alleroftest, betegnede Skandinaverne (Danske, Norske og Svenske overhoved). *Grimm* bifalder *Ihre* og antager som en Følge deraf, at det heromhandlede Alphabet er det samme som det, hvilket Saxerne bragte med sig over til England henved 450 e. Chr. o. f. Han beraaber sig blandt andet derpaa, at *Hrabanus* ikke kunde mene, at de Tydske nedstammede fra de skandinaviske Nordmanner; men det maa bemærkes derved, at vi have udtrykkelige Efterretninger om at man netop i hans Tid meente, at Frankerne, da i visse Maader Tydsklands herskende Hovedfolk, ned-

---

*) *Litteras quibus utuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus: a quibus (Nordmannis) originem, qui theodiscam loquuntur linguam, trahunt. Cum quibus (litteris) carmina sua, incantationesque ac divinationes significare procurant, qui adhuc paganis ritibus involvuntur.* Dette svarer vistnok til Eddaernes, *Saxos* og Sagaernes ovenanførte Beretninger, hvortil man endvidere kan lægge *Ynglinga-Sagas* Ord i 9de Kap., efter at Forfatteren har opregnet de af Odin formeentlig udövede guddommelige Mirakler: “Alle disse Konster lærte han med “Runer og Sange, som kaldes Trolddom; især underviste han deri sine Tempel-“præster, som atter oplærte Andre deri, og det samme gjorde deres Efterkommere” (o. s. v.). Jfr. ovenfor S.143—144, 145—146, samt *Geijer Svearikes Häfder* I, 139—140.

stammede fra de Danske*). De egentlige Saxer havde ogsaa, da *Hraban* skrev, antaget Kristendommen. I Hovedsagen indrømmer jeg gjerne, at den heromhandlede Skrift dog paa de Tider var og maaskee temmelig længe havde været i Brug blandt Nordalbingerne, som bestode af Saxer, Friser og Angler, af hvilke de sidstnævnte vare af nordisk Herkomst, vel ogsaa tildeels af Juter eller Jyder. *Grimm* mener selv, at de saakaldte tyske eller angelsaxiske Runer nedstammede fra de nordiske, og *Hrabans* Efterretninger gjælde saaledes sikkerlig egentligst disse, som da brugtes af de danske og andre nordiske Hedninger. At der endnu i vort Norden findes Mindesmærker med hine beslægtede Runearter, er fuldkommen vist, og de kunne da, ligesaavel som de ægte nordiske, her undertiden være blevne brugte eller anvendte til Vers, Tryllesange og Spaadomskunst af de egentlige skandinaviske Nordmanner. Ogsaa Middelalderens brittiske Forfattere udgave Nordmannerne for de første Opfindere af Runerne og bemærkede, at de brugte dem til skriftlig Optegnelse af deres Digte og Trolddomskvad, samt kaldte dem *Rimstafas* eller *Runstafas*, altsaa *Runestave*, formodentlig af den Aarsag, at de især brugtes til hemmelighedsfuldt Skriverie**). Ligesom *Venantius* allerede i det 6te Aarhundrede ommeldte de tyske Runer (under denne selvsamme Benævnelse) som brugte til almindelig Skrift ved at indskjæres paa Træ eller Bark***), — saa vise ogsaa saavel Skandinaviens som Stor-

*) F. Ex, hos *Ermold Nigellus*, *Hrabans* Samtidige (Aar 826):

*Pulcher adest populus forma statuque decorus,
Unde genus Francis fama fuisse refert.*

Dette er skrevet i eller ved Mayntz, *Hrabans* Fødested og længe hans Hjemsted.

***) *Hæ etenim litterarum figuræ in gente Nortmannorum feruntur primitus inventæ, quibus ob carminum eorum memoriam et incantationum uti adhuc dicuntur, quibus et rimstafas (l. runstafas) nomen imposuerunt, ob id, ut reor, quod hiis res absconditas vicissim scriptitando aperiebant. Wanley Catalogus Codicum Anglo-Saxoniorum (in Bibliotheca Cottoniana, Titus, D. XIV — Membr. in 8). Jfr. ovenf. S. 152.*

***) *Saxo* fortæller i 3die Bog, at *Odin* indridsede magiske Vers paa Bark (*cortex*), og *Olaus Magnus* bevidner om de Svenske (I, 21), at de anvendte Bark og Næver til at skrive Breve paa o. s. v. Det er bekjendt, at det latinske *liber* (Bog) udledes af Ordets oprindelige Betydning som Træets inderste Bark (Bast eller Indbark).

britanniens Monumenter, at de simple nordiske Runer ere blevne anvendte saaledes til Indridsning eller Prægning paa Træ, Stene, Metaller (selv som Bracteater og regelmæssige Mynter) o. s. v. De udgjorde vistnok her i Norden meget længe (i enkelte Egne til det 15de Aarhundrede) Almuens Skrift eller Læsning. Forsaavidt ansaaes deres Brug ikke for syndig, og Regler derfor læres ogsaa efter Thorod Runemesters og Are Frodes, (ja mærkelig nok, endog efter Danmarks Konges Valdemar den andens) Forskrifter i de i Island forfattede Anhang til den yngre Edda og Skálda, som de nordiske Folks egen oprindelige Skrift. — Af de saakaldte *Límingar* eller sammensatte Runer nævnes der dog kun Diph-tongerne. Geistlige Mænd vare disse Anhangs Forfattere og det stred mod deres Pligt at give nogen Underretning om de mere sammensatte Runer, der ansaaes for at høre til Hedendommens Mysterier, hvilke Klerkerne vel maatte lære at kjende, men ikke lære dem fra sig i offentlige Skrifter. Efterhaanden fortrængte i de nordiske Riger de angelsaxiske eller nye tyske (latinsk-gothiske) Bogstaver Runerne til almindelig Brug — (dog, som det synes, mindst i Sverrig, hvor Kristendommen sildigst indførtes almindelig) — og den gamle Skrift mistænktes snart for hedenske Misbrug, hvorfor man ogsaa seer, at den norske Geistlighed reent forbød deres Brug. Det hedder saaledes i Erkebiskop Pauls Norm for (eller Paraphrase af) en kristelig Troesbekjendelse, udgivet til Efterretning for hans Erkestifts Indbyggere, i Nidaros 1554: “Folk bör holde sig fra Hexerie og Qvaksalverie, Runer og Trølddom, thi det er intet andet end Djævelens Vildledelse og Bedaarelse.”*) Ikke desmindre

*) *Variz menn tavfvor oc lyf, rúnar oc galldra, því það er ecki utan fjandans villa oc hans dáraskapur.* Hist. eccles. Islandiæ II, 519. Worm anfører ogsaa følgende Sted af en (vistnok meget ældre) norsk Lovbog: *Ef maðr fer með spádóm, rúnom galdrum, gjerningom, lifom eðr aðrom þvilkom lutom sem dómizt fyri villo, fare útlægr, en konúngur oc biscop scipti fé hans* : hvis nogen giver sig af med Spaadom, Trølddom, Hexerie, Giftblanderie (eller Qvaksalverie) eller andre slige Ting, skal han forvises Landet, men Kongen og Biskoppen dele hans Eiendomme. Den Membran, hvoraf dette er taget, har sandsynligviis været en af de mange, som tabtes i Kjöbenhavns store Ildebrand 1728 (især af Haandskriftsamlingen i Trinitatis Kirke).

vedbleve mange længe med den simple Runeskrift, hvorimod hiin forbudne Runekundskab kun lærtes hemmelig; dog anvendtes den undertiden blot til uskyldig kryptographisk Skrift (f. Ex. i det advarende Brev til Snorre Sturlesön), men derimod af andre til virkelige Trolddoms-Besværgelser. Enkelte Underretninger af denne Art fandtes adspredte i gamle Membraner, som dog maatte holdes hemmelige for at undgaae Övrighedernes og Retternes strænge Forfølgelse, — hvorfor kun saare lidet af saadanne Skrifter endnu er tilbage. Noget deraf er anført i det Foregaaende som vedkommende nærværende Undersøgelse. De mærkværdigste, som nu vides at være til, ere formodentlig i Stockholm*).

Först da de danske Oldgrandskere, især *Ole Worm*, sögte at erholde Oplysninger herom vovede de islandske Lærde vel at meddele ham noget af hvad de vidste af den Art, men de maatte dog mest söge saadanne blandt Almuesfolk (vel endog Præster), der neppe af Frygt for Straf (som i hine uoplyste Tider let kunde ramme dem) torde tilkjendegive hvad de vidste. Dog meddeelte den lærde Biskop *Brynjulf Svendsen* sin Ven *Ole Worm* 1648 följende meget mærkelige Underretning, som han havde faaet af en Olding (af ham kaldet *Johannes Bernhartius*, hvis rette Navn jeg ellers, efter at have anført Biskoppens Ord, vil söge at oplyse): “Han” (nemlig Oldingen), “som nu er död, “fortalte, at Forfædrene, förend Valdemar fornyede (eller samlede) Runerne havde brugt en saadan Skrift af to Arter her paa denne Öe og “maaskee i flere Lande. Den ene Art af Runerne var exoterisk, og “med dem tilkjendegav man hinanden sine Tanker; de kaldtes *Bókrúnir* “fordi man pleiede at indskjære dem i Bögetræ förend Membranerne kom “i Brug. Med den anden Art troede de, ved magisk Brug, at kunne “udrette hvad de vilde. Disse hemmelige Runer omtalte han som Udtog

*) See *Liljegren* Runlära S. 11 o. f. Det var meget at önske, at *Rüafs* og *Studach's* Undersögelser, som kun endnu kjendes af Rygter, kunde komme for Lyset, især da de stockholmske Samlinger ere bedre forsynede med hertilhörende nordiske Oldskrifter end de Ljöbenhavnske.

“(eller Sammendrag) af hele Digte, næsten indrettede paa samme Maade som Romernes tachygraphiske Tegn, hvilke man ogsaa kalder Sigler. Oldgrandskerne ville, at en enkelt saadan Rune betegner et heelt Ord, og han forsikkrede, at disse mystiske Charakterer i Grunden ikke vare andet end en kunstig Sammensætning af Bogrunerne, som kun kunde opløses af de mest erfarne Kjendere. Iøvrigt sagde han, rimelig nok, at ligesom Bogrunerne vare simplere, saa maatte de og vare ældre end de mystiske, til hvilke de indeholdt Stoffet. — — Han paastod, at Runerne oprindelig ikke havde havt noget tilfælles med de romerske Bogstaver; at de oprindelig havde været 12 blandt Nordmannerne, men havde siden faaet Tilsætninger, indeelte i visse Klasser” (efter Lydens Variationer*) o. s. v.). “Denne sin Forklaring paalagde han mig at antage som en Overlevering fra Forfædrene.”**)

Man har, men neppe med Ret, villet drage denne gamle Mands Oprigtighed og Troværdighed i Tvivl; i det mindste har det, hvad han

*) — — *Ajebat ille majores ante Waldemari instaurationem Runis usos, in hac quidem insula et fortassis alibi, duplicibus: Aliis exotericis, quibus invicem animi sensa communicarunt, quæ quoniam in fago incidi vulgo solent, ante membranarum usum Bók-rúnur dicerentur. Aliis mysticis, quibus artificio magico quod vellent, effectum darent. Has mysticas Runas dicebat artificiosa compendia esse carminum integrorum, fere quo modo notas τῶν ταχυγραφῶν Romanorum, quas aliter Siglas appellant. Integra denotare verba voluit Antiquarii, esseque mysticos illos characteres nihil aliud asserebat, quam Bókrunarum artificiosum contextum, qui nisi a peritissimis resolvi non possit. Bókrunas autem, ut simpliciores, ita antiquiores, materiam præstare mysticis, probabiliter satis ajebat. — — Priscos nostros cum Romanis nihil rei habuisse, solis duodenis principalibus, veluti familiis, Normannos quondam acquivisse. — — Atque hanc suam rationem παροπαροδοτον me sequi jussit. Wormii Literatura runica, 2den Udg., S. 42—43. Cfr. Sammes Epistol. II, 1041.*

***) Besynderligt nok er det, at den samme Biskop, som saaledes velvillig gav de danske Lærde Oplysninger om Runerne, 9 Aar i Forveien havde udgivet stærke Forbud mod deres Brug i Island paa det almindelige Landsting 1639 i Forening med Holms Biskop, Thorlak Skulesen, begge Laugmændene og hele Laugretten. Efter denne Anordning skulde enhver, der benytter Alphabeter (*stafrof*), Figurer eller Charakterer til Misbrug af Guds Navn ved at søge Lægedom, ligesom ogsaa alle de, der lære andre eller lære af andre hemmelige Runcer (*heimuglegar rúnir*), Signten, Besværgelser, Tegninger (eller Malerie, *málverk*), Maalen o. s. v., straffes paa det haardeste efter den verdslige og geistlige Övrigheds Foranstaltning.

sagde, stemt med hans Overbeviisning som hentet fra gamle og efter hans Mening ægte Kilder. Hans Efterretninger om de simple og sammensatte Runers Brug anseer jeg for sandfærdige, og jeg har fundet dem at svare til mine egne Undersøgelser og Erfaringer; (see ovenfor S. 164—166). Selv den lærde *John Olafsen* fra Grunnavik beskyldte (1733) denne Olding, som han omtaler med etslags Haan uden at eftergrandske hans Personlighed, i hans ovennævnte Ungdomsskrift om Runerne, for at have her fremkommet med lutter ugrundet Vrövl, dog tildeels indrettet for at föie *Worms Meninger**) (hvortil jeg ikke kan opdage det mindste Spor) især med Hensyn til Oprindelsen af Ordet *bókrúnar*, “der i Islandsk “deriveres af det bekjendte Ord *Bók*, Bog, men ingenlunde af *beyki*, som “i dette Sprog betyder Bøgetræ”. Her glemte Recensenten ganske den iöinefaldende Omstændighed, at Ordene *bók* og *bókrúnar* forekomme i Kvadene om Brynhilde i den ældre Edda, som udentvivl ere digtede udenfor Island og förend det blev beboet; han tilstaaer dog i sin (1752) for *Möllmann* foretagne Revision af Skriftet, at han har fundet Ordet i et enkelt Exemplar af Edda, som han ikke anseer for mærkværdigt; jeg kan bemærke herved, at ogsaa jeg har fundet det egentlig hertil hörende Sted i tvende forskjellige, hidindtil ved Udgaverne ikke benyttede gamle Membranfragmenter af *Skálda* (eller den yngre Edda overhoved) i de af Skjaldene brugte *Versus memoriales* over forskjellige Træers Benævnelse, navnlig i følgende Forbindelse:

Búss, hljnr ok bók,

Beinviðr, möpurr

o: Buxbom, Lön og Bög,

Beenved, Valbirk.

*) Da Oldingen, i en af Islands nordöstligste Afkroge, neppe havde hört *Worm* nævne, kunde han umulig söge at rette sig efter dennes Mening; Beskyldningen maatte altsaa ramme Biskoppen, men han var en altfor djærv og selvstændig Mand til at vi med Hensyn til ham kunne tillægge den endog den ringeste Troværdighed.

See ellers ovenfor S. 147, 150—156. Det er vist nok, at Islænderne i Almindelighed nu ikke kjende Ordet *bók* i denne Betydning, da Bögen ikke voxer i deres Land, — derimod bruge de almindelig Ordet *beyki**) for det hugne eller forarbeidede Bögetræ, aldeles paa samme Maade som *birki* for Birketræet i denne Tilstand, et Ord, der atter maa deriveres af Oldsprogets *björk*, en Birk. Denne Bemærkning anseer jeg her ikke for overflødig med Hensyn til den Oplysning, som den udbreder over det nylig af *Petersen* omhandlede Tvivlsmaal angaaende dette Æmne, hvorom han tilsidst udtrykker sig saaledes: “Det kommer herved an paa, om *beyki* virkelig er den ældste nordiske Form for Bög, eller om ikke ogsaa *bók* har havt samme Betydning; det latinske *fagus*, der vistnok er det samme Ord, synes at tale for det sidste.”**) Jeg tilføier kun, at Ordet *beyki* neppe forekommer i noget af vore Oldskrifter, endskjøndt jeg ingenlunde nægter dets sandsynlige høie Ælde i daglig Tale. Ellers er det bekjendt, at *Bog* i nyere Dansk betyder Bögetræets Frugt; i *Worms* Dage brugtes Ordet endog om selve Træet. Det fortjener og at bemærkes, at den ovennævnte *John Olafsen* fra Grunnavig selv siden aldeles forandrede sin her modsagte Mening og gav Vedkommende den behørigte Æreserklæring, idet han (27 Aar efter at have fremsat den) 1760 i en Anmærkning til *Skálda* udtrykte sig saaledes: “*Bók f. gen. idem (?) ac vulgo beyki n. gen. fagus, Dan. Bög, sive Bögetræ. A bók per metonymiam materie est vocula vulgatissima bók f. gen. liber, ut Wormius in literatura sua runica recte conjectat*” o. s. v.

Ved at undersøge hvem den ovennævnte *Johannes Bernhartius* var, troer jeg at have udfundet, at han er den selvsamme, som i *Haldan*

*) Dette Derivatum (af *bók*) nærmer sig mere til det nydanske Bög, Plattydsk *beke*, Engl. *beech*, men dog især til det Hollandske *beuke*.

**) Danmarks Historie i Hedenold III, 361—362; overhoved er *beyki* vistnok aldrig blevet brugt om selve Træet i dets levende Tilstand, men kun om Materien efter at det er blevet fældet, og først saaledes kunne Islænderne (i Almindelighed) lære at kjende det.

Einarsens Sciagraphia Histor. literar. Island. kaldes *Johannes Bernhardt*, i sin Tid Præst til Prestholum paa Islands Nordland, bekendt som en heldig Digter og lærd Mand. Af andre utrykte Efterretninger har jeg erfaret, at han blev en gammel Mand og tog en af sine Sønner til Kapellan 1624, samt at han tilsidesatte verdslige Sysler for Studeringers Skyld. — Af det Ovenanførte kunne vi med Sikkerhed slutte, at han har været i Besiddelse af ældgamle Haandskrifter om Runerne, som i hiin Tid maatte bevares med yderste Forsigtighed, for at Besidderen af slige ikke skulde komme under Justitiens Tiltale; han selv slap derfor, — men sandsynligviis har et efter ham arvet eller af ham erholdt Skrift af denne Art været Aarsag til en af hans Sønners, Illuge Jonsöns, uheldige Skjebne, idet den Sidstnævnte har villet, eller været mistænkt for at ville, benytte sig af de i det aftegnede Rune- eller Trolddomscharakterer, thi han kom, efter længe at have været Præst i Skaptfells Syssel, under Tiltale for slige Forbrydelser, og blev omtrent 1628 afsat fra sit Embede. Endskjönt han med Vidner siges at have beviist sin Uskyldighed, blev han dog ikke, formedelst det engang opstaaede Rygte, igjen indsat i sin præstelige Værdighed.

For den i en saadan Tidsalder fornødne Forsigtigheds Skyld*) have vel hverken *Arngrim Johnsen* eller *Brynjulf Svendsen* villet give *Worm* nogen Prøve af hine ældgamle forviklede Runearter, som de antog, i det mindste tildeels, for at höre til de djævelske, og til de hedenske Afguders ældgamle Dyrkelse, da de og bestode af mystiske Sammensætninger af disses Navne, o. s. v. Dog tilstode de, at de saakaldte

*) At en saadan Forsigtighed da maa have været höist fornöden i Island kan man slutte deraf, at en lærd Lovkyndig og Laugmand, *Svend Sölvesen*, endnu 1754 bemærkede i hans da paa Islandsk udgivne juridiske Haandbog for Menigmand, at Spaadomskunster, Dagvælgerie, Runer og Besværgelser efter Lovgivningen skulde straffes med Landsforviisning, — men at Forordningen af 3die Juni 1746 syntes at være mildere mod Hexerie, da "Runer og Risten" (*rúnir og ristingar*) efter dens 31te Art. kun paadrog den Skyldige Kirkens Disciplin. Dette Sted findes uforandret i Sysselmand *John Svendsens* nye Udg., Kbhvn. 1799, S. 202.

Fångamörk*), paa Dansk *Bonavne***)) og *Bomærker* fra umindelige Tider havde været dannede paa den selvsamme Maade, og maatte erkjende denne Binderunernes Brug for uskyldig. Forsaavidt vovede da *Arngrim* at give følgende Underretning om dem: “De sammensatte *Maalruner* “(Sprogruner) dannes af de simple ved en hvilkensomhelst udtænkt Ind- “vikling; de kaldes med et almindeligt Navn *Vefjur* af Gjærningsordet “*vefa* (*ek vef*), væve, paa en metaphorisk Maade, thi ligesom Væverne “knytte Traad til Traad og Islet til Rending, saa indvikle og besnære de “sammensatte Runer, indvævede med de simple, saaledes Læsningen, “Læserne og Meningen, at de Fleste ikke kunne dømme anderledes om “sligt, end den Blinde om Farverne. Jeg kan ikke sige, om noget saa- “dant findes i Grækernes Skrift eller Abbreviaturer. Vi have hørt disse “Runer kaldes *Vefjur* (Vævninger), men Andre kalde dem *Slitrur* (Frac- “turer, sønderslidte Skriftegn) af Gjærningsordet *slita* (slide; slide i “Stykker), fordi adskillige Bogstavers Smaadele eller Brudstykker i dem “voxe sammen til en eneste Karakter.”***)

Peder Syv har udentvivl taget Hensyn til det her anførte Sted og til *Worms* Underretning om Bomærkerne (l. c. 121) som udsprungne

*) I Enkelttallet *Fångamark*, — bogstavelig oversat: fangne eller bundne Tegn, altsaa det samme som Binderuner, *Worms runæ jugatæ*, *Andres ligaturæ* o. s. v.

**) I det mindste i ældre Dansk *Bünafn* efter Indskriften paa en lille firkantet Runestok i *Worms Monum. Dan. S. 299. Michelsen* mener (l. c. S. 16), at de i jydsk Lov II, 94 kaldes *særlig merke* (eller *mark*); *Rosenvinge* antager (efter hvad han mundtlig har yttret til mig) denne Mening for meget sandsynlig.

***) *Malrunæ compositæ sunt quæ ex simplicioribus istis concinnantur, quæcumque demum intricacione excogitata, quæ propter obscuritatem uno nomine generali (quamvis speciei id nomen fuit in catalogo) dicuntur Vefjur, a verbo eg vef, id est texo, ductâ metaphoriâ. Nam ut textores fila filis, staminibus subtegmina intexunt, innectunt et intricant, ita Runæ compositæ aliarum simplicium involutione, lecturam, lectorem et sensum intricant et irretitum tenent, ut non aliter quam coæcus de colore plurimi de his judicare possint. Et nescio an quid simile in Græcorum vel Græcæ lingvæ abbreviationibus videre licet. Has Vefjur appellari diximus, alias Slitrur vocantur a verbo slita, rumpere, frangere. Nam plurium literarum particule seu fragmenta in unius literæ fragmenta coalescunt. Lit. run. l. c. S. 40.*

af dette Slags Runer, i følgende Bemærkning: “Runerne bleve og kunstigen satte i hinanden, naar der ikke var Plads til flere Bogstaver eller “og det befaldt dennem saa. De kaldtes *Veffjur* eller *Vef-Runer* fordi “mange ere her sammenvævede og tilhobe satte ud i een. Deraf er det “kommet, at de Gamle have artigen indesluttet deres egne Navne i en “Figur og brugt dem, naar de kortelig vilde skrive den. Og fordi de “satte dem ved Indgravning, Paasyelse, Indbrændelse &c. paa allehaande “Boskab blev dette kaldet *Bomærke*, *Karmærke*, *Karbrænde*, hvilket “endnu er i Brug, dog saa at de latinske Bogstaver bruges hellere end “Runerne.”*) Dette Slags Mærker brugtes og tit i Middelalderen istedet for Underskrifter, især af dem, som ellers ikke kunde skrive.

Islændernes ovennævnte *Fångamark* brugtes ligeledes af dem som Besiddelsesmærke; de bruge endnu mange saadanne, dannede af sammensatte Runer eller latinske Bogstaver. Lignende Tegn ere dog fra de ældste Tider af blevene brugte af Romerne, f. Ex. deres Tegllbrændere, og ved dem er Skikken tildeels bleven udbredt i det sydlige Europa**). Det er bekjendt, at Bygmestere, Steenhuggere, Billedhuggere, Malere og andre Kunstnere allerede i Middelalderen betegnede deres Kunstværker med lignende Signaturer, der end senere efterlignedes af Formskjærere, Kobberstikkere o. fl. Den lærde hollandske Oldgrandsker *Westendorp* har i en særegen Afhandling søgt at bevise, at Nederlændernes Bomærker nedstammede fra Runerne. I den Henseende er det vistnok mærkeligt, at den blandt os først i det 16de Aarhundrede og Christian den 2dens Regjeringstid berømte og meget formaaende nederlandske Sigbrit skrev sit Navn paa en saadan Maade, at

*) *Peder Syv*, om det cimbriske Sprog S. 42. Hertil svarer Svenskerne *Bomärke*.

***) Af denne Art ere vel de bekjendte Tegn paa det saakaldte marcomanniske Taarn i Klingenberg i Böhmen, afbildede f. Ex. i *Legis* Fundgruben des alten Nordens Ister Th. Taf. III; jfr. *Michelsens* Bemærkninger derom i 2ter Bericht der Königl. Schlesw. Holst. Lauenb. Gesellschaft für vaterl. Alterth. (1837) S. 20–21. Mere herom i det Følgende.

det lader sig opløse til de simple Runebogstaver, med hvilke det paa sædvanlig Maade burde skrives, saaledes nemlig:

Denne Charakter kan ved repeteret Gjennemtegning analyseres til

med en almindelig, men her, ligesom dens gjentagne **I**, noget formindsket Rune **↑** som sidste Bogstav: *Sigbrit*; vel ogsaa med samme anderledes fordeelte Træk til *Sibrit* eller *Sihbrit* efter den ældre tyske Skrivemaade*).

Mange og tildeels ældgamle Mærker af denne Art findes i Islands Klippehuler, som og indeholde andre, formodentlig oprindelig magiske Charakterer, om hvilke den udmærkede Naturforsker og Oldgrandsker *Eggert Olafsen* (1754)**) i Anledning af en af ham beskrevet Hule udlader sig saaledes: “Kort fra Indsöen *Hitarvatn****) ligger en liden Hule “i en brunagtig Sandsteensklippe. Herinde finder man paa Klippen nogle “ubekjendte Bogstaver, som ingen har kunnet læse. De kyndigste i deslige “Ting, som Biskop *Brynjulf Svendsen*, der fik Udskrift af dem, og Professor *Arne Magnussen*, som sidst var her paa Stedet, have holdt for, “at disse vare de ægte ældgamle Hexefigurer. De ere nu saa meget “slidte, saa at man mangesteds ei kunde see det mindste af Trækkene. “Vi have dog afskrevet, for Nysgjerrigheds Skyld, endeel af de tydeligste

*) Det sjeldne, her førststaaende **↳** for *s* (som *sól*) finde vi, som det herefter vil vises, i ægte nordiske Rune-Indskrifter. Den bruges og undertiden opvendt.

**) *Olafsens* og *Povelsens* Reise gennem Island, I, 257, Tab. XVII, d.

***) Denne Indsöe ligger i Dalen Hitardal, kort fra en Præstegaard af samme Navn; — i dennes Nærhed forevises nu en Hule kaldet *Bjarnar-hellir* (Bjørns Hule) med lignende Runcindskrifter som de herommeldte. Den har sit Navn af Helten og Skjalden Björn kaldet *Hítlaela kappi* (Hitardalboernes Kjempe), som levede för og efter Aaret 1000. Folkesagnene (tildeels optegnede i den fabelagtige, men dog temmelig gamle Saga om Gest Bardsön) ville, at Dalen först er blevet beboet af Troldkonen Hit, samt at Dalen, Söen og en derværende stor Hule ere blevne opkaldte efter hende. Jfr. *P. E. Müllers* Sagabibliothek I, 159 o. f. 363.

“og udmærket blandt dem nogle ganske fremmede, som mest vige fra de bundne og ubundne Runer. Man seer her deels enkelte Bogstaver, deels nogle sammensatte, som indbefatte *hele Ord og Meninger* og høre ventelig til et slags Hexefigurer, i hvilke et og andet Vers i den gamle Edda give tilkjende, at hine ældgamle nordiske Vise have brugt saa stor Nöiagtighed. Foruden disse Runer sees her en Mængde af andre, kjendelig nyere, som mestendeels betyde Navne. Midt paa Klippen er udhugget et Sæde, hvor de formeente kloge Mænd maaskee have siddet, naar de skulde öve deres Konster.” Jeg har i Aaret 1801 (mit 20de Aldersaar) besøgt denne Hule, hvis Runeskrifter allerede da interesserede mig. Dog kunde jeg kun læse de simple deraf, hvilke jeg havde lært at kjende af min Fader, Eggert Olafsens Broder, som ogsaa selv, da jeg var henved 14 Aar gammel, viste mig adskillige temmelig gamle Runeindskrifter i Bards Hule (*Bárdarhellir*) i Brynjedalen paa Sönderlandet. De mere sammensatte i Björns Hule vovede jeg ikke at dechiffrere og aftegnede dem heller ikke. Saavidt jeg erindrer havde nogle af dem en ikke ubetydelig Lighed med visse af Runamos forviklede Charakterer.

Den samme Forfatter skriver saaledes (I, 275) om Sanghulen (*Saunghellir*) ved Bjerget Stapafell paa Vesterlandet: “Dens Indgang er saa lav, at man maa krybe derind paa Hænder og Födder. Indeni er den saa rund som et Æg, 15 Fod höi, 10 Fod bred, smallest oven i og til Siderne hist og her udhulet, ligesom med smaa Nischer eller Billedhvælvinger, af hvilke den inderste er den störste. Den ganske Hule er indeni fuldskreven med adskillige Charakterer, Navne og andet, dog mest Rune- og Hexebogstaver, hvoraf endeel igjen ere forslidte af Luften. Det ældste Aarstal, vi saae der, var 1485.” At ellers netop de ældste Indskrifter paa saadanne Steder intet Aarstal have, er let begribeligt.

Om Runeskriftens ældste Brug udtrykker *Eggert Olafsen* sig saaledes (i Overeensstemmelse med andre ældre Sagkyndiges ovenfor

anførte eller ommeldte Vidnesbyrd): “Ligesom Bogstaver tjene til at læse og skrive, saa tjente Runerne af Begyndelsen til det samme. De vare intet andet end Bogstaver, men fordi de vare saa nye og rare i Norden og Tydskland, ansaaes de af Almuen for en hemmelig Kunst, ja for Hexerie. De bleve det og virkelig. Figurerne bleve fordobblede og forandrede, saa at man ud af *een Charakter* kunde læse sig til *hele Ord*, ja vel en *heel Mening*.”

Eggert Olafsen og *Bjarne Povelsen* kjendte ikke den saakaldte *Paradishule* (*Paradisarhellir*) paa Islands Sönderland (Rangarvalle Syssel). Den har (saavidt jeg veed) været ubekjendt for alle videnskabelige Reisende og Literatorer lige til 1818, da Sognepræsten, Hr. *Haldor Johnsen*, gav en Underretning om den til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, efter hvis Begjæring Districtets daværende Provst, nu Islands Biskop, Hr. *Steingrim Johnsen*, forfattede en Beskrivelse derover og aftegnede Hulens fleste da nogenlunde tydelige Runeindskrifter saavel af den simple som den sammensatte Hovedart. Denne Aftegning fremviser mærkelige Paraller til Runamo-Indskriftens Figurer, og ingen Tvivl kan dog have derom at de ere kunstig indridsede. Jfr. ovenfor S. 21—25.

Hvorledes Kundskaben om Binderunerne i Form af Trölddoms-Charakterer, der tildeels er en aabenbar Levning af den hedenske Gudsdyrkelse, uagtet adskillige Aarhundredes haarde Forfølgelse, hemmelig er bleven vedligeholdt blandt visse islandske Almuesmænd (især i Vestfjordene), er allerede bleven udviklet i det Ovenskrevne. — Her i Danmark lod man til at have for det meste glemt Binderunerne (endskjönt *Vedel Simonsen* med Ret har bemærket, at en ældgammel Talemaade: *at binde Runer* maa have svaret til den af Kjömpeviserne bekjendte: *at löse Runer*) indtil dette Aarhundredes Begyndelse, da Commissionen for Oldsagers Opbevaring, strax efter dens Indstiftelse, fremkaldte nye Opdagelser af saadanne Runestene og bekjendtgjorde dem tillige i de antiqvariske Annaler. I 1ste Bind, udkommet 1812, aftegnede, beskrev

og forklarede *Werlauff* en paa Falster nylig opdaget Runesteen med en Art af Binderuner, som han kalder vertikale*) med den Bemærkning, at *Worm* ikke havde kjendt dem. I 2det Bind (1815) fremstilles og omhandles af *Skule Thorlacius****) et lignende Mindesmærke, fundet i Sönderjylland ved Wedelspang, og derfra flyttet til Louisenlund efter Landgreve Carls Foranstaltning. *Skule Thorlacius* forklarede den og ansaae dens Binderuner for en runisk Gryphus, hvis Oplösning indtil den Tid havde været baade de svenske og vore egne Runologer ubekjendt. Dog maa man tilstaae, at *Worm* allerede kjendte Binderunerne, af hvilke han selv har publiceret adskillige Prøver, om han end ikke har truffet paa de heromhandlede vertikale. Adskillige mindre Prøver af denne Runearter og forlængst opdagede paa svenske Runestene samt afbildede i *Gö-ranson's Bautil*, hvortil *Werlauff* ogsaa lagde Mærke; om dem forbeholder jeg mig at anføre noget mere i det Følgende.

Adskillige af de herommeldte Binderuner tilligemed andre flere, deels meget gamle og tvivlsomme, mest fra den hedenske Tid, deels nyere og blandede o. s. v., have vi ladet afbilde til nærmere Oplysning for Læserne (tilligemed Runeskrifter af andre Arter, som upaatvivlelig nedstamme fra Nordens Hedenold); — vi kunne dog endnu ikke henvise nøiagtig til disse kobberstukne Afbildninger, men lade en Fortegnelse over dem, med behørig Henviisninger til Texten, hosfølge ved nærværende Afhandlings Slutning.

*) Paa den nederste Deel af denne Vertikalindskrifts 1ste Linie har *Werlauff* (efter min Mening) meget rigtig læst . . . *umar* og formodet, at et nu udsløttet R har staaet derovenfor. Liniens tydelige Begyndelse læser jeg **V F D U** (Mandsnavnet Knud) som antydende Indskriftens Forfatter. Midten af Linien er aldeles udsløttet. See Ant. Ann. 1ste B. 1ste H. S. 80—81, Tab. III.

**) See sammesteds S. 3—33 Tab. I især Fig. 2. Hans Læsning af Binderunerne er vistnok rigtig, men Forklaringen er mulig (med Hensyn til et eller to Ord) bleven rettet af *N. M. Petersen* i Danmarks Historie i Hedenold 2den D. (1838) S. 376. I samme Deel findes en sagkyndig og interessant Undersøgelse om Runerne overhoved (fra S. 343 til 376), ved hvilken Leilighed ogsaa adskillige af de vigtigste danske Runeindskrifter forklares.

Derimod kunne vi strax, ved Hjælp af særskilte Træsnit, meddele vore Læsere Prøver af adskillige, mere kortfattede Binderuner, saavel i almindelige Ord som Monogrammer eller Bomærker, tildeels affattede i en Stil, der ligner den i Runamo-Indskriften, men dog vel mest fra langt sildigere Tider, som oplysende Exempler:

A) *Danske.*

α) I Randers fandt *Worm*, som Prydelse for en Borgers Huus, hentet fra en i Nærheden liggende Høi eller Bakke, en smuk Runesteen af 2 Alens Høide, $1\frac{1}{4}$ Al. Brede. Indskriften maa, efter min Mening, læses saaledes:

ASBIUR(N) : RESÐI . STAIN : ÐANSI : UFTTIR . ABA . SINA :
MIUK : KARL : ARA : IRIK : KALA.

Ord og Navne ere her rigtig oldnordiske og svare fuldkommen til det islandske Sprogs Regler med den dialektisk-orthographiske Forskjel, at *þansi* sættes for *þann* eller *þenna*, *ufttir* for *estir*, *aba* for *afa*, — og Indskriften bör da fortolkes saaledes:

“Asbjörn reiste denne Steen efter sine Forfædre:
“*Mjuk, Karl, Are, Erik, Kale.*”

Det første Navn (*Mjukr* α: myg) er usædvanligt, men forekommer dog i danske Diplomer fra det 14de Aarhundrede som Tilnavnet *myg*. I Islands Historie forekommer vel Mands-Egennavnet *Mavgr* eller *Mögr* kun en Gang. De øvrige ere velbekjendte som oldnordiske. Hverken *Worm* eller *Liljegren* have forstaaet Indskriften ret*), fordi de ikke have dechiffreret dens senere

*) *Worms* Tegning synes her ellers at have været særdeles god; han læser Indskriften saaledes: *Asbjur resdi stein dosi efter Ebe sina ming karlara irikal*, og oversætter: *Esbernus lapidem hunc posuit Ebero suo multum dilecto amico* (*Monum. Dan.* V, 1, S. 278—279). *Liljegren* læser derimod: *Asbjur rasþi stain þosi uftir Afa sina miuk kopan aba trika* (*Runurkundar*, 1497, S. 170). De sidste tre Ord ere satte med anden Skrift for at antyde, at de, som utydelige, ere blevne læste efter Gisning, — men hvorledes de kunne lægges til Grund for en sammenhængende Mening eller Oversættelse kan jeg ikke udfinde, da Forfatteren, efter Værkets Plan, ikke har tilføiet nogen Fortolkning eller dertil hørende Bemærkninger.

Halvdeels Binderuner rigtig; dog er Indskriftens første Charakter af denne Beskaffenhed:

 for **AR** (AS)

og er vel forstaaet af dem begge. At *Asbiurn* burde staae for *Asbiur* er vel upaatviveligt og det staaer der vistnok, naar det sidste **R** læses, i de bundne Runers Stil, saaledes: **RK** (RN). I det 4de Ord er **A** vel og en Binderune for **AN**, da det sædvanlige **PAFTI** udkommer af det Hele. De øvrige Ligaturer angaae blot Navne, hvilke vi nu nærmere skulle oplyse:

ved Sættningen af **V** med **ART** — hvorefter det Hele maa læses *Karl*, hvilket allerede Nogle i *Worms* Tid rigtig gjorde (*quidam legunt VART quod vel Carolum vel virum fortem ac strenuum notat*), — *Worm* selv antog vel og de selvsamme Bogstaver, men troede at kunne danne et heelt Ord af denne Stavelse i Sammenhæng med de tvende næstfølgende, som dog alle tre ere uforstaaelige. Denne Maade at sammensætte et Fornavn paa af en almindelig Rune foran en Charakter, dannet af tre andre, er meget mærkelig for os, da den fuldkommen svarer til Sættningen af Navnet *Garðr* i Runamøindskriften, hvor **V** ligeledes staaer foran 4 andre sammenføjede Runer.

er aldeles tydelig **ARA**, — acc. af Mandsnavnet *Ari* eller *Are*.

Ved **IRIV** kan det bemærkes, at vore Forfædre tit skreve *i* for *ei* (som *Irik* for *Eirik*), men **I** i Begyndelsen kan ogsaa læses som **E**. Diphthongen kan da her (som ellers) svare til en Binderune. Angelsaxerne skreve tit *Yric* (vel ogsaa *Iric*) for vort *Eirik* eller *Erik*.

— $\text{V}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}$, KALA , af Mandsnavnet *Kali*, *Kale*, bekendt

af *Landnama*. Efter en Mand af dette Navn er Gaarden *Kalastadir* i Island endnu opkaldt.

Saaledes læses Indskriftens sidste Halvdeel som aldeles utvungen og sprogrigtig, — istedetfor de uhörte og nu i det mindste uforstaaelige Ord, som man hidindtil har villet finde i den.

Denne mærkværdige Runesteen har forlængst undergaaet flere andres Skjæbne, idet den er blevet klövet til Brolægning af et Fortoug!*)

β) Paa en anseelig Runesteen, som *Worm* fandt i Hobro foran en Borgers Dör, var en sikkerlig meget gammel Indskrift, hvori han læste disse Binderuner aldeles rigtig:

Den anden Charakter i Navnet $\text{I}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}$ a : *Ingial* (*t*) indbe-

fatter tre Runer $\text{A}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}$, ligesom det sidste V^{A} tillige bagvendt kan læses A^{A} (*t* eller *d*).

for A^{A} , *va*.

γ) Paa den meget store Runesteen i Langaa fandt *Worm* Binde-

runen ($\text{A}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}$) i Ordet AUFT .

δ) Par Runestenen over Vikingen Isvard o. fl. i Thordrup, hos

Worm, forekommer Binderunen (for $\text{A}^{\text{A}}\text{V}^{\text{A}}$ a : MN)**).

*) See *Stadfeldts* Beskrivelse over Randers, 1804, 4to, S. 427.

**) Om disse 3 Runestene see *Worm* l. c. S. 280, 293, 312.

Disse 3 saaledes omhandlede Stene anseer jeg for at være fra den hedenske Tid, hvorimod

ε) Den bekjendte Brynderslev-Steen er fra Kristendommens første Periode i Danmark, sat af en Svend Germundsön, som opbyggede Kirken "for Christi Mænd." I Worms Tid var den indmuret i Kirkemuren, saa at kun den Deel af Indskriften, som vendte ud ad, kunde sees eller læses. Siden blev den udtaget af Muren og fört til Kjöbenhavn, hvor den anden Halvdeel blev læst og det Hele vel forklaret af R. K. Rask*). I denne temmelig korte Indskrift findes 5 Binderuner, af hvilke den anden Charakter af de her fremstillede er den mærkeligste:

 (an) Ψ(41)1 (mann).

ζ) Fölgende Danske Rune-Bomærker, indhuggede i Steen**), ere aldeles af samme Art som forskjellige meget gamle Islandske. Jeg tilföier de Forklaringer over Navnene, som jeg anseer for de rimeligste.

— 1111, *Tanr* eller *Danr* (*Dan*). Navnet forekommer

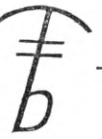

saaledes paa svenske Runestene, f. Ex. en i Öst-Götland.

— 1111, *Atle*.

*) *Worm* l. c. S. 295—296; *Antiqvariske Annaler*, III, 83 o. f. med selve Indskriften, Tab. III Fig. 2.

**) En Ven indhændigede mig for nogle Aar siden et Blad med Aftegning af disse og flere (i alt 63) Bomærker fra en dansk Kirke, hvis Navn jeg glemte at optegne, men det forekommer mig, at den angaves at være paa Lolland og at Bomærkerne vare udhuggede paa en stor Kampesteen i Kirkens Muur. Paa samme Maade vare de i Gettorfs Kirkemur befindtlige Charakterer anbragte; see *Michelsen* l. c. S. 120.

- — †1†† , en anden *Atte*, om ikke Nord-Frisernes *Atte*.
- — VKN†R , *Knútr* (Knud).
- — ††VI , *Taki* (Tage, Nordfris. *Taca*, *Taco* osv.).
- — †AX , *Dah* (Dag, ogsaa i gammel Tydsk som *Dag*, *Dago*).
- — b††I , *Sôti*; (ellers paa forskjellige danske Runestene).
- — †††I , *Dadi* (eller *†* o. s. v., Nordfris. *Tade*).
- — †††I , *Uti* (*Otte*), om ikke †††I , *Úli* (*Ole*).
- — †††††††† , *Þittliv* o: *Þéttleifr*, (*Ditlev*, hvoraf det sidste †

vilde være en tydsk-angelsaxisk Rune).

Alle disse synes at være meget gamle og at tilhøre den Periode, i hvilken Kristendom og Kirker først indførtes i Danmark. Enkelte latinske Bogstaver findes ogsaa blandt disse Charakterer, som næsten alle synes at udgjøre saakaldte Bomærker, mulig tilhørende de Mænd,

som først boede i Kirkesognet eller bekostede Kirkebygningens første Opførelse*).

7) En enkelt Gang kan en eneste Rune af Indridseren være bestemt til at læses som en Binderune, f. Ex. † for 1 og † tilsammen paa den søndervissingske Runesteen over *Tufa*, Harald Gormsöns Hustru, i Ordet *Haralts*, som ellers maatte læses *Harats* og da ingen Mening give**).

8) *Bodild* (m. m.) paa den ovenfor (S. 185) ommeldte Runestok, hvis Binderuner vi herefter (for Sammenlignings Skyld) komme til at meddele.

9) Hr. Bibliothekar *Thorsen* har meddeelt mig følgende Notice med tilhørende Tegning (Originalen dertil er i hans Væрге, men Forfatterens Navn er ham dog ikke bekjendt): "Paa Bornholm, paa Klemenskær "Kirkegaard, er der en svær Granitsteen, hvori er indhugget en Fordybning, "¼ Tomme dyb, 16 Tommer høi og 12 T. bred, med disse meget tydelige "Charakterer" (omgivne af en, mest ved simple Linier antydet Ramme):

Neden under synes en mindre Indfatning at være bleven tilføiet, indsluttende en Indskrift af latinske Bogstaver, som dog ikke her er bleven afskrevet, og der synes at have været saaledes anbragt, at Bogstaverne stode paa Hovedet, i modsat Retning til den her afbildede Binderune, der forekommer mig tydelig at indeholde disse Runebogstaver, tildeels i deres ældste Former:

XIV † 3: *Hake*,

*) Det samme kan og formodes om flere saadanne Samlinger af Bomærker i gamle Kirker, hvilke man hidindtil kun har pleiet at udlede fra Bygmestere eller Steenhuggere, især i Tydskland.

***) See *Thorsens Beskrivelse og Forklaring over bemeldte Runesteen* (1839) S. 10—11, 24.

et bekjendt oldnordisk Navn, der ogsaa af *Saxo* tillægges en af **Harald Hildetands** Kjemper i Braavalleslaget. Overhoved er det mærkeligt hvor mange ældgamle Navne vi finde paa de bornholmske Runestene (ligesom den af *Thomsen* beskrevne og udgivne Runcindskrift i Aakirkeby paa en af Nordens ældste Döbefonte er fuldkommen affattet i det oldnordisk-islandske Sprog*), f. Ex. Ake (Aage), Asbjörn, Gudbjörn, Thorfast, Thorleik, Bause (Bose), Bofe, Audkel o. fl. Om den latinske Indskrift oprindelig har hört til Stenen, eller ikke, er os ubekjendt. Det er vel muligt, at Stenen er bleven bragt fra Høi, Mark eller Steensætning til Kirkegaarden, med den her anførte Binderune, som da er bleven anset for en blot tildeels korsdannet Zirat, men en ny Indskrift i latinske eller gotthiske Bogstaver anbragt neden under samme for en ganske anden Person end den Aflöde, hvis Erindring Stenen fra först af skulde bevare. I Sverrig, Island o. s. v. har man adskillige Exempler paa, at Runestene ere blevne saaledes benyttede flere Gange, dels til Indskrifter med latinske Bogstaver foruden den ældre, dels saaledes, at Runeskriften er bleven borthugget og en ny med de sædvanlige Skriftegn sat i dens Sted o. s. v.**)

B) *Islandske.*

α) Den ældste bekjendte Indskrift i Island, som kan historisk dateres, er den, som endnu findes paa en Runesteen, sat som Minde over Helten **Kjartan Olafsen** ved Kirken paa **Borg** (nu Myre Syssel inden Islands Vesteramt), en af de allerældste i Island, som just var bleven nylig indviet, da Kirkeeierens, **Thorstein Egilsöns Söstersön**, den ovennævnte **Kjartan**, en af **Kristendommens Udbredere** i Landet, var bleven slaet

*) See Antiquariske Annaler 4de Bind S. 140—151 (hvor jeg og har sögt at dechiffere og forklare Indskriften) Tab. III—IV.

***) Efter at dette var skrevet saae jeg (i det oldnordiske Museums Samling) en anden Tegning af Stenen, som i Formen ligner en opreist Bautasteen. Runetegnene svare til ovenstaaende Aftegning. Den latinsk-gothiske Indskrift under Charakteren (i en Linie) vender opad og fortsættes paa Stenens höire Side, men synes at være enten urigtig aftegnet eller og aldeles uforstaaelig.

ihjel ved et **Øverfald** i Aaret **1002**, henved **2 Aar** efter de første **Kristendomsformers** (men ingenlunde hele **Troessystemets***) lovmæssig paa- budne **Indførelse** i Landet, da **Befolkningen** endnu for det meste var **hedensk** i **Sindet**, men kun **kristnet** af **Navnet**. **Runestenen** er uden **Tvivl** fra **Begravelsesaaret**; den **besaaes** midt i det **18de Aarhundrede** af **Eggert Olafsen**, som omtaler den saaledes: “**Indskriften** findes i **Kirkegaarden** paa **Borg**, paa en **Steen** af en **basaltdannet** **Klippeart**, hvilken er **fört** didhen fra (**Bjerget**) **Baula**. Den ene af **os**, nemlig **Eggert Olafsen**, har **seet** denne **Steen** og **læst** **Skriften** paa **den**. — — **Bogstaverne** ere meget **slidte** og (tildeels) **knap** læselige; **desuden** er og **Stenen** **brækket** i **trede Stykker**. **Hoved-Inscriptionen** er enkelt med store **Rune-Bogstaver**: *Her ligr halr Kiantan* **d. e.:** *Her ligger* den brave **Karl** (**Helten**) **Kiantan**; men det sidste **Bogstav** er sammensat eller en **Forkortning**, som indeholder disse **Bogstaver**: *Olafsson*. **Bag** den seer man endnu **trede smalle Linier**, hvilke **ei** ere læselige, thi **foruden** at de ere **slidte**, synes det at der kun har **staaet** de første **Bogstaver** af **Ordene****). **Kjartan Olafsens Liv** og **Levnet** beskrives i forskjellige **Sagaer**. Vi bemærke kun deraf, at han var en **Sön** af **Thorgerde Egilsdatter**, som **indskar** et langt **Digt**, forfattet af hendes **Fader**, **Egil Skallagrimsön**, der vel **forstod** sig paa **Runer** — (see ovenfor **S. 168—171**) — med **Runer** paa en **Træstok**. Hun **overlevede** længe den **faldne höitelkede Sön**, og har da **vistnok** enten selv

*) Saaledes var f. Ex. de hedenske Afguders lønlige Dyrkelse ved Offringer o. s. v. ikke forbuden; det var endnu tilladt at udsætte (eller omkomme) spæde Börn som overhoved ålt andet Hedenskab, der ikke umiddelbart virkede til Kristendommens Udryddelse. Biskop Grimkels Kirkeret indførtes først i Island Aar 1016. See *Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. T. I* p. 68 o. f. Om Kirken paa Borg m. m. see sammesteds p. 82.

**) *Olafsens* og *Povelsens* Reise i Island, 1ste D. S. 255 o. f. Forfatteren tillægger forskjellige Læsemaader af Resten, grundede paa Traditioner fra den Tid, da hele Indskriften endnu var læselig; da den læselige Deel indeholder en Verslinie, formode vi, at den udslittede (i Binderuner?) har bestaaet af en anden, som svarede dertil:

Hlaut kif af sávi deyði.

o: kom i Strid og døde af sine Saar.

indhugget Runerne eller ladet dem indhugge af andre*). — Runestenen selv er afbildet i de med Værket følgende Kobbere Tab. XVII Fig. a. Denne Deel af Runcindskriften læses der fuldkommen tydelig:

*IRNIR *4IR V4R14R

dog, som det synes, uden nogen tydelig Adskillelse af Ordene, — og derefter det ovennævnte sammensatte "Bogstav" (Charakter) eller "Forkortning" — rettest *Binderune*:

af samme Længde som de foregaaende Bogstaver. Den ovenstaaende Dechiffrering er fuldkommen rigtig, og bestaaer af følgende Bogstaver:

4R4V4 (44) R,

læst ved Gjentakelser (af *o* og *s*) og det sidste Bogstav i bagvendt Retning, efter disse Skrifttegnets sædvanlige Dannelses- og Læsemaade. Her have vi saaledes en fuldkommen, kunstig sammensat Binderune fra Islands egentlige hedenske Tid, — og overhoved et historisk baseret Beviis for denne Skriftarts høie Ælde og regelmæssige Udvikling i det skandinaviske Norden.

β) Af en lignende Art, men uvis (dog uden Tvivl høi) Alder er en Karakter, som Præsten Magnus Olafssön til Laufaas aftegnede fra et Gravminde i Island, og hvilken han fremstillede for Oluf Worm som et Exempel paa de sammensatte Runecharacterer, hvilke Forfædrene dannede for at udtrykke et heelt Ord eller flere:

*) Om Kjørtan Olafsens Levnet, see Müllers Sagabibliothek, 1ste D. S. 198—217, jfr. 222, samt Rahbeks Bearbejdelse i hans nordiske Fortællinger (2det Bind 1821) af *Laxdæla* (som og haves udgivet i Original med Repp's latinske Oversættelse m. m. 1828 af den Arnemagnæanske Commission). Ogsaa i Sagaerne om Olaf Trygvesson forekommer meget hertil hørende.

d. e. **ᚠᚠᚠᚠᚠ** (maaskee rettere med **ᚠ** istedetfor det sidste Bogstav, som dog da ikke bliver ganske symmetrisk)*). En Variation heraf har jeg seet i Island, indskaaren i Træ, og saaledes udtrykt:

for **ᚠᚠᚠᚠᚠ** eller *Ólafr*.

γ) Som et Sidestykke til den næstforegaaende Samling af gamle Bomærker fra en dansk Kirkemuur, anmelder jeg her en anden næsten ligesaa betydelig, fra en ældgammel Egedör i en Kirke i Island, nemlig paa Hof i Vapnefjorden; — de ere henved 40 i Tallet (af hvilke de 30 höre til Runerne) og ligne overhoved de nysommeldte danske m. fl. Dören er saa gammel, at Folkesagnet (som kan spores gjennem de sidste 400 Aar)**) udgiver den for i sin Tid at have tilhört det der paa Stedet værende *hof* (Gudehuus, Afgudstempel), hvoraf Stedet har sit Navn; men dette forholder sig dog neppe saaledes. Derimod kan man vel antage, at Dören er lige gammel med den ældste Kirkebygning i Vapnefjorden, og altsaa fra Landets ældste kristne, vel endog halv hedenske Tider. Derom synes Charakterer***) som disse at vidne:

Paa en ligesaa gammel Egedör i Valthiofstads Kirke i Sönder-

*) *Ex vulgaribus Runis unam composuerunt literam additis ex aliis apicibus, integram dictionem, quæ illorum proposito inserviret, conficientem ut &c. Worm Lit. Run. S. 117. Jfr. her ovenfor S. 165 i Anm.*

**) Efter *Hendersons* Beretning: — *the door of the church, which is certainly very old, is reported, by a tradition that may be traced upward of fourhundred years back, to be the identical door of the heathen temple. Tour in Iceland, I, 192.*

***) De ere meddeelte i en overhoved særdeles interessant Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 5te Septbr. 1811, fra Stedets Sognepræst og Provst i Norder-Mule Syssel, Hr. *Guttorm Thorsteinsen*. Jfr. *Ant. Ann. IV, 361—362.*

mule Sysse, kunstig udskaaen med Forestillinger af Drager samt andre Dyr og Fugle, sees lignende Runecharakterer, hvoriblandt disse:*)

δ) Af de mange i Islands Huler forekommende Binderuner anfører jeg her kun de følgende fra Sanghulen (*Saunghellir*) i Sneefjeldnæssysse:

Andre fra Björnshulen (*Bjarnarhellir*) og Paradiishulen (*Paradisarhellir*) ville følge paa Robbertavlerne. See ellers om detteslags Charakterer her ovenfor S. 185—187.

ε) Ogsaa paa visse rörlige Oldsager har man i Island fundet slige Charakterer, f. Ex. paa en sjelden Stylus (eller Griffel til de i Middelalderen brugelige Vøxtavler, m. m.), bedækket med forskjellige Charakterer og korte Runeindskrifter paa alle fire Kanter. Disse sidste have vist især skuldet antyde forskjellige Eieres Navne. Deriblandt er Navnet Egil (i Giveformen Egle, Eigle, Egli) ret tydeligt, saavel som og visse Binderuner, dannede ved Tilsætninger til de ældre Charakterer af en anden ældgammel meget sjelden Skriftart, som kunne læses *Ari prestr*; det kunde og antages for muligt, at den beröimte Præst Are Frode engang har været Griffelens Eier, især da et paa den anbragt Tegn ganske ligner et andet paa en i Grönland funden Runesteen fra 1155, som netop indfalder i den beröimte Historikers Levetid**).

*) Efter Sognepræstens Indberetning af 20de Septbr. 1821. Jfr. Ant. Ann. l. c. S. 363. Det sidste Tegn skal sikkerlig antyde et H (ligt det i Runamoindekriften forekommende).

***) Efter Bröndstedts mig mundtlig meddeelte Bemærkning ligner denne udmærkede Griffel de antike græske og romerske, som undertiden ligeledes ere forsynede med Indskrifter. Den er tilsendt mig (og skjenket det kongelige Museum for nordiske Oldsager) af Hr. Provst Thomas Sæmundson, i hvis Hjemmemark den blev gravet op af Jorden paa Breidabolstad i Fjotsliden 1838. I det 11te og 12te Aarhundrede var det Grönlandsfarenes Skik at optegne med Runer alle Omstændigheder ved

C) Norske.

α) Af disse gives der endnu en saa stor Mængde af Runer sammensatte "Bumerker" blandt Bondealmuen, at jeg anseer det for overflødig her at meddele saadanne Figurer.

β) Den ældgamle Indskrift i Tingvold Kirke, forhen Nordmörs Fylkeskirke og en af de ældste i Norge, indhugget af Bygmesteren paa en hvid Marmorsteen, er afbildet i *Worms Monum. Danica*, men ikke fuldkommen rigtig, da han ikke har kunnet læse disse mærkelige Binderuner: $\mathfrak{R}$ for $\mathfrak{RR}$, $\mathfrak{R}$ for $\mathfrak{RR}$, $\mathfrak{A}$ for $\mathfrak{AA}$. Desuden forekommer deri $\mathfrak{D}$ for $\mathfrak{DD}$ og flere lignende Abbreviaturer. En rigtig Kopie af denne Runeindskrift (der i meget ligner den mest bekendte grønlandske) findes her i det kongelige Geheime-Archiv, i et Hefte af gamle Diplomers Afskrifter.

γ) Efter *Ahrendts* endnu ikke udgivne Tegning forekommer to Gange paa paa Tossog Stenen*) for $\mathfrak{D}$ (*un* og *ún*) tilligemed 4 andre Binderuner.

δ) Forskjellige mærkværdige Binderuner sees paa de (ovenfor S. 171—172 ommeldte) saakaldte Vinje-Stave, f. Ex. i Ordet

$\mathfrak{V} \mathfrak{A} \mathfrak{P} \mathfrak{D} \mathfrak{R}$, *föpar*,

hvor den mellemste Charakter indeholder 3 Bogstaver. Paa disse, nu 650 Aar gamle Træstykker forekomme ellers disse Charakterer:

$\mathfrak{R}$ (*ar*), $\mathfrak{R}$ (*ár* eller *or*), $\mathfrak{B}$ (*fr*, da *r* her er nedvendt), $\mathfrak{A}$ (*an*),

$\mathfrak{A}$ (*lj*), $\mathfrak{F}$ (*ok*), $\mathfrak{D}$ (*va*), $\mathfrak{F}$ (*et*),

Strandinger, som da indtraf hyppig, tildeels paa Voxtavler. See Grönlands hist. Mindesm. 2den D., S. 656, 754 (o. f.). Indskrifterne paa denne mærkelige Stylus fordrer en særegen udførlig Undersøgelse, saavel i palæographisk som i historisk Henseende.

*) I *Worms Monum. Dan.* p. 482—483 er Indskriften fuldkommen urigtig aftegnet og forklaret. Efter *Ahrendts* Tegning er Runerne indhuggede af Egil Asetasun (Beboerens Søn?), der satte Stenen som et Grændsemærke. *Worm* lader en Nicolaus Tailn sætte den over sin Fader og Moder.

foruden adskillige andre, af hvilke nogle ikke mere kunne læses og tildeels synes at have været mere sammensatte*).

e) I en kort og tildeels bagvendt, men ved store Bogstaver udmærket Runeindskrift paa et Klippebjerg i Nærheden af Havnen Farsund i Norge, hvilken *Arendt* med *Rette* har anseet for *Trolldrøner*, forekommer Navnet *Olaf* (i Accusativformen) paa følgende Maade (her første Gang fremstillet efter Originaltegningen):

 o: 111111 111 eller 111 111111.

Den bestaaer saaledes af de to udtrykksfulde Ord: *af Olaf* o: Bort med *Olaf! Olaf* forgaae (*pereat*)! — uden Tvivl et ondt Önske, sandsynligst saaledes anbragt af en hedensk Trolldmand over en af de tvende Konger af dette Navn (*Olaf Trygvesön* eller *Olaf den Hellige*), som først indførte Kristendommen i Norge. Disse Konger seilede tit inden- eller udenskjærs langs med Kysterne paa de til dette Öiemed foretagne Reiser. Trolldmanden har meent, at Guderne eller Landvætterne, naar den dem fornægtende Konge kom til at seile forbi hin Klippe, da skulde erindre hans Bön og omkomme deres fælles Fjende ved Storm, Sögang eller paa andre Maader. Er denne Gisning rigtig, maatte Indskriftens Datum henføres til et af de tvende Tidsrum 995—1000 eller 1014—1050**).

*) See Ant. Ann. 1ste Bd. 2det H. Tab. IV; jfr. S. 250, 256.

***) Snarest vilde jeg henføre denne Indskrift til Aaret 998. Da drog *Olaf Trygvesön* paa ovenmeldte Maade langs med Kysten fra *Vigen* til *Öen Kormt* ved *Rogeland*. Paa den Tid forfulgte han især med *Ild*, *Sværd* og *Forræderie* alle hedenske Trolldfolk. Kort før havde han indebrændt mange saadanne, baade *Mænd* og *Kvinder*, i et *Gjæstebud*, som han selv havde anrettet for dem, men deres *Hövding*, *Eyvind Kelda* (nedstammende i lige mandlig Linie fra *Harald Haarfager*), undkom dog; han tog strax *vesterpaa*, da han mulig har indridset den ovenmeldte korte, men kraftige *Bön* paa Klippen. Navnet var vel ulæseligt for alle i *Hexeruner* uindviede, og undgik derfor andres *Opmærksomhed*, da Indskriften ellers snart var bleven ud-slettet, ligesom andre slige, forsaavidt deres hedenske eller magiske *Oprindelse* var bekjendt. *Eyvind Kelda* udrustede et *Langskib* med sine *Tilhængere* for at overfalde og myrde *Kong Olaf*, men *Anfaldet* mislykkedes; de bleve tagne til *Fange*

z) Ellers forekomme hyppige Binderuner paa Gidsköe Stenen*) o. fl. uden at de saaledes ere blevne anvendte til blotte Bomærker eller Navnetræk; see f. Ex. *Christie's* Beskrivelse over Runestenene i Bergens Stift (Urda 2det Bd. S. 53 o. f. 45, hvor K rigtig er læst for IKVI,

efter Landgangen paa Kormt og derefter druknede i Havet. Det er her (og paa flere Steder i Sagaerne) mærkeligt, at det Tryllerie, som Eyvind og hans Selskab især befattede sig med, bestod af *galdrar* og *görningar*. Af disse tvende Trolddomsarter henhører den første aabenbar til Tryllesanges Affattelse eller Syngen (af Ordet *gala*, *gale* o. s. v.), den anden derimod til Handlinger, "Gjærninger", hvorved det maa bemærkes, at det saaledes især bruges: a) om Trolddom eller Hexerie, vistnok, forsaavidt som dette udførtes, ikke ved blotte Ord eller Sang, men ved Gjærning eller Handling, hvoriblandt, og vel især, ved Runers Indridsning, som f. Ex. ved Frembringelsen af de i Island saakaldte *gjörningavedur*, fremtryllede Storme, der netop meentes at bevirktes ved skrevne, tegnede eller indridsede Runecharakterer, især det saakaldte "Thors Hoved" (*Olafsens* Reise l. c. 1ste D. S. 475—476); — og b) om Handlinger (*acta*), skriftlige Fordrag eller Dokumenter, som netop i den ældste Tid affattedes ved Runers Indridsning; see herom Ann. for nord. Oldk. 1837, S. 251, 321—323. Om Eyvind Kelda og hans tryllekyndige Selskabsbrødre, Underhavende eller Tilhængere henviser vi til *Fornmanna Sögur*, II, 134—136, 140—142, i *Gunlaugs* (o. fl.) Saga om Olaf Trygvesön, og X, 288—290, 303—304, i *Odds* mindre Saga om den samme Konge. Den Sidstnævntes Beretning (der vistnok skildrer Olaf Trygvesön som den afskyeligste Forræder mod sine egne hedenske Slægtninge) er især høist mærkelig derved, at Forfatteren udtrykkelig bemærker, at den er uddragen af *Sæmund Frodes* egen Bog (om Norges Konger) og den er da et blandt flere Hovedbeviser mod de Sagnforskere, som mene, at *Sæmund* kun har bearbejdet de norske Kongers Chronologie i kortfattede Optegnelser. Jevnför ellers hermed *Snorre Sturlesöns* hertilhørende Beretning i hans Saga om bemeldte Konge 9de og 10de Kap. Kbhvns. Udg. 1ste D. S. 266—268. Der beretter *Snorre*, at Eyvind, ved Landgangen i Kormt, havde "gjort en skjulende Hjelm" (*gört hulidzhjalm*) for sig og sit Følge for at de skulde være usynlige for deres Fjender. Tager jeg ikke Feil, troedes de islandske Troldfolk at kunne danne en saadan Figur ved Runer eller magiske Charakterer, ligesaa vel som den saakaldte *Ægishjalm* (skrækkende Hjelm, ved hvilken de troede at kunne skræmme eller skrække deres Forfølgere eller Uvenner o. s. v.). Denne Art af *Ægershjem* udtrykkes i den islandske Hexebog, som tilhører Commissionen for Oldsagers Opbevaring, ved tvende forskjellige Figurer, af hvilke den ene ligner fuldkommen den mellemste Runecharakter blandt dem, som vi have afbildet efter en gammel Membran her ovenfor S. 161. Den herommeldte burde, efter Hexebogens Forskrift, blot dannes og indgnides ved Mundens Vædske (Spyt) paa det bedende eller besværgende Menneskes Pande med dets egen Ringfinger (i Island ogsaa kaldet: den lægende) paa höire Haand. Ellers bleve hine hedenske Cereemonier blandt de Kristne forvandlede til Betegnelse med Kors (paa forskjellige Maader), som da ligeledes kaldtes *at göra kross* (gjøre Kors) o. s. v.

*) *Klüwer* Norske Mindesmærker, Tavlen Nr. 32, b.

Pl. III Fig. 2, 3). Paa den sidstnævnte (en opreist Mindesteen) kan † læses som ††† og hele Navnet *Bali* eller *Beli**). I den ældgamle grundmurede Kirke paa Skjeberg ved Fredrikstad sees i en af tvende Indskrifter blandt adskillige Binderuner † som enkelt Bogstav for † (*d*), ellers fordmum betydende *á* eller *ó***).

D) Svenske.

α) Foruden de større ældgamle Binderuner fra Sverrig, som meddeles paa Robbertavlerne, finde vi følgende af de saakaldte vertikale, mest skikkede til at meddeles i Træsnit:

1) Efter Bautil Nr. 748 staae paa en Steen i Kolunda Gærde (paa en Bakke, ved Steensætningen) i Södermanland, efter en Indskrift i almindelige Runer, hvis Sprog og Navne henviser til Hedenskabets Tider, de følgende Charakterer***):

Uden at ville forsøge paa at læse denne kryptographiske Indskrift, bemærke vi, at den bestaaer tydelig af vertikale Binderuner. — Indskriften i B. Nr. 822 synes at være af samme Art.

2) Af en lignende Art, men aldeles uforstaaelig for mig og maaskee snarere (efter *Liljegrens Mening*) henhörende til Runemærkernes Hoved-

*) Jeg troer, at denne Indskrift bör læses saaledes: *Bali rais (ti) rúnar þesar um þrelve* (o: *þrælvæ*) o: Bale reiste denne Steen over (sin) Træls Lig; i gjælder tit for e eller æ, ö i de ældste Runer. Om en Træls inderlige Hengivenhed for sin Herre, i hvis Gravhöi han derfor lagdes, see *Landnáma* 2den Bog 6te Kap.

**) *Sjöborg Saml. for Nord. Fornälsk. T. 1 Pl. 41 Fig. 124.*

***) *Liljegren* synes at have (Runerkundar Nr. 974) forvexlet disse Charakterer med de af ham saakaldte "Runmärker": see hans *Runlära* S. 49—55. Indskriften lyder saaledes: *Viktirfr: auk: Tiarfr: raispu: stain: þansi: at: þurkil: fa þur: sin: þrutar: m(ann)*, hvilket sidste Ord her antydes ved et enkelt (og ligesom halvt) † , der dannes af en Slanges udstrakte Tunge eller en anden saadan til dens Hoved hörende Figur. Hertil har *Liljegren* ikke lagt Mærke, men meent, at *þiakn* (som i flere andre) skulde følge paa *þrutar* og udtrykkes ved "Runemærkerne".

stamme, ere andre Indskrifter i Bautil, som Nr. 767 og 819 (i to Afdelinger). Paa 817 (o. fl.) sees de blandede med de almindelige eller simple Runer.

3) Af en aldeles læselig Art er derimod (for saavidt) Bautil 803 (uden noget slags Korsfigur) paa Östberga Mark i Södermanland. Hovedindskriften, med almindelige Runer, lyder saaledes (med Undtagelse af 2 eller 3 udslettede Ord): *Bagi* (*Bagi, Bogi*): *fulkti* (?) . . . *stain*: *þan*: *si*: *at*: *faþur*: *sin*: *Ketilhafþa**). Derefter følge vertikale Binderuner af den særegne Art, at de maae læses *nedenfra opad*, paa følgende Maade:

hvilket *Liljegren* under Nr. 876 kalder "samstafva runor" og læser saaledes (nedenfra op efter): *þroan runa***), som vistnok er rigtigt efter Reglerne for de simple Runers Læsning; men naar han melder, at *rit* hörer hertil eller er skrevet paa samme Maade, er det urigtigt, da dette Ord, der upaatvivlelig maa læses *vit*, staaer ved Siden af Binderunerne; derimod bemærkes dette (om Charakterernes Stilling) rigtigere i hans *Runlära* S. 52 (jfr. Tab. I Fig. 22), hvor *Throan* antages at være Rune-huggerens Navn, hvilket og de to andre Ord skulde bevidne; — saavidt jeg veed er et saadant Mandsnavn (*þroan*) ellers aldeles ubekjendt, men

*) Det förste Ord er rimeligviis den Mands Navn, som reiste Stenen. Det andet Ord synes at være *fyllti* (opstillede Tropper i Slagorden), men de næstfølgende ere ulæselige. De følgende 6 eller 7 Ord i Hovedlinien ere fuldkommen tydelige, og ligeledes den Afdödes Navn. Ordet *þansi* deles derefter paa en usædvanlig Maade. Meningen af den her tydelige Skrift er denne: *Bage* (eller *Boge*) . . . (reiste) denne Steen efter sin Fader *Ketilhafde*.

) Mærkelig er den Lighed, som finder Sted mellem det andet krumböiede **⚓ i denne Indskrift og den hertilsvarende Charakter i Ullerups Jættestue, hvis Skriftegn vi meddele blandt de kobberstukne Afbildninger.

et ligelydende Ord (*fæm. gen.*) betyder i Oldsproget Bekræftelse, Styrkelse, Tilvæxt; Ordet *vit* kan efter Nordens ældste Skrivemaade læses *veit* og det Hele saaledes udtrykke en Bön til en eller anden Guddom (da Indskriften virkelig synes at høre til den hedenske Tid): *veit proan rína*: Styrk (eller bevar) Runerne! — af samme Art som Glavendrup Stenens Bön til Thor, men Runamo-Indskriftens til Odin: om at vie eller hellige Skriftegnene. Denne Omstændighed maa lede os til at antage, at de vertikale Binderuner, ligesaa vel som de andre, egentligst hørte til Hedendommens magiske Kryptographie, og at de, hvor de fandtes, derfor ere blevne forstyrrede først efter Kristendommens Indførelse i Norden, især i Norge, hvor det udtrykkelig meldes, at de Konger, der med Iver udførte den, allevegne gave sig i Færd med at opbrænde Gudehusene, men nedbryde de forhen til Gudsyndkelsen hørende Stene (*brenna hof ok brjóta hörða*).

β) Kortere Sammendrag af Bogstaver for enkelte Ord i Binderunernes Stil forekomme og ellers i de gamle svenske Indskrifter. Som Exempel har *Liljegren* anført Ordet

for *VNBΓ** (Steendysse, Steenkiste, Gravkammer),

ellers, som i Islandsk, *kuml*, *kumbl*. Jfr. Glossariet til Sæmunds Eddas store Udgave II, 700.

γ) En Binderune, , forekommer i en ölandsk Steenskrift (i

Gårdby)**) paa en usædvanlig Maade, da den hører til to forskjellige Ord (*a gardum*).

*) *Liljegren* Runlära Tab. I Fig. 25. Saaledes, dog uden Abbreviation, men med et sjældent *Π*, forekommer det selvsamme Ord paa den Söndervissingske Runesteen. See *Thorsen* I. c. S. 10, 17—18.

***) Afbildet i *Sjöborgs* Saml. f. Nordens Fornälsk. 2den D. Pl. 39 Fig. 231; jfr. sammest. S. 58—59 og *Liljegrens* Runurkundar Nr. 1307. Om andre besynderlige svenske Binderuner see *Sjöborg* I. c. Pl. 60 Fig. 32, jävnfört med *Liljegren* I. c. Nr. 1262.

δ) Rune-Bomærker ere endnu fuldt saa almindelige blandt den svenske som den norske Almue. Efter Hr. Rigsantiquar *Hillebrandts* mig givne Underretning har enhver Bonde i det sydlige Sverrig sit eget *Bomærke*; de i det nordlige lade sig derimod nøie med et almindeligt *Bymærke*. *Liljegren* har aftegnet nogle af de ældste og mærkværdigste fra Kirkedören i Mortorp i Smaaland, hvor Folkesagnet udgiver disse Bomærker for at være indridsede af Folk, som have tyet dertil for at offre og derved gjenvundet deres tabte Helbred, — disse nemlig:

Formodentlig hörer det fölgende og hertil, hvis Herkomst *Liljegren* ikke angiver:

End et fra et Sigill, indeholdende Navnet *Haraldr*, forbeholde vi os at meddele som en Parallel til det i Runamoindekriften forekommende Monogram af det selysamme Navn.

E) *Færöboerne* have i gamle Dage havt Runer (i deres nuværende Dialekt *Runur*), og de kjende dem endnu, mest ved Traditioner, deels som Skrifteegn, deels som Trolddomscharakterer. Kun meget faa Rune-Indskrifter har man, saavidt vi vide, kunnet finde der; formodentlig ere Mindesmærkerne af denne Art der blevne voldsomt forstyrrede; — dog komme vi til blandt de saakaldte Vende-Runer eller bagvendte Indskrifter at omhandle een særdeles mærkværdig. Den fremviser ogsaa Binderuner, som dens i Kobberstik hosföiede Afbildning viser.

F) Det samme kan gjælde om *Grönland* paa det nær, at dets

*) *Liljegren* Runlära Tab. I Fig. 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 36. I alt ere de over 30, paa Ransberg Kirkedör i Vest-Götland over 40, o. s. v.

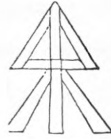
nærværende, för Europæernes Ankomst vilde Indbyggere af eskimoisk (mulig og tildeels blandet) Herkomst neppe förend længe efter de nyere Kolonisters Ankomst kjendte noget til de af Skandinaverne efterladte Indskrifter, af hvilke dog nogle i vore Dage ere blevne gjenopdagede, hvoriblandt en med sjeldne Binderuner, af hvilken ogsaa en Afbildning hosfølger. De mærkværdigste af disse Charakterer ere allerede forklarede ovenfor fra den norske Tingvold Indskrift (S. 200), nemlig: **ƒ** for **ft**, **ƒ** for **ff** (eller et dobbelt *n*, egentligst dog for *rn* efter den sædvanlige Skrivemaade). Desuden forekomme her:

 for **ft**, *on*, for **ft**, *ga*,

 for **ftt**, *nda*. Den besynderligste af disse Abbreviationer kunde hverken *Rask* eller jeg dengang udvikle, endskjönt hans ogsaa af mig antagne Gisning, at **ft** betydede *tenna* for *penna*, er fuldkommen rigtig. Nu indseer jeg nemlig, efter længe at have beskæftiget mig med Binderunerne, at det paafølgende **ft** skal udtrykke baade dette Ords **ft** (eller **ff**, her bagvendt) og dets **ft**, samt tillige det følgende Ords **ft**, hvorfor vi forhen alene have læst denne saaledes sædvanligst gjældende Charakter. Her staaer altsaa virkelig *tenna* efter Binderunernes kunstigere Regler. — De 6 sidste höist usædvanlige Figurer menes at betegne Aarstallet **MCXXXV***).

Vi kunde anföre en stor Mængde nordiske Binderuner, anbragte paa gamle *Ligstene*, *Sigiller* og *Vaabenskjolde*, som Mandens eller Familiens Særkjende. For Exempels Skyld meddele vi blot følgende Tegn paa en aflang firekantet Steen, som i Aaret 1837 laae (og formodentlig endnu ligger) som överste Trappetrin ved Aarhus Domkirkes söndre Dör:

*) See ellers *R. K. Rasks* Forklaring i *Ant. Annaler*, IV, 313—314 med mine Tillægsbemærkninger S. 315—317 (o. f.). Mere herom i Fortegnelsen over de kobberstukne Afbildninger. Et fuldkomment Sidestykke til den Figur eller Charakter, der sees foran Begyndelsen til Indskriftens anden Linie, gjenfindes nu og paa den nylig ved *Breidabolstad* i Island fundne ældgamle *Bronce-Stylus*. See ovenfor S. 199.

Stenen er omtrent 2 Alen lang og $\frac{1}{2}$ Alen bred. Binderunen kan ligefrem (fra venstre til højre og ovenfra nedefter) læses: **11††A** (TILER). Naar man derimod begynder Læsningen nedenfra og tilsidst gjentager det nederste Bogstav, faaer man Navnet eller Ordet **A1††A** (RITER eller RITTER). Muelig skulle begge Ordene virkelig læses paa denne Maade. Aftegningen og Efterretningen (med flere lignende) skylder jeg Hr. Cand. *Strunck*, Assistent ved Museet for nordiske Oldsager her i Staden.

Af samme Art og indeholdende tydelige Runer haves mange Underskrifter, Bomærker og Handelsmærker, brugte af Søfarende, især Skippere, i Middelalderen. — Fra Dokumenter i det kongelige danske Geheime-Archiv har jeg selv optegnet adskillige saadanne, ved 1500tallet. Udstederne vare Danske, Skotske og Tydske, især fra Hamborg, Bremen, Rostock, Oldenburg o. s. v. Om de tydske, især ditmarschiske "Hausmarken" har *Michelsen* meddeelt interessante Efterretninger med tilföiede Afbildninger fra Sigiller, — endskjönt han tillige beretter, at man endnu finder detteslags Mærker paa gamle Döre, Dörbjelker, Skabe, Huusgeraad, Kirkestole og Ligstene samt endelig paa Diplomer istedet for Navns Underskrift. Paa Föhr og i Angeln skal ethvert Huus eller enhver Gaard forhen have havt sit eget Mærke*). Af de meddeelte 20 Mærker maa öiensynlig de allerfleste snarere henføres til Runerne end til de latinske Bogstaver. Om saadanne Mærker, brugte i Nederlandene, see ovenfor S. 184—185. — En udmærket Oldgrandsker her i Staden, som selv længe har fört Handel i det Store, har i Samtale med mig yttret,

*) L. c. S. 15—17. Jfr. ovenfor (S. 183—184) *Michelsens* og *Rosenvinges* Bemærkninger om saadanne Mærkers Anvendelse i gamle danske Love. De forekomme og paa forskjellige Maader i Islands gamle Love som indridsede paa Lodder, der burde kastes til Tinge, anbragte paa opdrevne Tømmerstokke o. s. v. I det sidstnævnte Land pleiede tit Mærket at tinglæses til Efterretning for Indvaanerne.

at han allerede i sine yngre Aar var bleven opmærksom paa den store Overeensstemmelse, som tit finder Sted mellem Runecharacterer og Handelsmærker, hvorfor han faldt paa de Tanker, at de tilsammen havde hørt til sammeslags Skrifteegn.

Til de ældste Stempelpræg, som det skandinaviske Norden kan opvise, høre uden Tvivl adskillige af de her (i størst Mængde) fundne Bracteater af Guld- og Elektrum, vistnok mest brugte som Smykker eller Amuleter. Af disse ere nogle forsynede deels med nordiske, deels angelsaxiske Runer, foruden andre, som kunne ansees for aabenbare Efterligninger eller Forkvaklinger af byzantinske, latinske eller arabisk-kufiske Indskrifter. Paa nogle af dem forekomme tydelige Binderuner; saaledes f. Ex. disse:

𐀚 (*ma, mo*), 𐀛 (𐀛𐀛 ɔ: *lit* eller *lit*), 𐀜 (𐀜𐀜, *alt*).

Desuden har man her tidlig i Middelalderen haft virkelige Mynter med ægte nordiske Runer. Dertil kan man regne de 15 Runemynter af forskjellige Præg, hvilke *Liljegren* i sine Runerkundar anfører under Nr. 2073 til 2087. — Paa nogle sees Legenden (stedse paa Reversen) retvendt, paa andre bagvendt. Paa 2073 og 2074 læser man tydelig: *Runar a mot þis** (eller *þes*). I det kongelige danske Myntcabinet findes 1 af denne Klasse (afbildet blandt dets nordiske Mynter under Nr. 302), og 2 desuden i Hr. Justitsraad *Thomsens* Samling her i Staden.

Jeg anseer den ovenmeldte Legendes Betydning for aldeles utvivlsom, svarende til det endnu brugelige islandske: *Runar* (*Gunar, Gunnar*) *á mót þes* (*si*) ɔ: *Gunnar* eier dette Stempel. Endnu kalder man i Island den Form eller det Stempel, hvorved en eller anden ophøiet Figur eller Charakter frembringes, *mót*, hvilket Ord *Haldorsen* og *Rask* oversætte ved “*typus, Form, Model*”, hvoraf Gjærningsordet “*at móta, typicare, formare*, danne efter Model”, hvortil dog burde lægges: stöbe eller

*) *Liljegrens* Runlära S. 176 med Afbildningen Tab. VIII Nr. 1 og sammes Runerkundar. S 249. Han antog *motþis* (o. s. v.) for et Stedsnavn.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

stemple i eller ved en Form o. s. v. Man kjender ikke nogen Regent i det gamle Norden af Navnet *Runar*, *Gunar* eller *Gunnar*, som dog ellers ikke var sjeldent, ligesom det endnu bruges i Island og Norge, ogsaa, saavel før som nu, i Danmark som *Gunder*, i Tydskland som *Gunther*, *Günter* o. s. v., — et Navn, som baade der og i vort Norden først til-lagdes Giukungernes saavel af Eddasangene som Niflungsagnene og Digtene höiberöimte kongelige Helt, den ene af de Brödre, som maatte höde med Livet formedelst en, som Brev afsendt, i Træ eller Metal indridset Runeskrifts Forfalskning. Den heromhandlede Mynts Avers viser et uformeligt Hoved med Hjelm, uden nogen Indskrift. Formodentlig er den præget af en eller anden rig Jarl i de svenske Nordlande, som derved synes at have tilvendt sig betydelig Fordeel, da Sölvgehalten kun er ringe. Efter den kristne Troes Indförelse i Norden fandt Danmarks og Norges Konger det hensigtsmæssigt at give deres Mynter Rune-Indskrifter, som mere forstaaelige for Almuen end de med latinsk-gothiske eller angelsaxiske Bogstaver. Endnu kan man fremvise saaledes i det mindste 50 forskjellige Præg af saadanne nordiske Runemynter (foruden de her förstommeldte*). Paa nogle af disse forekomme virkelige Binderuner, af hvilke Hr. Cand. Theol. *Sorterup* har havt den Godhed at opsöge og meddele mig disse:

- a) Paa en Runemynt af Magnus den Gode (som regjerede först i Norge og siden tillige i Danmark fra 1035 til 1047): $\mathfrak{N}$ for $\mathfrak{V}\mathfrak{N}$ (*ku, gu*).
- b) En anden af Svend Estrithsen, som blev enevældig Konge over Danmark 1047 og döde 1076, med Binderunen $\mathfrak{H}$ for $\mathfrak{F}\mathfrak{N}$ (*ou* eller *au*), samt
- c) en anden af samme Konge: $\mathfrak{X}$ for $\mathfrak{Y}\mathfrak{A}$ (*mo*). Disse tre Mynter findes i det kongelige danske Myntcabinet paa Rosenborg Slot.

*) *Thomsen* mener, at de ældste nordiske Mynter vise Spor af to Slags fremmed Indvirkning, nemlig Angelsaxernes i Svend Tveskjægs, Knud den Stores og Hardeknuds Tid, ved engelske Myntmestere i Danmark eller deres danske Efterlignere, — og derefter under Magnus den Gode og Svend Estrithsen, Byzantinernes, forsaavidt Nordboer, der havde været iblandt Væringerne, især i Constantinopel, ansattes som disse Kongers Myntmestere, og de anvendte da til Typen de byzantinske Forestillinger, men derimod til Legenden tildeels de nordiske Runer.

Tredie Afdeling.

Udsigt over de øvrige, udenfor det egentlige Skandinavien fordum brugte, europæiske Runearter.

Vort Norden fremviser, som bekjendt, adskillige Steen-Indskrifter, der ere affattede i andre Runearter end de almindelige nordiske. For om muligt at komme til en nogenlunde sikker Kundskab om deres Beskaffenhed har jeg bestræbt mig for at opsøge og (forsaavidt det ikke allerede tilstrækkelig var skeet) tillige undersøge de øvrige, forhen i Europa i Brug værende Runearter, dog især med Hensyn til de saakaldte Binderuner eller Kvistruner, der egentlig kunne siges at være nærmest beslægtede med Runamo-Indskriftens Former. Resultaterne af denne Mönstring tillader jeg mig saaledes her at meddele:

I) Om de gamle *Angelsaxers* Runer overhoved kan jeg især henvise til *Wilhelm Grimms* udførlige Undersøgelser; jfr. ovenf. S. 11, 16, om en Opsats, hvori jeg selv har anført adskilligt om angelsaxiske Binderuner fra Steenindskrifter og Membraner. Nogle af de ældre Mynter, fundne i England, forekomme mig og at indeholde Binderuner af en mere indviklet Art, f. Ex.:

α) Paa en Guldmynt, afbildet hos *Rudding*, sees følgende Configuration, meget lignende en stor Binderune:

Dd*

Reversen fremstiller en Hest, paa hvilken en Mand sidder, som paa Huk, hvis han ikke antydes at skulle staae paa en Stridsvogn. Under Hesten sees en særegen Figur eller Mærke*).

β) En Sølvmynt af de saakaldte *Scettas* (Skatpenge) fremviser en simplere Binderune og udmærker sig desuden derved, at dens korte Runcindskrift er anbragt i to Linier, af hvilke den første Linies Bogstaver staae i sædvanlig Retning, men den andens derimod vende nedad eller staae paa Hovedet. *Rudding* angiver, at Mynten er slaaet af Edilbert den 1ste, som i Aaret 560 blev Konge af Kent. Er dette rigtigt, maa Bogstaverne være meget fortrukne, da Indskriften synes at lyde saaledes i angelsaxisk-nordiske Runer:

som efter min Mening kunne læses: AÐILIVALD eller *Æþilivald* (*Eðelvald*). Bagsiden ligner de gamle brittiske Mynter**). Denne Mynt kan enten være præget af Æðilvald, Konge af Sussex, som kom til Regjeringen henved 648, eller en anden Konge over Ostangeln af samme Navn, som regjerede fra 653 til 665***).

γ) I Hr. Justitsraad *Thomsens* rige Myntsamling her i Staden findes en brittisk Sølvmynt med angelsaxiske Runer, 4 smaae Kredsfigurer o. s. v., afbildet herhos i Kobberstik. Blandt Charaktererne er den vigtigste en Binderune, der vel ligner den i enkelte Alphabeter saakaldte Rune(?) *Stan*, men som dog forekommer mig at indeholde disse sammensatte Bogstaver, de første i retvendt, de øvrige i modsat Retning:

M1

WJ

*) *Annals of the coinage of Britain and her Dependencies*, 1819, *Scettæ* Pl. 1 Nr. 6.

***) *Rudding Annals*, *Scettæ* Pl. 3 Nr. 1.

***) Jeg tillader mig at gjøre Læseren opmærksom paa de her forekommende Bogstavers Lighed med Runerne paa Ruthwells-Korset, hvilket jeg har antaget at være fra 650, — altsaa samtidigt med den heromhandlede Mynt.

Alle de ovenomhandlede Runer høre til de egentlig saakaldte nordiske eller skandinaviske. Da der dog gives flere, med disse mere eller mindre beslægtede Skriftarter, brugte af forskjellige europæiske Folkeslag, deels udtrykkelig henregnede til Runerne overhoved, deels antagne for at nedstamme fra dem i visse Charakterer, saa har jeg gjennemgaaet de efter min Mening mærkværdigste af disse Skriftarter for at undersøge, hvorvidt Binderuner eller andre med Runamo-Indskriftens sjeldnere Charakterer overeen stemmende eller dem oplysende Skrifttegn maatte findes i dem. Resultaterne af denne Mönstring tillader jeg mig at meddele Læserne, ogsaa med Hensyn til den i dette Bind først indrykkede kortfattede Udsigt over Runelitteraturens nærværende Standpunkt, som derved vil erholde forskjellige nærmere Oplysninger, — men dog især til Veiledning ved min detaillerede Udvikling af Runamo-Indskriftens Configurationer og enkelte Bogstaver, forsaavidt som Sidestykker dertil af de Alphabeter, som jeg nu kommer til at omhandle, maatte nævnes eller angives i nærværende Afhandlings 5die Afdeling.

I) Om de gamle *Angelsaxers* Runer overhoved kan jeg henvise til *Wilhelm Grimms* og mine egne Undersøgelser (ommeldte ovenfor S. 11, 16); i de sidstnævnte har jeg anført adskilligt om angelsaxiske Binderuner fra Steenindskrifter og Membraner*). Nogle af de ældre Mynter, fundne i England, forekomme mig og at indeholde Binderuner af en mere indviklet Art. Af disse tillader jeg mig her at ommelde eller anføre:

α) Paa en Guldmynt, afbildet i *Rudings* Værk over de britiske Mynter, sees følgende besynderlige Binderune eller en Configuration af lignende Charakterer:

*) *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, I, 259, 261, 270, 277.

Reversen fremstiller en Hest, paa hvilken en Mand sidder, som paa Huk, hvis han ikke antydes at skulle staae paa en Stridsvogn. Under Hesten sees en særegen Figur eller Mærke*).

β) En Sölvmynt af de saakaldte *Scatte* (Skatpenge) fremviser en simplere Binderune og udmærker sig desuden derved, at dens korte Runeindskrift er anbragt i to Linier, af hvilke den første Linies Bogstaver staae i sædvanlig Retning, men den andens derimod vende nedad eller staae paa Hovedet — efter Bustrophedernes og Binderune-Indskrifternes blandede Sættelsesmaade. *Ruding* angiver, at Mynten er slaet af Edilbert den 1ste, som i Aaret 560 blev Konge af Kent. Dette kan dog neppe være rigtigt, da Indskriften lyder saaledes i angelsaxisk-nordiske Runer:

som efter min Mening kun kunne læses: A ð I L I V A L D eller *Æpiliwald* (*Eðelvald*). Bagsiden ligner de gamle britiske Mynter**). Denne Mynt kan enten være præget af Ædilvald, Konge af Sussex, som kom til Regjeringen henved 648, eller en anden Konge over Ostangeln af samme Navn, som regjerede fra 655 til 665***).

γ) I Hr. Justitsraad *Thomsens* rige Myntsamling her i Staden findes en britisk Sölvmynt med angelsaxiske Runer, 4 smaae Kredsfigurer o. s. v., afbildet herhos i Kobberstik (nærmere angivet i Fortegnelsen over Pladerne). Blandt Charaktererne er den vigtigste en Binderune, som forekomme mig at indeholde disse sammensatte Bogstaver, læste fra venstre til höire, de første i retvendt, de övrige i modsat Retning:

M1

WJ

*) *Annals of the coinage of Britain and her Dependancies*, 1819, *Scattæ* Pl. 1 Nr. 6.

***) *Ruding Annals*, *Scattæ* Pl. 3 Nr. 1.

***) Jeg tillader mig at gjøre Læseren opmærksom paa de her forekommende Bogstavers Lighed med Runerne paa Ruthwells-Korset, hvilket jeg har antaget at være fra 650, — altsaa samtidigt med den heromhandlede Mynt.

samlede under eet: **M1FM** o: **ETLE** eller maaskee rigtigere (efter den for Binderuner hjemlede Læsningsmaade) **ELIE**. Af dette Navn (som skrives paa forskjellige Maader, *Elle, Elli, Ella*) forekomme disse Fyrster i Angelsaxernes Historie:

1) Den første Konge af Sussex, som kom til Britannien i Aaret 477. Han siges at have været den første Bretvalda eller brittiske Overkonge.

2) Med Tilnavnet Iffing, Konge af Deira, en Deel af Northumberland, fra 559 til 590.

3) Konge af Northumberland (men ei af kongelig Stamme) 865—867.

Af den Sidstnævnte haves kun (saavidt her endnu vides) en eneste Mynt, publiceret af *Adamson**), men den er af en ganske anden Charakter og röber en langt sildigere Tidsalder, end den her omhandlede. Hvad dennes övrige Charakter angaaer, synes man i Midten at kunne læse **III**, men i Kanten med meget smaa Bogstaver **INI**, der vistnok erindrer om de gamle Nordboers og Angelsaxers *Ve, Vi, Vig*, Helligdom, Helligdomssted o. s. v., som forestodes af de hedenske Fyrster, der oppebare en vis Skat til Offerstedernes samt Gudstjenestens og den dermed forenede Rettergangs Vedligeholdelse.

8) End en Sceatta viser paa Aversen et Hoved med Hjelm og uforstaaelige Bogstaver; Reversen derimod meget tydelige angelsaxiske Bogstaver, af hvilke de to første ere sammenföiede som en Binderune (endskjönt dette ikke her behövedes). Det hele udgjör Navnet:

KKK

o: *Pada, Peada, Peda (Beda)*. Dissé Navne tillægges en Fyrste over en Deel af Mercia, som sildigere blev Landets Konge henved 665 efter

*) I hans Beskrivelse og Undersögelse med Afbildninger over de ved Hexham, fordum Hagustald, 1833 fundne gamle, mest northumberlandske Mynter, i alt 6000, af 300 forskjellige Præg, i *Archæologia Britannia* Vol. XXV, 217—310. *Adamson* antager med stor Sandsynlighed, at denne Skat er blevet nedgravet i Jorden Aar 867 af Frygt for de hedenske Danske, som da hærjede og erobrede Northumberland.

sin Fader Penda, der regjerede fra 626*). *Arendt* saae i Paris en anden Mynt med Indskriften *Peada* i angelsaxiske Runer.

ε) En ældgammel angelsaxisk Sølvmünt**), der paa Aversen har en Runcindskrift, som maa læses bagfra, ligesom den paa Runamo. Den begynder nedenfra til Læserens Höire med et Monogram, som vi ikke kunne forklare. Derpaa følger i angelsaxiske Runer Bogstaverne ÞIXNÞ (*vigul* eller *vigulv****), og til Læserens Venstre Binderunen X , der vel, efter sin egentlige Benævnelse, bör læses *ing*, — det hele altsaa *B (?) . . . Viguling* (eller *Vigulving*), *Vigulvs Sön* eller *Slægtning* (Efterkommer). Navnet *Vigulf* forekommer som en berygtet Drabsmand i Solens Sang, som regnes til den ældre Edda. Som Egennavn findes det ogsaa i svenske Runcindskrifter. Der gives ellers korte bagvendte angelsaxiske Runcindskrifter paa de saakaldte *Sceatte* (f. Ex. hos *Ruding* Pl. 2 Nr. 9, 13, 14, 16, 17).

ς) En magisk Runcindskrift fra et lille angelsaxisk Sølvskjold meddele vi (efter *Hickes*) blandt de kobberstukne Afbildninger og henvise, ved dens Ommeldelse, til forskjellige nordiske Sidestykker.

η) At Angelsaxerne ellers ogsaa i den kristne Tid brugte de mindre Binderuner fremlyser endvidere af adskillige saadanne, som *Hickes* har samlet af gamle Membraner, f. Ex.: A , V ****). Der gives desuden vistnok andre meget betydeligere i disse Oldtidslevninger, da *Conybeare*, en ivrig Dyrker af sine Forfædres Literatur, har antaget det for öiensynligt, at mange Runecharacterer, blandede med nyere angelsaxiske Skrift i adskillige gamle Haandskrifter, f. Ex. i den beröimte Codex i Exeter, *Beovulf* o. fl., ikke fremstille enkelte Bogstaver, men Monogrammer, som indeholdt hele Ord †). Vistnok forekomme der mange enkelte angel-

*) Vi have ladet Mynten afbilde i Kobberstik fra *Rudings* Værk: Appendix, *Sceatte* Pl. 26 Nr. 4 (men der sat paa Hovedet).

***) Her ligeledes i Kobberstik fra *Ruding* l. c. *Sceatte* Pl. 2 Nr. 8.

****) Hvis nemlig det forlængede Þ skal forestille en Binderune af ÞN .

*****) De samme Characterer findes og som nordiske Binderuner. Jfr. ovenfor S. 190, 193.

†) *Illustrations of Anglosaxon Poetry*, London 1826, LXXXV, 143, 254.

saxiske Runer, som ved deres sædvanlige Benævnelse betegne et heelt ligelydende Ord, f. Ex. 'X', *eðel*, , *man*, Mand, Menneske, aldeles ligesom den nordiske Rune Y (*maðr*) af samme Betydning bruges i de tre nordiske Rigers Membraner fra Middelalderen o. s. v. Da enkelte af disse Haandskrifter just benytte denne Skriftart til Opløsning af Gaader, saa har *W. Grimm* (l. c. S. 122) megen Ret til den af ham fremsatte Bemærkning, at denne og flere Kjendsgjæringer vise, at Angelsaxerne, efter at de havde ophørt at bruge de simple Runer til almindelig Skrift, dog bevarede Runealphabetet til Afbenyttelse for synderlige og hemmelige Skrivemaader, indflettede som kryptographiske Chiffrer imellem de sædvanlige latinske Bogstaver, — samt at et lignende Forhold ytrer sig ved den Brug af Runealphabetet, som *Hrabanus Maurus* tillægger Marco-mannerne og visse angelsaxiske Forfattere ligeledes de ældste Normanner eller Nordboer overhoved. Saaledes vedblev Runerne i England lige til det yderste at svare til deres ældste Benævnelse som Hemmelighed for de fleste, men kun ret bekendte for dem, som vare indviede i disse Skrive- eller Trolddoms-Runstens Mysterier.

II) Om de egentlig *tydske* Runer ere *Wilhelm Grimms* ovennævnte Skrifter at ansee for de fuldstændigste og bedste, hvorfor jeg her især henviser til dem og de deri afbildede forskjellige hertilhørende Alphabeter samt kryptographiske Skriftarter af samme Art som vore nordiske m. m. See ellers herovenfor S. 156—158, hvor vi have omhandlet en der beskrevet og afbildet Steen, funden i en hessisk Hedenoldsgrav, der synes at indeholde en Indskrift, mest lignende nordiske Runer (tildeels med Ligaturer) af den ældste Art. Flere Indskrifter af andre Arter, fundne i tydske Hedenoldsgrave, omhandles (og tildeels afbildes) i det samme Skrift. Andre gamle tydske Runestene vides forhen at have været til, men ere forlængst atter tabte. Hertil kunne vi regne den saakaldte Schaumburgske og en (efter Aftegning) upaatvivlelig Runesteen, der forlængst er bleven nedsænket i Elben, ikke langt fra Hamborg

(hvilken Skjæbne sandsynligviis mange saadanne have havt ved eller kort efter Kristendommens Indførelse)*). Nogle af disse og flere tyske Indskriftstene nævnes vel af *Klemm***), men denne Forfatter nægter dog de gamle Germaner al Skrivekunst paa Grunde eller Paastande, som jeg for min Deel ikke kan ansee for fyldestgjørende. Om end *Tacitus* (i noget tvetydige Udtryk) nægter Germanerne den Kunst eller Skik at skrive lønlige Breve paa Romernes Viis (egentligst dog Kjærlighedsbreve)***), kunne de vel have kjendt og brugt Bogstavskrift til Indskjæring i Træ eller Indridsning i Steen o. s. v., men i al Fald omtaler han Altre med Indskrifter ved *Asciburg* eller *Asburg* (nu i Hertugdømmet Cleve)****),

*) See herom en Efterretning i *Menzels Kunstblatt* Nr. 57, 1833, S. 288 med tilhørende Afbildning, taget af en unævnt Oldgrandsker i Hamborg, ved lav Vandstand, og tilsendt Prof. *Büsching* i Breslau kort før hans Død.

**) *Handbuch der Germanischen Alterthumskunde* von Dr. *Gustav Klemm*, Dresden 1836, S. 194—195. Det være ellers langt fra mig i andre Henseender at ville nedsætte dette gode og hensigtsmæssige Skrifs sande Værd. Forfatteren havde ikke, ligesom vi, havt Leilighed til at see de ældgamle Indskrifter her i Norden, der tilfældigviis ere bleve vedligeholdte fra Hedenoldsdagene; — dog kunne vi ligesaalidt som de egentlige Tydske opvise Urner med Indskrifter; de have ikke været i Brug blandt Forfædrene, og vi pleie heller ikke at forsyne selve Ligkisterne med Indskrifter. Derimod vide vi, at de gamle Skandinaver undertiden have lagt Indskriftstene over Urnerne, ligesom nogle endnu pryde Ligkisterne med Plader, graverede i Lapidarstiil, o. s. v.

***) Dr. *G. L. Baden* oversatte (1795, S. 45) de meget omtvistede to Ord i *Germania's* 19de Kap. ved "Elskovsbilletter" og tilføier i en dertil hørende Anmærkning: "At de Tydske som de egentlige nordiske i *Tacitus's* Tid ikke skulle have kjendt Bogstavskrift, kan jeg saameget mindre indbilde mig som endog i gamle Sange Odin hiin Gamle tillægges Runeskriftens Opfindelse. — Ellers skal *A. L. Königsman* i sin *Disp. de origine literar. amatoriar.*, *Kilon. 1708* have beviist, at *literarum secreta* ere hemmelige Kjærlighedsbreve, og *J. F. Gronov* har beviist det samme". *Anton* bemærker til sin tydske Oversættelse (1799, S. 135): "*secreta literarum* sind *secreta literæ, heimliche Briefe, Bulerbriefe.*" *Tacitus* selv omtaler ellers forskjellige af Germaner skrevne Breve af andre Arter (f. Ex. i *Annal.*, II, 65, 88).

****) Et andet *Asciburg* (*Asaburg* eller *Asburg*?) har vel ligget paa eller ved den saakaldte *mons Asciburgius*, nu *Zobtenberg* i Schlesien; der sees endnu kolossalske Billeder af Mennesker, Dyr og Fiske, udhugne af Granit; forhen bare de Indskrifter, som nu for det meste ere udslettede. De faa Bogstaver, som kunne kjendes, ligne Ru-

nerne X, T, Ψ, N; *Büsching* Wöchentl. Nachr. (1819) IV, 349 o. f.

samt adskillige Mindesmærker og Gravstene paa Germaniens og Rhætiens Grændser, hvis Indskrifter *Tacitus* (eller hans Hjemmelmænd) antog for at være affattede i græske Bogstaver, der vistnok have en saa stor Lighed med Runer (som ellers vare ubekjendte for Romerne), at disse Skriftarters feilagtige Forvexling meget let kan undskyldes for dem.

Omendskjönt Tydskerne pleiede at male eller indskjære deres Runer paa Træ, endnu i det 6te Aarhundrede*), saa fortrængtes dog snart denne Skrift ved de overhaandtagende romerske, saa at den gamle nu er næsten aldeles forsvunden paa enkelte med Runer betegnede Oldsager nær, som hist og her tilfældigviis ere blevne opbevarede i Museerne**), med Undtagelse af de oldtydske Alphabeter, hvilke *Wilhelm Grimm* bedst har fremdraget og oplyst af ældgamle Membraner, m. m.

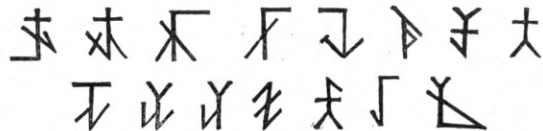
*) Efter de berönte Vers af *Venantius*, skrevne henved 570:

*Barbara fraxineis pingatur runa tabellis,
Quodque papyrus agit virgula plana valet;
Pagina si redeat perscripta dolatilis charta
Quod relegi poterit fructus amantis erit.*

— Brevskriveren had derhos sin Ven *Flavius* at skrive sig til igjen, om han saa vilde med hebraiske, græske, persiske eller runiske Bogstaver. See ellers *W. Grimm* l. c. S. 61—67.

**) Nogle af de i tydske Samlinger opbevarede Kalendere, indskaarne i Træ, ere vel nordiske, men andre virkelig indenlandske, f. Ex. en for Aaret 1411, tilhörende Geheimeraad Friherre *v. Moll* i München, som har udgivet den i Steentryk paa 10 Qvarthlade, 1814. See *Gräters Idunna und Hermode* 1816 S. 78—80 med hosfølgende Afbildning. En anden Levning af Runeskiftens Brug paa en saadan Maade til Forhandling mellem Mand og Mand, er vel den Skik, som endnu ved dette Aarhundredes Begyndelse iagttoges af Indvaanerne i Matter-Dalen i Schweiz, at deres Contrakter og Kjöbslutninger indskares i Træ. Höist mærkeligt er det da, at en lignende Skik endnu finder Sted hos Osserne eller Osseterne (fordum kaldede Aser) i de kaukasiske Dale, idet de indskjære visse Tegn paa Træstave til Efterretning for hinanden indbyrdes. Skandinavernes Karvestokke, Tydsckernes Kerbholz o. s. v. ere af den selvsamme Oprindelse. Fordum brugtes disse, nu til Almuens Kroer, Hökerboder og Skjænkestuer forviste Træ-Dokumenter som vigtige Regnskaber eller Regnskabsbilag. En meget stor Samling af saadanne havdes lige til dette Aarhundredes Begyndelse, eller endog til for nogle Aar siden, i det brittiske Parlaments Archiver, men den blev paa cengang, som unyttig, ödelagt eller opbrændt. Nogle af de mærkeligste Prøver burde man dog have opbevaret til Underretning for Samtid og Eftertid.

Endelig kan det vel endnu ansees for uafgjort, om ikke endeel indhugne Steenskrifter, som findes i visse gamle tyske Bygningers Mure, ere en virkelig Levning af Germanernes gamle Runer, eller en yngre fordreiet Efterligning af dem. Som saadanne nævnes især en Indskrift i det gamle Slot Cadolzburg (i Nærheden af Nürnberg, hvor Margreverne af Anspach fordum undertiden residerede); — jeg har ikke seet nogen Afbildning af dem, men veed kun, at Nogle, som kjendte dem, have antaget dem for en særegen, men uforstaaelig Art af Runer. Andre have anseet dens og andre lignende Indskrifers Charakterer for vilkaarlige Steenhuggermærker. Den historiske Forening i Middel-Franken har nylig publiceret en Aftegning af en Indskrift fra Kirketaarnet i Insingen, meddeelt Selskabet af Decan *Kress* sammesteds*), som siges at ligne den ovenommeldte i Cadolzburg, hvis Charakterer og antages for identiske med den. Det er vist nok, at nogle af disse Figurer ligne Binderuner eller Bomærker af deres Art, endskjönt de i visse Henseender, med Hensyn til de fremherskende Former, afvige fra vore nordiske, især ved lige istedetfor skraa Steger blandt de mindre, som udgaae fra de saakaldte Stave eller *fulera* (de perpendikulære Linie-Træk); dog ere atter andre af Sidestregene skraa, og danne bekjendte Runer. Vi meddele her følgende Prøver af disse Charakterer, hvorved det kan bemærkes, at de lange, paa tværs gaaende Steger undertiden kunne tænkes at danne Runernes I, paa en Maade, som neppe var almindelig i vort Norden:

Disse Charakterers Slægtskab med Binderunerne og de deraf opkomne Bomærker synes at være umiskjendelig; jfr. ovenfor S. 191, 192, 193, 198—99 o. fl. Figuren Y synes da at være en Afændring af V, men

*) Neunter Jahresbericht des historischen Vereins in Mittelfranken. Für das Jahr 1838. Nürnberg 1839, 4to, S. 45—47 (med tilhørende lithograpferede Tavle).

Λ af Ḧ den sjeldne Rune for Ḧ (*u*), f. Ex. paa den söndervissingske Runesteen*). Rimeligviis er denne Form en Variation af Ḧ for Ḧ (*u* eller *v*), som i Norden forekommer langt hyppigere. Y og Λ forekomme ellers temmelig hyppig blandt de af *Strahlenberg* afbildede sibiriske Indskrifter, som man har antaget at være beslægtede med de nordiske Runer**).

Forfatteren af den heromhandlede Undersøgelse, der ikke vil erkjende Insinger Charaktererne for Steenhuggermærker, anförer som Beviis for at dette ikke kan være rigtigt, at man i Syd-Tydskland eller Franken finder mange lignende ubekjendte Charakterer paa de opmurede saakaldte Motiv- eller Marter-Stötter, til hvis Opförelse kun en eneste Meisel udfordredes. Der gives f. Ex. en saadan ved Veien mellem Nürnberg og Ulm ved Kammerstein i Landretsdistriktet Schwabach, hvilken han (eller Selskabet) har ladet afbilde. Denne Stöttes 4 Sider vise henved 50 saadanne Tegn, der umulig kunne hidröre fra de Steenhuggere, som have været beskjäftigede ved dens Opförelse. Flerheden af disse Charakterer ligner enten Runer eller Binderuner, — f. Ex.

a) Runer: † † Λ ≠ Ḧ I Ḧ J X † Ḧ***)

b) Binderuner:

Överst paa denne Stötte ere paa alle 4 Sider Basreliefer anbragte, som forestille Christus paa Korset, en Biskop med andre menneskelige Figurer (dog uden Glorie) o. s. v. Paa en af Kanterne sees alleröverst arabiske Ciffrer af deres äldste europæiske Former, som maa antages

*) See *Thorsen* om dette danske Mindesmärke fra det 10de Aarhundrede l. c. S. 10, 18. Han har kun fundet Mage til denne Rune paa Lyngby Stenen i Hellum Herred.

**) Adskillige af Insinger Charaktererne nærme sig og meget til de finsk-lappiske Runer, som skulle beskrives nærmere i det Fölgende.

***) De to sidste Charakterer forekomme dog paa Stötten i en næsten horizontal Stilling. Originalens Bogstaver ere ellers meget större end de her benyttede Runetyper. Det samme gjelder og om de övrige her fremstille saavel Kammersteiner- som Insinger-Charakterer.

för Aarstallet 1494. Da er muelig Stötten bleven restaureret eller Billedværkerne tilføiede; Postamentet, hvorpaa Runerne findes, kan være meget ældre. Kirketaarnet i Insingan er og, efter en Indskrift i sædvanlige nygothiske Bogstaver, blevet opført 1488, men derfor kunne gjerne ældre Indskriftstene være blevene benyttede dertil og indlagte i Muren, — ligesom *Olaus Magnus* (som levede paa den Tid) beretter, at en stor Mængde Runestene da forlængst var blevet indsat i de svenske Kirkers Mure*), hvilket Erfaringen i vore Dage paa det fuldstændigste bekræfter; det samme vises og at være Tilfældet her i Danmark baade ved Kirke-mure og Kirkegaardsvolde. I Tydskland har man maaskee ikke endnu lagt Mærke til denne ved dets gamle Steenbygninger dog uden Tvivl særdeles mærkelige Omstændighed.

Den lærde Forfatter, hvem vi skyldte de ovenommeldte interessante Efterretninger, anseer hine Charakterer for magiske (hvilket Nordens Binderuner upaatvivlelig tildeels fordum vare, og de vedbleve længe at anvendes saaledes til den nyere Tids Trolddomskunster). Dette slutter han deraf, at nogle Figurer, der ligne dem, findes i et nekromantisk Manuskript, som blev ham meddeelt af Rigsarchivsekretær *Zenker*; der nævnes disse (og flere, som tildeels have deres Sidestykker i nordiske Hexebøger) *figuræ literarum divinarum* (i Overeensstemmelse med vort Hedenskabs Meninger om Runernes Oprindelse fra Guderne), men denne Benævnelse faaer dog der et jödisk-kristeligt Anströg ved en anden noget vidtlöftigere: *Characteres et signacula sancti Dei, a rege Salomone nobis tradita*. Herved foranlediges Forfatteren til at henføre Insinger- og Cadolzbürger-Charaktererne m. fl. til Bygmester-, Murer- eller Steenhugger-Selskaberne i Middelalderen, som pleiede at udlede deres Kunsts Op-

*) Især (f. Ex.) de store Kirker i Aros og Strengnäs, hvor Afgudsdyrkelsen sagdes at have floreret, med Kampe (eller Kamplege) mellem Kjæmper og Riser: "*prout cernere licebit in immanibus saxis, e campis et montibus in parietes ecclesiarum translatis, in quibus literarum gothicarum longo atque obliquo ordine leguntur gesta dictorum gigantum.*" *Hist. gent. septentr. Lib. VII Cap. 14.*

rindelse og selv deres Broderskabs første Stiftelse fra Jerusalems Tempels berømte Bygherre, og ham tilskreves da tillige de magiske Charakterer, hvorved de meente at fremtrylle Held for dem selv eller de af dem opførte Bygninger*). — Herved maa man erindres om, hvorledes utvetydige nordisk-tydske Runer i en regensburgsk Membran fra det 11te Aarhundrede, hvilken *Eccard* har benyttet, gives de vildledende og mystificerende Benævnelser af hebraiske, chaldæiske, syriske, arabiske o. s. v.**). Jfr. ovenfor S. 160, 161, 2den Anm. om de nordiske Munkes Bestræbelser for at omdanne den hedenske eller saakaldte sorte Magie til en hvid eller jödisk-kristelig. Ogsaa til vort Norden, selv til Island, udbredtes hine mystiske, i Forbindelse med den bibelske Historie satte Charakterer, der tilskreves den vise Kong Salomon som Indskriften paa hans Segl (*sigillum Salomonis*) o. s. v.

Af en höi Alder, der vistnok strækker sig til Nordtydsklands hedenske Tid, er uden Tvivl en særdeles mærkværdig Guld-Fingerring, som nylig blev funden ved Köslin i Bag-Pommern (det gamle Hertugdømme Cassuben). *Ledebur* har oplæst en Afhandling derom i den geographiske Forening i Berlin (den 6te September 1839). Efter hans og fleres Beskrivelse er Ringen meget massiv, med 5 Kanter, af hvilke enhver har to Facetter, paa 9 af hvilke forskjellige Charakterer og Fi-

*) Undertiden tillige for Menigheden, Staden o. s. v., da disse magiske Indskrifter, ligesom de mindre hemmelighedsfulde paa Klokker, Veirhaner o. s. v. have sigtet til at afvende Hagl, Torden, Ildebrand m. m., vel ogsaa til at afholde og lamme Fjender, Rövcre eller Voldsmænd.

**) *J. G. Eccardi de origine Germanorum, ed. C. L. Scheidius. Goettingæ 1750, Ato, pag. 192, Tab. XIV.* To af disse Benævnelser, nemlig gothiske og alaniske, ere vistnok de sandsynligste, da ogsaa Alanerne vare et Folk af gothisk-asiatisk Oprindelse og rimeligviis nærbeslægtede med vore nordiske Forfædre. Carl den Store ansaae den Skik blandt de Nyomvendte at döbe Klokker for hedensk og forbød den derfor, ligesom og en anden (sikkerlig hedensk), som da var i Brug, at ophænge Skind- eller Pergamentsstrimler paa höie Stænger for at afvende Uveir; sikkert vare da disse Strimler betegnede med Trolddomsruner eller magiske Besværgelser, ligesom andre forhen i det hedenske Norden anvendtes til formelig Lægehjælp (jfr. ovenfor S. 141). See herom en Opsats af *Heinze* (som vi nærmere komme til at omhandle i det Fölgende) i *Gräters Idunna und Hermode*, 1814, S. 104.

gurer ere svagt, men net, indgravede, f. Ex. det saavel i Norden som i Indien forekommende ældgamle Tegn X , etslags Treklöverblad, Fuglehoveder o. s. v., men paa den 10de oventil 3 nedvendte Runebogstaver og der nedenunder en tydelig, men dog ikke med Bestemthed let forklarlig Binderune. Selve Runerne ere tydelige nok, men dog meget tvetydige, da de kunne læses paa forskjellige Maader, naar man (af Figurernes Stilling at dømme) vender Ringens överste Side ned:

a) hvis man læser ligefrem:

$\text{U} \text{U} \text{U} (\text{U} \text{U} \text{U}) - \text{UTO} (\text{OTO}, \text{OTTO}),$

rimeligviis den Mands Navn, som eiede Ringen;

b) læser man derimod Stavelsen bagvendt faaer man Bogstaverne

$\text{U} \text{U} \text{U} \text{U} \text{U}$: Navnet *Alv* (eller *Alf*),

hvis her ikke ellers menes en eller anden af de Halvguder (Dæmoner eller Genier), som fordum blandt Tydskere, Angelsaxer og Skandinaver førte dette Navn eller andre lignende, som *Ælf*, *Alf*, *Elb*, *Alp* o. s. v.*) Binderunen har denne Skikkelse, naar man, efter Figurernes Stilling, antager den for retvendt:

↙

og derimod nedvendt, men svarende til de simple Runers rigtigere Stilling:

↘

I første Tilfælde maatte Binderunen nærmest læses *ÁLI* eller *ÓLI*, i andet *LAI*, *LOI*; antager man den for kunstigere sammensat, kan man læse den som Monogrammet eller Bomærket *OTI*, *OTTI* (*OTTO***) .

I agtede tyske Blade har man angivet, at dette Fund af nordiske Runer og Guldbracteater (?), er det første man har gjort i Tydskland. Dog kunne de her anførte Runer ikke med større Ret kaldes nordiske end de angelsaxiske eller tyske, men snarere omvendt. Det her staaende U

*) See *Grimm Deutsche Mythologie* (1835) S. 248 o. f., *F. Magnusen Lex. mytholog. vet. bor.* (1828) S. 1—7, 323—324, 737, 820.

**) Efter *Preussische Staatszeitung* af 18de October 1839 Nr. 289, samt en af *Friedländer* i Berlin meddeelt Efterretning i et Brev af 7de Juli s. A.

eller **Ń** nærmer sig fuldt saa meget til begge de sidstmeldte **Forme**. **Ŧ** er tilfælles for dem alle. **Ŧ** tilhører egentligst de angelsaxisk-tydske og det forekommer ligeledes i Binderunen. Hvad Guldbracteater med **Runer** eller lignende **Charakterer** angaaer, da er det vist nok, at adskillige saadanne ere først komne for **Lys**et i **Tydskland** eller **tydske Museer**, navnlig fundne i **Meklenborg** og **Pommern**.

Egentligst burde de saakaldte *Vendiske* eller *Slaviske Runer* henføres til de forud i **Tydskland** brugte, men da de deels have udgjort en særegen **Art**, og mange af de **Oldsager**, som formeentlig ere betegnede med dem, af sagkyudige **Lærde**, især i den nyeste **Tid**, mistænkes eller beskyldes for at være uægte eller forfalskede, ville vi herefter betragte dem nærmere i et særegent **Afsnit**.

III) Det er bekjendt, at **Nogle** have villet udlede det saakaldte *Moesogothiske* **Alphabet** fra **Runerne**, **Andre** derimod omvendt (jfr. ovenfor **S. 9**). Saaledes som vi nu have det er det for en stor **Deel** lempet efter det græske, ved den af *Ulfilas* i det 5te **Aarhundrede** foretagne **Reform**, men forhen have hine **Gother** sandsynligviis brugt andre **Bogstaver**, da vi have troværdige **Efterretninger** om, at **Skyther**, **Sarmater** og **Bastarner** (som af *Tacitus* og *Strabo* regnes til **Germanerne**) have i **Oldtiden** betjent sig af særegne **Skriftarter***). Hvorvidt disse have stemt overeens med **Runerne**, vide vi nu ikke. Til **Skytherne** hørte **Geterne**, men til disses og **Bastarnernes** **Efterfølgere** hørte de saakaldte **Moesogother**. De have da rimeligviis i deres hedenske **Tidsalder** betjent sig af en af hine ældre **Skriftarter**. Høist mærkligt er det, at der i de ældste **Levninger**, som vi have af **Moesogothernes** eller rettere overhoved **Gothernes** særegne **Skrift**, findes de fleste **Charakterer**, som stemme overeens med **Runerne**, men endnu mærkeligere er det, at netop de **Bogstaver**, hvilke *Ulfilas* ikke fandt at svare til det **Græske**, ere virkelige **Runer**,

*) Efter *Syncellus*, *Cedrenus* og *Chronicon Paschale*; see *Stritteri Memor. Populorum* **IV**, 550.

og maa saaledes antages at være beholdte af deres eget ældre til disse svarende Alphabet, — nemlig disse:

Ʒ, ʝ, ƿ Runernes Ʒ (F)

ŋ, n — n (U)*)

h, h — h, findes i angelsaxiske og nordiske Runeskrifter som H, for hvilken Charakter ellers dette Bogstav er overgaaet til sin nærværende Minuskulform i gothisk-latinsk Skrift og Tryk. — Desuden er Moesogothernes

ƿ, ƿ — ƿ, ƿ, ƿ, ƿ.

Ligeledes er vel Moesogothernes d et omvendt P (d), men deres P oprindelig forvandlet til et dobbelt: ϕ, ϕ**. Have de først brugt egentlige Runer, have disse vel og været dem bekendte i Bindeformen; — saaledes see vi i det mindste, at de have behandlet deres nyere, nu bekendte Skrifttegn, f. Ex.:

som Monogrammer for Markus og Matthæus (i den berømte saakaldte *Codex argenteus*)***).

*) I den første af disse Former findes denne Rune virkelig i et oldtydsk Runecalphabet.

**) Ogsaa Ideler har lagt Mærke til den ovenomhandlede Lighed: “Merkwürdig ist es, “dass sich unter den Buchstaben des Ulfilas, die grösztentheils den griechischen “und lateinischen Unzial-Buchstaben nachgebildet erscheinen, vier finden, die offenbar “der Runenschrift angehören. Sollte er ein altes Nationalalphabet vor Augen gehabt, “es nach dem griechischen und lateinischen gemodelt, und durch seine Uebersetzung “des Neuen Testaments in dem Masse zur Verbreitung desselben beigetragen “haben, dass man ihm späterhin sogar die Erfindung davon zuschrieb? Die Geschichte “sagt uns hierüber nichts Sicheres.” Ueber das Alter der Runen-Kalender (Abh. der hist. phil. Kl. der Königl. Akad. der Wiss. zu Berlin aus d. J. 1829 S. 50).

***) Efter det af Arendt udgivne *Uphiliani Codicis sculpturâ lignâ edendi Specimen Benzelianum. Lincopie 1805.*

IV) Paa den anden Side kan jeg ikke andet end finde det mærkeligt med *Willh. Grimm**), at enkelte af disse egentlig gothiske Runer eller saakaldte moesogothiske Bogstaver synes at have tilhørt et Alphabet, der brugtes af de hedenske *Preusser*, efter hvad der sees af den Indskrift paa en af deres Faner, der først blev aftegnet af *Simon Grünau* og sildigere af *Lucas David* i deres preussiske Kröniker**); Afskrifterne afvige noget fra hinanden og maa vel saaledes være tagne fra forskjellige Originaler. De bleve begge aftegnede i *Bayers Opuscula****), hvor Indskriften antages for ægte. Det samme har den her fuldt saa sagkyndige *Thunmann* gjort, samt endvidere søgt at læse og forklare den, dels ved Hjælp af det gothiske, runiske og flere gamle Alphabeter og dels af hans udbredte Kundskaber i det lettisk-preussiske Sprog, — altsaa en lignende Fremgangsmaade som den, der bruges i vore Dage af Hieroglyphernes og flere hidindtil ubekjendte Indskriftarters Forklaring fra det gamle Ægyptiske ved Hjælp af det nyere Koptiske. *Thunmann*****) forklarer tildeels Overeensstemmelsen mellem hine Charakterer af Gothernes fordums Ophold i og Herredømme over de af Letter, Esther, Lithauer, Preusser o. fl. beboede Lande. Enkelte af hine Charakterer ligne og dem, som forekomme i visse, endnu for det meste uforstaaelige Indskrifter paa skandinaviske Runestene. Vel har *Voigt*†) søgt at vise, at hiin Indskrift er forsætlig opdigtet af *Grünau*, af hvis övrige ellers ubekjendte Efterretninger han selv antager adskillige for troværdige og sandfærdige;

*) Ueber Deutsche Runen (Zusätze) S. 324—326.

**) Preussische Chronik von Mag. *Lucas David*, herausgeg. von *Hennig*, I, 40. Figurerne og Bogstaverne vare indvævede eller udsyede paa Fanen (eingewirckt); ogsaa synes den samme Indskrift undertiden at have været anbragt paa et Skjoldbanner.

***) Halæ, 1770, 8 (*Vetus inscriptio Prussica*, S. 371—380).

****) Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker, Berlin 1772 (Versuchte Erklärung einer alten preussischen Aufschrift, S. 221—248). Jfr. *Brynjulf Pericul. runolog.* S. 33.

†) Geschichte Preussens, 1ster Th. (1827) Beilage Nr. IX: Ueber die altpreussische Fahnen-Inschrift, S. 686—695.

med al Agtelse for den ypperlige Historiker, som har fremsat denne haarde Beskyldning, kan jeg ikke andet end her være af en anden Mening. Han modsiger den Sætning af *Thunmann*, at Beretningerne om denne Indskrift ere tagne af Biskop *Christians* (nu for det meste tabte) preussiske Chronik, skrevet paa Latin i det 12te Aarhundrede, af hvilke begge de førstnævnte Forfattere have öst mange af deres Efterretninger, idet han finder, at *Lucas David* her ikke har oversat Fanens Beskrivelse af *Christian*, men kun udskrevet den af *Grünau*. Jeg kan dog ikke see rettere af *Hennigs* Udgave af *Davids* eget Haandskrift (I, 38—40) end at *Bayer* har fuldkommen Ret deri, at den ældste Krönike her paa-beraibes som Hjemmel*). Derimod er det mueligt, at *David* har sparet sig nogen Umage ved at benytte sig af *Grünau's* ældre Oversættelse, hvor han fandt den rigtig; — især maa det dog bemærkes, at *Davids* Copie af Indskriften er afvigende fra den af *Grünau* meddeelte, altsaa ikke udskrevet efter ham, og dette antager jeg for end et Beviis mod *Voigts* Mening, enten saa *David* med Hensyn til selve Indskriften har copieret *Christians* Krönike (maaskee et andet Exemplar af samme, end det af *Grünau* benyttede), eller en anden nu ubekjendt Kilde, muelig nedstammende fra et preussisk Töihuus, Archiv eller en anden Ordenen tilhørende Samling, hvor først Fanen og senere kun en Beskrivelse over den (med Charakterernes og Figurernes Aftegning) har været bevaret. Meget vigtigere ere *Voigts* Indsigelse mod *Thunmann's* Aftegning og Analyse af Indskriftens Charakterer og hans derpaa grundede Fortolkning, især de, at *Thunmann* deels kun har holdt sig til *Bayers* Kopie, men

*) Ordene ere disse: "Jetzt wollen wir weiter die geschicht so sich ungefähr (wie Herr *Christianus* der erste Preussische Bischoff setzt) im Jar Christi fünffhundert und funzig zugetragen erzehlen. Derselbe vermeldet in seinem Buche dasz er von den Kindern Belial, dasz ist den Preussen, hatt geschrieben, Das obengemandter Diuones in seine Vorzeichnus auch setzt, dasz fast Jerlich" (o. s. v. lige til Indskriftens Slutning). Atter siger Forf. S. 53 (om det der af ham berettede) "laudts der schrift *Domini Christiani* dess ersten Preussischen Bischoffs (von dem "Ich diesz thun biesz daher am meisten habe)" — o. s. v.

ikke til Originalen i *Lucas Davids* Haandskrift, som da ikke var udgivet*), men forvaredes i det preussiske Geheime-Archiv paa Königsberg Slot (hvis Forstander *Voigt* nu er), — dels at han ikke havde fulgt Indskriftens Interpunktion, samt overhoved tilladt sig vilkaarlige Forandringer ved Charakterernes Figurer. Disse Indvendinger ere saa vægtige, at denne Sag nok fortjente at reassumeres til en grundigere Undersøgelse, hvilken nu vistnok er meget lettere end för, da *Davids* Aftegning af Indskriften nöiagtig er publiceret ved Trykken.

I. L. v. Parrot har foretaget og meddeelt en vidtlöftig philologisk Undersøgelse over denne Indskrift**), til hvilken *Voigt* ikke har taget noget Hensyn. Ligesom *Thunmann*, *Bayer*, *W. Grimm* og *Brynjulfsen* (alle velbevandrede i Oldtidens Skriftarter) anseer han Indskriften i Hovedsagen for ægte, endskjönt han (som rimeligviis har efterseet *Davids* da udkomne Værk med det deri indeholdte Facsimile) foreslaaer adskillige Forandringer i Oversættelsen, ligesom han og meddeler en lettisk Omskrivning af den Sproget kyndige Præst *Bergmann*. Alle disse Bearbejdelser udtrykke Bönner til Guderne om deres Bistand til Fienders Fordrivelse eller Ödelæggelse.

Dersom Figurerne paa den saakaldte danzigske Urne***) ere at betragte som Charakterer, hvilket jeg for min Deel troer, saa maae de antages for at höre til en (rimeligviis magisk eller mystisk) Skrift, som engang var i Brug hos Hedenolds lettisk-preussiske Folkeslag eller rettere hos deres Præster, som forbeholdt sig alle deslige Kundskaber, der da betragtedes som vidunderlige og guddommelige af den vankundige og

*) Dets 1ste Deel udkom först 1812 i Königsberg, udgivet af Prof. *Hennig*.

**) Versuch einer Entwicklung der Sprache, Abstammung, Geschichte, Mythologie und bürgerlichen Verhältnisse der Liven, Letten, Esthen, mit Hinblick auf einige benachbarte Ostseevölker, 2ter Band (1828, 8) S. 365—369. Forhen havde *Parrot* skrevet en Opsats derom i Ostsee. Provinzialblatt af 10de Octbr. 1824 Nr. 41, som skal have fundet kyndige esthiske Sproggrandskerers Bifald.

***) See om den herovenfor S. 41—42, med den dertil hörende Underretning i Fortegnelsen over de med nærværende Afhandling fölgende Kobber.

fanatiske Almue. Charaktererne (især de største og mest udviklede) synes tildeels at være sammensatte paa Binderunernes Maade. Det er ellers bekjendt nok, at Preussernes ældste Historieskrivere, hvilke *Voigt* og i Hovedsagen desangaaende giver Bifald, udlede deres ældste Hövdinge- og Præstestammer fra Skandinavien.

V) *Letter* og *Esther* ere Preussers og Lithauers Naboer, udsprungne af den samme Stamme. Letterne boede egentligst i Liffland. De förstnævnte Folk have særegne, men beslægtede Sprog; i disse blive (i nyere Tider) deres Almanakker trykte, saa at deres ældre ere gaaede af Brug, — men derimod have disses Sidestykker lige til vore Dage været i Brug paa den store til Liffland hörende Öe Ösel som etslags Træböger, hvis Skrift bestod af virkelige Runer, i Orden og Fremstilling lignende dem, som forekomme paa Runamo. Disses nærmere Beskrivelse forbeholde vi os til den vedkommende Afdeling af nærværende Afhandling, og bemærke kun her, at Aaret efter denne Kalender (ligesom blandt Finner og Finlapper) inddeeltet i 13 Maaneder, fordeelte paa de 7 Blade, af hvilke Træbogen bestaaer.

VI) De nysommeldte *Letter* og *Esther*, som af *Rask*, *Sjögren*, *Mone* o. fl. regnes til de finske Folk, grændsede og til de egentlige *Finner* eller *Finlændere*, hvis ældste Digte, især bestaaende af Tryllesange, Besværgelser o. s. v., nöie forbundne med deres hedenske Mythologie, overhoved kaldtes Runer*). At Finlændernes talrige Troldmænd i Hedenold have til saadanne Kunster brugt tilsvarende mystiske eller magiske Charakterer, er höist sandsynligt, men Underretninger derom mangle. Derimod vide vi, at de lige til vore Dage, ligesom Öselboerne (see ovenfor under V) — endskjönt Almanakker længe ere blevne trykte i

*) I Enkelttallet *runo*, i Fleertallet *runot*. *Rühs* o. fl. ville, at dette Ord ikke staaer i mindste Forvandtskab til de skandinaviske Runer. Jeg antager, at Sporene deraf ere nu for det meste udslættede, men at de dog forhen have existeret. Gjærningsordet *runam* betyder i Norsk-Laplandsk at summe, surre, at frembringe en saadan *susurrus magicus* som Finlappernes vocale Accompagnement til Rune-Bommen, hvilken Handling Nordmændene i sildigere Tider kaldte at *rune* o. s. v. Jfr. ovenf. S. 131—132.

Landets Sprog til Almuens Brug, havde en egen gammel Runekalender paa Been- eller Træskiver, altsaa virkelig skrev og brugte Runer. *Arendt* har undersøgt adskillige saadanne og optegnet Prøver af dem. En bestod af 6, de to andre af 7 Blade. Paa en af dem vare Runebogstaverne i sædvanlig Orden ved 6 Maaneder, men bagvendt og i modsat Retning (eller fra Höire til Venstre) ved de övrige. De synes for saavidt at udgjöre etslags Mellemlid mellem den öselsk-liflandske (samt Runamo-Indskriften) og den almindelige nordiske Runeskrift. Mærkeligt er det ellers, at de Ugedagene betegnende Bogstaver (ellers stedse de første i Alphabetet) overhoved (enten de saa ere ret- eller bagvendte) her staae i en ganske anden Orden og afvige i sig selv tildeels fra de skandinaviske, — saaledes nemlig paa den ene (alle af lige Störrelse):

*

eller, som ovenfor ommeldt, i Retningen fra Höire til Venstre. Tre af disse Charakterer ere afvigende fra vore. En anden Kalender viser følgende (i Formerne) afvigende Bogstavække:

*

hvor i kun een eller to Runer ikke gjenkjendes som sædvanlige nordiske.

I *Arendts* Samling findes endvidere en fuldstændig Aftegning af en Runekalender, som vel ikke har nogen Titel eller Angivelse af dens Hjemsted, men som dog, naar den sammenlignes med det ovenanförte, aabenbare synes at være fra Finland, skjönt nogle af Charaktererne i Formen afvige fra de allerede anförte, saaledes nemlig:

Her er nemlig * forvandlet til †.

 er en tydelig Afændring af *h*, *o*, eller *h*, formodentlig en Art af Binderune for *oo* (etslags dobbelt Vocal i Sproget).

h ligeledes af det nordiske h eller k.

D forekommer undertiden i Runeindskrifter for P.

De to følgende Charakterer ere omsatte i Ordenen.

N (vor Rune u) sættes her istedet for E, en Afændring af o, som ofte forvexles med u.

Finnerne eller Finländerne synes og, efter hvad der i næste Artikel vil blive udviklet, fordm at have havt et for en stor Deel særegent Runealfabet, som i det 18de Aarhundredes Begyndelse er blevet fundet af Missionærerne blandt de norske Finlapper som en hemmelig eller magisk Skrift. Det fortjener i den Henseende at bemærkes, at de finske Troldkarle (*Noijat*), i det mindste i sildigere Tider, ansaae Lappernes Hexemestere (*Noajider*) for langt kyndigere i detslags Konster, og reiste derfor tit til Lapmarken for at hente Raad eller Underviisning af dem*).

At de saakaldte Runestave (som aflange og smalle Trætavler) endnu kjendes eller bruges i Finland, samt at dets indfødte Beboere, ligesaavel som Skandinaver og Islændere, bruge Bomærker eller bestemte Binderuner, sammensatte af Runebogstaver, viser dets nyeste Beskrivelse**).

VII) *Finlapperne*, som efter Navn og Sprog oprindelig synes at have hørt til den finske Folkestamme, have fra Arildstid staaet i samme Udraab for Trolddom og andre saakaldte forbudne Kunster, som Finländerne fordm. Ligesom disse have de og brugt Runer til Skrift; disse ere dog kun lidet bekjendte, da de i Finlappernes Hænder ansaaes for Hexerie, som i det 16de og 17de Aarhundrede strængt forfulgtes af deres kristne Landsherrer. Det lykkedes dog *Isaak Olsen*, den første

*) *Rühs's* Finland, tillökt och omarbetad af *Arfvidson* (1827) 2 Del S. 43.

***) Beschreibung von Schweden, Norwegen und Ruszland (&c.) von *Possart*, 1ster Th. (*Hoffmanns* Europa 8ter Th.) 1838, S. 56.

og ivrigste Missionær i Finmarken (fra 1703 til 1716)*) at overkomme og udforske adskilligt af Finlappernes Runeskrift (tilligemed meget andet, som hørte til deres Troesmysterier og Afgudsdyrkelse), som tildeels er optegnet i hans efterladte Collectanea**), af hvilke *M. F. Arendt* har samlet det hele Alphabet, hvilket han i sin efterladte originale Optegnelser kalder tilsammen: *Runæ Fennicæ et Lapponicæ*. Omtrent de halve af Bogstaverne stemme ganske overeens med de nordiske Runer; de övrige ikke, men synes dog (foruden nogle enkelte, der ere aldeles originale) deels at være Afændringer af dem og deels Efterligninger af græske og romerske Bogstaver, ved hvis Hjælp de have faaet Sidestykker til hele det latinske Alphabet, i hvilken Orden *Olsen* ogsaa sees at have optegnet Bogstaverne.

Som bekjendt havde de hedenske Finner visse magiske Trommer eller Pauker, betegnede med hieroglyphiske Figurer og Charakterer***), af hvilke de søgte at udforske deres Guders Villie, ved Hjælp af en til en Snor heftet Messingring, som springer omkring eller indtager adskillige Stillinger paa det malede Trommeskind, efter Slagene af en Beenhammer, der bruges af Troldmanden istedet for de ellers sædvanlige Trommestikker. Herved meddeelt dem, efter deres Mening, det adspurgte Orakels Svar, enten de saa søgte Kundskab om langt bort-

*) Denne mærkelige, af Finlappernes Omvendelse og Oplærelse særdeles fortjente Mand synes ikke at have været egentlig studeret, men selv i sin Ungdom at have erhvervet sig betydelige Kundskaber. Han døde som Klokker i Trondhjem 1730. De Efterretninger, som det har været *Hammond* muligt at samle om hans Levnet, findes i Sidstnævntes nordiske Missions-Historie S. 11—13, 875—935. Man seer, at denne Forfatter, død i Norge 1792, har eiet adskillige af *Isaac Olsens* efterladte Manuscripter.

**) Dem har jeg forgjæves eftersøgt i de herværende Haandskriftsamlinger. Formodentlig forvares de endnu etsteds i Norge, hvor *Arendt* da har faaet Tilladelse til at benytte dem.

***) En saadan Tromme kaldtes af de norske Lapper *Gobdas*, *Kobdas* eller *Guobdas*, af de svenske *Kannus* eller *Qvobdas*, af de russiske *Gobodes*. Nordmænd eller Danske kalde den ofte *Runebom*, de Svenske *Laptrumma* o. s. v. *Thomas v. Westen* siger i en Indberetning til Missionskollegiet: at i visse Egne af Finmarken vare Runebommerne, förend Lapperne af ham omvendtes, "Bibler i hver Mands Huus".

fjærnede Ting, eller Raad mod Sygdomme, Underretning om heldige Offre eller Offertider, tilkommende Begivenheder, Udfaldet af den Spørgendes eller Offrendes Foretagender eller Forretninger som ved Jagt, Fiskerie, Reiser o. s. v.; naar Ringen i sine Svingninger fulgte Solens Gang, var det som oftest et heldigt Tegn, i modsat Fald et uheldigt. Det Billede eller den Hieroglyph, hvorpaa Ringen, efter visse antagne Regler, blev liggende, bestemte dog især Indholdet af Oraklets Svar. Trommeslaget ledsagedes af Troldmandens Sang og visse dertilhørende Omkvad sanges i Chor af adskillige omkring staaende, dertil udtrykkelig valgte og formeentlig bedst skikkede Personer, som derfor havde iført sig deres Søndagsklæder. En saadan Handling (som kaldtes en Troldmesse, Runen eller Runesang m. m., formedelst de deri fremførte Bønner og Besværgelser til Guderne o. s. v.) endtes undertiden med Troldmandens dybe Afsmagt, lignende en Dödssövn; saalænge den varede, maatte Choret uafbrudt synge; imidlertid meentes Troldmandens Aand at være paa Reiser til Gude- eller Under-Verdenen (o. s. v.) i Fölge med hans egen Skytsaand, og at komme tilbage ved Legemets Opvaagnen, da Tryllekunstneren kunde give nöiagtig Forklaring over alt, hvad der stod i Forbindelse med de allerede ved Trommen givne Orakelsvar o. s. v. Disse for Finlapperne vigtige Hieroglypher forekomme mig at bestaae tildeels af saadanne Trolddomscharakterer, der vel kunde henføres til Binderuner, for hvilke hine lappiske Skriftruner (ommeldte ovenfor) og rimeligviis forhen tillige andre nordiske have ligget til Grund. Et hertil hörende Exempel komme vi til at anföre ved Udviklingen af Binderunen *Frej* (eller *Freiv*) i Runamo-Indskriften (3die Tavles XXII, 40). De norske Finlappers Troldmænd havde bevaret Runeskriften lige til det kristelige Missionsværks og det 18de Aarhundredes Begyndelse, vistnok stedse som en stor Hemmelighed, der ei maatte blive Uindviede til Deel, men i et heelt Aarhundrede (nemlig det 17de) nödtes de til at skjule den med en end større Omhyggelighed, især for de norske eller danske Kristne, da den

regnedes til de Trolddomskunster, hvilke Kong Christian den 4de ved en Forordning af 1609 havde forbudet alle Finner og Lapper under Livsstraf*). Dog vare disse Folk da kun Hedninger og hiin saakaldte Trolddom hørte, efter deres Overbeviisning, til den rette Gudsdyrkelse. Af Frygt for Lovenes Forfølgelse holdt de dog alt hertil hørende hemmeligt for Landets kristne Overherrer; den ovenmeldte *Isaac Olsen*, som vel kunde tale deres Sprog, vandt i Førstningen de norske Finlappers Fortrolighed, lærte deres Runesange, udforskede deres Rune-Alphabet o. s. v., men da han siden fordömte alt sligt som Ugudeligt og røbede det for Missionærerne**), bleve Hedningerne yderst forbittede paa ham og stræbte ham efter Livet. Denne Forbittrelse er ogsaa let begribelig af den blandt dem da rodfæstede Mening, at det nylig oprettede Missionsvæsens Forstander, Lector *v. Westen****), som de ventede til dem, var ledsaget af en Bøddel, som uden videre (efter hine aldrig tilbagekaldte Blodloves Indhold) skulde hugge Hovedet af dem, som overbevistes om at have drevet nogen Afgudsdyrkelse eller formeentlige Trolddomskunster.

*) Allerede den 21de Sept. 1584 var en lignende Forordning udgaaet for Norge, hvorefter de, som befandtes at udøve noget slags formelige Trolddomskunster med Kors (Figurer), Signelse, Læsning o. s. v., uden al Naade skulde straffes paa Livet. I Forordningen af 12te Octbr. 1617 forbødes "Signen, Manen, Maalen, Charakteres eller "Maler" o. s. v. som "alle Troldfolkes første Alphabet".

**) Disse gave ogsaa *Olsen* o. fl. 1711 strænge Instructioner til Standsning af Afguderiet, især Torsdagens Helligholdelse (til Thors Ære), alskens Runen, de saakaldte Troldmesser o. s. v. Overhoved lignede de norske Finlappers Gudsdyrkelse i meget den gamle skandinaviske. Lector *v. Westen* besaae paa sin Visitationsreise 1722 adskillige af deres Offersteder for (efter hans Udtryk) "at see deres Altarers Indretning, "der befandtes udi alle Maader at ligne de gamle danske Altarer i Hedenskabets "Dage efter *Olai Wormii* Beskrivelse". Altarerne vare omkringsatte med Stene og smukke levende Træer. Nedenfor Altarerne lae Been og andre Levninger af Offerdyrene. Paa Offerstederne stode udskaarne Afgudsbilleder samt Thors Hammer o. s. v., hvilket Missionæren formaaede de omvendte Hedninger til at opbrænde. See *Hammonds* nord. Miss. Hist. S. 426—427. Andre Overeensstemmelser mellem Finlappernes samt visse asiatiske Folkelags (ogsaa Thors Dyrkeres) og Skandinavernes Gudsdyrkelsesskikke har jeg oplyst i Tidsskr. for nord. Oldk. 2den D. S. 149—160.

***) Han forestod den efter hans Tilskyndelse oprettede nordlandske og finmarkske Mission fra 1716 til 1727.

Runebommernes Figurer fremviste en stor Mangfoldighed af Hieroglypher, som selv efter et langt Studium neppe kunde tilfulde udforskes af de kristne Missionærer. *Thomas von Westen* var vel bleven en af de kyndigste deri, men han har ikke efterladt sig nogen egentlig Udvikling deraf, som nu er i Behold. Efterhaanden indsendte han til det dansk-norske Missions-Collegium 70 saadanne Runebommer, hvilke han havde formaaet de omvendte Hedninger til at udlevere; de opbrændte alle i Missionsvæsenets Archiv i Kjöbenhavns store Ildbrand 1728. Andre söndersloges eller opbrændtes af ivrige Missionærer eller Övrighedspersoner for at forebygge Afguderie og Trolddom, eller og af de Nyomvendte selv, saa at de, efter Finlappernes næsten fuldkomne Omvendelse til Kristendommen for et Aarhundrede siden, höre til de störste Sjeldenheder*). Da det Religionssystem, hvortil Runebommerne hörte, tillige nu kan siges at være uddödt, maae vi vel ogsaa opgive alt Haab om nogen fuldstændig Beretning om deres Hieroglypher, hvilke jeg dog af ovenmeldte Grunde tildeels troer at have hört til Binderunernes Klasse.

Hos de Svenske Lapper vedblev Runernes Brug, forsaavidt det ansaaes som fuldkommen uskyldigt, lige til det 18de Aarhundrede. Da brugte de nemlig Kalendere af Træ eller Been, hver paa 7 Blade, betegnede med Runer, som i noget afvege fra de sædvanlige. Deres Aars Inddeling bestod, ligesom Öselboernes (ovenfor under V), af 15 Maaneder, hver med et særegent Navn i deres eget Sprog. Uagtet de svenske Anordningers strænge Forbud mod Laptrommerne (under Livsstraf) og de skarpe Huus-Inquisitioner, som tit anstilledes for at opdage saadanne, forvaredes og brugtes de dog hemmelig af Adskillige endnu ved Midten af det 18de Aarhundrede**).

*) Enkelte forvares dog endnu hist og her i de nordiske Rigers Bibliotheker og Museer. De findes tildeels afbildede i forskjellige Værker, som *Rudbecks Atlantica*, *Leems* Beskrivelse over Finmarken, *Sjöborgs* Saml. for. Nord. Fornälsk. o. fl.

**) *Björner Häfda-Ålder* S. 31; *Högströms* Beskrivelse over de svenske Lapmarker, 10de Kap. 9de og 10de §, 11te Kap. 28de §.

Allerlængst har Hedendommen og den deraf flydende Overtro holdt sig vedlige blandt *de Russiske Lapper*, af hvilke endnu endeel for henved 60 Aar siden aabenbare hyldede den. Efter videnskabelige Reisendes Beretning raadspurgte de da overhoved Hexetrommen meget flittigt. Den beskrives som betegnet med Charakterer samt Billeder af Himmellegerer (da de endog paa deres Viis dyrkede Astrologien), samt Dyr, Fugle o. s. v. De indskar og Figurer paa de hellige Træer i Nærheden af deres Offersteder. Endskjönt de hverken kunde læse eller skrive den russiske eller anden nu brugelig europæisk Skrift, kjendte de dog visse Hieroglypher, med hvilke de betegnede deres Runestave eller Kalendere, samt anvendte dem tillige til Bomærker og Navnes Underskrift. Af den Skriftart, som den Reisende kalder Hieroglypher, egentlig bestod af Runer, behöver, efter det Ovenanföerte, ingen nærmere Forklaring*).

Da de Finsk-Lappiske Runer formodentlig ere de fleste af vore Læsere ubekjendte, tilföies her de særegne af disse Alfabeters Bogstaver efter *Arendts* Afridsning:

b, . En fra de sædvanlige meget afvigende Rune; — intet Bogstavtegn for *B* synes at forekomme i Runamo-Indskriften (jfr. Art. VIII).

c (eller *k*), , en Afændring af det nordiske *V*; ogsaa som .

d, , ligeledes en Afændring af *D*, *P*.

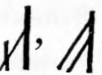

f, , mest lignende det hertil svarende gothiske Bogstav i neapolitanske Brevskaber.

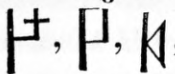
g, dels som vort *V* og dels som .

h, , der og forekommer saaledes i de vendiske Runer.

m, (vort nedvendte *Y*).

*) *Georgi Beschreibung aller Nationen des Russischen Reichs*, 1776, 4to, I, 4, 13.

o, , tydelige Afændringer af vort **o**; desuden , , der svare til dette **Bogstavs** ældste græske **Former**.

p, , om hvilke to første det sidstmeldte kan gjælde.

q, , en Afændring af det bagvendte **V** (**U**).

r, .

s, .

t, (foruden vort **t**), .

v, .

z, (nærmende sig til det nordiske **z**).

æ, (som en ægte nordisk **Binderune**).

ö, (af samme Art).

VIII) Erindringen om de i Tydskland næsten uddöde *Vender*, et Folk af slavisk Oprindelse, der forhen havde besat og behersket betydelige Dele af det store Germanien, opfriskedes i det 18de Aarhundrede ved mange da formeentlig opdagede Rune-Indskrifter, Afgudsbilleder og Offerredskaber af Bronze eller anden lignende Metalblanding, efter Manges Mening af höi Alder og særegen Mærkværdighed. Dog hvilede der stedse nogen Mistanke over disse Oldsager med Hensyn til deres Ægthed, som mere og mere har tiltaget og synes nu tildeels at være bleven retfærdiggjort ved juridiske Beviser. Enhver af mine Læsere forstaaer vel allerede hvad her menes, nemlig de formeentlige Helligdomme fra Rhetras formodede Rudera og Omegn ved Landsbyen Prillwitz i Nærheden af Ny-Brandenburg og Floden Tollense i Mecklenborg, ödelagt tilfulde af Henrik Löve 1150. Disse Oldsager kom først

for Verdens Öine henved 1769, endskjönt en stor Deel af dem foregaves allerede at være opgravet omtrent 1690 af Stedets Præst, *Samuel Friederich Sponholtz*; deres præsumtive Historie fra den Tid af er for vidtløftig til at udvikles her; en Guldsmed *Sponholtz*, han Enke eller hendes Søn af samme Tilnavn (der ogsaa var Guldsmed) solgte først 46 Stykker af dem til en Dr. *Hempel* i Ny-Brandenburg; end flere erhvervedes dog sildigere (tilligemed Resten af den ældre Samling) af *A. G. Masch*, som blev det Heles udförligste Beskriver*). *Gideon Sponholtz* (Enkens Sönnestön, som ikke havde lært noget Haandværk) fortsatte med Iver Udgravningen af Oldsagerne, af hvilke en stor Deel, da han foreviste dem, vare forsynede med Rune-Indskrifter, og end en ny betydelig Samling opstod ved disse Bestræbelser; den blev beskrevet og afbildet af Grev *Potocki* 1795 (i et nu sjældent Værk**), men siden solgt mod en Livrente til Hertug Karl Adolph af Mecklenborg-Strelitz, og forvares nu (omhandlet paa ny af *M. F. Arendt****) i det Storhertugelige Museum i Ny-Strelitz. Foruden de ovennævnte Metalsager gjemmes der 19 smaae Runestene med Indskrifter og raa Afbildninger, der först blev beskrevne og afbildede ved *Friedrich v. Hagenow*, som ved et Tingsvidne 1825 havde sögt at bevise Omstændighederne ved disse Oldsagers Opgravelse af *Gideon Sponholtz* og Vidnet *D. L. Boye*, bosat Borger i Waren, da 52 Aar gammel, som havde været *Sponholtz* behjælpelig derved, samt erklærede at have saaledes fundet adskillige saadanne Runestene ved Urner i aabnede Gravhöie, med Indskrifterne vendte opad****). Efterat *Rühs*

*) Die Gottesdienstlichen Alterthümer aus dem Tempel von Rhetra, Berlin 1776, 4to, med 66 kobberstukne Afbildninger; — Beyträge zur Erläuterung der Obotritischen Alterthümer, Schwerin 1774.

**) *Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe pour la recherche des antiquités Slaves ou Vendes. Hambourg 1795, 4* (med 118 kobberstukne Afbildninger).

***) Groszherzoglich-Strelitzisches Georgium nord-slavischer Gottheiten und ihres Dienstes. Minden 1820, 4to (har aldrig været i Boghandelen).

****) Beschreibung der auf der Groszherzogl. Bibliothek zu Neustrelitz befindlichen Runensteine (&c.), Loitz 1826, 4to (med 14 Træsnit).

og adskillige flere havde yttret forskellige Tvivlsgrunde mod de Prillwitziske Billeders og Rune-Indskrifers Ægthed, önskede *Konrad Lewetzow* 1834 retslige Undersögelser desangaaende, og udvirkede til det Öiemed en offentlig Commissions Nedsættelse. Med Hensyn til den ældre Samling af Sager, som først kom i *Hempels* og *Maschs* Besiddelse, kunde en saadan Inquisition ikke længer finde Sted, — men derimod foretoges Förhörer angaaende *Gideon Sponholtz's*, af Grey *Potocki* beskrevne Samling (til hvilken og de ovennævnte vendiske Runestene hörte). Blandt de afhörte Vidner var Guldsmed *Neumann* i Ny-Strelitz, 78 Aar gammel, som i 23 Aar havde arbeidet (som Lærling og Svend) hos Guldsmed *Jacob Sponholtz*, en Broder til den ovennævnte *Gideon*. Han tilstod udtrykkelig at have for den Sidstnævnte, i sin ovennævnte Huusbondes Fraværelse, stöbt adskillige Metalbilleder efter Former af Leer, forfærdigede af en Pottemager *Pahl*, som havde megen Omgang med *Gideon Sponholtz*, hvorefter han (*Neumann*) indskar Indskrifterne “nach dem Vorbilde (?) derjenigen, die in dem Werke von *Masch* sich “befinden”, og endelig gav man ved Hjelp af Syrer og Borax Metalfigurene et grønligt Anströg (der skulde forestille den blandt Oldgrandkerne bekjendte saakaldte ædle Rust, *æruigo nobilis*). Ellers bemærkede Vidnet, at hans Hukommelse var bleven meget svækket ved Alderdommens Indflydelse. Af de övrige for Commissionen afhörte 4 Vidner havde de 3 været *Gideon Sponholtz* behjælpelige ved Opgravninger i Egnen ved Ny-Brandenburg og gjenkjendte adskillige saaledes fundne Oldsager fra det Storhertugelige Museum, dog deriblandt ingen Metalsager med Indskrifter. Denne Fabrikation skal have begyndt efter at den ældre Samling var solgt, og havde ved *Maschs* Beskrivelse derover vakt en almindelig Opsigt i den lærde Verden. Om alt dette og overhoved de Grunde, der mest synes at bekræfte Uægtheden af den ved *Potocki* beskrevne Samling og tillige kaste nogen Skygge paa den ældre

Maschiske, maa jeg henvise til *Lewetzows* egen *Deduction**). Derimod har *Bulgarin* nylig søgt at bevise de sidstnævnte Oldsagers Ægthed og tillige fremført adskillige Indvendinger mod *Lewetzows* Hovedpaastand, især bygget paa Oldingen *Neumanns*, efter 50aarig Taushed og formelig Indkaldelse for Retten, fremførte isolerede Deposition, paa hvilket Skrift jeg ligeledes her maa nøies med at gjøre Læseren opmærksom**). Andres Dom om dette indviklede Æmne vil jeg ikke foregribe, og det vil maaskee neppe være muligt for Nogen at afsige deri en fuldkommen afgjørende Kjendelse. Vistnok maa jeg tilstaae, at en svær Mistanke især hviler over den sildig ere beskrevne Samlings Ægthed, hvorimod jeg bemærker, at hvis de ældre Maschiske Indskriftsager virkelig ere fundne i Jorden ved Prillwitz, saa kan det vel være muligt, at det samme har været Tilfældet med nogle saadanne af de, ved *Gideon Sponholtz*, i den selvsamme Egn opgravede Oldsager, endskjönt de Medhjelpere, han kunde have brugt dertil, i det lange Mellemrum til det senere Forhør kunne være døde og borte, — om han end virkelig selv, for at berige sin Samling med formeentlig kostbare Stykker, har nedladt sig til det Falsknerie, hvorfor han beskyldes af *Neumann*. En Hovedomstændighed herved er dog ikke taget i Betragtning, den nemlig, at den Beskyldte selv ikke var i Live og hans Forsvar eller Indvendinger mod Oldingens Angivelse altsaa ikke kunde høres eller drøftes. Hvad om *Neumann* havde husket feil forsaavidt, at nogle, om ikke alle, af de Billeder, han omtaler, vare Facsimiler af ægte Originaler? Læger og Psychologer er det især vel bekjendt, at Hukommelsen ved Alderdom eller svære Sygdomme tit kan svækkes eller vildledes i en saa høi og besynderlig Grad, at andre, som ei kjende saadanne Svagheder, neppe kunne gjøre sig nogen

*) Ueber die Ächtheit der sogenannten obotritischen Runendenkmaler zu Neustrelitz, Berlin 1835 (ogsaa indført i Abh. der Königl. Akad. der Wissensch. sammesteds).

***) *Thadd. Bulgarin* Geschichte von Russland; unter Mitwirkung des Verfassers übersetzt von *Brackel*, 1ster Th. (1839) S. 149—163.

Forestilling derom*). Hvorledes dette end forholder sig med disse Oldsagers sande Beskaffenhed, have vi et særdeles agtværdigt Udsagn af *Dithmar* fra *Merseburg* (som døde Aar 1028), hvori det bevidnes, at Afgudsbillederne i *Rhetras* store Tempel vare forsynede med indgravede Indskrifter, indeholdende deres Navne**); at disse Bogstaver have været af Runernes Art, kunde man formode deels af gamle tyske Efterretninger og deels deraf, at islandske Skrifter, forfattede længe förend de af *Masch* beskrevne Oldsager bleve bekjendte, omtale saakaldte *Vinda rúnir* eller vendiske Runer***).

Jeg har nöie gjennemseet de af *Masch* og *Potocki* afbildede Rune-Indskrifter, men ingen egentlige Binderuner fundet deri med en eneste Undtagelse, hvilken jeg derfor tillader mig her at angive. Den findes i Sidstnævntes Skrift Tab. 25 Fig. 85 paa en rundagtig Bronceplade, paa hvis ene Side et vinget Hoved og et Lövehoved ere anbragte med en Omskrift, som *Potocki* har læst:

GAST ZERNEBUG;

til den Charakter, lignende en Binderune (*Rade*), som staaer foran den første Stavelse har hverken han eller (som det lader til) Samlingens daværende Eier lagt Mærke; det er ellers vist, at den ikke findes i de af *Masch* afbildede Indskrifter, efter hvilke den gamle *Neumann* foregav at have copieret de af ham for *Gideon Sponholtz* stöbte Metalbilleders

*) Saaledes kunde f. Ex. den ovennævnte Lector v. *Westens* Enke meget vel huske alt hvad der angik hendes to første Ægtemænd, men havde derimod glemt den tredie (nemlig v. *Westen*) og alt hvad der passerede i deres lange Ægteskab, i hvilket hun dog havde udstaaet meget store Anstrængelser, Besværligheder og Lidelser (*Hammonds nord. Miss. Hist.*).

***) *Interius dii stant manufacti singulis nominibus insculptis. Leibnitz Scriptor. rer. Brunsvic., I, 381.*

****) See herom *Schlöszer* Allgemeine Nord. Gesch. (Weltgesch. 31ter Th.) S. 616; *Egenolff* Historie der deutschen Sprache (1716) 2ter Th. S. 14; *Bayer* i *Commentarii Acad. Petropol.* T. 2 p. 473—474; *Thunmann* Untersuch. I. c. S. 283. *Arendt* kalder i sine Optegnelser de slaviske Skriftegn *Vindarúnir*; denne Benævnelse forekommer i gamle islandske Optegnelser af de forskjellige Runearter, men skrives feilagtig hos *Worm* *Vandarúnir* og hos *Bayer* (*Opusc.* I. c. S. 363) *Vendarúnir*.

Skrifttegn, og det samme kan siges om flere af de Charakterer, der sees paa denne Plades anden Side.

Adskillige Runer paa Vendiske Oldsager, af hvilke de fleste findes i den ældre eller *Maschiske* Samling, afvige fra de nordiske. Ved at tilføie deres Betydning følger jeg mest den erfarne Palæograph *Arendt* (som har nøie beseet Originalerne i Aaret 1807) efter hans efterladte egenhændige Optegnelser paa Stedet*).

b , **, ; t , ogsaa i oldnordiske Runer efter *Bernhartius* (see ovenf. S. 178—182); jevnfør de tilsvarende finske Runer ***) b og p , ovenf. S. 233—236.

d , , svarende til det finske t ; at P , (δ) og $\ddagger$ (k, n) tit alternere i den ældste nordiske Skrift, endog i Membranerne, er vel bekjendt for Sagkyndige, men kunde ikke være det for Sponholtzerne og deres Haandlangere.

e , ****).

f , (ligesom i Britternes gamle Alphabet efter *Owen*).

l , (foruden det sædvanlige Γ). Mærkeligt nok forekommer denne Form aldeles tydelig paa den af Tufa (Venden) Mistivis Datter, Harald Blaatands Hustru, over hendes Moder satte Runestein†).

m , forekommer vel meget sjelden i nordiske Runer i denne Be-

*) Kun optegnede med Blyant under denne Titel: *Runæ Slavorum Balthicorum in idolis, tesservis aut cippis fusæ vel sculptæ.*

**) F. Ex. hos *Masch* fig. 1, a. *Jacob Grimm* har med Rette bemærket denne Figurs store Overeensstemmelse med det slavisk-glagolitiske B ; *Goett. gel. Anzeigen*, 1836, S. 327. Jfr. den hertil svarende, i en Klippe paa *Zobtenberg* indhuggede Charakter, her ovenfor S. 216.

***) Den samme Charakter findes og, i omvendt Retning, som B i de ældste phoeniciske Indskrifter.

****) Her sees ligeledes det omvendte phoeniciske a ; (i de ældste Runer udtryktes tit a og e ved den selvsamme Charakter).

†) See *Thorsens* Beskrivelse og Afbildning I. c. S. 10, 17. Celtibererne havde den selvsamme Form for L , samt ligeledes ellers vor sædvanlige Rune Γ .

tydning, men sees dog saaledes i den sidstommeldte Indskrift (samt paa Eegaa Stenen), men ellers som det mere bekjendte Φ .

o, Ψ , egentlig det sædvanlige, her opadvendte $\mathfrak{a}$ eller $\mathfrak{b}$; sees ogsaa saaledes $\mathfrak{d}$; *Arendt* har ikke bemærket Formen $\mathfrak{e}$ (hos *Masch* fig. 56), som for det meste stemmer overeens med den ovenanførte finske, men dog snarere lignende en Binderune.

t, $\top$ (foruden det sædvanlige $\mathfrak{t}$), nedvendt blandt Finlapperne.

y, $\wedge$ (ogsaa i nordiske Runer for u eller y); sees opvendt i de finske Runer som u.

v, $\times$ erindrer om Guldhornenes og enkelte nordiske Steenskrifters $\diamond$.

z, $\mathfrak{z}$ (vort y eller r); ogsaa $\mathfrak{z}$ (jfr. ovenfor S. 219).

a, $\mathfrak{a}$ (i nordiske Indskrifter undertiden for a).

ö, $\mathfrak{o}$, ellers ogsaa $\mathfrak{o}$ (ofte for o eller ö i nordiske Indskrifter).

$\mathfrak{h}$ for h eller g (hos *Masch* fig. 5, b) er ikke blevet bemærket af *Arendt*.

Efter at have anstillet denne Undersøgelse og Sammenligning kunne vi med Föie anföre *Jacob Grimms* Ord*): “Diese wendischen “Runen sind im Ganzen die nordischen, weichen aber in einzelnen Buchstaben ab und ihre entschiedenste Abweichung stimmt zu der Glagolitzä.

*) I hans Recension over *Kopitar Glagolita Clozianus* i Goett. gel. Anz. l. c. — efter Jahresbericht des Mecklenb. Vereins für Gesch. und Alterthumsk., 3ter Jahrg. 1838 S. 190. Jfr. ellers *Ingemanns* Grundtræk til en nord-slavisk og vendisk Gudelære (1824, 4to) især Indledningen S. IV—VIII.

“Was konnte wohl mehr das Alterthum der glagolitischen Schrift und zugleich die angefochtene Echtheit der nordslavischen Götterbilder bestätigen? Dem neu-brandenburger Goldschmied eine solche Kenntniss der nordischen, preussischen, slavischen Mythologie, der nordischen Runen und des glagolitischen Alphabets zuzutrauen, dass er aus ihnen nicht plump, sondern mit geschickter, ab- und zuthuender Mischung nachgeahmt hätte, übersteigt allen Glauben. Die auch durch andere innere Gründe bestärkte Echtheit der Bilder eingeräumt, scheint aus ihnen hervorgehen, dass schon die heidnischen Slaven einer Schrift pflagen, von welcher uns bedeutende Ueberreste nirgends anders, als in dem glagolitischen Alphabet vorliegen.”*)

Det for Palæographen og Mythologen vigtige Spørgsmaal om de slavisk-vendiske Runers Ægthed eller Uægthed vil forhaabentlig enten fuldkommen afgjøres eller, saavidt muligt, nærme sig sin Afgjørelse ved de alvorlige Undersøgelser, hvormed en sagkyndig og upartisk Oldgrandsker, Hr. Archivar *Lisch*, i rum Tid har beskjæftiget sig; en udførlig Publikation af dens Resultater har den lærde Verden Grund til at see imøde med Længsel, for endelig at komme til Vished i en Sag, der af de Fleste for en Snees Aar siden ansaaes for fuldkommen afgjort, men som dog atter, ved uventede Opdagelser af visse forsætlige Forfalskninger, paa ny var blevet sat i et saare tvetydigt og ugunstigt Lys. Hr. *Lisch* har selv for en Tid siden advaret mod de overilede Fordømmelsesdomme, som Adskillige i Anledning af de *Lewetzowske* Undersøgelser havde fældet over de nystrelitziske Runeminder, af hvilke en Deel aldrig var bleven udsat for nogen grundet Mistanke. Denne nøiagtige Forsker har saa meget større Grund dertil, som han med sandhedskjærlig Iver og Varme har bestridt Forskjelliges heftige Paastande om Uægtheden af visse, med Charakterer bet nede, i Mecklenborg og

*) Jfr. Bemærkningerne af *Bulgarin* (som ei har kjendt det her og ovenfor af *Jacob Grimm* om de vendiske Runer Anførte) i den næstfølgende Art. IX.

Pommern fundne Steenplader. Om en saadan, funden ved Opgravning i **Dargun 1822** af en troværdig og sagkyndig Mand, under et kunstigt underjordisk Steenlag, som laae to Fod dybt under Jordens Overflade, og om forskellige lignende har **Hr. Lisch** meddeelt interessante Efterretninger. De heromhandlede smaae Steenplader have i den graa Oldtid været brugte som Former til store Knappers eller andre slige Metalsagers Støbning. Paa den Dargunske vare adskillige Cbarakterer, der lignede Runer, især et tydeligt Ψ (eller $\mathfrak{h}$?). En anden, som er funden i **Alt-Kenzlin** ved **Demmin** under en gammel Egestamme, er beskrevet og afbildet i **Dritter Jahresbericht des Pommerschen Vereins S. 27**, — og dog paastod tvende Literatorer i næste Aargang, at denne (!) og andre lignende Stene vare forfærdigede af Bønder i **Mecklenborg** og **Pommern** som Støbeformer for Knapper; at de have brugt saadanne fundne Stene dertil, ja endog efterlignet dem, er vel muligt*). Endelig har **Lisch** meddeelt en udførlig Beskrivelse af det særdeles mærkværdige støbte **Bronce-Beslag** til et **Böffelhorn** (som ikke haves), fundet **1857**, 6 Fod under **Jorden**, i en **Törvemose** ved **Wismar**, med tilhørende Afbildning. Den største Deel af Beslaget var forsynet med **Zirater** og **Figurer**, deels graverede, deels indslaaede med **Stempler**. **Thomsen** og **Lisch** have ypperlig viist disse **Ziraters** og **Figurers** fuldkomne **Overeensstemmelse** med andre, som findes paa **skandinaviske Mindesmærker****). Den Sidstnævnte har endog ved en af de mærkeligste **Configurationer** fundet en sær Lighed med en af den islandske **Paradishules Hoved** karakterer, — ligesom han og er fuldkommen enig med mig i den Mening, at denne **Hules** fleste **Skrifttegn** høre til en **kryptographisk Runeart**. — De **Wismarske Horn** fremstille vistnok **6** **Charakterer**, der omgive en **Kreds**, som fuldkommen

*) Jahresbericht des Mecklenburgischen Vereins, 2ter Jahrg. 1837 165; 3ter Jahrg. 1838 S. 83-86. Der bemærkedes og, at **Jacob Grimm** har omhandlet det samme vendisk-glagolitiske Ψ paa de **Strelitziske Runeminder** som et paafaldende Beviis for deres Ægthed (Gesamm. Nachr. von alten Bildwerken).

**) Jahrb. des Mecklenb. Vereins, 3ter Jahrg. 1838 S. 67-77 (med Kobber).

ligne skandinaviske Runer og Binderuner*), endskjönt dette dog kan være tilfældigt. Overhoved kan denne Oldsag formodes at være af ældgammel gothisk-germanisk Oprindelse.

IX) De sidstomhandlede Vendiske eller Slaviske Runer antages af en af Russernes nyeste Historieskrivere, *Bulgarin*, at have ogsaa været brugte i Hedenold af *de russiske Slaver*; hans Grunde derfor kunne vi her ikke udvikle, men optage de for os mærkværdigste af hans hertilhørende Bemærkninger. Han beraaber sig paa Keiser Heraclius's Vidnesbyrd (fra det 7de Aarhundrede), at Skyther, Sarmater (o. fl.), som man ansaae for Slavernes Forfædre, have kjendt eller brugt særegne Skriftegn (eller Alphabet, *litteras suas*)**). Han underretter os om, at Tschecherne (et slavisk Folk), ligesom Skandinaverne forud, udskare deres Love paa Trætavler, og deraf kommer endnu den russiske Talebrug, at kalde en Bogs Blade Tavler. Slavernes ældste Skrift kaldes *Bukwiza*, hvilket Ords første Stavelse Nogle udlede af *buk*, Bøg eller Bøgetræ, fordi Bogstaverne pleiede at indskjæres paa Stave eller Tavler af denne Træart — og vi skulle snart anføre et Öienvidnes Vidnesbyrd derfor, — aldeles ligesom i vort Norden; see ovenfor S. 180—181. Andre mene derimod, at *buk* er fordreiet af *bug* eller *bog* o: Gud, fordi Skriften ansaaes for en guddommelig Videnskab: *wiza* eller *wedza* (Ordets sidste Halvdeel, som svarer til det oldnordiske *vitzka* o. s. v.). Vistnok udledede Nordboerne Skriftens Ophav fra selve Guderne. *Bulgarin* bemærker endvidere, at nogle af de slaviske Runer (endog efter den herom allerkyndigste *Kopitars Mening*) ligge til Grund for visse andre i den nyere glagolitiske

*) F. Ex. † (Runen *Tiv* eller *Tyr*, Krigsgudens Navn, — heldbringende i Kampen); den af † og † sammensatte Binderune, *an*, der og kunde læses *ant*, hvorved man kunde tænke paa Anterne, forud et af Slavernes mægtigste Folkeslag; paa Fyrsten *Antiv* eller *Angantiv*, höiberömt i de östersöiske Sydlande i Oldtidens Sagn og Sange, o. s. v. Charakteren til Læserens Höire (nærmest til III, b, 4 paa Kobberet) seer især ud til at være en Binderune, sammensat af tre Bogstaver.

**) Jfr. ovenfor S. 223, samt ellers, om det heranföerte, *Bulgarin* l. c. I, 163, 300—308. De slaviske Chrobater siges og at have (A. 641) udfærdiget Forpligtelser til Paven med deres egne Underskrifter (*chirographis suis propriis*). See *Strahl Russ. Gesch.* I, (1832) S. 130.

Skrift*). Denne Skriftart for Slaviske Sprog opfandtes eller forögedes efter Kristendommens Indførelse (mest brugt af de dalmatiske Slaver) tilligemed det cyrilliske Alphabet (sildig i det 9de Aarh.), først antaget af Mährere, Illyriere, Polakker og Böhmer; det udryddedes blandt dem ved Pavens Forbud og Katholikernrs Forfølgelse, men optoges senere af Russerne**), endskjönt disses trykte Skriftegn efter Peter den Stores Befaling (først i det 18de Aarhundrede) bleve heelt omdannede samt lempede efter græske og latinske Bogstavformer. Efter *Bulgarins* Fremstilling kjendtes og lærtes de ældre slavisk-russiske Runer kun af Præster, Dommere og Fyrster eller Hövdinger samt disses Sønner, der bleve oplærte i Skrivekunsten som en for andre skjult Hemmelighed. Den anvendtes først til Optegnelse af Religionens Mysterier, siden af Love og endelig af Sagn og Sange (m. m.). Alt dette passer særdeles vel til Runernes Historie i vort Norden. Runernes Udryddelse i Rusland tilskriver *Bulgarin* Missionærernes, Hierarchernes og Fyrsternes Forfølgelser, hvorved alle saadanne Hedenolds Mindesmærker brændtes, nedgravedes eller ødelagdes paa andre Maader. Det var overalt i Tidens Aand og er saameget mere forklarligt som visse kristelige Sekter paa samme Maade forfulgte de Skriftarter, hvori deres noget anderledes tænkende Troesforvandedes hellige Böger vare skrevne. Saaledes befalede f. Ex. Pave Johannes den 15de, ved en Bulle af 968, at alle slaviske Haandskrifter, om de end vare af gudeligt Indhold, skulde opbrændes; ifølge heraf blev den latinske Skrift efterhaanden med Vold og List indført blandt Slaverne i Polen, Böhmen o. s. v.***)

*) Jfr. ovenfor S. 241—243. Et af de fuldstændigste glagolitiske Alphabeter findes ved *Bulgarins* heranföerte Skrift Ister Th. Tab 1. Til Sammenligning fremstilles der og det almindelige græske Alphabet, de vendiske og skandinaviske Runer (som dog der langtfra ikke ere fuldstændige). Jfr. nedenfor S. 248 Anm. 2.

***) Jfr. om alt dette *Karamsin* Gesch. des Russischen Reichs, übersetzt von *Hauschild*, Ister Th. S. 88 o. f., 290.

***) See *Bulgarin* l. c. S 307—308, 457—458. Skandinaviens Runeminder have vel tildeels havt en lignende Skjæbne! Jfr. ovenfor S. 139, 175—178.

Hvorledes dette end forholder sig med den ældgamle Brug af Slaviske Runer i Rusland, saa er det aldeles ikke usandsynligt, at de egentlige Skandinaviske bleve indførte dertil i det 9de Aarhundrede (om ikke endog för) med Varegerne, Varengerne (som Araberne kalde dem) eller (i det Oldnordiske) Væringerne, som ere blevne indkaldte i Riget og valgte til dets Herskere. *Karamsin* antager dem for at have besiddet større Dannelselse end det Folk, som de kom til at beherske, hvorom vi dog neppe kunne have tilstrækkelig Kundskab, — men vist er det af *Nestors* o. fl. Aarbøger, at Skrivekunsten var i Brug blandt de hedenske Russer; adskillige Tractater (af 912, 945 o. fl.) med de byzantinske Rejsere (hvoraf tvende Gjenparter udfærdigedes, hver med vedkommende talrige Deeltageres Underskrifter) ere blevne opbevarede af Krönike-skriverne. I sidstmeldte Tractat bestemtes det, at Russernes Gesandter, Kjöbmænd og Reisende (kaldede Gjæster ligesom i vort Norden), som didindtil havde pleiet at bære Signetringe af Sölv og Guld (rimeligviis med Navne eller Bomærker*), derefter skulde være forsynede med skriftlige Creditiver eller Passe hjemmefra**). End fuldstændigere Beviser af arabiske Skrifter skulle meddeles i det Fölgende. Ikke desmindre haves endnu (saavidt mig er bekjendt) kun saare faa Pröver af de egentlige Russers ældste Skrift. Til disse kan man dog henføre enkelte formeentlige Runestene, fundne ved gamle Gravhöie i Nærheden af Staden Twer. De opdagedes af *Th. N. Glinka* og beskrevet (med tilföiede Afbildninger) i det Tidsskrift, som udgives af det Keiserlige Ministerium for det Indre, Aargangen 1856***). Hr. Capitain *v. Keyper* af Artilleri-

*) En ældgammel Guldring med en blaa Steen og Navnet *Þorgeir* i Runer er opbevaret i det kongelige Kunstmuseum i Kjöbenhavn. En anden med Navnet *Haraldr* i Binderuner haves i Stockholm; see ovenfor S. 206.

***) Älteste Jahrbücher des Russ. Gesch., übers. von *Scherer* (4to) S. 59, 61 o. f., 70 o. f.; *Strahl* Gesch. von Russl., I, 83.

***) Af denne Skik (der svarer til vore paa Gravene opreiste Trækors med de Afdödes Navne) kan man forklare, hvorfor saa faa Runestene findes eller kunne ventes at findes i Rusland. Dog gaves ogsaa her Undtagelser, hvilket vi nu komme til at vise.

corpset, som er fortrolig med det russiske Sprog og historiske Literatur, har havt den Godhed at meddele mig et oversat Uddrag af dette mærkelige lille Skrift, hvoraf et særskilt Aftryk var blevet tilsendt det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Vi see os saaledes istand til at give vore Læsere følgende interessante Efterretninger om de blandt hine russiske Steenindskrifter, som kunne sammenlignes med Nordens ældste Green- eller Binderuner:

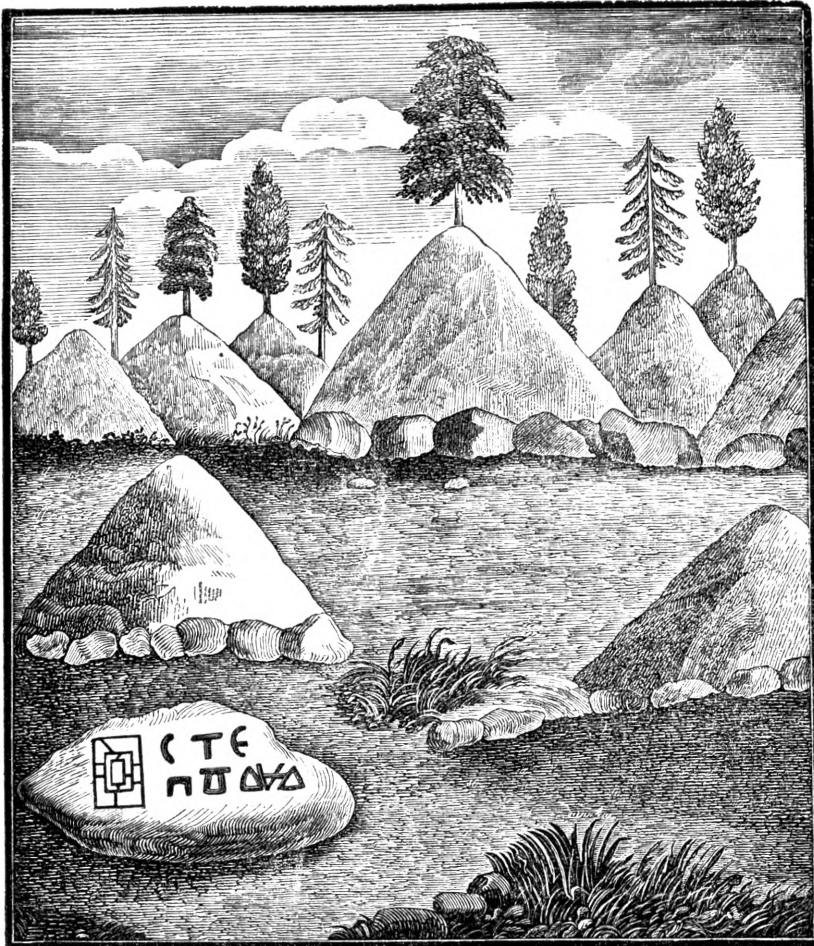
“Hr. Th. N. Glinkas Opsats: Om Oldsagerne i det tverske Ka-relien, bestaaer egentlig af et Udtog af en Skrivelse til P. F. Köppen (ledsaget af adskillige Anmærkninger ved den sidstnævnte Lærde), — hvori de blandt andet udtrykke sig saaledes:

— — — “Jeg sender Dem en kort Underretning (med Afbild-ninger) om adskillige Stene med Indskrifter, som jeg har fundet i sumpede Dale, i Skovstrækningerne og i Brolægningen paa Lande-veiene*). . . . En af disse Indskrifter finder De paa vedlagte Tegning**):

*) Hr. Prof. Pogodin i Moskow, som har gjort sig fortjent af den russiske Historie ved forskjellige Undersøgelser angaaende Varegernes skandinaviske Herkomst og flere Oplysninger til Nestors Aarbøger, har (1836) tilsendt det nordiske Oldskrift-selskab Afbildninger af 3 Stene med Indskrifter, der tydelig synes at være af Runers og Binderuners Art samt at høre til de af Glinka opdagede, men som dog ikke sees at være publicerede i Sidstnævntes her omhandlede Opsats.

**) “Jeg tvivler ikke om, at de indhugne Bogstaver paa den aftegnede Steen, som kunne være langt nyere end selve Graven eller Gravhöien, ere cyrilliske, d. e. slaviske. I selve Gravhöien fandtes mange Kul?. K. — Mig forekommer det, af samtlige Bogstaver ere græske som de skreves i Middelalderen: Ω sees her opvendt (som det da tit skreves) og Α nedvendt; det Hele maatte da læses ΣΤΕΠΩΔΑΔ (Stepodad); om det kan forklares af det slaviske Sprog (hvis det ikke er et blot Navn) maa Sprogkyndige afgjøre. Russers og Slavers mangfoldige Forbindelser med de byzantinske Græker (især i det 10de Aarhundrede) maatte snart gjøre dem nogenlunde bekendte med den græske Skrift. Om græske Bogstaver paa de ældste russiske Mynter komme vi til at handle i det Følgende. — Blandt visse Slaviske Folk udenfor Rusland blev den græske Skrift, saa at sige, indført til Brug fra Aaret 863 af. Da forskrev Fyrsten Svjeatopolk og hans Brødre, som regjerede i Mähren, Geistlige fra Constantinopel, af hvilke Cyrillus (eller Constantin) og Methodius dannede et Alfabæt, kaldet det Cyrilliske, dog med Tillæg af adskillige nye Charakterer, som stemme overeens med de Glagolitiske. Om den sidstnævnte Skriftarts Alder (hvis Opfindelse Nogle tilskrive den hellige Hieronymus, der levede i det 4de Aarh. o.s.v.), have ulige Meninger længe hersket blandt de Slaviske Lærde. Jfr. ovenf. S. 245—246.

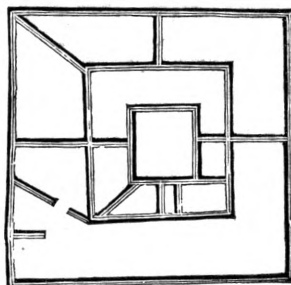
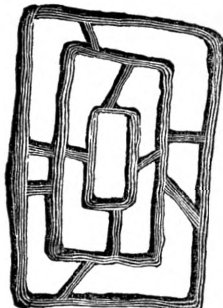
“Stenen, hvorpaa den er indskaaret, er 2 Arschiner (56 engl. Tommer) stor, henved 50 Pud (5 danske Skippund) i Vægt. *A. D. Tschertkof* kalder den Slotsstenen efter den her tegnede Firkant*). Jeg maa tilstaae, at jeg har tænkt mig at denne Tegning forestillede en under-

*) “I min Samling af russiske Mindesmærker, tjenende til at oplyse Kunsthistorien og den fædrelandske Palæographic, ere der blandt Mindesmærkerne Nr. 62—78 Afbildninger af forskjellige i Isborsk værende Gravstene, hvoriblandt den, der anses for at være Truvors. Paa denne er der forestillet en firkantet Figur, der ligner den, som Læseren seer paa *Glinka's* Tegning. Her meddeles to andre Afbild-

“jordisk Bygning, og det saameget mere, som der her i Omegnen tilforn
 “har gaaet Rygter om underjordiske Smuthuller og Kjeldere.”

Den Steen, som omhandles dernæst, er afbildet paa en med
 nærværende Afhandling følgende Kobbertavle; om den beretter Original-
 skriftet Følgende:

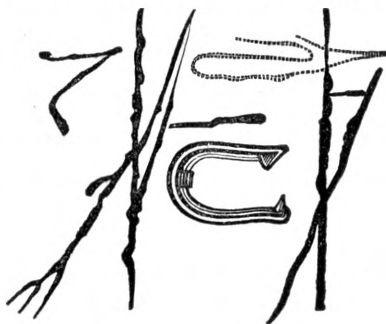
“ninger. Den første af deres Originaler er i det saakaldte tverske Karelien, den
 “anden er optaget i Isborsk”. R.

Ny Anm. Herved maa jeg bemærke, at Isborsk, Vareger-Fyrsten Truvors Resi-
 dentsstad i det 9de Aarhundrede, laae ikke langt fra Novgorod og Pskov (i det
 efter sidstnævnte nu opkaldte Gouvernement), altsaa meget langt fra Tver, og
 dog finde vi en slaaende Lighed mellem begge Egnes Mindesmærker, hvilke vi
 saaledes maa antage at være fra de skandinaviske Varegers eller deres nærmeste
 og ægte Efterkommers Tider. Jeg tillader mig da den Gissning, at Figurerne paa
 hine Stene forestille Skandinavernes Kampladse, saaledes som de ved Love eller
 Vedtægter vare bestemte for Holmgang eller Tvekampe, i 3 Afdelinger med 3 fir-
 kantede Indhegninger, betegnede ved Reb, smalle Grøvter, lave Jordforhöininger
 eller Steenrækker samt Pæle og Stænger. De beskrives udførlig efter forskjellige
 Sagaer i *Arnesens* og *Erichsens* islandske Rettergang S 151 o. f.; see ogsaa især
 Kormakssaga (Kjöbenhavn 1832, 8) S. 86–89. Visse Oldgrandskere (som *Sjöborg*,
Thamm og *Wallin*) mene, at man endnu finder virkelige Steensætninger, bestemte
 til sligt Brug, i de tre nordiske Riger; jfr. *B. Thorlacius* om HedenoIdshöie og
 Steensætninger (Skand. Selsk. Skr. 5te Bd. S. 170–171. — Hovedligheden mellem
 Tvekampladsens og Afbildningernes Afdelinger bestaaer i Quadratur-Figurerne;
 hvad derimod de paa de sidstmeldte anbragte mindre Træk angaaer, vil det vist
 være vanskeligt at have nogen sikker Mening om deres oprindelige Anledning eller
 Bestemmelse; kun kunne de (især paa den fra Isborsk) tænkes at skulle udgjøre
 Tegn, der ligne Binderuner, f. Ex. **↑RNNERØ** eller **↑NRNERR↑R↑**
Truvors eller *Turvords* re 3: Lig?); **Ø** sees, som bekjendt, undertiden (nedentil) i kan-
 tede Former (o. s. v.). At ellers Tvekampe vare i Brug blandt de hedenske Russer
 erfares af samtidige Beretninger: Naar nemlig to blandt dem ikke vare fornöiede
 med deres Konges Kjendelse mellem dem i en Rettergangssag, sagde han til dem:
Dømmer blandt eder selv med eders Sværde; den, hvis Sværd er det skarpeste,
 være den seirende Part. *Frähns* Ibn Foszlän (&c.) S. 3, 59.

“Den anden Indskrift, som jeg herved sender, er dybt indskaaret, som Render, i en meget haard Steen. Da man, efter at have afvadsket og rensat Stenen, overstrøg den Deel af samme, hvor de rendeagtige Fordybninger fandtes, med Farve, saa kom Indskriften frem. Stenen, som veier noget over et Pud (2 Lispund) og har Udseende af en glat Flise, var i den brolagte Vei. Hjulene furede den!”*)

“Paa end en Steen, der ligeledes seer ud som en glattet Flise, er der saaledes forestillet en Hesteskoe, omgivet med adskillige Stave eller Spyd.”

Hovedcharactererne forestille, efter min Mening, tydelige Green- og Binderuner. Configurationen til Læserens Venstre indeholder da Bogstaverne

IN4A (IVAR)**)

*) Den Maade, hvorpaa Stenens Figurer ere anbragte (som om de tildeels vare udströede over den) o. s. v., erindrer tydelig om Stenen i Gravhöien ved Willingshausen, afbildet hos *W. Grimm* (über Deutsche Runen) Tab. IX; jfr. ovenf S. 156 o. f. Det er utvivlsomt, at de fleste af disse Characterer ligne Runer eller Binderuner, af hvilke de sidste dog synes at være af en særegen Art og tildeels at nærme sig til Charactererne paa den danzigske Urne. I de afrundede Former ligne de og de gamle Nordboers knyttede Runer, see f. Ex. Bautil Nr. 1095. Paa enkelte norske Steenminder findes ogsaa Runer med noget afrundede Former.

) Antager man disse Binderuner for at være af en lidet kunstigere eller mere compliceret Art, kan man ogsaa læse Navnet som **IVN4A, *Ingvar*; det tilhørte, som vi vide, en svensk Hövding, der i en islandsk, vistnok meget fabelagtig, Saga, udgivet og i Hovedsagen forsvaret som ægte af *Brocman* (Upsala 1762, 4to), siges at have gjort vidtløftige Reiser (især paa store Floder) og udført store Heltegjeringer i det nuværende russiske Rige m. m. *P. E. Müller* forkaster vel denne Sagas Troværdighed ganske (Sagabiblioth. III, 158–176), men dog synes den i det mindste at have taget Hensyn til en virkelig svensk Krigsanfører i det 11te Aarhundrede, om hvis store Ledingstog til Östen (Rusland o. s. v.) mange svenske Runestene endnu tydelig vidne.

og den til Höire

141

Det bageste Bogstav synes nemlig ved første Öickast at skulle være et 4 (da det lille Ord maatte læses IAT), men i Binderunerne kunne en eller flere Bogstaver stilles i bagvendt Retning, og da bliver Ordet

141 eller 1411,

nemlig IAL eller IALL, det samme Ord (ogsaa efter sædvanlig Udtale) som det bekjendte *Jarl*. De to övrige Charakterer synes at maatte læses **HI**, og saaledes at tilkjendegive, at Manden, hvor Stenen laae, var lagt i et helliget Gravsted til sin Hvile. Hestskoen kunde antyde, at Hesten var bleven jordet med sin Herre; at denne paa Toget havde været til Hest o. s. v. Dog erindres vi tillige ved denne Figur om den Overtro blandt Nordboerne, at Hestskoen fordriver onde Aander*).

*) Druiderne siges at have brugt Hestskoen som et helligt Sindbillede; den findes og paa Amerikas gamle Mynter; see *Archeolog. Britann.* XXIV, 233. I adskillige Hedenoldsgrave har man fundet virkelige Hesteskoe; saaledes f. Ex.: 1) i det gamle Danmark, Skaane, ved Helenelund, Burlöf Sogn, Bara Herred. I en vakker Höi af 10 Alens lodret Höide og 100 Alens Omkreds fandtes paa 4 Alens Dybde 3 concentriske Steenkredse; i den inderste af disse (og Höiens Midte) fandt man en lille firkantet Steenkiste, som indeholdt en af Ælde meget beskadiget Kobberurne, hvori nogle Mennesketænder, saa lidet beskadigede, at man deraf kunde bestemme den Afdödes Alder til 30 Aar, Stykker af et Kobbersværd samt massive og ubeskadigede, ei usædvanlig store Hesteskoe af Jern med bagtil opgaaende Ender paa den spanske Maade, ligesom for at understötte Hoven og Hovskjægget. Fundet forvares i Lunds Universitets historiske Museum. Höien var (ligesom de russiske) omgivet af en stor Steenkreds, ligesom bestaaende af Bautastene; fra den ödelagte Gravhöi bortkjörtes 3400 Læs Jord og 220 Læs Steen (*Sjöborg* Nomenklatur S. 96—97). 2) i Norge: Ved Gaarden Sindsaker, Holtaalens Præstegjeld, Trondhjems Stift, lod Kapt. *Randulf*, henved 1780, udgrave en af *Schöning* i hans Reise beskrevet betydelig Höi ved en der afbildet Bautasteen, og fandt i den en Hestsko med Ringe, en svær Jernlænke, en Spore og et Spyd; *Klüver* antiqv. Reise S. 106; jfr. *Schönings* Reise S. 99, hvor Bautastenen (lignende en Obelisk) angives at være 8 Alen höi (2 Alen tyk) ovenfor Jorden og at staae henved 4 Alen nede i Jorden. 3) i det egentlige Sverrig, Rasbo Sogn i Upland, paa en Odde i Funbo Söen fandtes, omtrent 1810, i underjordiske Steensætninger, nogle Kar af Metal og en saa stor Hestsko, at 4 andre bleve smedede af den (*Idunna*, 7de Hefte, S. 209). Alt dette bekræfter afg. Etatsraad *Viborgs* Mening om Hestskoens Brug blandt Nordboerne i den hedenske Tid, som i sin Tid blev modsagt af andre. At de gamle Germaner brugte Hesteskoe er nu og viist i *Klemm's* Handb. der Germ. Alterthumsk. S. 134.

Vi forbigaae her tvende andre figurerede af Forfatteren ommeldte samt (paa Side 8 og 9) afbildede Stene med ophöiede Zirater eller Figurer, endskjönt de sidstommeldte Charakterer ligne baade Runer og Binderuner. Den förstnævnte ligner vistnok i Formen en Bautasteen. den sidstmeldte derimod visse Stene, der i vort Norden findes i Sumpe, og som efter Naturforskernes Mening der tildeels forvittres saaledes, at visse Dele, der ofte ligne Skrift eller Figurer, komme til at see ud som ophöiet Steenhuggerarbeide. Om end Naturen havde dannet slige Træk, kunde Stenene let betragtes som Helligdomme, betegnede med Gudernes egen Skrift, efter de hedenske Præsters eller Skriftlærdes Meningers Fremstillingsmaade. Jeg erindrer at gamle overtroiske Folk i Island i min Barndom gjemte Stene, som af Naturen vare betegnede med Figurer der lignede Bogstaver, som beskyttende Talismaner, med stor Ærefrygt og Ombu. At derimod Hedningernes Omvendere kastede saadanne Idol- eller Amuletstene i Söer eller Sumpe (ligesom de nykristnede Russer Afgudsbillederne i Kiev) var saare naturligt.

Forfatteren vedbliver: “Beliggenheden af de Gravhöie, jeg her har opdaget, fortjener særdeles Opmærksomhed. Alle tilsammen danne de i horizontal Plan en Cirkel, paa hvis Omkreds, udgjörende om trent 20 Verster, der ligge Gravhöie i Cirkler, i nogen Afstand fra hinanden, og selve Gravhöiens Grundflade danner en regelret Cirkel. Inden i samtlige Gravhöies fælles Runddeel bemærker man endnu Spor af Jordopkastelser, og disse Märker strække sig i Linier fra en Gravhöi til en anden. Hele Omkredsen stöder til Floden Medvediza, hvilken vi ville antage for Cirkelens Tangent, medens den lille Flod Ramenka viser sig der som Chorde.”

“Det kan være at de forskjellige i det tverske Kareljen værende Mindesmærker hidröre fra forskjellige Folkeslag, i hvis Tal uden Tvivl Normannerne (Skandinaverne) hörte til de virksomste. De kunde seile fra Orienten op ad Volga derfra paa Floden Medvediza, derefter paa

“**Ramenka**, hvor de ogsaa havde deres **Gard** *) (Stad) af Størrelse som “det nuværende **Moskva** **). Derfra lod de deres **Fartöier** slæbe over “**Land til Floden Mologa** (hvor der ogsaa er **Gravhöie**) og gik der over “i det nordlige **Flodsystem**.”

Hertil har *Koepen* föiet följende Bemærkning: “Dette er vistnok “mueligt. Hvem der veed, hvorledes **Normannerne** i sin Tid spredte sig “over **Europa**, hvorledes de, foruden deres **Herredömm**e i **Norden**, i det “**9de Aarhundrede** bekrigede **Irland**, **Holland**, **Frankrig**, **Spanien** og **Ita-** “**lien** ***); hvorledes de (under **Navn af Russer**) beleirede og indtog **Con-** “**stantinopel** (Aar **866**) havde fæstet **Sæde** paa den **tauriske Halvöes** **vest-** “**lige Kyst**, som beskylledes af det **Hav**, der ansaaes for at være dem under- “kastet, og derfor kaldtes det **russiske**; hvorledes de hærgede **Kysten** af “det **kaspiske Hav**, hvorfra de fore over det **asovske Hav**, **Don** og **Volga** “paa **500 Skibe**, hvorledes de bragte deres **Skibe** over **Landstrimlerne**, “og gik paa **fladbundede** **Fartöier** opad **Floder**, som nu ere **udtörrede**, hvor- “ledes de befarede den saakaldte **græske Vei**; hvorledes de i det **10de** “**Aarhundrede** förte **Handel** med de **volgaiske Bulgarer** og sikkert förend “**Novgoroderne**, som vore **Aarböger** omtale, gik til **Sibirien**, til det nord- “lige **Ocean** — hos ham vil sikkert *Glinka's* **Forudsætning** vinde **Sand-** “**synlighed** og **Troværdighed**; for os bliver der kun tilbage at takke ham “oprigtigt for hans interessante **Opdagelse**.”

*) *Gardr* (i andre *Böiinger Gard*) er et ældgammelt nordisk Ord, som blandt andet betegner en Stad. Deraf *Mikligardr* (den store Stad, *Myklegaard*), det oldnordiske og gammeldanske Navn for Constantinopel.

) Herved bliver Nordboernes ellers vidunderlige **Handel og **Samfærsel** med **Orientalen** begribelig, som tydelig bevidnes af de i **Skandinavien**, især i **Sverrig**, paa **Gulland** og **Bornholm**, ja selv i **Mecklenborg**, **Pommern** o.s.v. fundne betydelige **Pengesummer**, **Guldsager** m. m. I de nordiske **Gravhöie** har man (hvorom vore **Museer** vidne) fundet **Skaalvægter**, som i **Zirlighed** ikke vige for de nyere **engelske**, med særegne, dertil passende **Lodder**, nøiagtig beregnede efter et vist **Vægtsystem**, tildeels betegnede med **Runer**. See nord. *Tidsskr.* for Oldk. I, 398—405, *Ant. Ann.* IV, 404—405.

***) Hertil kan man og lægge **England**, **Skotland** og de övrige **Nederlande**, visse **Dele** af **Tydskland** o.s.v. I det samme **Tidsrum** opdagede og befolkede de **Island**, **Grön-** **land**, store **Kyststrækninger** og **Öer** i **Amerika**, m. m.

Ved første Öiekast vil enhver skandinavisk Læser, som betragter den forestaaende Prospekt af russiske Gravhöie, overbevises om dens store Lighed med de i vore egne Lande. Muelig vil dog hines pyramidalske Form, hvorved de da komme til at ligne Sukkertoppe, stöde Nogle, da den her ikke er almindelig nuomstunder. Dog gives der visse Egne i Danmark hvor saadanne Höie endnu sees, og hvor mange flere oprindelig synes at have havt en saadan Dannelse, der nu mere og mere forsvinder for Forskerens Blik. I Aaret 1809 skrev *Börge Thorlacius* saaledes herom efter egen Erfaring og Öienvidners paalidelige Beretninger: "Af de konstformede Höie ere nogle runde, og da enten *som en Sukkertop pyramidedannede*, eller foroven flade, og for Resten af Udseende som en afskaaren Sukkertop, begge Arter i Almindelighed *temmelig höie* . . . De kaldes i *Roeskilde-Egnen Sukkertopshöie* . . . Disse spidsagtige eller afskaarne Sukkertopshöie findes ogsaa i Jylland f. Ex. Thisted's Amt. Undertiden findes de omkrandsede med Stene" (ligesom de her afbildede russiske). Samme Forfatter ommelder og de paa nogle Steder i Danmark forekommende, af ham saakaldte *runde Höiomgivninger* som særdeles mærkelige og overhoved de smukkeste, samt anförer Exempler fra Fyen og Jylland. At mange saadanne Höikredse nu ved den tiltagende Jorddyrkning ere blevne forstyrrede i sin Orden, maa antages for fuldkommen afgjort.

Til de russiske Gravhöies store Lighed med de skandinaviske har *Clarke* ogsaa paa sin Reise tit lagt Mærke. De i Nærheden af Tver vakte især hans Opmærksomhed. De og flere vare, ligesom vore danske, især anlagte paa saadanne Höider, hvor de mest kunde falde i Öinene (og hvorfra de Afdödes Aander meentes at nyde en vid eller skjön Udsigt). Andre saae han ved Valдай, Voronesh og paa mange flere Steder, efter hvad han engang for alle bemærker**).

*) Bemærkninger over de i Danmark endnu tilværende Höie og Steensætninger. Skand. Selsk. Skr. V, 113, 115, 132.

***) *Clarke* Reise durch Russland und die Tartarey 1800—1801, übers. von *Weyland*, 1817, S. 27, 35, 233. Ogsaa i Nærheden af Don eller Tanais fandtes der saare mange

At saadanne Gravhöie tildeels virkelig skyldes de hedenske Russer eller Vareger, egentlig indvandrede fra vort Norden, og at de derefter bleve forsynede med Mindesmærker, indeholdende Indskrifter til den Af-dödes Minde, erfares ikke alene af *Nestors Beretninger* om Varegerfyrsternes Askolds, Dirs, Olegs, Igors o. fl. store Gravhöie, men endog af et troværdigt Öievidnes, Araberen *Ahmed ben Fozzlans* (ogsaa *Fodhelans*) udførlige Fortællinger. Denne mærkværdige Mand blev sendt af Kalifen Muktedir, som regjerede fra 907 til 922 efter vor Tidsregning, til Bulgarernes Konge ved Volga, for, efter hans eget Forlangende, at fuldføre hans Omvendelse til den muhamedanske Tro. *Ibn Fozzlan* (som han i Almindelighed kaldes) ankom til det bulgariske Hof den 11te Mai 922. Paa denne Reise traf han mange hedenske Russer, om hvilke han meddeler interessante Efterretninger, udgivne og forklarede af *Frähn* og forhen fordanskede af *Rasmussen**). Af denne Beretning udhæve vi her Følgende efter Førstnævntes fuldstændigste Bearbejdelse**) af de udførligere Kildeskrifter: "Jeg saae Russerne, da de vare ankomne med deres Handelsvarer og havde opslaaet deres Leir ved Floden Itil (Volga). Aldrig saae jeg Folk af en fuldkommere Legemsbygning; de ere höie som Palmetræer, kjödfarvede og rödmossede. Enhver bærer en Öxe, Dolk og Sværd. Uden disse Vaaben seer man dem aldrig. . . . De komme

(S. 363 o. f.). Neppe har nogen været en større Ven af detteslags Mindesmærker end denne Lærde, som (blandt andet) siger om russiske Gravhöie: "Nogle blandt dem hæve sig fra den ellers fuldkommen jævne Slette i saa regelmæssige, simple og dog kunstige Former, at man ikke kan nære den mindste Tvivl om deres oprindelige Bestemmelse. Andre, som synes at være meget ældre, ere tilsidst atter sjunkne ned i Jorden og have efterladt en Huling, som er omgivet med en Art af Dæmning; alle have de dog tabt betydelig af deres Höide ved Ploven, som nu aarlig drages frem over dem. Jeg kjender ellers virkelig ikke noget Mindesmærke fra Oldtiden, som er interessantere eller ærværdigere end disse *tumuli* eller Gravhöie."

*) I hans ypperlige, i Svensk, Engelsk o. s. v. oversatte Afhandling: Om Arabernes og Persernes Bekjendtskab og Handel i Middelalderen med Rusland og Skandinavien *Molbechs Athene* 2det Bd. (1814) S. 177 o. f. især S. 305 o. f.

**) *Ibn Fozzlans* und anderer Araber Bericht über die Russen ältester Zeit &c. Von C. M. Frähn. Herausgegeben von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. St. Petersburg 1823, LXXXII og 282 S. 4.

fra deres Land, lægge deres Skibe for Anker i Itil, som er en stor Flod, og bygge sig paa dens Bredder store Huse af Tømmer. I ethvert Huus boede 10, 20 eller flere sammen, hver med sin Opvarterske, samt adskillige andre Kvinder, af hvilke nogle vare tilfals som Slavinder. De dyrkede ivrig Afgudsbilleder af Træ med andægtige Bønner, Böininge, Offringer o. s. v. Deres Afdödes Lig lagde de i Skibe, hvori de bleve brændte, de Fornemmes især med stor Pragt*). Som Öienvidne ved en fornem Russers Ligbrand, siger *Ibn Foszlän*: "Da alt var forvandlet til Aske opførte Russerne over det Sted, hvor det fra Floden optrukne (den Afdöde forhen tilhørende) Skib havde staaet, noget, som lignede en rund Höi, i hvis Midte de opreiste en stor Blok af Bøgetræ, hvorpaa de skreve den Afdödes og ligeledes Russernes Konges Navn; derefter begave de sig bort**). At den hertil af disse Russer (kun 60 Aar efter den skandinaviske Herskerstammes Indvandring) anvendte Skrift har bestaaet af vore nordiske Runer, kan man vel med temmelig Sikkerhed antage. — End et Beviis for Russernes Brug af Skrift i det samme Aarhundrede har *Frähn* ei for længe siden bragt for Lyset. Han har nemlig opdaget en Pröve (eller Efterligning) af den i et arabisk Haandskrift***).

*) Overeensstemmelsen mellem disse Russernes og de i Eddadigtene beskrevne og andre skandinaviske Jordefærdsskikke m. m. har jeg allerede 1818 oplyst (efter *Rasmussen*) i den ældre Eddas store Udgave II, 929—934. Her bemærker jeg kun, at en Russer i Samtale med *Ibn Foszlän* udviklede det Fortrinlige i Russernes Jordefærdsmaade (fremfor de Kristne, som lode deres Afdödes Lig raadne og fortæres af Kryb og Orme), idet den paa Ligbaalet fortærede uden alt Ophold indgik i Paradiset, — hvilket disse Hedninger ellers forestillede sig som forudgangne Venners og Slægtningers skønne og grønne Opholdssted. Jfr. Eddalæren og dens Oprindelse 3die D. S. 62—64, 99—100. Vi kunne saaledes ikke undres over at arabiske Forfattere (som *Jakuti* hos *Frähn* l. c.) melde om de hedenske Russer, at de havde en "guddommelig Lov" (efter Eddatruen?), i hvilken de ikke havde noget tilfælles med andre Folk. Herved maa det bemærkes, at man finder at visse arabiske Forfattere og flere Skribenter fra Middelalderen have kaldt Nordmanner eller Skandinaver Russer. Om de hedenske Angelsaxers Religionsböer jfr. ovenfor S. 152.

***) *Frähns* *Ibn Foszlän* l. c. S. 21; *Rasmussen* l. c. i *Athene* II, 317.

***) *Ibn-Ali-Jacob el-Nedims* Nachricht von der Schrift der Russen im 10ten Jahrhundert nach Chr., kritisch beleuchtet von *Ch. M. Frähn* (*Memoires de l'Académie impériale des sciences de St. Petersbourg*, Tom. III, 1856, S. 507 o. f.

Uden at kunne her meddele den hele interessante **Undersøgelse**, maae vi indskrænke os til nogle af dens **Resultater**. Værket, hvori **Efterretningerne** findes, er forfattet i **Hedgiras Aar 577 eller 977—78 e. Chr. F. *)**. Det udgjör etslags **Literaturhistorie** over **arabiske Forfattere**, saavel som ogsaa andre, forsaavidt de haves i **Sproget**, og over deres **Skrifter**, hvorfor der tillige gives **Prøver** af nogle fremmede **Folks Skriftarter**. Deri indeholdes følgende mærkelige, hertilhørende **Efterretning**:

“En Mand, hvis Ord jeg tör troe, fortalte mig, at en af **Kongerne** i **Bjergstrækningen Kabb (Caucasus)** havde sendt ham til **Russernes Konge**, og han tog deraf **Anledning** til den **Bemærkning**, at de brugte **en Skrift**, som pleiede at indskjæres i **Træ**. Derpaa tog han et **Stykke** **hvidt Træ** frem, og rakte mig det. Paa det vare **Charakterer** indskaarne, **om hvilke** jeg dog ikke veed, enten de fremstillede hele **Ord** eller **isolerede Bogstaver**. Her deres **Efterligning**:

En erfaren **Kjender** af **Slavernes Oldtid**, **Hr. v. Koeppen**, har ikke kunnet finde heri den ringeste **Lighed** med deres ellers bekjendte (**kristelige**) **Skrifts Bogstavtræk**. **Frähn** bemærker selv i denne **Anledning**: at da **Runeskriften** paa den **Tid** var i **Brug** i **Tydskland** og **Skandinavien**, var det vel tænkeligt, at den var bleven bragt til **Rusland** af **Varegerne** (som indførte visse **Benævnelser** m. m. af **Skandinavernes Sprog** blandt **Russerne**); at **Karamsin** indrømmer at den kan være bleven brugt af **Russernes hedenske Præster** for at udtrykke med den deres **Guders Navne**, ligesom han og har meddeelt den her vigtige **Efterretning** af en **russisk Krönike** fra det **14de Aarhundrede**: at **Slaverne** för **Cyrills Tider** ikke havde havt nogen **Bøger**, men at de læste efter **Streger** og **Indsnit**,

*) Saavidt vides haves nu intet mere af dette Værk i **Europa** end et gammelt **Manuscript**, nu i **Paris** (skrevet i det **13de Aarhundrede**), bragt dertil fra **Cairo**. **Golius** sees dog i sin **Tid** at have benyttet et andet **Exemplar** deraf. **Indskriften** og de den oplysende **Steder** ere udskrevne af **Prof. Flügel** og meddeelte **Statsraad Frähn**.

fordi de vare **Hedninger**; at man maatte fristes til at antage dette for at antyde en **Runeskrift**, samt at just denne ogsaa menes ved vor **Arabers Trætavler** eller **Karvestokke**, paa hvilke **Russerne** pleiede at indskjære deres **Skrift**. Dog mener *Frähn*, at de havde end en anden afvigende **Skriftart**, brugt af dem, nemlig den her forestilte, i hvilken *Sjögren* ikke har kunnet spore noget synderligt **Slægtskab** med **Runernes** **Charakterer**, — og deri har han visselig **Ret**, naar man kun sammenligner **Pröven** med de simple skandinaviske **Runer** (og flere); — derimod har *Frähn*, og det med **Rette**, opdaget og beviist i den en stor **Lighed** med den saakaldte **Sinaitiske Skrift***), til hvilken man endnu ikke har fundet **Nöglen**. Det er da vistnok mærkeligt, at af de i denne **Skriftart** forekommende **Charakterer** (efter en egen, af mig over *Greys* **Aftegninger**, ved en dertil givet **Anledning**, foretagen **Undersögelse**) ikke mindre end **24** have fuldkommen **Lighed** med andre saadanne, der findes i forskjellige skandinavisk-angelsaxiske **Runearter**, endskjönt jeg vistnok ikke kan angive, hvorvidt de sammenlignede i **Betydningen** svare til hinanden eller ikke**). — I den **Henseende** fortjener det at anføres, at *O. G. Tychsen* forhen har bemærket en væsentlig **Lighed** mellem adskillige **Bogstavtræk** af de sinaitiske

*) De i den affattede talrige **Indskrifter** ere anbragte paa **Klippevægge** i **Sinai's** **Omgegn**, ved **Veien** til **Bjerget** fra **Suez**, i forskjellige **Dale**. De ommeldes allerede af den bekjendte *Cosmus Indikopleustes* henved 530 e. Chr. I vor *Niebuhrs* **Reisebeskrivelse** haves **Pröver** af dem, 1ster Th. Tab. 49, 50 (til S. 243, 256); jfr. *Treschow* i **Ny Samling** af **Videnskabernes Selskabs Skr.** 2den D. (1783) S. 583 o. f. **Fuldstændigst** ere de beskrevne og afbildede af *G. F. Grey* i hans **Inscriptions from the Wady el Muttekeh or the written valley**, copied in 1820 i **Transactions of the Royal Society of Literature of the united Kingdom** Vol. 2 Part. 4, London 1832, 4to. Efter *Frähn* har *Gesenius* (som antager **Indskriften** for at være forfattet i en **phoenicisk** eller **aramæisk** **Skriftart**) bedst oplyst denne i hans **Anmærkninger** til *Burckhardts* **Reisen im Palästina**, Weimar 1824, 2ter Th. S. 1071 o. f.

***) Efter **Begjæring** af **Lord Prudhoe** gennemgik jeg i **Aaret** 1835 disse **Indskrifter**, og meddeelte ham de i **Hovedsagen** lidet oplysende **Resultater** af min **Grandskning**. Til bekjendte **Runecharakterer** fandtes disse iær at svare:

a) nordiske: **Y, I, ð, F, r, A, 1, ó, q, P, B, t, t, t, 1, ↓, n, Λ, Y**

(foruden andre i bagvendt **Stilling** som **d, ð** o. fl.);

b) angelsaxisk-tydsk-gothiske: **P** (bagvendt), **H, h, X** (o. fl.).

Rk*

Indskrifter med de sibiriske, hvilke jeg paa den anden Side, paa samme Maade som nysmeldte, finder meget at nærme sig til Nordens Runer, hvilket *Klaproth* ligeledes antager. *Tychsen* søgte at forklare denne besynderlige Overeensstemmelse ved Henvisninger til *Herodots* Beretninger om Skythernes ældgamle Tog til Ægypten og mangeaarige Herredømme over dette Rige*).

Idet jeg med *Frähn* antager, at Araberens Afskrift (saaledes som vi nu paa anden eller tredie Haand have den) vel kan være bleven noget fordreiet og saaledes noget afvigende fra sin Original — mener jeg at denne har (som en *Pröve*) indeholdt to Ord eller Navne. Som *Frähn* mener bör Indskriften i (i Hovedsagen) læses fra Höire til Venstre. Det efter Österlændernes Læsningsmaade første Ord udgjör, efter min Mening, etslags Binderune (hvis Læsning ikke er bundet til nogen vis Retning), dog i særegen Stil, som ikke ligner den almindelige nordiske, da Trækkene ere noget mere afrundede, hvilket mulig tildeels kan tilskrives den arabiske Afskrivers Fordreielse, endskjönt vi dog virkelig kunne fremvise Sidestykker hertil, som passe i Hovedsagen samt endog tildeels i de afrundede Træk. Stillingen synes vel at afvige fra den nordiske Maade, da man her gjerne anbragte Binderuner i opreist Stilling, hvorimod Staven (*fulcrum*) her hviler i den liggende; men dette kan være en aldeles tilfældig Omstændighed, blot beroende paa en eller anden Afskrivers Forgodtbefindende. Saaledes som jeg forsöger at læse den, vender deförste Bogstav dog en anden Vei:

ʘ (eller ɔ) ʚ ʑ ʒ ʔ ʔ

i sædvanlige Runer: ʘ (eller ɔ) ʚ ʑ ʒ ʔ ʔ

S L O V E N

eller

ʘ ʚ ʑ ʒ ʔ ʔ

eller

(A) ʘ ʚ ʑ ʒ ʔ ʔ

S L A V E N

S L A V N E

*) *Pallas's* neue nordische Beiträge 5ter Bd. S. 244. *Klaproth sur quelques Antiquités de la Sibirie*, anført af *Frähn* i hans heromhandlede Afhandling l. c. S. 519. Jfr. ovenf. v. *Köppens* Bemærkning om Varegerne eller de ældste Russers Toge til Sibirien S. 254. Til Permien, Nordboernes Bjarmeland, kunne Runerne fuldt saa tidlig være bleve bragte ved Nordboernes Ledingsfærd; see herom S. 123—124.

hvilket jeg (skjönt ukyndig i Sproget) forestiller mig paa en eller anden Maade at antyde Slavernes (eller Slovenernes) Folkenavn.

Et af de nysmeldte nordiske Sidestykker til den russiske Binde-rune fra en svensk Indskrift i sin rigtige Stilling have vi meddeelt her ovenfor S. 204 fra en svensk Bautasteen paa Östberga Mark (Runtuna Sogn, Rönö Herred i Provindsen Södermanland) som aabenbare synes at være fra den hedenske Tid*). Det meste af Indskriften er anbragt paa en tohovedet Slange (*amphisbæna*), den Afdödes Navn paa en aflang Firkant mellem de to Linier, som Slangens Krumning danner, og der nedenfor Binderunerne: *Þróan rína*, hvis Betydning m. m. vi der have søgt at udvikle. Vi have og sammesteds (og paa følgende Blade) dels meddeelt, dels henviist til flere lignende Skriftprøver af detteslags Runer. Her fremstille vi den samme Indskrift i liggende Stilling:

og endvidere til Sammenligning et Par danske Prøver af en lille firkantet, meget gammel Runestok, hvilken *Ole Worm* har afbildet; — disse Binde-runer ere der indskaarne i liggende Stilling blandt andre opretstaaende simple Runer og meddeles her paa samme Maade:

*) Et af Beviserne derfor er Ordet *at*, som i denne Betydning findes i Eddasangene, men sjelden i Runicindskrifter, hvor det som oftest er forandret til *aft*, *eft*, *eftir* o. s. v. i hened 30 Former. Jfr. Glossariet til den ældre Eddas store Udgave 2den D. S. 568.

) *Ol. Wormii Monum. Dan. S. 298—299.* Han kalder den lille Runestok *Virgula erotica*. Den simple Runicindskrift lyder saaledes, efter den første Binderune: *Bunafn vet kaersta man af þenkestol a (?) enþa*; her sees den anden Binderune og dernæst Slutningsordet *lanþum*. Den første Karakter indeholder rimeligviis Fæstemöens Navn, hvilket jeg troer at *Worm* rigtig har gjættet, nemlig **B A I I P o: *Botild* (han skriver blot **B A I P**). De övrige Ords Mening er: Bynavnet (Bonavnet) veed (kjender) min Kjæreste (Fæstemö) af Tænkestolen mod Slutningen (af Indskriften); derefter følger, som jeg troer, selve Bynavnet, som kan læses *Bulund* eller *Bylund*; mulig bör endog det kryptographiske Tegn udvikles saaledes: *Bu i Lundi* (eller *Búi i Lundi*) o: Bo i Lund (nemlig Manden *Búi* eller *Bo*) i Staden Lund (maaskee

Endvidere henviser vi til Fragmentet i Bautil 1129, hvor man ser Runer i afrundede Former, og til de af os i Afbildning meddelte Binderuner i Ullerups Jættestue m. fl.; jfr. ovenfor S. 251 om de saakaldte knyttede Runer.

Den heromhandlede russiske Skriftpröves andet (eller efter vor Læsningsmaade første) Ord, der maa læses fra Höire til Venstre, er af en anden Beskaffenhed. Dens første to Bogstaver ere utydelige, maaskee fordreiede ved en af Afskriverne. Derom kunne forskjellige Formodninger have, nemlig: a) at en Charakter her urigtig er bleven til to og at det Hele har udgjort et R, som undertiden, helst i de gamle Runer, har en synderlig gabende Form; see f. Ex. ovenfor S. 229; — b) antager man derimod at Charaktererne oprindeligt have været tvende, er den første af dem sandsynligst et angelsaxisk rundagtigt Þ (v), endskjönt det og ligner et nordisk þ, hvoraf adskillige Afændringer have*); den anden ligner snarest et l og ʀ eller z, som hos Finnerne (see ovenf. S. 256), anbragte i en Binderune, hvis det ikke er et særegent oldrussisk Bogstav af denne Art, som vi ikke mere kjende. Charakteren < er muelig et nordisk Λ (u eller y), forandret eller feilskrevet med Hensyn til Stillingen. Herpaa følge, efter min Gisning, to ʀ (ss) og dernæst et ʀ (ʀ eller l). Det Hele sluttes af en Charakter, der vistnok ligner en arabisk Form, hvilket *Frähn* og formoder kan være Tilfældet, samt at det her betegner Indskriftens Afbrydelse. Antages den derimod for en afrundet Binderune (maaskee tildeels urigtig tegnet) kunde den bestaae af Bogstaverne ʀʀʀ (lut) eller ʀʀʀʀ (liut, liud). Adskillige russiske Lærde mene, at Ordet *ljudi* forðum betegnede alle frie Folk eller Borgere, og, som det hedder i v. *Brackels*

Skaanes bekjendte Hovedstad). Ordet Tænkestol er nu forlængst obsolet og Betydningen ubekjendt; rimeligviis betegner det her et nu saakaldet *souvenir* eller Erindringsgave; Træstykket ligner virkelig en Bänk (eller Stol) og paa den skulde Mindet eller Erindringen hvile efter Giverens Hensigt. Det sidste Ord *lanþum* (eller *lendum*) er formodentlig det nyere: Löndom.

*) Hovedet eller den tykkere Ende af dette Bogstav sees ogsaa virkelig överst i adskillige gamle Indskrifter og Runealphabeter. Jfr. det almindelige angelsaxiske s, som ogsaa udtrykkelig synes at nedstamme fra den Rune, der sees hos *Hickes* i det andet Runealfabet fra Membranen Galba A, 2 (til Gram. Isl. § 4).

Oversættelse af *Bulgarin*, "stützen ihre Meinung darauf, dass in den Jahr-
"büchern von *allen Leuten (Ljudi)* des russischen Landes die Rede ist";
det er vel klart, at hiint russiske Ord ganske svarer til det beslægtede
tydske *Leute*, i Oldtiden det selvsamme Ord som hiint russiske, i den
saxiske Dialekt, hvori f. Ex. *thiudisca liudi* er det samme som det nyere
Deutsche Leute; i en anden tydsk Dialekt forekom Ordet som *Liut*
(*populus*), altsaa nærmere vor ovenanførte Læsningsmaade og Mittel-
alderens latinsk-barbariske *luti, liti, leudi*. Hertil svarede det oldnordiske og
endnu islandske *lýðr* (pl. *lýðir*; forðum ogsaa *lióðr, liuðr*), Angelsaxernes
leoð o. s. v.*). I al Fald er det skandinavisk-germaniske Ords muelige
Anvendelse her ikke usandsynlig, og saaledes gjætter jeg, at det hele
Ord kunde læses enten *Vizusslut* (hvorom man atter kunde fremsætte for-
skjellige Gisninger), eller *Russliut*, eller *Russilut*, og da betegne Russerne
eller det russiske Folk.

Hele Skriftpröven har saaledes efter sidstmeldte Læsemaade inde-
holdt Navnene for de to da forenede Folk: Slaver og Russer, som i den
Tid have betjent sig af den fremstille Skriftart, deels i særskilte Bogstaver
og deels i virkelige nordiske Binderuner.

Muelig kan en ældre eller bedre Afskrift af det ovennævnte
arabiske Værk, hvilken *Frähn* med megen Iver søger at opspørge, med
Tiden bedre oplyse dette endnu for os saa dunkle Æmne.

Der gives maaskee endnu enkelte flere Pröver af de ældste russiske
Skriftartee paa visse gamle Medailler, Mynter eller Bracteater, hvis rette
Hjem man hidindtil ikke har kunnet bestemme. En saadan, som i mange
Henseender er meget mærkværdig, vover jeg at henføre hertil. I al
Fald er det godt at jeg, ved Justitsraad *Thomsens* Omhu, har erholdt

*) *Bulgarin* Russ. Gesch. I, 408—409; *Graff Diutiska* II 193, III 156. Jfr. mit
Glossarium Edd. ant. T, 2 under Ordene *lid, liód, lýðr*. Jfr. *Strahl* Russ. Gesch. I,
382, 384 o. f. Til denne Klasse (kaldet *ljudi*) hørte Kjöbmændene, som efter *Ibn*
Foszlans Beretninger vare meget rige og höit anseete i Igors Tid, hvilket ogsaa
erfares af Russernes Handelsforhold til Grækerne m. m.

en (paa en hosfølgende Kobberplade gjengivet) nøiagtig Tegning af den, taget efter Originalen under hans eget Opsyn, da den eneste Afbildning, som hidindtil havdes, langt fra ikke er korrekt. Denne Bracteate er forhen bleven beskrevet og omhandlet af *Schröder**). Den blev fundet i Jorden, ved Opgravning, i Nærheden af Bondegaarden Tunalund i Hielsta Sogn, $3\frac{1}{4}$ Miil fra Upsala. Bracteaten er af Electrum (en Blanding af Guld og Sölv), dens specifikke Tyngde var 16,588. Den er tosidig, eller rettere sammensat af tvende Guldlameller, sammenföiede ved en rundtomgaaende Ring eller Beslags-Indfatning, hvortil man har loddet en Ösken med tilföiede ophöiede Zirater der nedenfor paa selve Mynten, for at den kunde hænges om Halsen som et Smykke eller Amulet. Aversen forestiller en Fyrstes eller Krigers Brystbillede; Hovedet synes at være bedækket med en glat og tætsluttende Staalhue eller anden Hue**), hvis Rand omkring Panden er prydet med en smal Krands, der maa holdes sammen bag i Nakken ved et Baand, som har tvende flagrende Ender. Det egentlige Brystbillede sluttes nedentil ved Figuren af en stor Fugl, som böier Halsen opad samt Hovedet fremad ved Krigerens Skuldre***). Omkring Brystbilledet er en Indskrift, som synes at være en Blanding af Runer, Kvistruner eller Runemærker (som jeg ellers ikke har seet prægede) og græske eller byzantinske Bogstaver. Reversen forestiller en Mand til Hest, som svinger et kroget Spyd med tvende Hager, og er saaledes i Begreb med at true eller nedlægge en ham mödende Fodgjænger, som

*) I hans lærde og interessante Afhandling: *Archäologiska Anteckningar, rörande de i Svensk jord tid efter annan funne Guldbracteater, Idunna 7de Hefte* (Stockholm 1817) S. 179—181.

**) Netop en saadan Hue af Guldstof, simpel og afpasset til Hovedets Form, brugte de fornemme Russer i Igors Tid (922) efter *Ibn Foszlans* Beretning. *Frähn* l. c S. 15, 115.

***) Vore Forfædre havde megen Overtro om himmelske Fugle og disses samt tillige de almindelige Fugles Tænke- og Talegaver. Odins tvende Ravne flöi hele Verden omkring for at erfare Nyheder, satte sig dernæst paa hans Skuldre og hviskede ham hvad de vidste i Örene. Ogsaa Nornerne havde deres Svaner, vistnok de samme som de, der (efter *Saxo* i 6te Bog) lode et Belte med Vers i Runeskrift, som Fortolkning af deres Sang, falde fra Himmelen. De gamle Nordboer brugte ellers tamme Falke eller Höge til Jagt.

griber Hestens Töile med den ene Haand og synes at have en Bue, uden Streng og Püil, i den anden. Hvad Indskriften angaaer, staae de formeentlige 7 eller 8 Runer og Runemærker omkring Brystbilledets Hjelm. Indskriftens Charakterer synes at være saaledes anbragte, at de fleste af dem vende fra Brystbilledet, men ikke mod det efter den ellers almindelige Skik, med Undtagelse af enkelte blandt de russiske Mynter*), og jeg formoder tillige, at enhver af Indskriftens Dele for sig vel bör læses ligefrem, hvorhos man dog maa lægge Mærke til at enkelte af de kjendelige Bogstaver staae i en omvendt Stilling. Da det er uvist om de Charakterer, der ligne Kvistruner eller Runemærker, virkelig skulle have disses sædvanlige Betydning, har jeg först prøvet paa at læse Indskriften, uden dem, fra dens af mig antagne Begyndelse.

I græske Bogstaver: YTOR, hvilket jeg antager for at være den beröimte varegiske Fyrste Ruriks, den fra Skandinaverne indkaldte Herskers Sön, hvis Navn almindeligst skrives *Igor*; — i det ældre Danske blev *i* og *y* brugt iflæng saavel som og i visse gamle islandske Membraner**). Islænderne kjende nu ingen anden Udtale for *Y* end den samme som for *I*, endskjönt de, som ville følge den etymologiske Orthographie, endnu gjöre Forskjel paa disse Bogstaver ved Ordens Skrivemaade. Denne vilde og her bedst stemme til min Læsemaade, da man neppe kan antage Navnet *Igor* eller *Ygor* — forudsat at det er af skandinavisk Oprindelse — for andet end det bekjendte og dog ældgamle Ord *ygr* (*ygur*, *ygor*) α : heftig, stridbar, frygtelig (der vel kunde passe til hine krigerske Tider som Navn for en tilkommende Fyrste eller Hærförer***). Det andet

*) F. Ex. en Guldmynt af Wladimir den 1ste, afbildet i *St. Chaudoir Aperçu sur les monnaies Russes* T. 3 (1837) Nr. 1 Pl. 1 Fig. 6. Der staae endog hele Legendens Bogstaver bagvendte.

**) See f. Ex. Fornm. S. XI, Fortalen S. 6 med Facsimilet af et Manuscript fra det 13de Aarh., — samt det ordrette Aftryk af et til Rafnkel Freysgodes Saga hörende Blad i dens Udgave ved P. S. Thorsen og Konrad Gislason, 1840, som S. 46 (Membr. Lin. 2, 4, 7, 20) *y* for Ordet *i*, Lin. 14 *yn* for *in*, S. 52 Lin. 14 *Yslands* for *Islands* o. s. v.

***) Et af Odins Binavne *Yggr* (*yggur*, *yggör*) er beslægtet med dette *ygr*.

Bogstav er et tydeligt Γ, men omvendt, som det tit forekommer i græske Indskrifter*). Det fjerde, R, sees her ligesom i en liggende Stilling; det regnes vel almindeligst til Latin og Runer, men det er vist at det forekommer i ældre og nyere græske Indskrifter. De næste to Bogstaver IT vække ingen Tvivl. Her følge to usædvanlige Charakterer, der ligne Runemærker, og efter dem to almindelige Runer ††, som efter sædvanlige Regler maa læses *el.* — Hvad der her tydelig kan læses, bliver

YGOR IT....EL eller ITEL.

Søger man nogen rimelig Forklaring til Indskriftens første Deel, saa er Fyrstens Navn allerede forklaret. Derpaa følge Stavelserne IT EL (afbrudte i Midten ved to usædvanlige Tegn eller Charakterer), men jeg antager dem for et og det samme Ord. Begge Benævnelser tilhøre Ruslands ældste Historie, hvilket det her være mig tilladt nu strax at udvikle.

* I Ordet ITEL gjenfinde vi det gamle Navn for Floden Volga, hvilken Araberne, tildeels ogsaa Grækerne**), skjönt disse ofte nævne den Rha) kalde *IteI*, *Itil****), *Etel*, *Atel*. Den selvsamme Benævnelse gjaldte ogsaa for en i Ruslands hedenske Tider meget besøgt Handelsstad (der siges at have været 5 Mile lang)****). Man mener at den er det nuværende Astrakan. Förend Russerne udbredte deres Erobring fra Vest og Nord tilhörde Staden Atel (eller Itel) tilligemed en Deel af Volgas Bredder de i sin Tid mägtige Chazarer†). Meget snart

*) Jfr. S. 265 Anm. I; det er bekjendt, at Bogstaverne i adskillige gamle græske Indskrifter tit staae hist og her i en bagvendt Stilling. Det selvsamme gjelder og om mange af Middelalderens Mynt-Legender i Storbritannien, Skandinavien o. s. v.

**) F. Ex. *Theophanes* (som skrev henved 870) og *Constantin Pophyrogenetes* (henved 940); i den Sidstnævntes Levetid antage vi at Bracteaten er bleven forfærdiget. Jfr. *A. L. Schlözers* Undersögelser i Allgem. Weltgesch. 32ter Th. S. 522, 524—526.

***) Saaledes skrives dette Navn bestandig af *Frähn*, af *Strahl* undertiden *IteI*; *Rasmussen* o. fl. skrive *Atel* (o. s. v.).

****) See især det ovenommeldte ypperlige Skrift af *Frähn*: *Ibn Foszlans* und anderer Araber Bericht &c. S. 38, 39, 71, 237, især efter Araberen *Ibn Haukal*, samtidig med den nysnævnte Keiser Constantin. Jfr. det af *Evers* udgivne Skrift: Ueber die Wohnsitze der ältesten Russen, Dorpat 1825, 4to, S. 42, 46.

†) Om dette mærkværdige Folks Historie skrev *Suhn* en Afhandling (saml. Skr. 12te D.).

satte de russiske Vareger (eller Skandinaver), efterat være indkaldte til at herske over Riget*), sig i Besiddelse af den for et krigerisk og tillige handlende Folk uskatteerlige Fart paa Volga med de tilstødende Floder og Farvande. Allerede fra 865 til 866 førte Oskold og Dir, to af Ruriks Krigshövdinge**), som havde indtaget Staden Kiev med dens Omegn

*) At de russiske Vareger oprindelig vare Skandinaver maa nu antages for fuldkommen afgjort efter *Bayers, Thunmanns, Schlösers, Karamsins, Lehrbergs, Frähns, Krugs, Strahls, Bulgarins, Kruses* (og Fleres) grundige og mangesidige Undersøgelser. Det forekommer mig desuden at indlyse af *Nestors*, den ældste russiske Historie-skrivers, simple og utvetydige Beretninger af følgende Indhold: Allerede i Aaret 859 hævdede Varegerne, som boede paa hin Side af Havet (Östersöen med den finske og bothniske Bugt), Skat af de Slaviske og flere Folk, som boede i det nuværende europæiske Rusland. Længe forhen har dette sandsynligvis været Tilfældet (som en Følge af Skandinavernes Vikings- og Handelstøge), og saaledes kan man formode, at Skandinaverne allerede dengang, om ikke endog længe før — (hvilket *Strah*t antager som afgjort) — fore ad den saakaldte "varegiske Vei" til Orienten og del byzantinske Rige. Saadanne Forhold foranledigede rimeligvis mange Varegers eller Skandinavers Bosættelse i Rusland, og disse bleve, efter min Mening om *Nestors* Udtryk, allerede da kaldte *Russer*, men deres nærmeste Stamforvandre i Skandinavien *russiske Vareger*; andre derimod *Sviä* (*Sviar*, Svener, Svenske), *Urmän* (Nordmænd) o. s. v. I Aarene 860—862 satte Slaverne (og flere Nabofolk) sig op mod Varegerne og nægtede at yde Skatten, men kom derover i ödelæggende indbyrdes Krige, af hvilke de dog tilsidst bleve saa kjede formedelst det derved opstaaede almindelige Anarchie, at først Russerne og dernæst i Forening med dem Tschuderne, Slaverne, Krivitscherne og andre i Aaret 862 indkaldte tre varegiske Brødre med deres Slægt (Stammer?) til at herske over hele Rusland. Rurik, den ældste, blev Slavernes Fyrste og bosatte sig i Novgorod. Nogle Afskrifter af de ældste russiske Annaler, hvilke *Scherer* (S. 50) har fulgt, berette, at de tre Fyrster opbyggede Ladoga (de skandinaviske Forfatteres Aldögia o. s. v., der dog synes at være ældre) og at Rurik nedsatte sig der. *Karamsin, Strahl* o. fl. forkaste den sidst-meldte Variantberetning. — Sineus fik Landstrækningerne ved det hvide Hav og Truvor bosatte sig i Isborsk (jfr. ovenfor S. 249—250). De kaldte hele Landet *Novgorod* (Skand. *Njó gardar*, de nye Lande eller Stæder); dets nordvestlige Deel blev i vort Oldsprog ellers kaldet *Gardariki*, ogsaa *Hölmgarðr, Austr-Gardar* (Östrogard) o. s. v. Efter to Aars Forløb døde begge de sidstnævnte Brødre og Rurik blev da (864) Enehersker over hele Rusland. Han byggede Staden Novgorod, som snart blev Hovedsædet for Rigets orientalsk-nordiske Handel. *Kruses* interessante (paa Russisk skrevne) Afhandling om Ruriks Herkomst fra Danmark og dets gamle Kongestamme udkommer her snart i Oversættelse ved det Kongelige nordiske Oldskriftselskabs Omhu.

**) Ligesom *Rurik* tydelig er et oldnordisk Navn *Rörik, Rærekr*, saa ere begge disse hans Krigshövdingers Navne det ikke mindre. *Oskold* er nemlig *Hoskuldr* (o. s. v., hvilket man ogsaa i den sildigere Middelalder latiniserede som *Oscoldus*), og *Dir*, det af Landnåma bekjendte *Diri* eller *Dýri*, af hvem en Fjord i Island endnu har sit Navn.

og samlet en stor Mængde Tropper, bestaaende af deres Landsmænd, en heftig Krig med de byzantinske Keisere og viste sig med en betydelig Flaade for selve Constantinopel. Disse vældige Krigere have vist til dette Tog benyttet sig af Farten paa Volga, hørende til den saakaldte varegiske Vei til Orienten og det nyromerske Rige. Endskjönt hine Hærførere ikke vare af kongeligt Blod satte de sig i fuld Besiddelse af deres Erobringer, uden at erkjende Ruriks Overherredømme. Rurik døde 879 og efterlod sig en spæd Søn, kaldet Igor, til hvis Formynder han udnævnte sin Frænde Oleg. Denne tappre Hærfører anfaldt pludselig Kievs selvgjorte Fyrster Oskold og Dir som uretmæssige Usurpateurer, og underkastede sin Myndling de Lande og Stæder, som de havde havt i Besiddelse, samt gjorde adskillige flere Nabofolk skatskyldige til ham. Det saaledes forenede store Rige fik da Navn af Rusland. I Aaret 903 blev Igor myndig og ægtede den berømte Olga. Dog vedblev Oleg at være hans øverste Hærfører. Fra 904 til 905 førte de en heftig Krig med de byzantinske Græker; i sidstmeldte Aar siges den mod disse udsendte russiske Flaade at have udgjort 2000 Skibe, hvoraf ethvert havde 40 Mand inden Borde. Keiserne Leo og Alexander tilkjøbte sig Freden med uhyre Pengesummer. Af det her fra *Nestors Beretninger* anførte synes det at fremlyse, at Russerne i dette Tidsløb vare i Besiddelse af Herredømmet over IteI eller Volga med de tilstødende Floder og Fervande, som udgjorde betydelige Strækninger af den varegiske Vei til det sorte Hav.

Den selvsamme Hovedflod var ogsaa paa denne Tid de Igor underkastede Russers Vei til det kaspiske Hav og de deromkring liggende asiatiske Landes Ryststrækninger. De arabiske Forfattere give os den her vigtige Underretning, at russiske Hedninger vare i Besiddelse af en særegen Deel af Staden Atel (eller IteI) ved Volgas Udløb, hvor de havde deres egen Dommer eller Övrighed til deres Anliggendes Afgjørelse, endskjönt Chazarerne nævnes som det omkringliggende Lands

Herrer. Sædvanligviis førte de en meget betydelig Handel derfra paa Grækenland, Chazarien o. s. v. *). *Massudi* fortæller, at de hedenske Russer og Slaver i Aaret 912 (altsaa under Igers Regjering) gik ned ad Floden ITEL eller Volga, og at de fra Staden af samme Navn udrustede et betydeligt Ledingstog til det kaspiske Hav, hvorpaa de hærjede Dagestan og Schirvan. Deres Flaade har da (efter de sandsynligste Beretninger) udgjort 500 Skibe, hvert med 100 Mand. Chazarerne havde ingen Skibe og kunde derfor ikke faae Bugt med Russerne, som fordrede og fik fri Fart gjennem deres Lande**). Russerne plyndrede det kaspiske Havs persiske o. fl. Kystlande og erhvervede stort Bytte, hvoraf de overlode Chazarernes Konge endeel efter Overeenskomst. Dog bleve Russerne overfaldne af Itels muhamedanske og kristne Indvaanere m. fl. og berövede det meste af deres Bytte. I det selvsamme Aar (912) bekræftedes og fornyedes Russernes forhen indgangne Fred med de græske Keisere ved en ny og formelig Traktat. Da afgik ogsaa Oleg ved Döden, og Igor overtog selv den hele Regjering. I Aaret 955 opkom ny Uenighed mellem ham og det byzantinske Rige. Længe forberedede Igor sig til et stort Ledingstog, som tilsidst siges at være bleven foretaget Aar 941 med ikke mindre end 10,000 Fartöier, rimeligviis da de smaa, der sædvanligen gik ned ad Volga og de övrige med den forenede eller nærliggende Floder. Det mislykkedes dog, da den russiske Flaade (eller en stor Deel af den) blev ödelagt ved den saakaldte græske Ild. Igor samlede paany en stor Hær, som förögedes ved Hjelppetropper fra Varegerne paa hiin Side af Havet. Dette Tog foretoges Aar 944 med et saa heldigt Udfald, at Byzantinerne maatte yde Russerne en meget betydelig Krigsskat

*) See herom især *Massudis* utvetydige Efterretninger hos *Frähn* l. c. S. 71, 248. Efter *Cazuini* bestod Atel eller ITEL egentlig af to Stæder eller Hoveddele, hver paa sin Flodbred af Volga; i den ene Stad boede Kongen, i den anden derimod Kjöbmændene og Almuen; *Rasmussen*, Athene l. c. 2det Bd. S. 206.

***) *Karamsin* Russische Geschichte (l. c.) Ister Th. S. 129, 336. Der ansættes Russernes Flaade efter arabiske Haandskrifter til ikke mindre end 5,000 Skibe, hvilket *Frähn*, efter andre bedre, har herigtiget til 500; l. c. S. 60, 240.

af Guld, Sölv og kostbare Töier. Den ældre Fredsslutning fornyedes skriftlig ved en udförlig Traktat i det næstfölgende Aar. Efter selv at have bekræftet den, faldt Igor i et Krigstog mod Derevlanerne, der ikke vilde betale ham en saa betydelig Skat, som han forlangte*).

Mærkværdigt er det, at *Abulfeda* og *Abulfarasch* fortælle om et betydeligt Krigstog, foretaget 944 (altsaa i det samme Aar som det store Tog mod Constantinopel), af Russer og Slaver mod Bardan o. s. v., fra hvilket de vendte tilbage over Kur og det kaspiske Hav, altsaa uden Tvivl til deres Hovedsæde i disse Egne Staden Itel eller Atel. Om Igor selv har været med paa dette Tog er os ubekjendt, ligesom vi kun vide lidet om hans Krigsbedrifter, der dog i hans lange Regjeringstid rimeligviis have været mange. Baade Floden og Staden Itel maatte i den Henseende være af stor Vigtighed for ham, og saaledes findes da begges Navn paa denne Bracteat, — enten den saa blot er præget i Staden Itel eller udtrykker hans Prætension paa Overherredømmet over den eller Floden af samme Navn. Virkelig finde vi, at sidstmeldte allerede i Igors Dage af Araberne kaldtes *Ross* eller *Russernes Flod* efter den samtidige *Ibn Haukals* troværdige Vidnesbyrd**). Saa höit havde da allerede Oleg og Igor hævet den russiske Vælde.

Dette synes og virkelig at forkyndes af Bracteatens Indskrift, naar vi fortsætte dens Læsning. Efter Navnene

*) *Nestors* ältaste Jahrbücher des russ. Gesch., übers. von *Scherer* S. 61—77. Nyere Forfattere bemærke, at de gamle Annaler næsten Intet melde om 20 af Igors Regjeringsaar, som indfaldte i hans bedste Alder, og mene derfor, at de dertilhørende Blade maac være tabte. Annalisterne melde intet om hans Krige med Polowzjerne, og de besynges dog udförlig i Russernes gamle Heltedigte eller Kjømpeviser, især i en, som er oversat paa Tydsk af *Sederholm* og udgivet i Moskø 1825, men som jeg ikke har faaet at see. Polowzjerne vare Chazarernes Naboer og ere da maaskee i Sangen, som den nu haves, tildeels blevne forvexlede med disse.

**) Hos *Edrisy* forekommer ogsaa denne Benævnelse, der tydeligst udtrykker slige Prætensioner fra Russernes Side; *Frähn* l. c. S. 38, 39, 237—238. Den kaldes endvidere af Araberne "Slavers og Russers Flod". Hinn Benævnelse for Volga eller Itel er des mærkeligere som den för 912 kaldtes "Chazarernes Flod" og "Chazarer-Kongens Flod". Begge Folk havde saaledes gjort Paastand paa Herredømmet over denne vigtige Vandvei til de rige Österlande.

YFOR IT†† (*Igor, IteI*)

følge nemlig paa den anden Side af Brystbilledet de to Runer **††** (*a e*), som efter min Mening udgjøre to korte nordiske Ord *á e* (*æ*). Det første *á* er her 3die Pers. Præs. Indicativ act. af Verbum *á*, (*ek á*) i gammel Dansk *aa*, Engl. *ow* og betyder: eier, besidder. Det andet Bogstav *e* er i de ældste Runer det samme som *æ*, ligesom det og findes saaledes anbragt i gamle islandske Membraner; see f. Ex. mange Exempler herpaa af den ældre Edda i dens store Udgaaves Glossarium I, 465 (*e ponitur pro æ o. s. v.*) og S. 475 under *eva* for *æva* o. fl. Her er altsaa *e* det samme som *æ* $\circ$: bestandig*), der netop forekommer som den første Stavelse i sidstmeldte eddiske Ord. Saaledes bliver da Indholdet af denne Indskriftens Deel:

IGOR ITEL A E (*æ*),

bogstavelig oversat:

Igor IteI eier (besidder) bestandig.

Er IteI saaledes den berømte Flods Navn, skulde da Fuglen her være dens (og tillige den efter den opkaldte Stads) Sindbillede eller Vaaben? Fuglen synes at bære Helten paa sine Vinger; — betyder den IteI-Volga, som førte ham eller hans Hære paa sine Bølger til Ærens Mark og Rigdoms Erhvervelse ved seierrige Vaaben?

Herpaa følger den tredie usædvanlige Charakter; da jeg antager, at den maa læses for sig selv som en Fortsættelse af de to forudgaaende af samme Art, forbigaae vi den her for det Første.

Resten af Indskriften synes at bestaae af græske Bogstaver. *Y* er aldeles utvetydigt. Derpaa følger et mindre Bogstav, som ligner visse Afændringer af ρ (eller *r*) i nyere græsk Skrift**). Antages det heraf dannede lille Ord for oldnordisk, maa det læses *ýr*; efter Oldtidens

*) Ogsaa: *evig*, i hvilket danske *og tyske Ord Sprogroden tydelig viser sig. Dette oldnordiske *e*, *æ* svarer til angels. *a*, *aa*, engl. *ay*, *ever*, græske *ái*, *áei* o. s. v.

***) Derved forstaaer jeg overhoved (med *Mabillon*) de nyere græske Bogstaver, som brugtes fra det 3die Aarhundrede af til Middelalderens Slutning.

Skrivemaade er *y* her sat for det nyere *ö*: Ordet *ör* (*örr*), maa altsaa rimeligst, i dets sædvanligste Betydning, her oversættes ved: gavmild, et til Myntens Bestemmelse vel passende Udtryk, da saadanne Guldsmykker (*men, baugar*) tit pleiede at uddeles af Fyrsterne som Hædersgaver til deres Skjalde, Krigere, Hofmænd, Gjæster o. s. v. Desuden betyder Ordet ogsaa: rask, virksom, kjek o. s. v. *)

Det hernæst følgende Bogstav er vel et saadant Z eller z, som det forekommer i nyere græsk og slavisk Skrift**). Den sidste Deel af Indskriften maa da læses som græske Bogstaver:

ZIΩOAY,

hvorved det kun er at bemærke, at Ω sees om- eller opvendt, hvilken Form man virkelig finder i nyere græsk Skrift. Er ogsaa dette Ord oldnordisk, maa det antages for at være det samme som SIOOLI, nu skrevet *sióli* eller *sjóli*, en Fyrste, Konge. Dette Ord forekommer allerede i den ældre Edda***). Den hele Indskrift maa da (med Undtagelse af Runemærkerne) læses saaledes:

YFOR IT†† †† Yρ ZIΩOAY,

udtrykte i det Skandinavisk-Russiske med vore sædvarlige Bogstaver:

YGOR ITEL A E YR ZIOOLY,

som efter den nærværende islandsk-oldnordiske Retskrivning maatte hedde:

Ygor Ítel á æ yr (ör) sióli

o: "Ygor, gavmild Fyrste, besidder Itel bestandig".

Endskjönt Indskriftens fleste Bogstaver ere græske****), vil vel neppe

*) See f. Ex. *Edd. ant. I*, 103 (i Harbards Sang), hvor det sædvanligere *örít* (af hiint *ör* eller *yr*) skrives *ýrit*. Jfr. *Thorsen* om den søndervissingske Runesteen S. 10, 15, hvor han mener, at **A** ellers, som Vokal betragtet, i Runerne antaget for *y*, bör læses som *ö*.

**) F. Ex. paa en af de ældste russiske Guldmynter af Wladimir den 1ste; see *Chaudoir* *Appercu* Nr. 1 Pl. 1 Fig. 1.

***) Navnlig i Hyndlas Sang. See *Edd. ant. I*, 342, 656.

****) Dette har *Schröder* strax indseet, idet han, l. c. S. 180, siger, at Myntens Avers har "en otydlig inskrift, som, om jag icke mycket bedrager mig, synes wara gammal "Grekiska" — med Henviisning til *Montfaucon Palaeographia Graeca* (hvilken Bog vi nu ikke have ved Haanden).

noget Forsøg paa at forklare den af dette Sprog nogensinde lykkes. Derimod kan jeg ikke bedømme hvorvidt det er muligt at oplyse den af det russiske, andre slaviske*) eller endog de gamle Chazarers Sprog, hvilket jeg maa overlade til de Philologer, som forstaae sig paa disse Tungemaal.

Om end den russiske Storfyrste Igor, der døde som Hedning, har ladet denne Bracteat præge, ville de ovenfor oplyste historiske Kjendsgjæringer allerede gjøre det vel begribeligt for vore Læsere, at græske Bogstaver af hans Samtidige vel kunde findes passende for dens Legende. Hans mangfoldige Mellemværende med Byzantinerne er klart; disses Guldmynter (som vist have udgjort en stor Deel af de ved dem til ham ydede Skatte) har han i visse Maader saaledes ladet efterligne i et af Russernes Hovedsæder for den orientalsk-græske Handel, maaskee den russiske Deel af Staden IteI. Aarbøgerne og de i dem indførte Traktater bevidne, at Russerne i den ommeldte Periode dreve en meget betydelig Handel i selve Constantinopel (saa at det f. Ex. maatte bestemmes, at mere end 50 russiske Kjöbmænd ikke ad Gangen maatte drage ind gjennem den samme Port); at en stor Mængde Vareger og Russer vare i græsk Tjeneste, endog som Arbeidere (Haandværksmænd og Kunstnere?), og end andre opholdt sig der som saakaldte Gjæster. — *Schröder* har i sin ovenfor paaberaabte lærde Afhandling om Bracteater af Guld eller Elektrum (Idunna VII, 160 o. f.) udviklet sin Mening om mange saadannes Oprindelse fra det byzantinske Rige, hvor adskillige nordiske Væringere, der havde udmærket sig som Anførere eller tapre Krigere, havde erholdt dem som Hædersbelønninger**). Denne Gisning er særdeles

*) Da kunde man formode, at Indskriften er af samme Art som andre paa Wladimir den Istes (o. fl.) Mynter: "Dette er Wladimirs Guld" eller "Solv"; her maatte vel Talen være om en Blanding af begge. Herom kan eftersees: *Apperçu sur les monnaies Russes et sur les monnaies étrangères qui ont eu cours en Russie depuis les temps les plus reculés, par le Baron de St. Chaudoir. St. Petersbourg 1856—57. T. 3 (II) Pl. I Fig. 1, 2.*

***) Dog gjætter *Schröder*, at nogle af disse Bracteater hidrørte fra vidt adskilte Folk og Lande, da nogle kunde være Thraciske, Daciske, Hunniske, Pannoniske o. s. v., ja vel endog Irske, Germaniske, Frankiske m. m. Nogle af dem mener han ellers

rimelig og nedenfor skal jeg vise, at de varegisk-russiske Fyrster pleiede at skjænke saadanne store Guldmynter, som Hædersbelønninger og Hals-smykker, til deres tro Tjenere. Kom dette først i Brug, er det saare naturligt at man helst satte Priis paa slige Medailler med indenlandsk Præg, Fyrstens eget Brystbillede o. s. v. Man efterlignede da, til dette Öiemed, de byzantinske Mynter, samt optog endog disses for Mange bekendte Skriftegn, endskjönt de tit, ligesom Reiserbracteaterne, hvis græske Legender da blendedes med barbariske Sprogs Ord og Bogstaver*), forkvakledes af ukyndige Stempelskjarere samt blendedes med nordiske Runer; det selvsamme Tilfælde finde vi og at være indtruffet ved Middelalderens angelsaxiske og skandinaviske Mynter. Dette er langtfra ikke underligt ved de første russiske Varegerfyrsters Mindesmærker, men mere paafaldende er den mig hidindtil ved Mynter ubekjendte Synderlighed, at den her omhandlede Bracteat virkelig synes at indeholde adskillige saakaldte Kvistruner eller Runemærker. Hvad disse tre i den övrige Indskrift indskudte Charakterer her skulle betyde er uvist. Vist er det derimod, at de i Formen ligne de gamle Kvist- og Palmeruner; see især ovenfor S. 159—160. Den første Charakter af denne Art i vor Legendes første Afdeling anbringes nedvendt; i sin rigtige Stilling ligner den, i

ikke ere blevne blot brugte som Smykker, men tillige som Amuleter. De kaldes af det 18de Aarhundredes Numismatikere *nummi incusi*, tildeels ogsaa *cavi Byzantii*. S. Chaudoir, en af de nyeste Forfattere over Ruslands Myntvæsen, mener, at de ældste ellers bekjendte russiske Mynter fra det 11te Aarhundrede ere prægede af Grækere, som dog vare ukyndige Stempelskjarere. Mig forekommer det, at de fleste af deres Legenders Bogstaver ere byzantinsk-græske. Han bemærker ogsaa, at de hedenske eller ældste Russer brugte de græske Guldmynter som Brystsmykker og efterlignede dem endog selv til dette Brug; — undertiden vare vel og orientalske Mynter Russernes og Nordboernes Forbilleder i denne Henseende.

*) Om de byzantinske Mynter siger *Du Cange*: *Licebit male formatos et cusos nummos intueri, barbaros inductos characteres, barbaros etiam ac utraque lingua mixtas persæpe inscriptiones, nullo denique fere genere vel ingenio expressas adversarum partium, si quæ habetur, figuras.* (*De infer. ævi numismat.*, anført af *Schröder* l. c. S. 169). Saaledes meente ogsaa (1821) de tyske Archæologer *Foelker, Lebret, Streber* og *Jacobs* (raadspurgte af vor *Nyerup*), at de i Norden fundne Guldbracteater vare forfærdigede af de raa Nationer, som i Egnen ved det sorte Hav boede i Nærheden af Græ.erne (*Ant. Ann.* IV, 9, 10).

Hovedformen, fuldkommen vor sidste saakaldte **Palmerune S. 160** (og altsaa en Kvist med tre Stængler til hver Side); den anden opreiste ligner derimod den anden **Palmerune** paa samme Side, da begge Kviste have tre Stængler paa den ene, men to paa den anden Side. Uden at vi kunne gjøre rigtig Rede for hine oldnordiske Charakterers ældste Betydning, er det os dog bekjendt, at de, allerede høit oppe i vor Middelalder, anvendtes til de saakaldte **Runemærker** efter visse **Skriftregler**, som knyttes til de **16** ældste **Runebogstavers** saakaldte **Tredelinger** (*Þrídteilir*). **W. Grimm** har bevist, at en noget lignende kryptographisk Anvendelse af **Runerne** endog findes i tyske og schweitzerske **Membraner** fra det **10de Aarhundrede***), altsaa det selvsamme **Tidsløb**, fra hvilket vi antage den heromhandlede **Bracteat** at være. Forudsætte vi saaledes at de russiske **Vareger** have brugt **Tredelingerne** efter den os bekjendte skandinaviske **Maade****), saa er den første af de her omhandlede **Charakterer** den tredje af **Tyrs Slægt** eller **Runen T**. Den anden opvendte **Kvistfigur** betegner, efter almindelige **Regler**, den tredje **Rune** i **Hagals Slægt**, nemlig **I**, hvis **Mærkestreger** der staae til **Læserens Venstre**, som vistnok er det rigtigste efter en af **Olafsen** benyttet og paaberaabt **Membrans Forskrifter**, ligesom det og sees at stemme overeens med de nysommeldte tysk-angelsaxiske

*) Ueber deutsche Runen S. 110—113. De der saakaldte **Hahlruner** (S. 111) ligne mest vore **Kvistruner** eller de saakaldte **Runemærker**, dog med nedhængende **Stængler** eller **Kviste**. De herommeldte **Charakterer** ere vistnok ordnede efter de samme **Regler**, som de skandinaviske **Tredelinger**, men afpassede til et rigere **Runealphabet**, nemlig det tysk-angelsaxiske, som i tre **Afdelinger** fremstilles i den samme

Codex, afbildet ved førstmeldte **Skrift Tab. 2**. Heraf til **Prøve**:

***) Den er f. Ex. beskrevet af **Brynjulfen Pericul. runolog. S. 13** o. f. og **Liljegren Runlära S. 49** o. f., hvorved det dog maa bemærkes (til S. 50), at de ældste **Kvist- og Palmeruner** havde **Mærkestregerne** opvendte, men ikke nedvendte. De ældste **Palmeruner** synes **Liljegren** ikke at have kjendt, da han S. 53 beretter, at en **Figur**, lignende **P**, der slet ikke findes i det ældste **Runealphabet** (undtagen som **V** i det angelsaxiske), ligger til Grund for denne **Runeart**. Den udførligste **Fremstilling** af **Tredelingerne** findes i **Olafsens** haandskrevne **Runologie**. **Liljegren** opdagede de ovenommeldte **Runemærker** paa gamle svenske **Runestene**; dog ere nogle **Charakterer**, som han ansaae derfor, snarere **Binderuner**; jfr. ovenfor S. 203.

Mm*

Tredelingsregler. Den tredje usædvanlige Charakter med lige udstaaende Stængler eller Tverstreger (istedetfor at disse i den første ere vendte nedad, den anden opad) stemmer i Figuren fuldstændig overeens med en vis Art af de endnu i Island brugte Tredelingsruner*). Saaledes læst maa Charakteren antages for det fjerde Bogstav i Hagals Slægt eller Runen 4 (A).

Læser man disse tre Runemærker ligefrem i Forbindelse med hinanden efter deres blotte Bogstavbetydning og de skandinaviske Regler, udkommer samlet **114** eller **LIA**, som kunne udgjøre Ordet *ljá*, 2den Pers. Sing. Imperat. Præs. af Verbum *læ*, *ljæ*, og altsaa udtrykke Bønnen: **Giv! Und!** (o. s. v.)**). Til hvilken Guddom eller hvorom (rimeligst dog Rigdom, Lykke eller Herredømme) den kunde være stilet, maa vi naturligviis lade henstaae som uafgjort.

Skulle derimod Runemærkerne læses som de saakaldte *Dylgjur*, etslags Ordgaader (Logogrypher), som ere sammensatte af Skriftegn og Ord paa den Maade, at en enkelt Rune betegner et vist Ord, som ellers indeholdes i dens Benævnelse, efter dets oprindelige Værd, fremkommer her en ny Række af Begreber***). Da kunde de tre Runemærker læses (†) *lögr*, Flod, *Sö*, Vædske, (1) *is*, Is, (4) *ár*, Frugtbarhed, Held. De kunde da og have en eller anden mystisk-magisk Betydning, som f. Ex. en formeentlig Fremtryllelse af talismanisk Beskyttelse eller Lyksaliggjørelse for Bracteatus Ophavsmand eller Bærer o. s. v. Læser man de

*) Navnlig efter forskjellige her i Staden beroende Manuscripter (af hvilket et tilhører mig selv, et andet Oldsag Commissionen) til den Runeart, som nu kaldes Stavkarlskrift (*stafkarlsletr*) — mulig det, som *Snorre Sturlesön* (Aar 1242) til sin Ulykke ikke ret kunde læse. Jfr. ovenfor S. 164—165.

***) Identisk med det angelsaxiske *lihan* o. s. v. See *Edd. ant.* II, 529. At Ordets ældste Betydning er at give, unde, er især viist af (den yngre) *John Olafsen* i hans Glossarium til *Syntagma de baptismo* S. 44 [*læ* (*ljá*) *concedo, do* &c.].

****) Reglerne for disse *Dylgjur* som mystisk Skrift eller Tale berøres kun kort af *Brynjulfsen* l. c. S. 136, da han ellers henviser derom til *John Olafsens* haandskrevne Runologie; denne er derimod bleven trolig benyttet af *Liljegren* i hans *Runlära* S. 42—48, som kan jevnføres med *Brynjulfsens* S. 12—13 og *Worm Lit. run.* S. 94—102.

tre Bogstaver paa denne Maade som et eneste Ord, faaer man et saadant: *lögrisar*, Flodriser, Flodkæmper, som vel kunde passe paa hine Tiders Russer efter Arabernes Beskrivelse og Fortællinger. Derved erindres man og om vore Forfædres Benævnelse af *Risar* for et Folk, der skulde have beboet et stort Landstrøg i det nordlige, nu europæiske Rusland, derfor kaldet *Risaland*; de sagdes og i Oldtiden at have boet i Norge, ja vel endog (efter *Saxos* Oversættelse *gigantes*) i Danmark. Der er neppe nogen Folkebenævnelse i det oldnordiske Sprog, der bedre kan jevnføres med Russer end hiint "*Risar*", der egentligst betyder Kjemper af Væxt, ligesaavel som det tyske *Riese* o. s. v. **). Det er ingenlunde usandsynligt, at hiin mystiske Skriftart brugtes i Skandinavien i det 10de Aarhundrede, og vistnok var den da, samt rimeligviis længe för, i stærk Brug blandt Angelsaxerne. Dette sees af et ældgammelt Digt, indeholdende udførlige Forklaringer over Runernes Navne (i Dylgjernes Stil), hvilket *Hickes* og *W. Grimm* have udgivet ***). Den Sidstnævnte anseer det (efter min Mening med fuldkommen Ret), paa Grund af dets sproglige og aandelige Slægtskab med de eddiske Digtninger, for et af den angelsaxiske Literaturs ældste Mindesmærker, altsaa fra det 7de Aarhundrede. Dog er det mulig i dets første Oprindelse meget ældre, nemlig fra Hedendommen, da Runebogstavernes Navne, ved Brug af virkelige Kvistruner eller Runekviste, anvendtes som Orakelsvar, vel og til Bønner eller Besværgelser (see ovenfor S. 133 o. f., 159 o. f.). I meget gamle angelsaxiske

*) Egentlige egne Mynter vides Russerne endnu ikke at have havt förend Wladimir, Igors Sönneson. Eiheller er det mig bekjendt, at noget Præg hidindtil er blevet bekjendt af en ældre russisk Fyrste.

***) Dette Ord betyder oprindelig ikke andet end en Mand af usædvanlig höi og för Væxt af Ordet *risa*, reise eller hæve sig, voxe op i Höiden o. s. v., ogsaa i gammel Dansk *rise*, Angels. *risan*, Engl. *rise* o. s. v. Substantivet svarer endvidere til det svenske *rese*, nederlandske *reuse*, — mulig og til det vælske eller kymriske *rhyws*, en Helt, tapper Kriger. Jfr. ovenfor S. 256 om de gamle Russers Rise-Störrelse.

****) *Grammat. Anglosaxon.* S. 135 o. f. (uden Oplysninger). Ueber deutsche Runen (med Oversættelse og Anmærkninger) S. 217—245 med et gammelt islandsk (men dog meget nyere) af *Worm* allerede bekjendt Sidestykke som Anhang S. 246—252.

Codices finder man enkelte Runer, som paa en gaadeagtig Maade skulle udtrykke hele Ord eller Begreber, f. Ex. i den berönte Pergamentsbog i Exeter, der har tilhört Biskop Leofric, som kom til Embedet Aar 1042*) og vel kan indeholde Skrift (enten efterskreven eller original), der var affattet i Igors Dage, fra hvilke ikke et fuldt Aarhundrede da var forløbet.

At ovenstaaende Forsög ikke af mig kan udgives for nogen sikker — (om end nok saa sandsynlig) — Forklaring af denne gaadefulde og hidindtil unike Bracteat, maa följge af sig selv. Har jeg blot med nogenlunde Vished udfundet, at den förste Vareger-Monark Ruriks Sön og Efterfölger, Igor, nævnes i Hulmyntens Legende, skal jeg ikke fortryde min herpaa anvendte Umage, og Læserne ville da vist tillige undskyldte den her nödvendigviis vidtlöftige Udvikling af de historisk-palæographiske Grunde, som bevægede mig dertil. Hertil kommer dog en Kjendsgjerning af Russernes Historie, som udtrykkelig viser, at de i deres äldste Periode

*) See *Conybeare Illustrations of Anglo-Saxon Poetry* (1826) S. 198—199, 203, 210. *Hickes* har ladet noget hertilhörende af denne Codex afbilde ved Facsimiler til hans *Grammat. Island. (Thes. Lingv. Sept. Tom. 2 Tab. 4, 5)* og har med Rette bemærket, at de der brugte Runer ere blevne anvendte paa en mystisk og formeentlig heldbringende Maade til Bestyrkelse af visse Bönner, f. Ex. om Held i Krig, om Viisdom for de Enfoldige, om at kunne tale mange Tungemaal, glædes i Forfölgelse o. s. v. Rlerkerne synes saaledes at have villet hellige Runernes Misbrug til kristelig Brug. Tillægges man de her omhandlede Runemærker en ægte hedensk Oprindelse, maa man vist först lægge Mærke til det förstes nedvendte Stilling forsaavidt som den mulig kunde antyde, at Tredelingernes (eller deres forskjellige Runerækkers) Orden her skulde regnes bagfra og saaledes den ellers förste forstaaes for den sidste eller tredie, thi da kan den Rune som ellers læses *lögr* (L. **ſ**) tillige læses *Þórr* (**Þ**) eller Thor, — og da kunde hele Runemærke-Indskriften, læst paa forskjellige Maader, udtrykke denne Bön: *Liá Þórr lög, is, ár! Giv Thor! Floden (eller Vædske, Væde, Regn) Is og Frugtbarhed! For Russerne var Isen i deres äldste Rige af stor Vigtighed for Krigstog, Handelsreiser og Jagt i Vintertiden. Slaverne dyrkede Tordenguden, deres og Russernes överste Gud, under Navnet Perkun. Dog dyrkedes Thor lige til vore Dage under dette hans Navn, og dyrkes vel saaledes tildeels endnu, af adskillige Folkeslag i det nordlige og asiatiske Rusland. Dette har jeg udförlig viist i Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed II, 149—160. Ellers have vi ikke färre end 4 Guldbracteater fundne i Norden, hvorpaa det saakaldte Thors Tegn fremstilles tilligemed et hornet Dyr (den ham helligede Buk?) og endelig Gudens fulde Navn i sædvanlige Runer: **Þ** **F** **ſ** (*Þórr*, Thor). Tidsskr. for nord Oldk. II, 187.*

netop brugte saadanne kostbare Mynter eller Medailler som den her omhandlede til at hænge om Halsen som Hæderstegn eller Amulet.

I Aaret 1015, omtrent 60 Aar efter Igors Död, døde hans Sønnesön Storfyrst Wladimir, der efterlod sig adskillige Sønner, som stredes om Tronfølgen. Svjätöpulk, en af disse, udsendte leiede Mordere for at ombringe sin Broder Boris, som havde været Faderens Yndling. De overfaldt Boris i hans Telt og ombragte ham, tilligemed hans troeste Tjener Georg, ved at gjennembore dem med Spyd eller Landser. Den Sidstnævnte eiede en stor Guldmynt, hvilken Prindsen, hans Herre, havde hængt ham om Halsen som et Hæderstegn; den vilde Morderne rive af hans Legeme, men da de ikke kunde det i en Hast, huggede de Georgs Hoved af og kom saaledes i Besiddelse af Guldmynten*). Det er vel muligt, at denne var gaaet i Arv fra Igor til hans Sønnesön, der atter skjænkede den til sin Sön, som med den hædrede og belønnede sin tro Tjener. At denne Mynt overhoved var af den samme Art som de i Norden fundne, med Ösken forsynede Guldracteater, kan neppe være nogen Tvivl underkastet.

Have saaledes Russerne, Varegerne eller Væringerne indført græsk Skrift, blandet med Runer, i deres Norden, saa have de, paa den anden Side, efter al Sandsynlighed indført virkelige skandinaviske Runer til Grækenland, som endnu, skjönt halvt udslettede, tydelig gjenkjendes paa et af Grækenlands og selve Athenens mærkværdigste Kunstminder. Vi maae her omhandle denne Indskrift med nogenlunde Nöiagtighed, da den, ligesom Runamoklippen, fremviser baade Binderuner og andre Runer, deels i bagvendt Retning, deels i nedvendt Stilling o. s. v.

Dette Mindesmærke, en siddende Marmorlöve af 10 Fods Höide (fordum, som det synes, anbragt ved et Vandspring) var opstillet ved Stranden, inderst i den piræiske Havn ved Athen, som deraf fik Navnet Porto Leone, og blev der bekjendt for adskillige Reisende i det 17de

*) Nestors und seiner Fortsetzer Annalen I. c. S. 116—118.

Aarhundrede som *Guilietiere*, *Wheler*, *Spon* o. fl. Da Venetianerne i Aaret 1687 indtog Athen, blev det (tilligemed tre andre mindre Marmorlöver) bortført af Seierherrerne og opstillet som en Trophæe ved Indgangen til Arsenalet i Venedig, hvor det endnu findes. Det var dog først sildig i det 18de Aarhundrede, at en svensk Lærd, Secretair *Åkerblad*, lagde Mærke dertil, at en lang Runcindskrift, eller mulig endog tvende forskjellige, var indhugget paa dets Ryg, indfattet i detslags Baandrammer, der meget hyppig sees paa danske og norske, men dog især svenske Runestene, og mest ligne, eller ogsaa skulle udtrykkelig forestille, krumböiede eller sammenviklede Slinger, her nu i tvende Afdelinger, endskjönt de forhen synes at have været sammenföiede til en eneste. Da *Åkerblad* (1799, i Padua) underrettede den beröimte Oldgrandsker *d'Hancarville* om sin Opdagelse, erklærede han Indskriften og selve Kunstværket for pelagiske, men denne Mening har ikke fundet Bifald af andre sagkyndige Lærde; selv Billedhuggeren *Canova* og vor *Freund* have erklæret det for at være fra en langt sildigere Tid.

Den omhandlede Löve var allerede afbildet i archæologiske Beskrivelser over venetianske Kunstminder af *Janelli* o. fl. 1709 og 1743, — men intet Hensyn var derved blevet taget til dens Runcindskrift. Den forsögte *Åkerblad* da 1797 at aftegne; enhver Lærd fra Tydskland, Danmark eller Sverrig, som saae Tegningen, erklærede dens Charakterer for Runer; — han lod da sin Afbildning af Marmorlöven med Indskriften, taget fra tvende Sider, tilligemed en Afhandling, indrykket i det skandinaviske Museum, som i lang Tid ikke har været at faae i Boghandelen*). Af disse Tegninger seer man tydelig, at en Deel af Indskriftens Charakterer staae i bagvendt Retning og Binderuner bemærkes der ligeledes — ligesom det og bliver upaatvivleligt for den sagkyndige Læser, at de enkelte Bogstaver ere eller have været Runer. Af de faa hele Ord, som disse

*) Skandinavisk Museum for Aaret 1800, 2det Bind 2det Hefte S. 1—13 med tilföiede tvende Kobber.

syntes at danne, kunde *Skule Thorlacius* dog ikke udbringe nogen sammenhængende Mening, hvilket han erklærede i en tilføiet Efterskrift. *Akerblad* tilstod, at han ingenlunde havde kunnet eftersee eller aftegne Indskriften nøiagtig, da han forhindredes derfra deels ved Krigsuroligheder og deels ved de venetianske Övrigheders Mistænksomhed. Ikke desmindre bleve hans Aftegninger, tredobbelt formindskede, efterstukne og udgivne af *Villoison* med en fransk Oversættelse af Afhandlingen og tilføiede Anmærkninger*), og derefter af *Wilh. Grimm* med en ny philologisk Undersøgelse**). Andre Afbildninger af Löven og Indskriften bleve udgivne af *Luigi Bossi* i Mailand***). Alle disse Tegninger overhoved erklæredes for urigtige med Hensyn til Indskriften, af en tydsk Kunstner, som skriver sig *H. G. . . . dt* og som henved 1850 opholdt sig nogen Tid i Venedig. Han har paany, og da i uforstyrret Ro, nøiagtig aftegnet Lövens Indskrifter samt meddeelt Efterretninger om dem og selve Kunstmindet i *Tübinger Kunstblatt****)*, hvis Udgiver, *Dr. Schoen*, bevidnede, at den nysommeldte Kunstner var ham bekendt som særdeles duelig og omhyggelig. Hans lithographerede Tegning viser betydelige Afvigelser fra de forhen publicerede, især med Hensyn til Indskriften, hvorfor vi og have ladet den (som den bedste af de os hidtil bekendte) efterstikke paa et af de hosfølgende Kobber. Den kunstforstandige Forfatter bevidner, at Löven er af pentelisk Marmor, altsaa (efter hvad man veed om dets første Benyttelse til Kunstsager) ikke ældre end fra Perikles's Tid, og at Meningerne om dens og Indskriftens pelasgiske Oprindelse saaledes maa bortfalde.

*) *Millin Magasin encyclopedique* 9de Aarg. 5te Hefte S. 26 o. f. *Jfr. v. d. Hagens Briefe in die Heimath*, II, 141.

***) Ueber deutsche Runen, 22de Afsnit: "Runen auf dem Löwen in Venedig" S. 209—214 Tab. 5, A, B.

****) Lettre de M. Bossi de Milan, membre de plusieurs societés savantes, sur deux Inscriptions pretendues runiques, trouvées a Venise, avec des observations sur les runes et trois gravures, a Turin 1805, 8vo.

*****) For Aaret 1833 Nr. 57 S. 227—228: "Die Runen auf dem Löwen vor dem Arsenal "in Venedig, mit einer lithographirten Beilage". Prof. *Büsching* i Breslau agtede at bekendtgjøre denne Tegning, men hindredes derfra ved Döden.

Af de Ord, som *Wilhelm Grimm* med sædvanlig Skarpsindighed og Sagkyndighed har søgt at læse og forklare efter *Åkerblads* Tegning, findes neppe eet i den nye Tegning med Undtagelse af det lille Ord (efter min Mening i Begyndelsen af Afdelingen A) *Ƿair* eller *Ƿeir* (Ƿ+IR), som meget tit forekommer paa skandinaviske Runestene samt endnu er til i det Islandske, men neppe findes saaledes skrevet i noget andet Sprog. Derpaa følger ǷI (*li*), rimeligvis Begyndelsen til det i denne Forbindelse paa samme Maade forekommende *litu* eller *lietu* (*létu*, *lode*). Af det meste øvrige i denne Afdeling faaer man neppe andet ud end usammenhængende, formedelst udslettede eller halvudslettede Bogstaver ulæselige Ord. Mod Slutningen synes ǷǷI at have forhen maattet læses ǷǷI, hvilket dog let kan være foraarsaget ved en ny Tilsætning, for hvilke, som og overhoved for modvillige Udkradsninger, Indskriften ikke er fri. Et derpaa følgende utydeligt Bogstav synes at være etslags *z* eller *s*, som det undertiden forekommer i Runeskrifter, især de, der ere blandede med fremmede Charakterer*). — Derpaa følger en stor Kredfigur, paa hvis øverste Deel Runerne ǷI (*al*) ere anbragte; jeg anseer den i det Hele for en Binderune, der indbefatter Ordet ǷǷI (*sals*); dette lille Ord antager jeg for at hænge sammen med det næstforegaaende *ilpis*, af hvilket jeg mener at det første Ƿ eller Ƿ (*g*) er udslettet, og at det Hele for har burdet læses *gilpissals*, af det oldnordiske *gilpissalr*, *Gildesal*. Nedenunder denne Binderune, paa et andet Baand, synes en anden at vise sig midt i et Ord, der da maatte læses ǷǷIKǷA, *vikínga* (Vikinger, Fribyttere, eller Vikingers o.s.v.). Derpaa følger et opvendt Ƿ med Spor af et andet Bogstav; Resten er fuldkommen udslettet.

*) See f. Ex. det angelsaxiske Alphabet i *Hickes* Grammat. Anglos. S. 136 samt *W. Grimm* (l. c.) Tab. III i Afdelingen *Alphabetum Norvagicum* sidst i 2den Linie; den svenske Runeindskrift i *Bautil* Nr. 581, sammesteds Tab. VI (o.s.v.). Den Rune, som *Grimm* her antager for det tydk-angelsaxiske *cén* (*c*, *k*), forekommer mig meget snarere at ligne nordiske Former, der dog snart anvendes som *n*, snart som *u*. Det tydk-angelsaxiske *e* (lignende det latinske *M*), som sees paa *Åkerblads* Tegning, er aldeles ikke at finde paa den heromhandlede nyere.

Den anden Afdeling, **B**, synes udtrykkelig at begynde med en heel Række af Ord, hvori Skriften gaaer bagvendt (fra Höire til Venstre ligesom i Runamo-Indskriften); dette har den sidste Aftegner ogsaa bemærket; enkelte Runer synes endda at staae paa Hovedet. Hvor denne Retning egentlig ophører seer man ikke formedelst den Forstyrrelse af Formerne, som Forvittring eller Udkradsning har foraarsaget. Dernæst seer man dog tydelig, at Skriften igjen gaaer fra Venstre til Höire; efter **VIK** (*vi — nir*, Venner?), tildeels i Binderunen **VIV††**, *kikea* (*kikia*, *gigia*), der vistnok snarere bör læses *grikia*, — altsaa formodentlig tilsammen: Grækere Venner. Derefter . . . **IV BNI** (*ek Búi*), “jeg: *Búi*”, det nyere *Boo*, *Bo*, fordum mest et dansk og især et bornholmsk Navn; . . . (*sun?*); **BNI** (*Búa*), “Bues” Søn?*. En derpaa følgende Række af Ord er her udslettet eller uforstaaelig, til Mands-Egennavnet **IN†RI** (*Ivari***) . . . Tilsidst disse, efter Tegningen temmelig tydelige, dog mulig tildeels (paa et Par Steder i Originalindskriften) noget beskadigede Runer: *apum gila* (eller *gisa*, *gislá*) *i e (a?) af duan* (eller *dvan*, *tavan*). Meningen heraf kunne vi ingenlunde forklare, men kun gjette, at et udslettet **†** (*n*) har begyndt de første Ord, som saaledes burde læses *náðum* $\circ$: vi naaede (fik, fangede, erholdt); en eller flere Gidsler synes derpaa at ommeldes;

*) Sagaerne omtale adskillige berømte Vikinger og Kjemper af Navnet *Búi*, f. Ex.: 1) en Søn af Berserkeren *Arngrim* (ogsaa nævnt i den ældre Edda); efter *Hervararsaga* havde han og hans Brødre jevnlig Tilhold i Rusland, men bleve berømte i alle Lande af deres store Krigsbedrifter. 2) *Bui Brámuson*, efter *Sögubrot* fra Gulland (*Gottland*, Bornholms Nabø); han kom *Harald Hildetand* til Hjælp i *Braavalle*slaget; af *Saxo* kaldes han *Bo Brami filius*. 3) en dansk Kjempe ved en Kong *Eysteins* Hof, efter *Halfs Saga*. Da Egennavne fordum længe vedligeholdtes i visse Slægter, er det muligt, at den i Indskriften nævnte *Bue* nedstammede fra en af hine Oldtidshelte eller og selv var af samme Stamme som den berømte Bornholmer og Jomsviking *Bui* (Eier af tvende Rister fulde af Guld), som faldt i Slaget paa *Hjörungvaag* i Norge Aar 995.

**) Her kunne vi ikke andet end erindres om den *Ivar*, der forekommer paa den ovenfor S. 251—252 omhandlede russiske Runesteen. Var denne Mand da den samme? Faldt eller kjæmpede han i Grækenland og blev den paa Löven indhuggede Runeskrift sat til hans Minde af *Bue Buesön*, som i Indskriften haanede eller ønskede Ondt over hans Fjender og Banemænd? Jfr. den næstfølgende Anmærkning.

om det sidste Ord er et Egennavn for en Anfører, et Folk (eller en Stamme) eller et Sted, kan jeg ikke driste mig til at atgjøre*).

Vi have saaledes forfulgt den nordiske Runeskrifts Spor til de beslægtede græske, ved Kulturens Udbredelse efterhaanden over vor hele Jord udbredte Skriftarters Hjemsted; dertil kom disse, saavidt vi endnu vide, ved Handel og andre fredelige Forbindelser, fra Phoenicien. Fra det sidstnævnte Lands, i Söfarten fremfor andre samtidige Folk kyndige og erfarne Indvaanere har den, deels umiddelbart og deels middelbart over lille Asien og Grækenland, udbredt sig til Italien, men mere ligefrem til Afrika, Spanien, Gallien, mulig endog til Storbritannien og Irland, ja selv til vort fjerne Norden. Af Phoenicisk ere saavel de almindelige græske Bogstaver som Runerne udsprungne, men disse ligne dog fuldt saa vel de oprindelige Former samt tillige følgende andre:

- a) Af obsolete græske: pelagiske og arkadiske Skrifttegn samt forskellige andre, hvis Alphabeter nu mulig i sin Heelhed ere os ubekjendte, men af hvilke adspredte Brudstykker eller enkelte Bogstaver sees paa de ældste Mynter og Mindesmærker, ogsaa fra eller i Phrygien, Lydien og flere Lande i Lille-Asien.
- b) Af italienske: de overhoved saakaldte etruske samt andre, der forekomme paa Mindesmærker, fundne i vore Dage i Pompeji o. s. v.
- c) Galliske, af hvilke det halve Antal ligner de simple Runer ganske.

*) De her ommeldte Runer ere alle retvendte, men det er höist besynderligt, at naar man læser dem bagfra, indeholde de tydelige oldnordiske (endnu islandske) Ord, som synes at udgjøre et ondt Önske eller en Skildring af de saaledes Omtaltes usle Tilstand: *nauð fá ei (æ) á sik muþa* (nu skrevet *móða*) æ: "Mödige stædes de (eller styrte "de sig) bestandig i Nöd". (*Nauð* kan og betyde Baand, Lænker, Trældom). Man kan saaledes ansee denne Deel af Indskriften for magisk-kryptographisk; om disse Ord da have været stillede mod de byzantinske Græker eller de i Middelalderen i disse Egne krigførende og mægtige Slaver, maae vi i al Fald lade henstaae uafgjort.

d) Spanske, især de celtiberiske, af hvilke *P. E. Müller* allerede udførlig har viist, at mange Former ligne de nordiske. Kun nogle have dog den samme Betydning. Denne Skrift er for os især mærkværdig derved, at den i Oldtiden synes at have havt nogen Indvirkning paa Uddannelsen af visse brittiske Skrifttegn, som deels ere gaaede over til det i England længe brugte Latin, deels til de saakaldte angelsaxiske Runer (o. s. v.)*).

e) De punisk-numidiske, egentlig en yngre Green af de phoeniciske.

Hvorvidt de gamle Ægypters hieratiske og demotiske Skrift ere af samme Oprindelse som den phoeniciske, saavelsom hines og dennes Forhold til de ældste hebraiske, samaritanske, syriske, arabiske, æthiopiske, chaldæiske, persiske, indiske og flere af de ældste asiatiske-afrikanske Skriftarter, strække mine Kundskaber ingenlunde til at bedømme. Vore Dages store Sproggrandkere arbeide ufortrødent paa dette vigtige Spørgsmaals Lösning, og de mange af dem tilveiebragte Oplysninger have allerede oversteget selv de dristigste Forventninger. Fra deres Undersøgelser maa tilsidst en fuldstændigere Lysning udbredes over de nordiske Folks Mindesmærker**).

*) Om end det saakaldte druidiske eller bardisk-brittiske Alphabets Ægthed kan antages at være beviist, skjönt neppe noget gammelt Mindesmærke nu haves deraf — har det dog (paa et Par Undtagelser nær) ingen umiddelbar Lighed med vore Runer i de enkelte Bogstavers Former. Dets Overeensstemmelse med det Celtiberiske og Phoeniciske er derimod mærkværdig og synes at afgive et indvortes Kjendetegn for dets Authentie. Jfr. ovenfor S. 153—155.

**) Mulig og selv de amerikanske. Her har man nu (1840) f. Ex. paalidelige Underretninger om, at Ruiner af en stor Stad med massive Steenbygninger, Söiler, Billedværker m. m. ere opdagede i Nærheden af Bahia i Brasilien; disse Opdagelser skulle allerede være beskrevne ved et nyt Selskab for Keiserstatens Historie og Oldgrandskning, som ogsaa i Ruinerne har fundet Indskrifter, der menes af Nogle at ligne de oldnordiske (formodentlig Runer), af Andre de gamle græske. Ogsaa i Nordamerika har man fundet Indskrifter, som deels ligne Binderuner, deels gothisk-latinske Bogstaver fra det 11te Aarhundrede; see *Rafn's Antiquitates Americanæ* (1837. 4to) S. 378—405 Tab. XI—XIII. Jeg maa ellers derved bemærke, at min der indførte Betænkning over Assonetstenen (S. 378—382) var skreven førend jeg havde seet dens nyeste og paalideligste Afbildning fra 1830 Tab. X og Tab. XII, ix, hvorimod jeg, da jeg skrev hiin Opsats, kun havde *Baylies* og *Goodvins* Tegning

Det vil da sandsynligviis blive vore nærmeste Efterkommerebekjendt, hvad mine Öine ikke forundtes at skue.

---

af 1790 for Öinene, I Hovedsagen forandredes dog ikke *Rafns* og min Forklaring herved. Herved kan det bemærkes, at det nu maa antages for historisk beviist at de gamle Skandinaver have foretaget vidtløftige Opdagelsesreiser i Nordamerikas nu forenede Stater og tildeels bosat sig der, men at vi i vore Oldskrifter ikke finde tydelige Efterretninger om deres Ophold eller Reiser sönden för Florida eller Bahamaöerne (hvor Columbus's Opdagelser begyndte); derimod see vi, at vore Forfædre meente at deres Amerika strakte sig fuldt saa langt mod Sönden som Afrika, samt at de endog antog beboede Lande sönden för sidstmeldte Verdensdeel.

Fjerde Afdeling.

**Runamo-Indskriftens Charakterers Dechiffreering efter
hosföiede Afbildninger, saavel af deres Figurer som af
de Former, paa hvilke Oplösningen af Binderunerne
grunder sig, med dertil hörende palæographiske
Oplysninger.**

Binderunerne ville vel forekomme mange af vore Læsere, der ikke forhen have gjort sig bekendt med dem, som uforstaaeligt Krimskrams, hvilket de neppe troe kan sammensættes eller opløses som Bogstavskrift efter visse Regler; — dog forholder dette sig virkelig saaledes. Jfr. ovenfor S. 163 o. f. 182—210.

Ved at vende Tankerne til det for de Fleste bekendte, vil det hidindtil mindre bekendte af de nordiske Binderuners Væsen blive vore Læsere bedst forstaaeligt, navnlig ved deres Sammenligning med tilsvarende Configurationer af romerske og gothisk-latinske Bogstaver, især saaledes som de sidstmeldte fremstilles af Middelalderens Mynter og Diplomer m. m.

Henvende vi os til Grækernes og især Romernes klassiske Tidsalder, finde vi at de benyttede sig af forskjellige Arter af tachygraphiske og brachygraphiske Skrifte tegn, som sammentrængte hele Ord med betydelig Afkortning til enkelte Charakterer. Reglerne for disse saakaldte *siglae*, *notæ tironicæ* o. s. v. ere ikke tydeligere end de for Runamo-Indskriftens Binderuner og selve Forkortningerne ere heller ikke lettere at læse*). De

*) See herom (blandt andre) *Gatterer Elementa artis diplomaticæ universalis* (1754, 4) S. 53, 62, 75—81 med tilhörende Kobbertavler; *Kopp Palæographia critica* T. I S. 123 o. f. (*de nexu literarum*), S. 208 o. f. (*signa compendiosa*), — T. II *Lexicon Tironum* o. s. v. T. III, IV om Amuleternes magisk-mystiske Indskrifter, de astrologiske Tegn m. m.

udgjorde etslags Cursivskrift, men lignende Abbreviaturer indførtes ogsaa i Lapidarstilen. Man har i Frankerige adskillige saadanne fra Romernes Tider, indhugne paa Marmortavler, hvor de med hinanden afkortelsesviis forbundne Bogstaver snart staae retvendt, snart bagvendt, f. Ex.:

FAVEN . . . . RO o. s. v. *)

Disse Skriftarter vedbleve at være der, og tildeels i Tydskland, i fuld Brug lige til Middelalderens sildigere Periode. Af dem ville vi her anføre nogle Exempler, og deriblandt først enkelte fra Braavalleslagets og Runamo-Indskriftens Tidsalder, som bedst vise denne Skrivemaades da gjængse Brug i de sydligere Folks gothisk-latinske Skriftarter. De ere tagne af en Indskrift, der indeholder et kortfattet Gavebrev af Kong Pipin (der kom til Regjeringen Aar 752) til St. Germain's Kloster. Her skal saaledes

F̄ V̄	læses	FISCVM
H̄	—	HIC
D̄	—	DIE
R̄ N̄ L̄ Ā T̄ N̄ S̄	—	TRANSLATIONIS
Ḡ Ē M̄ N̄	—	GERMANO**).

En anden Sættelsesmaade af visse Bogstaver, som heftes til en Korsfigur, er i sin Oprindelse ikke kristelig. Dette vises tydelig af en stor udskaaren ægyptisk Gemme, hvorpaa man seer en siddende Osiris. Paa hans Hovedsmykke er følgende Charakter anbragt:

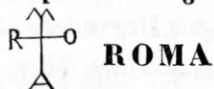

Det varede meget længe inden disse Skriftarter kunde læses af de nyere europæiske Philologer. Saaledes erklærede den berømte *Lambecius* et vist Skrift i romersk Cursiv for at bestaae af ulæselige Charakterer, af hvilke han ikke kunde udbringe den ringeste sammenhængende Mening. Det lykkedes dog *Mabillon*, som først oplyste denne Green af *Palæographien*, at dechiffriere det ganske.

*) *Memoires de la Societé Royale des Antiquaires de France* (1826) T. VII p. 288 &c.

**) *Adelung Neues Lehrgebäude des Diplomatik &c.* (1763, 4) 3ter Th. S. 345 Tab. XXXI, 2.

Man seer at visse græske Bogstaver (rimeligviis fra Ptolomæernes Tidsalder) ere anbragte paa Korsets fire Ender; *Kopp* læser dem (bagfra) OYICI, som vel maa antages for Gudens Navn. (Den sidste Charakter ligner Runernes *, h). Det er bekjendt, at Ægypterne tillagde Korsets Tegn en dyb religious Betydning. Fra Europas kristelige Periode finde vi lignende Compositioner, f.Ex. paa adskillige Pave- og Keiser-Mynter:

og paa en Ligsteen fra det 8de Aarhundrede:

hvorved det maa bemærkes, at P og R dannes af den selvsamme Charakter, men at O maa læses to Gange*). Høist mærkeligt er det saaledes, at et lignende Kors med Hedenolds Binderuner nylig er fundet som Steenindskrift i en Jættestue i Nørre-Jylland, forestilt paa en hosfølgende Kobbertavle.

Det er bekjendt, at den frankiske Konge Chilperik, som kom til Regjeringen 561**) og overhoved mange af Merovingerne, selv deres

*) *Kopp Palaeographia critica* T. III p. 257, T. IV p. 69.

**) *Gregorius Turonensis* melder i hans *Historia Francorum*, V, 45, ved Aaret 580, at denne Konge forøgede Frankernes Skrift med 4 nye Bogstaver: det græske ω , α , θ og μ ; han befalede ved Kongebreve, sendte til alle Rigets Stæder, at Drengbørn skulde undervises saaledes, men lagde dertil den for den ældre indenlandske Literatur uheldige Bestemmelse, at den gamle Skrift i Bøgerne skulde udslættes og omskrives: *Addidit autem et litteras litteris nostris, id est ω , sicut Græci habent, α , θ , μ , quorum characteres subscribimus. Hi sunt . . . et misit epistolas in universas civitates regni sui, ut sic pueri docerentur, ac libri antiquitus scripti, planati pumice, rescriberentur.* Charaktererne for de 4 nye Bogstaver stemme desværre ikke overeens i de gamle Haandskrifter af *Gregorius's* Værk, og eiheller i de trykte Udgaver, hvor man falskelig synes at have indskudt tre andre græske Bogstaver: Ψ , Z , Δ ; andre tilføie endog: Φ , Ξ , X . Forvirringen er bleven forøget derved, at *Aimoin*, som skrev sin franske Historie i det 11te Aarhundrede og udskrev det anførte Sted af *Gregorius*, ligeledes er blevet urigtig forstaaet og efterskrevet. *Ole Worm* antog Chilperiks nye Bogstaver for noget forandrede Runer (*Lit. run* S. 60, 61). De lærde Benedictinere, som udgave *Nouveau traité de Diplomatique*, undersøgte de ældste bekjendte Haandskrifter af *Gregorius* og *Aimoin* i de franske Bog-

Prindsesser og Dronninger, kunde skrive. Først i deres sildigste Periode, da Barbariet tog Overhaand og især ved Pippins Tronbestigelsestid, forsømte de verdslige Store denne ædle og for dem saa uundværlige Kunst. Dog underskreve hine Regenter (ligesom forhen Östgothernes Konger) mest ved de saakaldte Monogrammer, der ere sammensatte paa forskjellige kunstige Maader, som ligne de nu beskrevne Abbreviaturer af latinsk Skrift. Saaledes har man f.Ex.:

- a) Af Chlotarius den 2den, som kom til Regjeringen Aar 584:

Ganske i Binderunernes Stil, paa de tilføiede to latinske Bogstaver nær.

- b) Af Dronning Nanthilde, som blev gift med Dagobert den 1ste Aar 629 og deeltog efter hans Död, 658, i nogle Aar i Regentskabet for deres fælles unge Søn Clovis eller Chlodovæus den 2den:

Charakteren bör læses Nanthilt eller Nanthild (ikke Anthild, som man

samlinger, samt beviste at af de anførte 4 Bogstaver kun *o* er græsk, hvilket Beretningens Sammenhæng ogsaa tilkjendegiver. Desværre ere Charaktererne saare afvigende i de forskjellige Haandskrifter. Dog maa det bemærkes, at i den ældste Membran (omtrent fra 650) af *Gregorius's* Skrift de tre Bogstaver mest ligne de angelsaxiske Runer; denne min Mening forbeholder jeg mig at udvikle ved en anden Leilighed, men henviser iøvrigt til *Adelungs* Lehrgebäude I. c. 2ter Th. S. 275—290. Denne Lærde holder til den Mening, at *Gregor's litteræ nostræ* ikke her sigte til den egentlige latinske, men til Frankernes særegne Skrift. Jfr. *W. Grimm* über deutsche Runen, Afsnittet: "Buchstaben des Fränkischen Königs Chilperik" S. 52—60.

snarere skulde troe), naar den överste Böining af dens sidste Stav læses som Runernes 1 (t eller d).

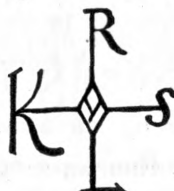
c) Af denne Chlovis den 2den (eller yngre) har man forskjellige Monogrammer paa Diplomer, som

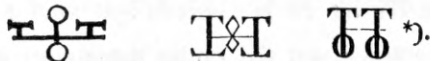
og

d) Mere bekendt er Carl den Stores Underskrift fra det 8de Aarh., der og forekommer som Monogram paa de af ham prægede Mynter:

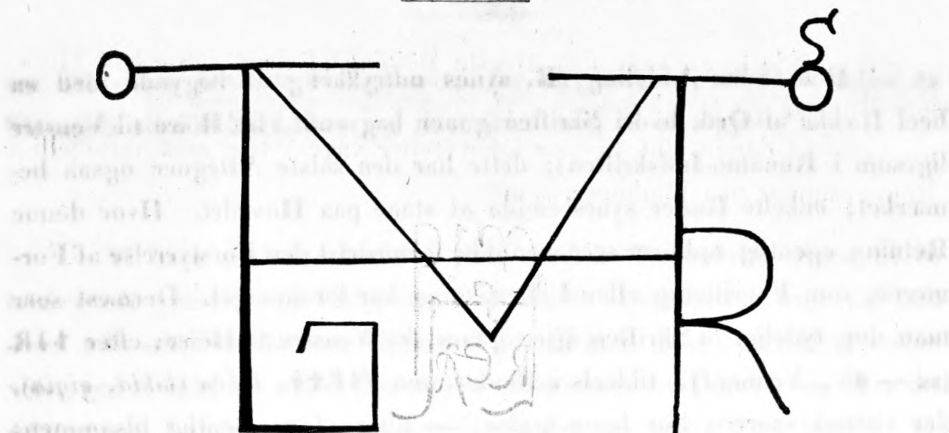

De tyske Reisere vedbleve at benytte sig af saadanne Navnetræk. Otto den 1ste og Otto den 2den (i det 10de Aarhundrede) varierede dem paa forskjellige kunstige Maader, f. Ex.:

Et af de mærkværdigste og mest omfattende er følgende Monogram med tilføiet Titulatur af Keiser Otto den 2den:

*) De ovenanførte frankisk-tyske Monogrammer ere mest afkopierede efter *Mabillon: de re diplomatica, cum Supplemento* Tab. 17, 18, 24. Jfr. *Gatterer Elementa Art. Dipl. univers.* Tab. VIII, 1—5, 10 o. f.

paa et Diplom fra 980. De lærde Benedictinere have med Rette dechiffreret denne ene Charakter saaledes:

OTTO IMPERATOR AVGVSTVS*)

hvoraf Monogrammet, ligefrem læst, omendskjönt fra alle Kanter, dog kun indeholder disse Bogstaver:

OTTO IMPERA... .VG..S...

Læser man derimod nogle af Bogstaverne saaledes flere Gange:

OTTO IMPERA (T) (O) (R) (A) VG (V) S (T) (V) (S)

udkommer det Ovenstaaende, hvortil man endvidere, efter de selvsamme Regler, kunde føie: **ROMANORUM**, ligesom ogsaa indskyde Ordet **SEMPER** imellem *imperator* og *augustus*.

Dette vidtløftige Monogram ansee vi for et af de forstaaeligste nyere Sidestykker til de Configurationer af Binderuner, som Runamandskriften fremviser. De selvsamme, i sig selv simple og ovenfor ved Exempler oplyste Regler maae anvendes til begges Lösning, — hvilket den runekyndige Læser let vil erfare ved med os at gjenngaae enhver af dens Charakterer, især ved følgende Mönstring af dens Bogstaver og Ligaturer med den til de sidstmeldte hørende specielle Udvikling af enhvers Bestanddele, opløste til enkelte Bogstaver.

*) *Adelung* neues Lehrgebäude der Diplomatik, 8ter Th. S. 403 Tab. 96. Keiser Henrik den 3die, som kom til Regjeringen 1046, benyttede sig af et fuldt saa kunstigt Monogram, baade paa Diplomer og Mynter. Nyere Exempler er det overflødigt at ommelde.

De arabiske Cliffer, hvormed her i det Følgende enhver af Runamoidskriftens enkelte Bogstaver eller dens af flere saadanne sammensatte Charakterer betegnes, henviser til de samme Tal paa selve Indskriftens Aftegning (eller den tredie herhosfølgende Kobbertavle) — hvormed Begyndelsen, efter Runeskriftens Hovedretning, skeer bagfra, og fortsættes saaledes fra Læserens høire til venstre Haand.

1.

Betegner her **H** (foran en Vokal) ligesom **Х**, **Х** undertiden i andre nordiske Runeskrifter; dette, saavel som at denne Figur snart betegner **H**, snart **G**, bemærkes allerede i *Dr. Brynjulfsens Periculum runologicum* S. 13 og 38. I *John Olafsens Runologie* (i Manuscr.) forekommer den og blandt de sjeldnere Betegnelser for **H**. Jeg har virkelig fundet den anvendt i gamle Runeskrifter f. Ex. i Navnet **Х†††R** (*Halbr*) i Paradishulen, rimeligviis fra det 12te eller 13de (om ikke endog fra det 11te Aarhundrede); dog ere Trækkene, efter den Tids Skik, mere lige og regelmæssige end her i de saakaldte Greenruners Maneer *). Tydskeren *Herabanus Maurus*, fra det 8de Aarhundrede (altsaa samtidig med Runamoidskriften) o. fl. sætte **Х**, **Х** eller lignende Figurer for **H** eller **Hagal**; see *Grimm* über deutsche Runen Tab. 1, 1ste, 3die, 4de og 5te Alphabet; jfr. Tab. IV i den 1ste oldtydske Bogstavække.

I de regelmæssigere Runetegn bliver denne Figur ofte udtrykt som **Х**. Den staaer aldeles tydelig for Runen **Х**, ***** eller **Hagl** (**H**) paa den mærkelige Gudbracteate, som fremstiller Runcalphabetet. Saaledes forekommer den paa de berømte Guldhorn, og sees endnu paa de ældgamle Guldbraceateer, som hyppigst findes i Norden. See f. Ex. *Ant. Ann. IV, 219*.

*) Det selvsamme Navn findes der og bagvendt eller skrevet fra Høire til Venstre, saaledes som det her dertilhørende Kobber udviser.

I de angelsaxiske Runer forekommer den oftest som **G**. See *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, I, 259. Hvis nogen, paa Grund heraf, endelig vilde antage denne Charakter for **G**, burde hele Ordet læses *Gültakinn* eller *Gyltakinn*, som maatte betyde: den forgyldte Kind eller Kinden med de forgyldte Tænder, hvilket da vilde svare til Fortællingen i *Sögubrot (Rafns Fornaldar-Sögur I, 566)* om Kong Haralds guldfarvede Tænder. Jfr. ovenfor S. 68—69.

Den tvetydige (baade **H** og **G** betegnende) Charakter, kan dog let tænkes her at være valgt med Forsæt. See ellers, om disse Bogstavers hyppige Forvexling i Runeskrift, *Liljegrens Runlära* S. 5, 27, 76.

Det er temmelig iöinefaldende, at Dr. *Brynjulfsen* maa have Ret, naar han l. c. S. 88—89 udleder dette nordiske Bogstav (hvoraf *h* ellers dannedes baade her og i Tydskland) fra det græske **X** (*Chi*), forsaavidt som dette atter stemmer overeens med et lignende chaldæisk-phoenicisk og tillige celtiberisk Bogstav, samt med den ovenmeldte, mest angelsaxiske Rune. Det er saaledes mærkeligt, at de gamle Tydskere udtalte **H** som *Ch*, f. Ex. *Childebert* for *Hildebert*, *Childerik* for *Hilderik*, m. m. Ogsaa skrev de *gebraht* for *gebracht*, *liht* for *Licht* o. s. v.

2.

((

Her sees to *i'*er (**H**) i Overeensstemmelse med Runealphabetet; — jeg formoder at de her tilsammentagne skulle udtrykke Bogstavet *y*, (i *Hyldekinn*) — og denne Læsemaade vilde vel passe til den Maade, hvorpaa Saaret paa *Harald Hildetands* Kind groede til, efter det Slag, som han i sin Ungdom fik af Kjæmpen *Vesete*; see ovenfor S. 68—69. **I**, som her i Figuren svarer til de kvist- eller greenformede Runers Skikkelser er saa almindeligt i Alphabeterne at vi her ikke behöve at opholde os ved dets Forklaring.

3.

Er den almindelig bekjendte Rune **T**, som har den selvsamme Betydning i de saakaldte angelsaxiske saavel som og i de celtiberiske, galliske o. fl. Alphabeter. I det umbriske og syriske sees det nedvendt. I den ældste græske Skrift*) har Bogstavet den ovenmeldte Runes Skikkelse, og det har tildeels (efter *Gesenius*, *Lindberg* o. f.) havt den blandt Phoenicierne.

4.

Er ligesaa tydelig den nordiske og angelsaxiske Rune **D**. Vort Runealfabet havde fra Begyndelsen af ingen egen Charakter for **D**, som her (hvis Læsemaaden *Gylikinn* ikke foretrækkes) udtrykkes ved den, ligesom det er almindelig bekjendt, at *d* i Runerne snart betegnes med *p*, snart med *t*, f. Ex i Jellingeindskrifterne over Kong Gorm og Dronning Thyre. Dog forekommer Runernes virkelige **D** (4) i denne Indskrift paa forskjellige Maader, efter hvad der paa vedkommende Steder vil blive bemærket. Vort **D** findes og saaledes i de galliske, celtiberiske, ældste græske, etrusiske og druidisk-brittiske Alphabeter. En Form for **T**, der næsten ganske ligner den ovenanførte, forekommer i *Gesenius's* phoeniciske Indskrifter, tilligemed flere noget lignende.

5.

Betegner her, som **†** sædvanlig, **I** eller **E**, der meget tit forvexles eller

*) *Kopp Palæogr. crit.* III, 180; *Brynjulfen* I, c. S. 16. Midas oder Erklärungs-Versuch der erweislich ältesten griechischen Inschrift, nebst mehreren Beilagen historichen und palæographischen Inhalts von *Fried. Ozann.* 1830, 4to. Monumentet er det berømte, af Oberst *Leake* i Aaret 1800 ved *Doganlu* i Nærheden af *Seid el Ghari* og rimeligviis i det gamle *Nakoleas* Ruiner opdagede Gravminde over en phrygisk Konge.

sættes som eenstyldige, saavel i oldnordiske som nyere islandske Skrifter. Det hörer ellers til de saakaldte stukne eller punkterede Runer. I vort ældste Runealphabet sees Formen † at have gjeldt baade for *a* og *e*, ligesom den og i Phoenicisk, som *aleph*, har havt den selvsamme Betydning*). I Græsk skal † enkelte Gange forekomme som *a*. I det Pelasgiske vil man have fundet en næsten ganske lignende Form; det Galliske mangler kun den første Deel af Tværstregen, men ligner næsten ganske visse blandt Bogstavets phoeniciske Former**). *Kopp* anfører en græsk Form for *E*, som fuldkommen ligner en anden sædvanlig af denne Rune***). Vort † har *Kopp* og fundet for *e* i Middelalderens Diplomer, i hvilke det uden Tvivl har indsneget sig fra de forhen brugte Runer.

6.

Er öiensynlig den nordiske Rune *V* (eller *K*, ogsaa *G*) enten den saa læses ret- eller bagvendt. Jfr. Nr. 11, 14. I det galliske Alphabet finder man en Parallel til denne Rune. Man maatte vistnok vente at denne Form var ældre end det græske *K*, og denne Gising synes ogsaa at bekræftes ved de forskjellige Former af det phoeniciske *Caph*, af hvilke de simple fremvise vor Rune baade retvendt og bagvendt****). Efter *Kopp* skal *V* og virkelig forekomme i græsk Skrift for det sædvanlige *K* †). En Afændring af denne Rune synes at bruges som *g* i de italisk-gothiske Brevskaber.

*) *Gesenii scripturæ et literaturæ Phoeniciae Monumenta* (1837) Nr. 25.

**) *Lindberg* (l. c. S. 83) antager, at disse Former især have været i Brug fra Aarene 100 til 80 før Chr. Födsel. Jfr. *Gesenius* l. c. Nr. 26.

***) *Palæograph. crit.* III, 209; — baade for *ε* og *η* anføres der andre meget llignende.

****) *Gesenius* l. c. Inser. 9, 12, 15, 16. Jfr. 5, 6, samt *Lindberg* l. c. S. 84 (13, kort för vor Æras Begyndelse).

†) *Palæograph. crit.* T. III S. 209; jfr. *Brynjulfen* l. c. S. 16.

7.

I, som ingen videre Forklaring behøver. Jfr. Nr. 2, 10, 12, 16, 19, 46, 52, samt i de sammensatte, som Nr. 22 o. fl.

8.

Er vel den nordisk-tydsk-angelsaxiske Rune **h** eller **N**, — dog her, efter Indskriftens Bogstavorden, sat bagvendt eller fra Höire til Venstre. — Ogsaa her fremlyser Runernes Lighed med de phoeniciske Former, som bliver fuldstændig i andre Afændringer af det samme Bogstav (**h**, phoenicisk, bagvendt, **h**). Besynderlig nok viser vor Form sig opvendt i de celtiberiske, galliske og arkadiske Alphabeter. Enkelte Exempler har man paa et græsk **h** (*n*), der ganske stemmer overeens med en vis Form af den samme Rune. Ellers ligner denne Karakter et retvendt **h** eller **A**.

9.

Den selvsamme Rune. Kun sjelden udtrykkes to Konsonanter efter hinanden i gamle Runeskrifter; dog skeer det undertiden, og saaledes sees netop to **h**'er (ligesom her) efter hinanden i den paa Glavendrup-Stenen, som upaatvivlelig er fra den hedenske Tid.

10.

Den første her forekommende Binderune, bestaaende af **R** og **I**, som efter Indskriftens bagvendte Orden maa læses for **RI**. **R** er som bekendt en

Vid. Sel. naturvid. og mathem. Afsn. VIII Deel.

Pp

nordisk-tydsk-angelsaxisk Rune, svarende til det latinske **R**, som og undertiden forekommer i græsk Skrift, hvori man endog har regnet det til pelasgiske og arkadiske Former; det forekommer ligeledes (skjönt mestendeels bagvendt) i celtiberiske og etruske Indskrifter.

11.

Den nordiske Rune **V** eller **R**. See Nr. 6, 14 jevnført med forskjellige af Binderunerne.

12.

Det almindelige **I**. Jfr. Nr. 7 (o. s. v.)

13.

oplöst ved fuldstændig Omskrivning fra Höire til Venstre:

En Binderune eller sammenhængende Ord, sammensat af 3 Runer, nemlig:

†, en sædvanlig Afændring af Runen **†** (**N**); see ovenfor 8, 9, efter en anden Skrivemaade.

†, †, **A** eller †, nemlig **A** (som det almindelig skrives i nordiske Runer)*), og

*) Figuren † for e er nöie beslægtet hermed; see ovenfor under 5. Til vort † nærme adskillige græske Former sig meget; kun helde de som oftest noget. I det Phoeniciske gjenfinde vi (hos Gesenius) Formerne † og † (retvendt og bagvendt).

Y eller Ψ, som i nordiske og tydske Runer betegner M*).

Hele Charakteren udtrykker saaledes Ordet: ††Y eller NAM.

14.

Runen Y, R eller, som her, G, da begge Bogstaver betegnes ved den samme Figur i det oprindelige nordiske Runealphabet. Jfr. 6. 11.

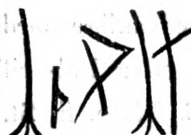
15.

som kan omskrives saaledes fra Venstre til Höire:

eller, rigtigere
fra Höire til Venstre:

En kunstig Binderune, bestaaende af følgende Runebogstaver:

†, vort A, som i de nordiske og tydske Runer; see Nr. 13 o. fl.

♣, den anden Betegnelse for R i de nordiske Runer.

‡, eller overstreget 1 (t), vort d.

Efter en anden mulig Læsemaade, svarende til den ældste haarde

Udtale: † eller P**).

*) Mærkelig nok gjenfinde vi neppe dette Bogstav i nogen af de beslægtede Skriftarter, under denne Form, undtagen netop i det Phoeniciske, især hos *Gesenius* i en vis Afændring; de øvrige phoeniciske afvige vel mere fra Runen, men have dog en større Lighed med den end med det græske og latinske M.

***) Dette Bogstav er gaaet over i den latinsk-angelsaxiske og ligeledes i den italiensk-gothiske og den nyere skandinaviske Skrift, samt beholdes endnu i det Islandske, hvor det i Lyden ligner det engelske *th*. I Runerne brugtes det mest derfor, men dog undertiden for *ð* eller *d*. Bagvendt findes den selvsamme Form i Phoenicisk for *d* eller *daleth* (*Gesenius* l. c. Nr. 8) samt i flere lignende tildeels firkantede eller trekantede Former (med Udeladelse af Langstregens øverste Deel). Jfr. *Lindberg* l. c. S. 82 Afdel. 5, 7 o. fl. samt især S. 84 Afdel. 16. For D forekommer vort P i det galliske Alphabet. En vis Afændring af det Celtiberiske *th* ligner en bagvendt, men ufuldstændig Form af denne Rune.

Det hele læses da, naar **A**, som det i **Binderunerne** er tilladeligt, læses dobbelt, **ARÐR** eller **ARÐÞR**.

16.

Det sædvanlige **l**, see ovenfor 7 o. fl.

17.

ellers i sædvanlige nordiske Runer **n** eller **n** (her som det synes snarere bagvendt efter Indskriftens Bogstavorden). See ovenfor under Nr. 8, 9, 13, 46, 51, o. fl. St.

18.

h betegner *k* efter *Olafsens Runologia* og visse haandskrevne Runealphabeter fra Islands Nordland; **H** bliver i denne Egn tit udtalt som **R**, og det samme er endnu Tilfældet overalt blandt Norges Almue med **Heusyn** til *kv* (eller *qv* istedetfor *hw*) i **Overeensstemmelse** med den svenske Udtale. I de angelsaxiske Runer er **h** almindeligst vort *c* eller *k*. Her sees det overstreget eller stukket, og det er da mærkeligt at vi finde en punkteret angelsaxisk Karakter **h** som en Parallel til den, i **Ruthwells-Indskriften** (see *Ann. for nord. Oldkh.*, 1ste Bind S. 267). Runefiguren uden den her tilføiede **Streg** forekommer dog som **H**, ikke alene i den galliske og i *Ulfilas's* gothiske Skrift, men ogsaa paa gamle Mynter fra Northumberland (see f. Ex. *Archæolog. Brit.* 1854 Vol. XXV Tab. LII, 9, 11, 12), ligesom

og paa adskillige angelsaxiske Mynter. Besynderligt er det, at den er gaaet over i Middelalderens og vor egen latinsk-gothiske Skrift (som *h*). Jeg antager at den her afbildede Charakter har den selvsamme Betydning;— dog er det muligt, at den oprindelige angelsaxisk-tydske Charakter (**h** som *k* eller *c*) er her anvendt som en stukken eller overstreget Rune for at betegne en Lyd (foran *j*), der nærmede sig til *ch* efter Nordens gamle haardere Udtale. See Ordforklaringen. Charakteren **h** gjelder allerede (efter *Gesenius*) for *he* eller *h* i de phoeniciske Indskrifter, samt ligeledes for *chet* eller *ch*. Den selvsamme Figur tillægger *Lindberg* dette Bogstav i Indskrifter fra Aar 240 til 100 før Chr. F. (l. c. S. 81—85).

19.

Det almindelige **h**. See ovenfor Nr. 7 o. f.

20.

Den almindelige nordiske Rune **ᚨ** eller **ᚦ**, — enten den saa læses ret- eller bagvendt, for vort **O**. Undertiden gjelder den ogsaa for *á*, der fordum tit forvexledes med *ó*. I Runerne forekommer den og undertiden under Formerne **ᚦ** og **ᚦ**, som ganske svare til andre phoeniciske for *Aleph* (hos *Lindberg* og *Gesenius*). Lignende Former med samme Betydning forekomme og i de celtiberiske Indskrifter. Det græsk-arkadiske *Alpha* er identisk med vor Rune, paa det nær at det har en noget hældende Stilling. Som bekendt er ellers **ᚦ** Hovedformen for det angelsaxiske og tydske **A**, — men med smaae tilföiede Forandringer i Figuren bliver den i begge Alfabeter til **O**.

21.

Er uidentvivel den nordiske Rune **U**, **U** eller **U**, som ofte forvexles med **O** (jfr. Bemærkningerne om visse symboliske Antydninger i nærværende Indskrift). Denne Rune forekommer og som **A**, ja endog næsten afrundet; hos Celtibererne sees disse Former opvendte ligesom i det Latinske.

22.

som omskrives fra Höire til Venstre:

En (efter Indskriftens Bogstavorden) bagvendt Binderune, bestaaende af **U** og **I** (*li*). Jfr. Nr. 5 o. fl., 7 o. fl.

23.

Er den norske og islandske Rune **E**, som ofte betegner **E**; den forekommer allerede i det saakaldte *Alphabetum norvagicum* i en fransk Codex, skrevet 1022, — bekjendtgjort i *Montfaucon Palæographia græca*, og senere af *W. Grimm* l. c. Tab. III (S. 87); see ellers herom *John Olafsens* haandskrevne Runologie, samt *Worms Literatura runica*, S. 53, 57, 60. Jfr. to af Dr. *Henderson* i hans *Iceland II*, 57 afbildede Runcindskrifter, hvori **E** paa det fuldkomneste svarer til den heromhandlede Charakter. Da ellers *e* i gamle Dage ofte udtaltes som *ö*, er det meget muligt, at denne Figur, allerede i ældgamle Runer, især har skullet udtrykke denne Lyd, — og at Bogstavet saaledes i visse Henseender svarer til den nyere latinske gothiske Skrifts meget lignende **E**, der allerede har denne Skikkelse i *Skálda*. I Grunden er Hovedfiguren eenstydende med **E** (hvilket *Liljegren* henfører til de danske, men som

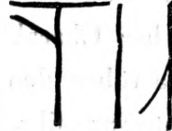

og ofte forekommer i de islandske og norske Runer) der atter er en Afændring af **†** eller **e**.

24.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

En Binderune, bestaaende af tre enkelte Runer:

†, **a** eller **e** foran det mere bekendte **†**.

T eller sædvanligst **†**, vort **T**. I den her givne Form forekommer det i *Olafsens Runologia*; som bekendt hører det og til Bogstavets ældste græske og phoeniciske Figurer; naar man endnu tager den (til Læserens Venstre) skraa Streg til Hjelp udgjör Figuren et stukket eller halvoverstreget **†**, altsaa af samme Gyldighed og Oprindelse som det bekendte **†** (*d*), der og, efter samme Værk og gamle Runcindskrifter, kan skrives **†**, **†**. Jfr. 35.

25.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Naar dette Bogstav læses ned- og bagvendt, danner det et **R** eller **G**, som her er det rigtige; læses det derefter ligefrem, er det et bagvendt **†** eller **A**, og Binderunen udtrykker saaledes Stavelsen *ga*.

26.

er i bagvendt Orden den aldeles tydelige nordisk-tydsk-angelsaxisk-moesogothiske Rune **Ƶ**, vort **F**. Det svarer og saaledes fuldkommen til det galliske **Ƶ**; i det Celtiberiske har Charakteren en fordoblet Skikkelse. Det græske saakaldte Digamma röber den samme Oprindelse, — og **Ƶ** findes virkelig i græsk Skrift at svare til vort **F** i Form og Betydning.

27.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Binderunen bestaaer af disse 4 Bogstaver:

Ƶ, den nordisk-tydske Rune, som betegner (ligesom ofte Latinernes o. fls. **U**) baade **U** og **V**, — her nemlig det sidste.

I viser sig som en Istap (efter Runebogstavets Navn) nedhængende fra den överste skraae Streg af **Ƶ**. Jfr. den latinske Ligatur *fiscum* her ovenfor S. 288.

Ƶ sees her bagvendt, efter Indskriftens Hovedretning.

I, atter i mindre Form, anbragt allerforrest (eller rettere bagest) i etslags Forening med det næstforgaaende Bogstav.

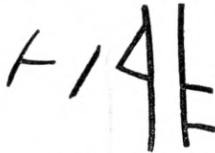
I Paradishulen i Island sees en lignende Charakter, nemlig et

stort **N** med tilføiede Streger, der have skullet forestille andre **Bogstaver**, men nu forekomme os ulæselige.

28.

som omskrives saaledes fra **Höire** til **Venstre**:

Et höist mærkeligt **Monogram** for **Gudenavnet OÐIN** eller **OÐINN**, **Odin**, som baade kan læses opvendt og nedvendt, — dog fuldt saa træffende paa sidstmeldte **Maade**. **Bogstaverne** ere:

¶ eller 4, **O**.

Þ, Ð, **D**, *d*.

I, enten som den lange **Hovedstamme** eller snarere som en **Deel** af og tillige **Tilsætning** til **Betegnelsen** af **Þ**.

Þ, **N**, alleröverst til **Læserens Höire** eller, nedvendt, til hans **Venstre**.

29.

som omskrives saaledes fra **Höire** til **Venstre**:

En, rimeligviis med **Forsæt**, indviklet magisk **Charakter** eller **Binderune**:

⚡ eller ⚡ (**R**), hvori den lange **Hovedstreg**, paa en usædvanlig

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

Qq

Maade, men efter de greenformede Runers Art, er skjæv og heldende til Læserens Venstre.

n, U, indbefattes tydelig i den forreste Deel af Charakteren, til Læserens Höire.

l, N, efter Indskriftens Hovedretning bagvendt, dannes af den lange skjæve Streg og den næstsidste mindre til Læserens Venstre.

4, A, dannes af Hovedstregen og den sidste skraa Streg til Læserens Venstre.

30.

Et tydeligt sædvanligt **4** eller *r*.

31.

som kan omskrives, fra Höire til Venstre, paa følgende Maader:

a.

Et kunstigt Monogram af Navnet ***4**l**l**V**4** eller **HRINGR**, Ring.

H, H, som i de nordisk-tydske Runer, Hovedcharakteren i begge Retninger, er ogsaa fundet saaledes dannet i Steenskrifter, f. Ex. Bautil Nr. 118. Det forekommer ligeledes indhugget paa en Klippe i Vestgöthland, over en rund Figur, lignende den ældgamle i Jættestuen ved Heltborg i Jylland. (See *Thamm Vestgöthiska Monumenter Tab. VIII Nr. 1*). I Exeter-Alphabetet foregives denne Rune at betegne **G**, ligesom * i Dr. *Brynjulfsens Periculum Runologicum*. * er ogsaa **H** i det celtiberiske Alphabet.

h, (A), R, udgjøres (i begge Retninger) af Hovedcharakterens ene nederste Halvdeel.

I udgaaer som den nederste Tverstreg fra Hovedfiguren.

h, N, dannes bagvendt (især ogsaa nedvendt) ved den fra Middelstregen udgaaende mellemste og mindre.

V (R eller G) fremstilles her ogsaa bagvendt ved de to överste Streger til Læserens Venstre.

h dannes atter nedvendt ved den lange mellemste Streg og de to kortere Sidestreg.

b.

Læst paa en anden Maade danner Navnet (HRINGR) en fuldkommen tydelig dobbelt og ligeartet Oplösning af Hovedcharakteren, der endog kan læses baade op- og nedvendt, men da maa de tre skraa Streger til venstre Side betegnes som symboliske ligesaavel som de tre Punkter, — hvorom mere paa sit Sted i det Fölgende.

32.

Denne Figur (der her og kunde være blevet fremstilt som tvende) indeholder to Binderuner som forskjellige Ord, fra Höire til Venstre:

a.

V, F, sees her ned- og bagvendt.

Q q*

†, det sædvanlige A.

I indeholdes i den lange Hovedstreg.

b.

∴, F, sees her ligeledes bagvendt, dog udtrykt paa en usædvanlig Maade. Denne Form er alligevel saa tydelig, at Charakteren ikke kan antages for noget andet Runebogstav.

† udtrykkes bagvendt ved den anden skraa (og overløbende) Streg fraoven af.

† eller L, den allerøverste skraa Streg i Forbindelse med Hovedstammen. Efter Binderunernes Natur kan † læses fordoblet, men dette maa og hyppig, ja alleroftest, skee ved de almindelige Runer i lignende Tilfælde.

33—34.

Formedelst Figurens Dannelse maa atter to Ord anföres samlede, nemlig:

a.

Det særskilte ∴ er egentlig her et fordoblet † (†, á, aa), men som meget ofte i Runerne sees at betegne o eller ó. Disse to Vokaler forvexles meget ofte ikke alene i Runer, men ogsaa i Middelalderens nordiske og islandske med latinsk-gothiske Bogstaver skrevne Böger og Breve. See ellers Ann. for nord. Oldk. I, 256—257.

b.

Den egentlige fornödne Oplösning:

Binderunen **MOL**, bestaaer af følgende Bogstaver:

Y, Ψ, her udtrykt som **𐌺**, hvilket Runologiens Forfatter har seet i nedvendt Skikkelse.

𐌺, O (jfr. a. næst ovenfor) udtrykt ved en Hovedstreg og 2 mindre Tværstreger, i liggende eller til Siden udstaaende Stilling. Charakteren forklaredes allerede som *á* eller *ó* af *Worm Lit. run.* S. 241, ligesom **𐌺** og **𐌻** tit findes at have samme Værdie i Runcindskrifter. Den her omhandlede Figur (**𐌺**) forekommer, mærkværdig nok, i *Lindbergs* phoeniciske Alphabet som *Aleph* fra Aarene 121 til 40 för Chr. F., hvorimod spanske og afrikanske Afændringer svare til de to andre ovenanførte runiske. *Arendt* har i sin originale Runetabel ladet **𐌺** svare til det svenske *á* (eller danske *aa*), hvorimod *Liljegren* antager, at det betegner klart *o* (Runlära S. 26). Jfr. ovenfor Nr. 20.

𐌺 eller **L** udtrykkes her nedvendt paa en usædvanlig Maade, næsten som den latinske Figur; saaledes findes Runen virkelig udtrykt paa svenske Stene, f.Ex. en, som er indmuret i Rydaholms Kirketaarn i Vestgötland; see *Sjöborgs Samlinger III*, 120 (Pl. 55 og 56 Fig. 180).

35.

Denne Charakter maa, formodentlig ikke uden magisk Betydning, antages for at være nedvendt. Den er da (som **𐌺**) af lige Betydning med **𐌺** eller **D**. See ovenfor Nr. 24. Runen **𐌺** forekommer virkelig saaledes i *John Olafsens* Runerække samt i en svensk Indskrift meddeelt i *Bautil* Nr. 784 som **𐌺** og ligeledes paa den ældgamle bornholmske Döbefont o. s. v.

36.

En Binderune af tre Bogstaver:

† (A), bagvendt efter Indskriftens Hovedretning.

† (eller L).

∇ (F), bagvendt,

altsaa tilsammen ††∇ eller ALF. Slutningen †† eller AR har rimeligvis staaet nedenfor paa den nu borthugne eller ödelagte Overflade af Klippen. Forhen troede jeg at læse disse Bogstaver i den nederste Deel af næste Binderune, men, som jeg nu formoder, uden tilstrækkelig Hjemmel. † findes vel der, men kan ogsaa henhöres til det Foregaaende. Figuren † kan vel neppe antages for et R, endskjönt man vistnok baade i Runer og andre gamle Indskrifter undertiden stöder paa nok saa vanskabte eller lidet kjendte Bogstaver. Ei heller er det ret rimeligt, at †R skulde være forbundet med den særegne Charakter 37, hvortil det ikke viser sig nödvendig at höre.

Min förste Oplösning dannede jeg dog saaledes:

Nu troer jeg, at Ordet ALF er ufuldstændigt af den Aarsag, at det forhen paafölgende AR er bortfaldet ved den Lakune i Stenen, som findes tæt nedenfor.

37.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Et mærkeligt Monogram for Kjærlighedsguderne (ASTAGOD), overhoved bestaaende af følgende Bogstaver:

‡ som *á*; see ovenfor 33 a. (S. 308).

‡, S, överst, som en Böining af den forreste Hovedstamme, ellers sædvanligst *h**).

‡, T, alleröverst, bagvendt.

‡, A, bagvendt, — i Midten og sammenhængende ved Ordets anden og her næsten særskilte Halvdeel.

V, R eller, som her, G, bagvendt.

‡, O, nedvendt.

‡, nedvendt og bagvendt; det ellers saaledes mest bekjendte D eller Ð (*ð, d*).

38.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

‡, O, udgjör Hovedstammen.

‡, L, er nedvendt og bagvendt, men sees meget tydelig naar Figuren stilles paa Hovedet.

*) Det svarer i Form og Betydning fuldkommen til det celtiberiske *h*, der og forekommer som en græsk Form for det selvsamme Bogstav, der ligeledes tilhører de tydsk-angelsaxiske Runealphabeter.

† udgjör den öfverste skraa Tverstreg i Forbindelse med Hovedstammen, retvendt †, nemlig A.

Det halv udslettede Ord ovenfor synes at være beskadiget med Forsæt (hvorved maaskee Fortryllelsen eller Besværgelsen meentes at tabe sin Kraft). See Charakterernes Omskrivning til Ordet Nr. XIX.

39.

som omskrives saaledes:

Her forekommer atter Monogrammet OÐIN (*Odin*), men dannet paa en anden Maade end forhen (Nr. 28).

ⱦ, O, dannes nedvendt og bagvendt af den höire Langstreg med to fra den udgaaende skraae Streger.

Þ eller P af samme Langstreg og de to övrige fra den udgaaende Tverstreger, samt den Hovedstamme, hvormed disse ere satte i Forbindelse. Indskriftens Figur nærmer sig mest til det finske þ (hvis andre gamle Afændringer mulig ere blevne forvandlede til P o. s. v.; see ovenf. S. 235—254). Bagvendt svarer den næsten ganske til en Form af det phoeniciske *daleth* eller *d* hos *Gesenius*, der ellers tit viser sig som vort d (dog begge i en for os bagvendt Stilling). Jfr. *Lindberg* l. c. S. 82, 5te og 7de Afdeling.

I staaer tvers og noget paa skraa ved den nederste Ende af Hovedstammen.

† dannes nedvendt af Stammen med den mindre skraa Streg mellem to större til Læserens Venstre.

Hertil er dog knyttet det lille Ord **AV** (*ok, og*).
A dannes af den sidstnævnte Streg, betragtet i Forbindelse med en anden noget større paa samme Side.

V udgjøres, bagvendt, ved den överste skraae Streg til Læserens Venstre og af selve Hovedstammen.

Töddelen til Læserens Höire er enten tilfældig eller kan nu ikke forklares.

40.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Et kunstigt Monogram af Gudenavnet **FREI** eller **Freir, Freyr**.

V, F, sees ret tydelig, dog bagvendt, efter Indskriftens Hovedretning.

R, R, ligesaa tydelig, retvendt, naar Charakteren sættes paa Hovedet.

A, E (ellers oftest **A**), den mindste skraae Streg, læst paa samme Maade, i Forbindelse med Hovedstammen, men da staaende bagvendt.

I udgjøres af selve Hovedstammen.

E kan ellers og tænkes at være blevet udeladt, da **I** tit i Nordens ældste, selv latinsk-gothiske Skrifter, udtrykker Diphtongen *ei*.

Vi vide, at Finlapperne, lige til det 17de Aarhundredes Begyndelse have kjendt de oldnordiske Runer, anvendte til deres Trolddom og hedenske Gudsdyrkelse. De brugte visse Charakterer, tildeels sammensatte af Runebogstaver, for at betegne en vis Guddom; det er da höist mærkeligt at en saadan har saaledes betegnet Solguden (ogsaa Ægypternes *Fre*), nedenfor en straalende Sol:

som netop, efter Binderunernes sædvanlige Opløsningsmaade, udtrykker Ordet **VR+Ih** (*Freir*), med den (efter min Mening) for den nordiske Guddoms Navn (især i nyere Tider) sædvanligste Skrivemaade. (See *Sjöborg Saml. för nord. Fornälsk. II, 191, Tab. 50 Fig. 182*).

41.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Denne Afdeling indeholder to Ord, bestaaende af et löst Bogstav og en stor Binderune.

A, O, lignende et angelsaxisk A, men nedvendt.

V, K, ligeledes, samt tillige bagvendt.

Resten er et Monogram for hele Asaslægten, **ASARUN**.

+, A, bagvendt efter Indskriftens Hovedretning.

h, S, som N, hvilken Skikkelse den undertiden antager, see f. Ex. *Worms Lit. runica* samt *Sjöborgs Samlinger, III, Fig. 195*, fra en vistnok hedensk Indskrift paa en Steen, hvorpaa Skriften allerede for detmeste var forstyrret inden Stenen blev indsat i en Kirkemuur. Midt i den nyere islandske Hexefigur kaldet *Talbyrdingur* figurerer det selvsamme Charakter (som et **h**, og som den største, dog uden den skraa

opadgaende Streg; mindre sees den og i samme Betydning i en anden Afdeling af samme store (af os i Afbildning meddeelte) Configuration.

†, A, atter bagvendt.

∇, R, ligeledes.

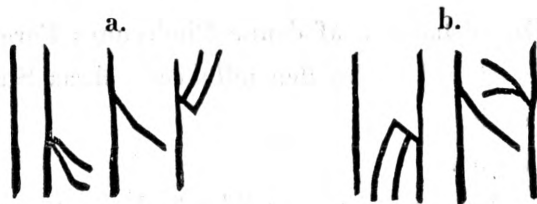
h, U.

†, N.

42.

som kan omskrives paa følgende Maader:

Et Ord i en Binderune, som fra Höire til Venstre synes at kunne læses dobbelt, baade (a.) opvendt og (b.) nedvendt hvilket man og, naar man læser Indskriften og erfarer at den bestaaer af metrisk-regelrette Vers, overbevises om at være Tilfældet.

∇, F.

†, A, bagvendt.

∧, R.

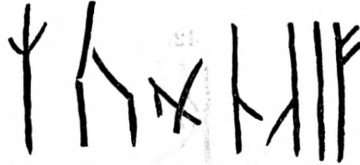
l, Hovedstammen.

Læses Charakteren nedvendt, maa ∇ deri blive bagvendt. I denne Skrivemaade har man formodentlig villet lægge en magisk Betydning, ligesom i selve Ordets Gjntagelse, efter den i Besværgelser og andre lignende Digtninger fordum i Norden brugelige Maade.

43.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Denne Afdeling indeholder Ordet Fjandum , **FIANDUM** (Fjender), bestaaende af Runerne

F, F.

f, som Hovedstammen af denne Binderunes Forgrening.

4, **A**, dannet ved en fra den udløbende skraa Streg.

h, **N**, ligeledes.

4, **D**, i Midten.

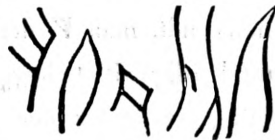
h, **U**, derefter, synes at være lidet beskadiget paa et Par Steder, men dog sammenhængende med den överste Deel af

Y, **M**, som da maa læses nedvendt.

44.

som omskrives fra Höire til Venstre:

Ordet Varum eller **VARUM** mulig Varum eller **VAARUM** som giver den samme Mening.

U som **U**, **V**.

U, **A**, knyttet dertil (og maaskee et andet Bogstav af samme Art, til det andet **U**).

U, **R**, nedvendt.

U, **Y**, vort **UM**, opvendt, men noget fortegnet, da det forestilles ved den samme Charakter som det nedvendte **R**.

45.

U, Bogstavet **U**, udpyntet som en Kvist- eller Greenrune.

46.

Fra Höire til Venstre: **U** eller **UU**.

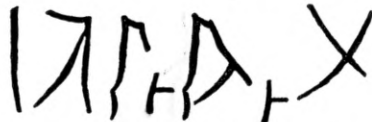
U, **N**, omvendt (og dobbelt).

U, udtrykkes enten ved den næstgaaende Runes Stamme, eller og ved den löse Tverstreg oventil.

47.

som kan omskrives, fra Höire til Venstre, paa følgende Maade:

Monogrammet Harald i Dativ som **XURURU**, udtrykt ved følgende Bogstaver:

X eller **Ꝩ**, Grundtypen for **Ꝩ**, ***** (H), undertiden anvendt som selve dette Bogstav efter *Brynjulfen*, *Worm* og *Olafsen* i deres titanførte Skrifter, ligesom den og af *Hrabanus Maurus* tillægges just den samme Betydning; see ovenfor Nr. 1.

1, **A**, sees nederst, bagvendt, til Læserens Venstre fra den sidste Langstreg.

R, læst paa skraa, det halve af hele Charakteren til Læserens Venstre.

1 kan læses atter som forhen, eller og som den höire Stamme med den til Venstre nedgaaende skraa Streg.

1, **L**, en Deel af Hovedcharakteren til Venstre.

1, udtrykt ved en noget usædvanlig Form; i Grunden er det et stukket **1**, i Afændringen **1**, der forekommer baade hos *Worm* og *Olafsen*.

1 enten Hovedstammen til Höire, uden den Tværstreg, som danner **1**, eller og den mindre oprette Streg i Midten af hele Binderunen.

48.

En saadan Figur forekommer blandt *Worms* danske Runer for *i*, som i det Islandske nu er eensbetydende med *y*, samt skal vel snarere betegne det sidstmeldte Bogstav, som i Oldtiden rimeligvis har havt en særegen Lyd; jfr. ovenfor S. 265. En lignende Figur findes og hos samme Forfatter for **Π**. Enten vi nu læse den for *y* eller *u* (tit eensbetydende med *o* eller *ö*), — saa vil Figuren her meget godt passe til den Forbindelse, som vi finde mellem den og Ordets övrige tre fuldkommen tydelige Bogstaver.

49.

Det sædvanlige **h** (*r*), kun greenagtigt af Figur efter de ældste Runers Dannelsesmaade. Dette **R** er ikke alletider, skjönt vistnok alleroftest i

yngre Tider, et Slutningsbogstav (*R finale*). Saaledes findes det f. Ex. i Grensteen-Indskriften baade först og midt i Ordene. Herom mere i et Tillæg.

Vi kunne dog tænke os det muligt, at denne Karakter kan læses paa en anden Maade, nemlig som et dobbelt N, retvendt paa den ene og bagvendt paa den anden Side, — saaledes nemlig:

50.

Det sædvanlige l.

51.

Det bekjendte k (N); her bagvendt; jfr. Nr. 52 (i Slutningen).

52.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Figuren til Höire er en sammensat Runestav, bestaaende af 4 enkelte, navnlig h, l, V (omvendt og nedvendt) og h, altsaa SIRR eller SIGR (Seier). R og G udtrykkes, som bekjendt, i de ældste Runer ved det samme Bogstav, — men ogsaa med latinske Bogstaver har man undertiden i Middelalderen skrevet *sig* som *sik* i Ord af samme Oprindelse, f. Ex. *Siktól* for *Sigtól*; see Glossariet til *Njála*, hvor det rigtig hedder: *k et g sæpissime permutantur*. Et Sidestykke til S sammensætningsmaaden

af Binderunen findes i en Indskrift paa Træ (fra et af Aarene 1180—1190) i Tins eller Tinds Hovedkirke i Norge; der er nemlig (i Navnet Ragnar) **Æ** sat for *akn* (eller *agn*), saa at man, aldeles ligesom her, for at faae det Hele ud, maa sætte Binderunen paa Hovedet, da *k* dannes ved en af de nederste (eller da överste) skraa Streger*).

Slutnings-Charakteren til Venstre er noget mystisk eller tvetydig. Er den ikke et blot Slutningstegn, kan man söge at forklare den paa to Maader. Enten er den: a) et til den större Binderune hörende Bögstav, hensat for Tydeligheds Skyld, ligesom **I** sees at være anbragt, ved Siden, i den ene Række af saadanne vertikale Binderuner, der udmærke en af de slesvigske Runestene (see Ant. Annaler II, 15 o. f., Tab. I Fig. 2 mellem det 4de og 5te *fulcrum*); — eller: b) forestiller det simpleste s**), som tit afbildes överst i Linien paa denne Maade, f. Ex. paa den grønlandske (herhos i Afbildning fölgende) Runesteen fra Ringitoarsuk (Ant. Ann., IV, 2det H. S. 311—312 Tab. 2 Fig. 1).

*) Urda, et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift (1837) 1ste Bd. S. 287—288; *Munthes* Undersögelse om det gamle Hövdingsæde Thorndal og dets Beboere. Den der beskrevne Trækirke "var 1836 halvsyvende Aarhundreder gammel". Indskriften er opdaget og i Hovedsagen rigtig dechiffreret af Præst *Heyerdahl*. Den indeholder (foruden denne) adskillige og tildeels sjeldne Binderuner. Jfr. ovenfor S. 200—203.

) Da maatte det nemlig antages, at *uma*, som det ofte skeer, construeres med Genitiv og at den sidste Charakter i det næstforegaaende Ord ogsaa indeholder et **h, hvortil dens Figur og giver nogen Anledning.

Palæographiske Tillæg.

I. Undersøgelse om den ældste Brug af Runerne **ᚱ** (**h**) og **ᚦ**.

Til alle de ovenfor forekommende Charakterer finde vi Sidestykker blandt andre os bekjendte Runer; noget paafaldende maa dog to Omstændigheder ved denne Indskrift forekomme den runekyndige Læser, de nemlig 1) at Charakteren **ᚱ**, som næsten stedse bruges her for Bogstavet **R** overhoved, baade findes i Ordenes Begyndelse og Midte, mod den endnu almindeligst antagne Regel, og 2) at en stukken (eller saakaldet punkteret) Rune, navnlig **ᚦ** hyppig findes her anbragt for **D**, da mange endnu troe, at den og overhoved de övrige af denne Art ere meget yngre. — Jeg mener, at disse Indvendinger ingenlunde kuldkaste Indskriftens Ælde eller Ægthed, af følgende Grunde.

1. Om Bogstavet **ᚱ**, **h**.

Vor Tids kyndigste og mest berömte Runegranskere have, efter min Mening med Ret, antaget, at denne Charakter er den ældste i dette Alphabet for **R**-Lyden overhoved. Saaledes siger *Dr. Brynjulfsen*, i Forklaringen over Runebogstavernes ældste Navne som tilkjendegive deres hieroglyphiske eller billedlige Oprindelse, at **ᚱ** (som han troer, er den ældste Form for **R**) betyder, efter Benævnelsen *Ridt*, *Riden*, fordi Charakteren

synes at forestille en Mand til Hest.*) Paa et andet Sted bemærker han at Lyden *r* udtrykkes ved to Bogstaver **R** og **𐌺**, af hvilke han troer at den sidstnævnte er den oprindelige, men hiin siddigere tilføiet **). *Liljegren* søger og at vise af Charakterernes successive Dannelse i forskjellige Former, at **𐌺** er ældre end **R**; han regner ellers **𐌺** som Consonant til de ældre Runer, men som Vocal eller Diphthong (*ö* eller *öy*) til de nyere***). Paa en anden Maade bemærker Dr. *Brynjulf*sen at Charakteren **𐌺** (med lige skraa Sidestreger) blandt Islænderne kun betegner *y*, da de ikke bruge **𐌺** finale. Derhos kan det og nu erindres at *Thorsen* medrette har fundet, at **𐌺** (med de lige Skraastreger) paa Sönder-Vissingstenen upaatvivlelig betegner en Selvlyd (see hans Afhandling om denne Steen S. 10, 15—16). Der sees ellers **𐌺** (med krumme Sidestreger).

Bogstavets Ælde i den nordiske Runerække bevises tydelig nok ved de af *von der Hagen* opdagede og *Wilhelm Grimm* offentliggjorte gamle Alphabeter, nemlig: a) af en Codex i St. Gallen, fra det 9de Aarhundrede, men rimeligvis kopieret efter en anden fra det 8de, (altsaa da samtidig med Braavalleslaget****) og b) et saakaldet *Alphabetum Norvagicum* fra en Codex, skrevet i Frankerige Aar 1022, först med-

*) **𐌺** *Reid rheda, equitatio* (hanc enim credimus fuisse literæ *r* antiquissimam formam) representat hominem equo insidentem; — *Peric. runolog.* p 87. Ellers betyder et andet Ord *reid* en let Vogn (altsaa svarende til det gallisk-latinske *rheda*). Benævnelsen anvendes nu kun paa **R**, hvorimod **𐌺** (**𐌺**) fra de ældste Tider af kaldes *ýr* (Bue) og Figuren ligner virkelig en spændt Bue. Jfr. *N. M. Petersen* Danmarks Historie i Hedenold III, 349.

**) *Cæterum crediderim figuram $\tau\omicron\upsilon$ 𐌺 esse magis originariam . . . figuram autem 𐌺 posteriore tempore adscitam esse crediderim.* l. c. p. 84. Jfr. nedenfor S. 327 o. f.

***) *Runlära* S. 29; *Runurkunder*, Indln. S. VIII.

****) *Ueber deutsche Runen* S. 138 Tab. 2 samt Sammes Afhandling: *Zur Literatur der Runen* S. 26—27. Udgiveren bemærker meget rigtig, at kun de 16 ældste nordiske Runer optegnes der, og at deres Benævnelser tilfoies i angelsaxiske Vers strax efter Optegnelsen af det saakaldte *Alphabetum Anguliscum*. Det er ellers sandsynligt, at de ældste Saltzburgske og St. Gallenske Membraner, som vedkomme den angelsaxiske Literatur eller Runefigurerne Originaler, hidrøre fra Saltzburgs Erkebiskop Arno og hans Broder Alcuin, som begge vare fødte i det 8de Aarhundrede i Northumberland, hvor Nordboerne allerede da havde bosat sig og udbredte deres Vælde. Jfr. ovenf. S. 73, 92, 95—101.

deelt af *Montfaucon**). Dog anføres Navnet *yr* som den tilhørende i i det ældre og Betydningen *y* ligeledes i det yngre af disse to Alfabeter.

Runen **⚊**, **⚋** forekommer vistnok, som **R**, paa adskillige andre nordiske Mindesmærker fra den hedenske og den ældste kristne Tid. Vi ville her paavise nogle saadanne:

- 1) Den yderst mærkelige Runeindskrift af den ældste Art i den saakaldte Jettestue i Heltborg Sogn i Jylland, af hvilken en Aftegning vil blive meddeelt i et af de hosfølgende Kobber. Der sees den i et (ligesom paa Runamo) bagfra skrevet Ord **ARVIÐ** (**⚊⚋⚊⚊⚋⚊**), hvori den første Stavelse dog udtrykkes ved en Binderune. Denne Indskrift maa man idetmindste tillægge den samme, snarere endog en højere Alder end den her omhandlede paa Runamo.
- 2) Paa den upaatvivlelig hedenske Glavendrup Steen (i Fyen), reddet fra Undergang og Forglemmelse ved *Vedel Simonsen*, i de mærkelige Ord: *þór vígi þísi rúnar* (Thor vie disse Runer!) o. fl. St.**)
- 3) Paa den ligeledes hedenske Tirstad Steen fra Lolland.***)

Flere gamle Exempler af denne Art komme vi nu til at anføre.

I nyere Tider have adskillige Runologer antaget at det har været en vis Regel for de Gamle, at **⚊** (som egentligt saakaldet *finale*) ikke maatte sættes i Ords Begyndelse eller Midte.****) At denne Regel ellers,

*) I hans *Palaeographia Græca* S. 292, — ogsaa hos *Grimm* i hans førstmeldte Skrift S. 87 Tab. 3.

**) See *Abrahamsons* Beskrivelse over denne Steen i *Skand. Selsk. Skr.*, IV (1806) S. 105 o. f. samt *Werlauffs* Forklaring derover i samme Skrifter for 1814 S. 38 o. f. *Jfr. Rasks* Bemærkninger i *Minerva* 1808 S. 271 o. f.

***) See dens Afbildning (med *Rasks* Forklaring) ved *Nyerups* Verzeichniss der in Dänemark noch vorhandenen Runesteine, 1824. Fra Nordens første kristne Tider er sikkerlig den mærkelige Frosö-Steen i Jemteland over en Person, som havde sørget for Kristendommens Udbredelse eller Antagelse der, i *Worms Monum. Dan.* pag. 522. Der forekommer Runen **⚋** som *r* adskillige Gange.

****) Dette benægtedes allerede saaledes for 165 Aar siden af *Verelius*: *Inter R et ⚋ hoc quidam discriminis esse putant, quod R in principio, medio et fine poni possit, ⚋ vero tantum in fine. Sed in nostris monumentis hoc discrimen non attenditur. Plura enim vocabula lapides exhibent in quibus tam principio, quam medio et fini adhibetur ⚋. Manuductio ad Runographiam &c., Upsalæ 1678, Fol., p. 27—28.*

ligesaa lidt som i Runamo-Indskriften, er bleven almindelig overholdt, vise, f. Ex. følgende Indskrifter:

A) *Först i Ordet* forekommer **⚊** eller **⚋**:

- 1) Paa en Runesteen (lignende en Bautasteen) i Flemlöse i Fyen, som førhen (för 1645) havde staaet paa en meget stor Gravhöi; — Indskriftens Indhold henpeger ikke i mindste Maade til noget kristeligt. *)
- 2) Paa en Steen ved Lene i Vihorg Stift, hvis Indskrift heller ikke har noget kristeligt Anströg. **)
- 3) Fra en Steen, som førdem har staaet paa en Höi i Nærheden af Thordrup i Aalborg Stift. En Viking omtales vel i Indskriften, men dens Aftegning er dog i det Hele meget utydelig og uforstaaelig. ***)
- 4) Ved Grendsteen i Nörre-Jylland (Viborg Stift). ****)
- 5) Paa Upsalas gamle Torv, Bautil Nr. 415, Runurk. 109.
- 6) I samme Stad (Romels Huus), Bautil Nr. 415 (417), Lilj. 109.
- 7) Mörby Gjärde i Boglösa Sogn, Bautil Nr. 587, Liljegren 682.

B) *Midt i Ordet*.

Liljegren o. fl. have bemærket at dette Tilfælde hyppig forekommer i svenske Runeskrifter, og meddeelt Exempler derpaa. †) Den samme Bemærkning kan gjelde om adskillige af de ældste danske.

Blandt danske Runeskrifter af denne Art kan jeg paaapege disse:

- 1) Indskriften paa en Steen, hvilken *Worm* forefandt i Kirkegaards-

*) *Worm Monum. Dan.* pag. 247.

**) l. c. pag. 307.

***) l. c. pag. 293.

****) l. c. pag. 314.

†) Runlära S. 27 (o. s. v.). Adskillige af saadanne Exempler har *Verelius* ogsaa meddeelt, ved fuldstændige Aftegninger af Indskrifterne, i hans ovennævnte *Manuductio compendiosa ad Runographiam scandicam antiquam*, pag. 21, 37, 57.

- volden i Aunslöv (Fyen, Vinding Herred) og som, rigtig læst, tydelig sees at være fra den hedenske Tid.*)
- 2) Paa den navnkundige Steen i Gröndals Skov (Jylland, Viborg Stift).**)
  - 3) Paa den ældre, meget mærkværdige Landerup Steen (Ribe Stift, Vilstrup Sogn).***) Denne Runeskrift hörer ellers til de mest udviklede og forvirrede, blandt de saakaldte regelmæssige, da Bogstaverne, ligesom paa Runamoklippen, deels ere sammensatte paa forskjellige Maader, deels ned- eller op-, ret- eller bagvendte. Harald Gormsöns (eller Kong Harald Blaatands) Navn synes tydelig nok at have staaet paa Stenen, hvilket *Worm* allerede har bemærket og *Suhm* antaget****); dermed stemmer Traditionen om en ældgammel Kongsgaard paa Landerup, samt Navnet Kongens Kilde der i Nærheden m. m. Stenen er nu, desværre! forsvunden.
  - 4) I den ovenfor ommeldte Runeindskrift ved Grendsteen.
  - 5) I en vidtløftig Runeindskrift paa en ældgammel Döbefont i Aakirkeby paa Bornholm, hvis Form og Zirater, i Forening med Legendens Sprog, vise at den maa være fra Öens ældste kristne Periode, först opdaget 1820 af *Hylander* og *Thomsen*.†) Der sættes derimod R tit i Enden af Ordene.

Blandt de svenske har jeg i deres af *Göranson* meddeelte Afbildninger, bemærket følgende:

- 6) En meget gammel Runesteen, uden noget Kjendetegn paa Kristen-

*) *O. Worm Monum. Dan.* pag. 245. Efter min Mening maa dens første Ord læses saaledes: *Rülf gerþi haug* o: Rolf opførte Höien, hvilket *Worm* og har antaget som muligt, skjönt han har foretrukket en anden vistnok meget usandsynligere Forklaring.

***) l. c. pag. 305.

****) l. c. pag. 446.

†) *Historie af Danmark*, III, 214.

‡) Efterretninger om en Döbefont med Rune-Indskrift, samlede og meddeelte af *Thomsen*; *Ant. Ann.* 4de Bd. S. 140 o f. Tab. III, IV.

- dom, i Erlasunda eller Ärlsunda i Sverrig, Bautil 164, *Liljegren* 399. Derimod sees R der som *finale*.
- 7) En anden i Skassla Gjærde (ved Odensala) af samme Beskaffenhed, Bautil 195, *Liljegren* 564.
  - 8) Paa en i Ölunda eller Olunda Gjærde, af samme Art (hvor R og forekommer som *finale*), Bautil 204, *Liljegren* 578.
  - 9) Paa en Runesteen i Husby, Bautil 215, *Liljegren* 580.
  - 10) Paa en anden, uden mindste Spor af Kristendom, i Brasättra eller Bredsättra Gjærde, Bautil 256, *Liljegren* 618.
  - 11) Tible Gjærde, (ved Optegnelser af Runealphabetet) Bautil 351, *Liljegren* 2006.
  - 12) Viksjö Gjærde, Bautil 370, *Liljegren* 51.
  - 13) I Muren af et Huus paa Upsalas gamle Torv, B. 415, 417, *Lilj.* 109.
  - 14) Löfstad Mark, Bautil 480, *Liljegren* 142.
  - 15) Sunds Udmark, Borstels Sogn, Bautil 552, *Liljegren* 271.
  - 16) Tjerp Kirkegaard, Bautil 567, *Liljegren* 260.
  - 17) Ingreta Eng i Hällenä's Sogn, Bautil 576, *Liljegren* 265.
  - 18) Skeninge, i Hospitalsmuren, Bautil 877, *Liljegren* 1177.
  - 19) Gofflösa Bakke, Vreta Sogn, Bautil 892, *Liljegren* 1167.
  - 20) Westhöl (paa Bakken) i Tängeneds Sogn, Bautil 905, *Lilj.* 1585.
  - 21) Runstenbäk (under Broen) i Hvetlanda S., Baut. 1015, *Lilj.* 1222.
  - 22) Gånäs ved Rasavad, Bautil 1053, *Liljegren* 1245.
  - 23) Leerkaaka, Runstens Sogn, Bautil 1054, *Liljegren* 1305.
  - 24) Hämlinge Udmark, Bautil 1101, *Liljegren* 1049.
  - 25) Salmunge Eng, Bautil 245, *Liljegren* 603.
  - 26) Runeberget i Hillesjö Sogn, Bautil 291, *Liljegren* 2009. (Jfr. Verelii Runograph. d. 55—56).
  - 27) Jäderstads Bjerg, Bautil 24, *Liljegren* 516. *Verelius* l. c. S. 57.

Ovenfor er det viüst, at man allerede i det 9de Aarhundrede her i Norden baade har tillagt Runen **⚊** eller **⚋** Navnet yr og visse til en

Selvlyd svarende Betydninger af Vocaler eller Diphonger. *Wallman*, som og tillægger den Lyden *é* eller *æ* (der fordem tit skreves *ö* eller *au*) har med megen Lærdom opsøgt lignende Sidestykker til dette Bogstav i fremmede Skriftarter og mener at den er indført her til Norden, nærmest fra de tyske Alphabeter.*) Vi finde f. Ex. **Ɱ** eller *yr* i denne Betydning i det saakaldte angelsaxiske Alphabet, saaledes som det er optegnet i en Codex fra Tegernsee, skreven omtrent i Aaret 850.**)

Da Nordboerne vare blevne fuldkommen bekjendte med den Romerske Bogstavskrift forkastede de ofte Figuren **Ɱ** for det almindeligere **R** undtagen i Ords eller Navnes Slutning***), men tillagde den iøvrigt kun Betydningen af et eller flere blandt de ovenmeldte Selvlyd. I Kong Valdemar den 2dens for den Tid formeentlig fuldstændige Runealphabet sattes den saaledes for *y*. Fra Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, da den lærde *Are Frode* o. fl. lempede de islandske Runer efter Romersk eller latinsk Bogstavering forkastede de **Ɱ** som Consonant****), endskjönt den endnu findes saaledes anbragt i indridsede Indskrifter i Paradis-Hulen, samt Sanghulen i Sneefjeldsnæs Syssel. Derimod forekommer den (men kun sjelden) i regelmæssig islandsk Runeskift anbragt som *y*. Dog erkjender Dr. *Brynjulfsen* at denne Skrivebrug ingenlunde kan henføres

*) Runstenar, tecknade og beskrifne, *Idunna* (1827) X, 337 o. f. Tab. I Fig. 22. At dette först, efter Forfatterens Mening, er skeet i det 11te eller 12te Aarhundrede er dog efter det Ovenanførte urigtigt. Jfr. ovenfor S. 322.

**) See *W. Grimm* zur Literatur der Runen S. 24—25. Om dette Bogstavs övrigt angelsaxiske tildeels meget besynderlige Former see min Afhandling i *Annaler for nordisk Oldk.* I, 263. Jfr. *J. Grimm* *Andreas und Elena*, 1840, Svo, S. 88, 167.

***) Saaledes kan den tænkes at være blevet anbragt af den Aarsag, at den, ved sin Benævnelse *yr*, skulde udtrykke den Lyd, som nu i Islandsk er identisk med *ur*, f. Ex. **ⱮⱮⱮⱮ**, der maa læses *Olaf-ur* o. s. v. Jfr. ovenfor S. 197—198.

****) See *Snorra Edda med Skáldu*, *Rasks* Udg. S. 301 o. f., hvorved det er at bemærke, at uudgivne Membranfragmenter af samme Værk give Vokalen *y* Figuren **Ɱ**, og henføre den udtrykkelig til Selvlydene (foruden **Ɱ**, **Ɱ**, **Ɱ** og **Ɱ**). Overhoved maa Skaldas Regler for Runeskiften mere betragtes som en Reform af den ældre, for saavidt muligt at assimilere den med den latinske, ja endog græske og hebraiske Skrivemaade, hvori de islandske Klerker eller studerende Geistlige bleve underviste i det 11te, 12te og 13de Aarhundrede.

til Runeskriftens ældste Tider i Norden. *) Denne Forfatter antog ellers at Bogstavet i den herommeldte Betydning egentlig blot var et stukket (eller punkteret) **h**; den samme Oprindelse synes det at have havt i Angelsaxernes Alphabet som **h** (siden **h**, ogsaa **h**, **h**), som endelig i de skandinaviske Former, med Tillæg af den saakaldte *Stav*, blev til **h**, **h** og i de tysk-angelsaxiske til **h**, hvorimod **h** hos dem blev til **h** (*k, q*). Det sammen- dragne **h** eller **h** giver ellers næsten den samme Lyd som *y*.

Endelig maae vi bemærke, at den lærde svenske Oldgrandsker *Wallman* först har fremsat og søgt at godtgjøre den Mening at Runernes **h** eller **h** er oprindelig et indisk Skriftegn **) og nedstammer saaledes, i begge sine nordiske Betydninger, fra det Sanskritske Bogstav *re* (*r*), som antager tvende forskjellige Former, *Repha* eller *Rakarah* o. s. v. For selv at erholde paalidelig Oplysning herom har jeg henvendt mig til Hr. Candidat *Westergaard*, en ivrig og kyndig Dyrker af Sanskrit og de dermed beslægtede Sprog. Han har i den Anledning havt den Godhed at meddele mig følgende Underretning, oplyst ved *Typer*, som han selv her har ladet skjære og stöbe:

“Til at udtrykke *r*-Lyden anvendes i det Sanskritske Skrift Teg- net **r** (*Repha* eller *Ra-karah*) tilligemed dens to Substituter: **r**, der sæt- tes over samt udtales foran, og **r**, der sættes under samt udtales efter den Consonant, hvormed den forbindes. **R** hörer til de blöde Consonanter,

*) *Hæc diversa eiusdem characteris significatio probat usum illius fuisse vagum nec ideo ad antiquissima tempora referri. Peric. Runolog. p. 84. Jfr. ovenfor S. 322.*

) Tidsskriftet *Iduna* (Stockholm 1822) 9de Hefte S. 335—340, 359—370 med tilhö- rende Afbildninger Tab. I fig. 1—21. De mærkeligste af de anførte forekomme de Georgiske 13, 16, 17 (efter *Klaproths* Opgivelse) mig at være, da de i Hoved- sagen, som **h, ligne Runens forskellige nordiske Former; jfr. Alphabeterne til *Rasks* Program: *de pleno systemate sibilantium in linguis montanis, item de methodo Ibe- ricam et Armenicam linguam literis Europæis exprimendi, Hafn. 1833, 4to.* Man kunde saaledes fristes til at gjætte, at Brugen af dette Bogstav havde udbredt sig hertil Norden, med dets ældste Beboere af vor kaukasiske Menneskestamme, hvilke vore Oldsagn og tilskrive dets Stamsprog og ældste Skriftegn. At Charakteren virkelig findes blandt Danmarks allerældste Runer, vise Indskrifterne i Heltborg Sogns Jættestue. Efter Dr. *Clement's* Beretning bruges Runen **h** endnu som Huus- mærke af Nordfriserne.

dets tilsvarende haarde er ण *s*; derfor ombyttes disse to i Enden af Ordene, i Sammensætninger, med Undtagelse af enkelte specielle Tilfælde, med hinanden, hvor den Sanskritske Vellydslære fordrer det; saaledes bliver *r-t* til *s-t* og *s-d* til *r-d*. Da *s* efter den paafølgende haarde Consonants Natur forandres til ण *ç*, ण *sh*, : eller ण *h*, undergaaer ogsaa *r* de samme Forandringer. Derimod har ingen af disse den mindste Forbindelse med det stærke gutturale *h*, ण. Den vocaliserede *r*-Lyd skrives ण, og udtales almindelig nu, især i Bengalen, som *ri*, en Udtale, som den alt har havt i det 12te Aarhundrede, hvorvel den neppe er den rigtige.”

2. Om 4 eller det stukne 1 som Ð eller ð.

Længe vare de fleste Runegrandskere af den Mening, at de saakaldte stukne eller punkterede Runer ikke vare ældre end fra det 13de Aarhundrede og antog — besynderlig nok — af et misforstaaet Sted i *Skálda*, at de da vare blevne opfundne og indførte i Runealfabetet af Danmarks Ronge Valdemar den 2den, ellers kaldet *Seier*. Dette antoges især, efter *Skálda*, af vor berømte *Ole Worm* og nogle med ham corresponderende islandske Lærde, skjönt andre blandt disse ansaae 4 for en ægte gammel Rune, som brugtes her i Norden för Kristendommens Indførelse. *Worm* maatte derfor höre ilde af Datidens svenske Runologer, især *Bure*, hvis store Fortjenester af Runegrandskningen *Worm* vistnok havde offentlig erkjendt, men dog efter hiins Mening ikke tilstrækkelig ophöiet. *Bure* angreb derfor *Worm* med heftige Stridsskrifter, som tildeels bestode i svenske, meget sarkastiske Viser*). Et Vers af disse sigtede til *Worms* Mening om de stukne Runers Oprindelse, hvori det blandt andet hedder:

*) Om *Worms* og *Bures* runographiske Arbejder og gjensidige Forhold have vi en særdeles upartisk og interessant Underretning i *Werlauffs* Afhandling: *Ole Worms* Fortjenester af det nordiske Oldstudium, i nord. Tidssk. for Oldk. 1ste Bd. S. 329 o. f. Jfr. *O. Ferelii Runogr. Scand.* S. 2 til 7. At den datidige nationale Antipathie

Waldemar stingaren war för sen,
han kom når ute war helgen —

Neppe kjendte dog *Bure* (hvis Kundskab om Nordens gamle Sprog og Literatur, naar selve de svenske Runemonumenter undtages, efter hans Tids Leilighed naturligvis maatte være indskrænket) det Sted af *Skalda*, hvis Benyttelse ved *Worm* han her søgte at gjøre latterlig. Det findes i dennes *Lit. run.* S. 72, men urigtig udtrykt (efter hans besynderlige Maade) med Runebogstaver, endskjönt han neppe har havt nogen saadan Original for sig. Rigtigere haves det nu i *Rasks* Udgave af *Snorra Edda með Skáldu* S. 302*), endskjönt Stedet i det Hele og det deri indeholdte Runealfabet, især ved en ny Udgave (som nu forberedes ved den Arnemagnæanske Commissions Foranstaltning) kan oplyses ved nye Varianter fra en Membran, som ikke för har været udgivet**). Det vigtigste deraf, med Hensyn til en berömt dansk Ronges Andeel i Rune-Litteraturen, meddeler jeg her saa korrekt som muligt, fordi det, selv i nyere Tider, synes at være blevet misforstaaet af ypperlige Forfattere. Det lyder saaledes:

Þessa stafi***) ok þeirra merkingar compileradi minn herra Valdimir Dana koníngur með skjótu orðtaki á þessa lund: sprengð manns hók flýði tvúi (twí) boll.

ṪṚṚṚṚṚ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ ṖṖṖṖ

mellem Svenske og Danske har havt stor Indvirkning paa disse literære Stridigheders altför udskieiende Gang, er, som *Werlauff* har bemærket, höist sandsynligt. Ellers er det mærkeligt nok, at *Bure* selv har anført Ṛ som *d* i sine yderst sjeldne *Elementa runica*, — hvorom mere i det Fölgende.

- *) Jfr. *P. E. Müller* über die Ächtheit der Asalehre S. 32, hvor dog enkelte Trykfeil have indsneget sig; Runerækken meddeles der heller ikke, da den ikke vedkommer hans Formaal.
- ***) Disse Fragmenter ere henlagte ved andre, ligeledes höist mærkelige, af et Pergamentshaandskrift i Qvart af den ældre Edda, som har indeholdt mere end den saakaldte *Codex regius*, — i den Arnemagnæanske Manuskriptsamling 748, 4. See ellers Fortalen til den store Udgave af *Edda Sæmundi* T. I S. XLV, hvor Brudstykkerne af *Skalda* dog ikke ommeldes.
- ***) *Worm*, der her synes at have fulgt en anden Codex end den nu bekjendte, har *bókstaf(i)*, Bogstaver, som dog har den samme Betydning.

“Disse Stave (Bogstaver) og deres Betydninger compilerede
 “min Herre Valdemar, de Danskes Konge, ved hurtig*) Ord-
 “föining paa denne Maade:” o. s. v.**).

Man seer tydelig heraf, at der ingenlunde i vor Text meldes eller paastaaes Noget, der kunde give Anledning til at antage, at Kong Valdemar selv har opfundet eller bestemt de nyere blandt de her fremtilte Runeformer. Han har kun compileret (eller samlet) og sammenstillet dem til en Sætning eller Periode, som kan udtales saaledes, at den giver en vis Mening, omtrent som de fordem tit brugte Mindevers (*versus memoriales*). Ved Afskrifternes Jevnförelse seer man og, at enhver af de anförte Runer enten har en særegen Skriftform eller, som dog kun er Tilfældet med en enkelt, anbringes to Gange for den forskjellige Udtales Skyld. *Worm* har virkelig paa sidstanförte Sted antaget den her udtrykte Mening, men anförer og bifalder derimod paa andre Steder i samme Skrift Beretninger, efter hvilke Kong Valdemar skulde först have opfundet de stukne Runer og föröget den gamle Bogstavække dermed***). Denne Mening er opstaaet i sildigere Tider ved en fuldkommen Misforstaaelse af Benævnelsen *Valdemars rúnir* eller *stafrof*, hvilket hiin af ham samlede Bogstavække meget naturlig erholdt; af den uddroge de Nyere den urigtige Slutning, at han ikke alene havde samlet, men ogsaa opfundet de stukne samt overhoved alle saakaldte nyere Runer.

Saaledes fik *Bure*, *Verelius* o. fl. Anledning nok til at angribe

*) For *skjótu* har *Worm* her HVNRA , som giver en aldeles forkeert Mening; hans Original har rimeligvis havt *skuru* for *skýru* eller *skiru*, klar, tydelig; i Översättelsen udtrykker han dette Ord ved *acuto* (*hoc dicto*).

***) *Rasks* Udgave har N eller H , *Worm* b (d) for q (t), S , samt B for B o. s. v.

****) *Waldemaro II Danorum Regi victorioso nostrates punctatas omnes adscribunt, adeo ut etiamnum ab Islandis Waldemarianæ dicantur Runæ. Lit. run. p. 71; jfr. S. 42*, hvor han meddeler en Beretning fra Biskop Brynjulf Svendsen om forskjellige Udsagn af en gammel runekyndig Islænder, hvoriblandt ogsaa dette: *Vulgarium ordinem numerumque a Waldemaro ad formulam Alphabeti Romani institutum esse ajebat. Dette Foretagende af Kongen kaldes og der instauratio (runarum) o. s. v. Jfr. ovenfor S. 178—179, 181—182.*

Worms Angivelse om de stukne Runers Oprindelse. Dog gjeldte deres Indsigelser mest om det stukne **B** — (eller **ᚢ**) — som **P**, der alligevel siden er oplyst at være blevet brugt først i det 11te Aarhundrede og rimeligvis endnu tidligere. *Worm* syntes ellers at have indført det urigtig i Valdemars Runerække, i det mindste efter Skaldas nu tilværende gode Codices og Brudstykker, samt dens udtrykkelige Beskrivelse over Bogstavets (det aabne *Bjarkans*) Figur, nemlig **ᚢ** (eller **K**).

Worm har iøvrigt (paa Grund af *Arngrim Johnsens* Tidsangivelse for Skaldas Affattelse) rigtig udfundet, at Valdemar den 2den var den danske Konge, som havde affattet hiin alphabetiske Rune-Sentenz*). I nyere Tider har dog en udmærket Forfatter opkastet Tvivl derimod, i den Tanke, at Valdemar den 1ste (som saa gjerne önskede at udforske gamle Runeskrifters Betydning) mulig kunde være meent af Skaldas Forfatter**). Jeg har derimod ved nöiagtig Undersögelse af Skaldas bedste Codices og Fragmenter overtydet mig om, at Forfatteren til det omhandlede Sted ingen anden kan være end den beröimte Olaf Thordsön, kaldet Hvitasköld, Snorre Sturlesöns Brodersön, som i Aarene 1236 til 1240 havde opholdt sig ved Kong Valdemar den 2dens Hof og været i hans Tjeneste, men siden blev Laugmand i Island og döde i Aaret 1259. Dette var ogsaa allerede forhen antaget og tilstrækkelig beviist af *P. E. Müller****).

Vi have seet at det stukne **1** (eller **ᚠ**), nemlig **ᚠ**, fandtes (som **D**) i den Valdemarske Runerække; uden Hensyn til Figuren bevidnes det udtrykkelig i Skaldas dertilhörende Forklaring med fölgende Ord: *þarnæst er 1 stúnginn ok stendr fyri d latinustaf* o: derefter fölger det stukne

*) Dens Mening har *Worm* l. c. S. 73 rigtig opfattet: *Ruptum viri mentum, aversatus (est) id circo pilam*, som endnu kan udtrykkes paa Dansk, næsten med de gamle Ord: *Sprængt Mands-Hage flyede (skyede) thi (derfor) Bold*, eller paa nyere Islandsk: *Sprengd manns haka flýði því böll*. Meningen er: at den Mand, der engang havde faaet sin Hage sprængt ved Bolden, derefter nok vilde tage sig iagt for at indlade sig i Boldspil.

***) *Brynjulfens Periculum runologicum* p. 138; jfr. *Verlauff* i nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, 301.

***) Ueber die Ächtheit der Asalehre (1811) S. 33 o. f.

1 og staaer der istedetfor det latinske Bogstav *d**). Figuren af det stukne 1 er unægtelig 1 eller 4. Saaledes meddeeldes ogsaa dette Bogstav virkelig af *Bure* selv i hans beröimte, Kobberstykke: *Runekenslones Lärospon***), dog med Henvisning til *Johannes Magnus* som hans Hjemmelsmand. Ellers finder man det som 1, 4 o. s. v.; jfr. ovenfor S. 303, 309—311, 316—317.

I vore Dage er Striden om de stukne eller punkterede Ælde, som langt overgaaer Valdemar den 2dens og selv Valdemar den 1stes Tid, bleven fuldstændig afgjort. Det er oplyst, at de sees paa adskillige svenske Runestene fra den hedenske Tid, tildeels paa Höie eller Dysser over brændte Liig***); — paa den Brynderslövske Steen fra Tiden för Kristendommens fuldkomne Indførelse i Danmark, altsaa det 10de Aarhundrede****); paa den ene slesvigske Steen, der menes at være fra samme Tidsløb (og mulig endog er ældre)†); Kjartan Olafsens Ligsteen paa Borg i Island fra Aaret 1002††). *Wilhelm Grimm* har oplyst, at Runerne *Y* og

*) *Rasks Snorra-Edda med Skaldu* p. 304.

***) Dette höist sjeldne Kobber, hvilket en af vor Tids störste Runologer, svensk Rigsarchivarier og Rigsantiquarius *Liljegren* ikke havde seet heelt, men maaskee kun et tvivlsomt Fragment deraf (see *Wetlauff* i nord. Tidsskr. for Oldk. I, 331, jfr. Runurkundar, Indledning S. IX, om A**), har jeg været saa heldig at see, vel bevaret, og at tage Afskrift af det meste af dets Titel og hele det sammenlignede Runalphabet, der kun (foruden den simple Runerække) naaer til *Q incl.* Dette unike Exemplar tilhörer nu en lærd Ven af mig i Edinburgh.

****) See *Wallmans* höist mærkelige Afhandling: Runstenar, tecknade och beskrifne, Idunna, IX, 340 o. f. Her sees navnlig (paa tre forskjellige, af hvilke den ene menes at ommelde Varegernes Fyrste Igor eller hans Tog til Österlandene) den stukne Rune 1; i. e. Tab. I. Fig. 24, 25.

*****) Efter *Rasks* Aftegning og Beskrivelse i Antiqv. Ann. 3die Bd. S. 88 Tab. III Fig. 2. Min Mening om Stenens höie Ælde grunder jeg paa Indskriftens Sprog og Stil. Her sees den punkterede Rune 1.

†) *S. Thorlacius* om de slesvigske Runestene, Antiqv. Ann. 2det Bd. 1ste H. S. 1 o. f. Tab. I Fig. 12. Her sees de stukne Runer *Y* og 1. Denne sidste Form troe vi at have fundet paa en varegisk-russisk Bracteat fra det 10de Aarhundrede; see ovenfor S. 266, 271.

††) *Olafsens* og *Povelsens* Reise gjennem Island, 1ste Deel S. 255 o. f. Tab. XVII, a. Her sees den punkterede Rune *Y*. Sammesteds S. 256 (samme Kobbertavle *b*) beskrives og afbildes en anden vistnok meget gammel Runesteen paa Hvamm i Norderaadalen over en Sæmund Gamlason med Bogstaverne *Y* og 1.

4 (eller 4) findes i den saakaldte nordiske Bogstavrække, i en i Paris opbevaret Membran fra Aaret 1022*). Fra samme eller det næstforegaaende Aarhundrede er rimeligvis den her ovenfor (S. 279—284) omhandlede pirciske Marmorlöves Indskrift, som efter al Sandsynlighed er ældre end Kristendommens Indførelse i Norden**), i hvilken den sidst-meldte stukne Rune (i en noget afrundet Form) tydelig forekommer. Det samme kan formodentlig siges om følgende Stene, hvorpaa *Worm* selv fandt stukne Runer: en Bautasteen i Vedmanshöis Herred i Skaane, nu i en Bæk ved Dybek Gaard***); en anden ved Fosje i Oxeherred****); Skolenge-Stenen, der forhen havde staaet paa en Höi†); den første Hobro-Steen††) o. s. v. — I den vidtløftige, ovenfor ommeldte bornholmske Rune-Indskrift fra Landets ældste kristelige Periode forekommer vort 4 som 4 tilligemed 4 og Ƴ. Paa den grønlandske Runesteen, der synes at være fra 1155 og som fremstilles paa en af de hosfølgende Kobbertavler, sees Ƴ, og det stukne 4 i to forskjellige Former†††). De samme to punkterede Runer tilligemed 4 sees paa de norske Stave fra Vinje, udskaarne sidst i samme Aarhundrede††††). — 4 synes endvidere at forekomme en eller to Gange paa en af *Arendt* den 31te Decbr. 1807 opdaget Steen, der fandtes hensat i et Steendige i Stursbülls By ved Oxenvad i Hertugdømmet Slesvig. Det maa antages for at være et yderst sjældent Mindesmærke, betegnet med Runer, formodentlig brugte af Sönderjyllands hedenske Indvaanere, hvorfor det ogsaa er afbildet paa et af de hosfølgende Kobbere.

*) Ueber deutsche Runen S. 87 Tab. III.

**) Figuren sees i den (saavidt jeg veed) nyeste, derfor i Efterligning følgende Afbildning af den venetianske Löve, som publiceredes i det i Tübingen udgivne Kunstblatt, 1833, Nr. 57. See ovenfor S. 279—284.

***) *Monum. Dan.* p. 198; jfr. *Liljegren* Runurk. Nr. 1434.

****) *Worm* l. c. p. 204; *Liljegren* Runurk. Nr. 1437.

†) *Monum. Dan.* p. 262.

††) *Ibid.* p. 280.

†††) Jfr. *Rasks* Forklaring over Indskriften i *Ant. Ann.* 4de Bd. 2det H. S. 311 o. f.

††††) See *Abrahamsons* Beskrivelse over Vinjestavene i *Ant. Ann.* 1ste Bd. 2det H. S. 247 o. f. Tab. IV Fig. 1, 2.

Ogsaa paa nordiske Mynter, især af Magnus den Gode, Norges Konge, som og regjerede i Danmark fra 1042 til 1047 (prægede i Lund), finder man stukne Runer, især det her mest omhandlede 4.

Saaledes haabe vi tilfulde at have oplyst, at de stukne eller punkterede Runer ere meget ældre end Kong Valdemar den 2den, hvis Navn de dog, efter en anden ovenfor udviklet Aarsag, i lang Tid have baaret.

II. Om Runamo-Indskriftens bagvendte Retning, med Hensyn til andre, især de ældste nordiske af samme Art.

Denne for Nordens Runeskrifter mindre sædvanlige Retning har rimeligvis for en stor Deel været Aarsag i at Runamo-Indskriften ikke forhen er bleven dechiffreret, især da nogle af Runerne alligevel sees i retvendt Stilling, andre derimod ikke alene i bagvendt, men ogsaa tildeels i nedvendt Stilling. Der gives alligevel Exempler nok paa alle disse Abnormiteter i andre nordiske Runeskrifter, dog mest svenske, Vi ville her ommelde og tildeels søge at udvikle nogle saadanne, mest de formodentlig ældste, især for de Læseres Skyld, som ikke forhen have bemærket disse Afvigelser fra Regelen og derfor næret nogen Mistanke mod Runamo-Indskriftens Ægthed.

De bagvendte Runer, som skrives fra Höire til Venstre, kaldtes fordem i Oldnordisk eller Islandsk, *öfgr*, *avfgr**) (af *öfugr*, *öfgr*), bagvendte, forkerte; Ordet er endnu til i Svensk som *afvug*, *afvig*, i Dansk som *aved* (skjönt dette sjelden bruges); i Angelsaxisk hedder det *æverð*. *Liljegren* kalder dem Venderuner og beskriver dem saaledes: "Ved dem ere Kjendestregerne vel anbragte i vanlig Retning mod Staven, men paa den modsatte Side, eller saaledes vendte, at de, seete i Speil eller Aftryk,

*) Dette Navn gives dem meget rigtig af *Biörn Johnson* fra Skardsaa, i hans haandskrevne Commentar over *Sigurdrafumál*, affattet henved 1620. Derimod anfører *Liljegren*, som han selv siger af en ny og rimeligviis uklarere Kilde, at de kaldtes *Af Rúnir* (*Afrúnir*) eller *avfugar* (*öfugar*) *rúnir* (hvilket sidste vel nu er den almindelige Benævnelse).

blive regelrette Runer", hvorved det dog er at bemærke, at *****, **l**, **†**, **ψ** og **h**, formedelst Trækkenes Overeensstemmelse paa begge Sider, ikke, ved at vendes saaledes, tabe deres sædvanlige Form. — De nedvendte Runer, med hvilke de ellers mest bagvendte (og flere) Indskrifters Charakterer ere ofte blandede, kaldes af *Liljegren* (paa Svensk) *Stuprunor* eller, naar de desuden ere bagvendte, *Stupade Venderunor**).

Alle disse Egenheder forekomme i Runamo-Indskriften, tildeels som hørende til de ovenfor beskrevne Binderuners Dannelsesmaade.

Wilhelm Grimm har forlængst bemærket efter de af *Worm* og *Göranson* udgivne Monumenter, at der her i vort Norden gives nogle Indskrifter med et eget Slags Runer, der fuldt saa meget ligne de tyske og angelsaxiske som de nordiske, samt snarere lade sig læse efter de for hine end for disse gjeldende Regler. Han har med Ret indrømmet disse Mindesmærker et særegent og særdeles mærkværdigt Afsnit i hans tit anførte Værk med tilføiede Afbildninger**). Af de saaledes ved ham omhandlede Runestene ere to i Upland, to i det forhen danske Bleking og en i Norge. De førstmeldte af dem ere her for os de mærkeligste, da Skriften paa dem tydelig gaaer fra Høire til Venstre. Heri troede *Grimm* at maatte erkjende en ældgammel asiatisk Skrivemaades Fortsættelse***).

Vi meddele vore Læsere Afbildninger af disse uplandske Stene, som begge ere forsynede med indgravede menneskelige Figurer, efter *Göransons* Bautil****), et stort og kostbart samt tillige sjældent Værk.

*) See *Liljegrens* Runlära. S. 30—31.

**) Über deutsche Runen S. 171—208, Tab. VI, VII, VIII.

***) "Denn dass sich nicht wohl annehmen lässt, dass die Runenschreiber durch einen bloßen Einfall auf diese Schreibweise gerathen wären, so muss man hier, glaube ich, die Fortdauer einer altasiatischer Sitte anerkennen," l. c. S. 176. Ellers henviser jeg til *Grimms* grundede Bemærkninger om de øvrige Kjendetegn paa disse Mindestenes højere Alder og særegne Beskaffenhed m. m.

****) Vi ville her anføre dette iøvrigt høist fortjenstlige og endnu (med fornøden Varsomhed) brugbare Værks tildeels høist phantastiske Titel: "Bautil, det är alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldens år 2000 til Christi år 1000; För dette, efter Glorvördigast i äminnelse Konung Gustaf Adolphs ok Konung

Den ene af dem, som af *Grimm* (især formedelst Tegningens raae Former) ansees for den ældste, findes hos *Göranson* under Nr. 581, — ellers blot betegnet med Ordet *Krogesta* som Navnet for den Gaard eller By, hvor Stenen da fandtes. Dette Sted ligger i Tuna Sogn, Oland Herred. — *Göranson* har ikke dechifreret Indskriften og *Liljegren* ommelder den blot blandt fremmede Runearter.*) *Grimm* har derimod forsøgt at læse den; det første (her bageste) Bogstav anseer han for den tyske Rune *Dag* (𐌆, D); snarere troer jeg, at den saaledes maatte antages for et 𐌆 (M); i Grunden ligner det dog ingen af disse Characterer gandske. Den hele første Linie læse ſhan DTHRVISI eller DORVISI og antager det for et Navn, sammensat omtrent som *Baulvisi* (hvilket dog egentlig var et Tilnavn). Ordet *risti* formoder han har fulgt derpaa (maaskee paa en anden Kant af Stenen) og den anden

Karl XI's Befallning afritade ok till störste Delen uti former inskurne; men nu, efter Vor allernådigste Konung Fridrich Is Befallning och Ricksens högloflige Ständers Begäran med några anmärkningar utgifne af *Johan Göranson*. Stockholm, trykt hos *Lars Salvius* 1750." Fol. (med 1173 Träsnit). Disse Afbildninger (der ikke skyldes *Göranson* selv, uden som Udgiver) ere som oftest rigtigere end man af hine fjærne Tider, hvori de bleve udkastede, kunde vente; dog ere mange af dem siden bleve rettede ved bedre Aftegninger efter Originalerne, som dog mestendeels endnu ikke saaledes ere blevene udgivne, men forvares i de svenske Archiver og Museer. Mange af disse ere med stor Flid samlede af den höitfortjente *Liljegren* (understöttet af *Brunius*, *Schröder*, *Wallman*, *Seton*, *Afzelius*, *Ekedahl* o. fl.) i hans endnu ikke udgivne "fuldstændige Bautil"; desuden ere alle ham bekjendte Runeskrifter af ham forenede til et Heelt ved at omskrives med sædvanlige latinske Bogstaver i hans *Runurkunder*, som dog naturligvis endnu maa trænge til nogen Berigtigelse. Hiint Foretagende var Sverrigs store *Gustav Adolph* værdigt; hans Efterfølgeres og Rigets Ständers Omhu for dets Fortsættelse er priselig; men dog vilde en ny Revision og derpaa følgende Udgivelse af *Liljegrens* store svenske Runeværk være höist ønskelige. Vi Danske maa vel være glade ved, at Privatmanden *Ole Worm* nu for næsten 200 Aar siden samlede og udgav Danmarks og Norges Runeminder, men han maatte desværre! tit benytte upaalidelige Aftegninger, endskjönt en stor Deel af de ved ham udgivne ogsaa endnu ere brugbare. Dog er intet vissere, end at Danmarks Literatur nu (efterat mange Runestene, som vare til i *Worms* Dage, og flere, der ikke vare ham bekjendte, ere blevene ödelagte, men andre atter opdagede) haardt savner et saadant Arbeide som det for 200 Aar siden af den svenske Regjering befalede, og dets videnskabelige Resultaters værdige Offentliggjörelse.

*) *Runurkunder*, S. 246, Nr. 2055.

nu synlige Linie læser han *roinor*. Jeg har forsøgt Indskriftens Læsning paa følgende Maade: Den 1ste (eller bageste) Character anseer jeg for en Binderune, sammensat af tre simple Bogstaver, som læses saaledes bagfra **111**, altsaa **LAI** eller **LEI**; det næste Bogstav er vel det bagvendte Angelsaxiske **P** (**Þ**) eller **V**; de to følgende antager jeg, med *Grimm*, at betegne tilsammen et **R***). De 5 næste læser jeg aldeles tydelige **ΠΠΠΠ** (*vilti, villti*), hvorved det maa bemærkes, at **Π** og **1** ere noget mindre, samt at et **Π** sees nedvendt, og **1** ligeledes men tillige bagvendt. Det tredie Ord læser jeg ligesom *Grimm*, med Undtagelse af det sidste Bogstav, som er den tydelige nordiske Rune **Υ**, — saa at det Hele følgende maa læses *roinom*, hvor **R** dog sees i nedvendt Stilling; med min skarpsindige Forgjænger mener jeg, at Ordet er identisk med det sædvanligere *rúnom*, muelig efter en ældgammel eller dialektisk Udtale. Nogle have antaget, at Ordet *rún* kommer af *raun* (der og forhen vel kunde skrives *röin, roin*, efter Udtalen) α : Forsøg, samt at Gjærningsordet *reyna* (*röina, roina*), der egentlig betyder at forsøge, undertiden brugtes for *ryna* (*rune*, drive hemmelige eller magiske Kunster, med Spaadomsqviste eller Lodder o. s. v.); — i al Fald viser *Níala*, at man forðum ved saadanne Leiligheder har benyttet Ordet i denne

*) Neppe har noget af vore ældste Runebogstaver i de gamle Indskrifter saa besynderlige og fra hinanden afvigende Former at opvise som det ellers noksom bekjendte **R** eller **R**; dennec er vistnok en af de sjeldneste; ellers forekomme f. Ex. disse

Et lignende **R** sees og paa det kostbare Guldsmykke (som *Diadem*), der nylig er fundet i en Gravhøi i Nærheden af Colding. Jfr. ovenfor S. 165, 197—200, 204, 206, 208, 229, 236, 242, 250, 251, 258, 262 (hvormed vor herommeldte Character især maa sammenholdes), samt endvidere, med særegent Hensyn til Runamo-Indskriften) S. 290, 299, 305—307, 313, 315—319. End et **R**, der mest ligner det her omhandlede, har jeg ved nærmere Overveielse troet at finde sidst i den korte Indskrift paa et ziirligt Spænde (fundet ved Himlingøje i Sjælland) — da den skraaløbende Streg, der forbinder samtlige Bogstaver i Eierens Navn, maa antages for **I**, anbragt som Binderune.

Mening.*) Den paa Krogesta Stenen udtrykte Talemaade forekommer i Digtet Odins Ravnensang (*Hrafnagaldr Oðins*) i den ældre Edda. Begyndelsen af Qvadet skildrer de forsamlede Asaguders, ved mystiske Varsler fremkaldte, sørgelige Anelser om nærforestaaende rædsfulde Begivenheder. Da hedder det om dem:

Verpir villtu**)

Vettar rúnun.

o: Blegnende Væsener (Guddomme)

Forvildede (eller blandede) Runer.

Gudmund Magnæus har her urigtig antaget *rúnun* for Taler (*sermonibus*), *Gunnar Paulsen* derimod rigtigere for de mystiske Spaadomslodder eller Forudsigelsens magiske Mysterier; han har nemlig villet oversætte *jactores talorum (fatalium) in errorem hos inducebant (inclinant l. invertunt)*; ogsaa har han, besynderlig nok, her villet læse eller forklare *rúnun* ved *raunom*, — altsaa tilsammen: *viltu raunom*, ganske overensstemmende med vor Indskrifts Skrivemaade. I min danske Oversættelse antog jeg ligeledes Originalens Runer for de Kviste eller Lodder, ved hvis Sammenblanden eller Rasten Skjæbnens Løndomme skulde udgrandskes, — og oversatte saaledes noget frit

“De” (Aserne) “blegnende speided”

“forvildede Runer.”

Ordet (at *villa*) er egentligst *confundere*,***) og kan saaledes anvendes paa en saadan Handling som at udkaste adskillige samlede Stykker (f. Ex.

*) *Njála* (Texten, 4, Kjöbenhavn 1772, 4.) Kap. 158, S. 273: *reyna til með forneshju hversu gánga muni*. Den latinske Oversættelse (1809, 4) har i Glossariet *arte magica explorare quorsum evadat* (S. 757).

**) I *Rasks* Udgave, efter hans Skrivemaade: *viltu*.

***) I Svensk er ogsaa Gjærningsord *villa: confundere, turbare*; nu siger man mest *förvilla*, ligesom vort *forvilde*, som i “*Dansk Ordbog*” omskrives: at forvirre, bringe i Vilderede. Et beslægtet ældgammelt Ord er *væla*, oprindelig behandle, indrette noget med Kunst o. s. v.; men tilsidst har det dog faaet Betydningen at skuffe, be-
drage, forraade.

Kviste, Brikker, Spillekort o. fl.) uden mindste Orden blandt hinanden, for (som det endnu tit skeer af Overtro eller for Morskab) at udforske det Tilkommende o. s. v. Saaledes anvendt maatte Ordet styre Dativ, som her: *villa rúnnum*; — en anden Mening af Ordet er derimod at forvilde, forfalske (*depravare*) netop brugt om slige Skrifte tegn, men da styrer Ordet Accusativ og maa hedde: (*at*) *villa rúnir*. Jfr. den yngre *John Olafsens* Forklaring af Substantivet *villa*, *vagatus*, *error*.*)

Vil man antage, at I her som ofte i de ældste Runeskrifter betegner †, og saaledes læser *velti*, kunde dette Ord (vælte, *volvere*, *volutare*) ligeledes udtrykke den ovenmeldte Sammenblanding eller Kasten af Runekviste, Spaadoms- eller Trolddoms Lodder, betegnende virkelige Runer; den samme Læsemaade er og bleven foreslaaet (ved de første Udgivere) i det ovenanførte Sted af Ravnesangen, og denne Bemærkning tilføiet derved, at Ordet vel kunde være blevet brugt *de talo ad sortilegium adhibito***)

Figuren paa Krogsta-Stenen forestiller en Mand med blottet Hoved samt opløftede Arme og Hænder, altsaa i en andægtig og bedende Stilling. Derved mener jeg, at den tryllekyndige Hedning, som har ind-

*) I Glossariet til hans *Syntagma historico-ecclesiasticum de baptismo* (Hafn. 1770, 4.) S. 84. Indhuggeren af denne Indskrift kunde vel, efter den almindeligste Forklaring, siges at have forvildet (Læseren) ved Runer (*vilt runum*) ved at skrive dem (som *villi-lettr*) bagvendt eller stille dem paa Hovedet; dog troer jeg ikke, at han ved Indskriften har selv villet tilkjendegive en saadan Mening.

***) *Gregorius Turonensis* (*de mirac.* 2, 45) siger om en Troldmand (*ariolus*), der blev kaldet til en syg Dreng, idet han begyndte sine magiske Ceremonier: *incantationes murmurat, sortes jactat, ligamenta collo suspendit*; *Jac. Grimm* *deutsche Mythologie* S. 629—30, hvor det rigtig bemærkes, at de sidstmeldte undertiden vare betegnede med Runer. Jfr. ovenfor S. 141, 151. At saadanne *ligamina* pleiede at være beskrevne blandt Frankerne sees tydelig af den hellige Eligius's Prædiken (holdt henved 640); see *Grimms* nysnævnte Værk, Anhang S. X. Sammesteds (S. XXXIII) anføres et Decret efter *Burchards* Samling (henved Aar 1000), hvoraf det sees at de magiske Bindler (*ligamenta*) indviedes ved hedenske Paakaldelser i Tryllevers (*carmina diabolica*). Alt sligt henføres da til *ars sortilega et malefica*. Paa samme Maade forbydes *phylacteria diabolica vel characteres diabolici, quos quidam, diabolo suadente, facere solent*.

ridset Indskriften forestilles, i det han fremsiger de Bønner og Besværgelser som hørte til Runernes Blanding og øvrige Behandling. — Da Druiderne tilbade eller besværgede Guderne, opløftede de Hænderne*); — de hedenske Germaner og Skandinaver have brugt en lignende Skik og pleiede tillige at blotte Hovedet ved slige Leiligheder.***) Ved saaledes at fremstille sin bedende Person med den tilføiede Indskrift, hvori hans eget Navn eller Bmærke var anbragt og hans Runer eller foretagne Runetrolddom bevidnedes, har Figurens og Runernes Indhugger formodentlig villet give sine Bønner og Tryllekunster en vedvarende Kraft, samt tillige udbrede sit Rye eller Minde.

Ere disse mine Anskuelser rigtige, kan dette Mindesmærke fra Hedenold betragtes som et Slags Sidestykke til Runamoindekriften, som oplysende Runernes magiske Brug, ved Skriftens bagvendte Retning, til Bønner eller Besværgelser o. s. v.

Krogsta-Stenen hører muelig til de *hörgar* (Angelsaxisk og Engelsk *Hearg-* eller *Harg-Stene* o. s. v.), hvilke Nordens første kristne Fyrster og Missionærer ellers sørgede for at sönderbryde, som den hedenske Gudsdyrkelses eller Trylleries Levninger.***) Det samme var da allerede skeet i Naboernes kristnede Lande; saaledes befalede f. Ex.

*) *Druidæ circum preces divas, sublatis ad coelum manibus, fundentes novitate aspectus perculere milites. Tac. Annal. XIV, 29.* Ogsaa paa Ægypternes Mumier sees Mennesker afbildede med opløftede Hænder, idet de anraabe Himmels Guder. *Zoega de Obeliscor orig. & usu* S. 363 Romerne tilbade de himmelske Væsener (f. Ex. Maanen) med opløftede Arme (Horat. Od. III, 23). Bekjendt er den gamle Overtroe blandt den danske Almue, som ellers tydelig vidner om Levninger af den hedenske Gudsdyrkelse, at man endnu for halvandet Hundrede Aar siden pleiede at tilbade Nytaarsmaanen med opløftede Arme, for at have nok af Penge, Brød Klæder eller andre Fornödenheder bele Aaret igjennem (*Monrad*, hedenske Christenhed, skrevet 1692, i Ms. paa det store Kgl. Bibliothek).

***) *J Grimm Deutsche Mythologie* S. 20—21. Jfr. ovenfor 84—85. Blandt Thors asiatiske Dyrkere løfter Præsten endnu, ved Gudsdyrkelsen, Hænderne i Veiret, Menigheden blotter Hovedet o. s. v.

***) See f. Ex. *Fornm. S. I, 283, II, 41, V, 239* (om Norge) *I, 285* (om Island). Kirker eller Kors opreistes tit i Runestenes Sted. Jfr. *Landnama 2 B. 17 Cap.* om Hargstene, der opreistes i Korsets Sted.

Conciliet i Nantes Frankerne 895 at slige Stene skulde udryddes og kuldcastes, for ei at kunne hædres af deres Dyrkere o. s. v. Forbudet mod saadanne Stenes eller Steensætningers Dyrkelse m. m. maatte dog gjentages i Tydskland, efter den nysnævnte *Burchard*.*)

Den anden Uplandske Runesteen af lignende Beskaffenhed staaer ved Møjebro i Heggunda Herred, Hageby Sogn. I Bautil findes den aftegnet under Nr. 361 og anmeldes af *Liljegren* l. c. blandt dem hvis Indskrifter tilhører fremmede Runearter, under Nr. 2054. *Wilhelm Grimm* har alvorlig og med Held beskæftiget sig med Indskriftens Læsning. Med Ret fandt han at den maatte foretages fra Höire til Venstre; at man der seer de tydske Runer *Tag* (Dag, M **) og *Hagel* (H), samt at *R* i den første Linie staaer paa Hovedet; — at Langstregen med to nedvendte Hager egentlig er Runen *Os* (vort *o* eller *á*). Med stor Grund formoder han at den her staaer blot som Tegn for en Selvlyd overhoved, da der ellers, ligetil Korstöddelen med de to Puncter, ikke forekommer en eneste Vocal. Disse *Grimms* Bemærkninger har jeg, ved min egen Undersøgelse, fundet fuldkommen bekræftede, ligesom og hans Læsning af de to første Ord *Frópi rit* (d. e. Frode ridsede eller skrev) hvorfor det og rigtig anmærkes, at dette Navn findes paa den danske Tirsted Steen. *Grimm* havde og fundet *rit* paa 2 Steder hos *Worm****), som Præteritum af *rita*; nylig er det blevet oplyst, at man paa den ene Steen har læst *rüt* for *rist*, — men der kan dog ingen gyl-

*) *Lapides quoque, quos in ruinosis locis aut sylvestribus dæmonum ludificationibus decepti, venerantur, ubi et vota vovent et deferunt, funditus effodiantur atque in tali loco projiciantur ubi nunquam a cultoribus suis venerari possint; see J. Grimm l. c. S. XXXV.*

**) I mange af de ved *W. Grimm* med stor Flid samlede oldtydske Runcalphabeter kaldes denne Rune som oftest *Thorn* og betegner *d* (ligesom i de angelsaxiske Runer); — i andre kaldes den derimod *tac* (*dag*) og betegner *t* eller *d*.

***) *Monum. Dan.* p. 235 (ved Öster Larsker Kirke paa Bornholm) og 258 (ved Gjerde, Sönder Hordeland i Norge) sat af den berönte *Erlend*, som faldt i Slaget ved Stiklestad 1030. Den ovenfor tilsigtede nye Undersøgelse af denne Steen er foretaget af *Christie*; see det norske Tidsskrift *Urda* (1837) II, 34.

dig Tvivl fremsættes mod det førstmeldte Ords Rigtighed; man maa nemlig vel lægge Mærke til, at i her, som ofte sædvanlig i det Oldnordiske paa Steen, Træ eller Pergament, bör læses som *ei*, altsaa *rit* som *reit*, der er det ordentlige perfectum af Gjerningsordet *rita*. Skrevet som *rait* (eller *reit*) forekommer det paa en Steen fra Högstomta i Öst-Gothland*) og som *rip* eller *rid* (ligesom paa den heromhandlede Steen) a) Waksala Kirkemuur i Upland (Bautil 393, *Liljegren* 193) b) ved Forshede paa Finnheden (Bautil 1029, *Liljegren* 1251) c) Alsike Gjerde i Upland (Bautil 1127, *Liljegren* 567).

Saaledes har *Wilhelm Grimm* ypperlig brudt Isen for den hele Indskrifts rigtige Dechifrerung; dog ophörer hans bestemte Forklaring her, men vi bygge videre paa de af ham for den fastsatte Grundsætninger. Det næste Bogstav er **1** som et bagvendt **†**; i Ranten fremstilles **1** (hvis det ikke, som det tit er Tilfældet ved gamle Runcindskrifter, blot bör underforstaaes) men det udgjör tillige, ved en paa det anbragt, mod Höire opadgaaende skraa Streg, et ret vendt **V**; dernæst følge i den överste Linie Bogstaverne **††**, hvormed Ordet sluttet. Det bör uden al Tvivl læses *likon* eller *likan* (Angelsaxisk *lican*) Billede, Afbildning**) enten i Enkelttallet eller Fleertallet (da det maatte gjelde baade om Mand og Hest). Det næste Ord er *oh*, hvori det tydske-angelsaxiske *h* som ellers ofte i vore Runer, sættes for *k* (eller *g*) og saaledes maa man her læse *ok* (og); den næste Selvlyd udgjör det lille Ord *a* (*á*). Naar **R** atter læses for *k* eller *g* følger Ordet *görete* eller *gerede****), ved en og-

*) Efter *Wallmans* Tegning; — hos *Liljegren* Runurk. 1119.

**) *Lik*, *liki*, Form, Skikkelse, Billede, hvoraf *mann-likon*, som Fleertal i *Völuspá* (Menneskekikkelser, ogsaa Angelsaxisk *manlican*); i Islandsk er *likan* blevet til *likneski* (Billed, Portrait) tildeels overensstemmende med det danske Lignelse. Jfr. det Engl. og Svenske *like* o. s. v. samt *Jac. Grimm* Deutsche Mythologie S. 684, efter *Thorpe's* Udgave af den Angelsaxiske Dialog mellem Adrian og Ritheus.

***) Jeg antager nemlig det sidste Bogstav for en Binderune, hvori **1** udmærkes ved den överste skraa Streg eller nedvendte Hage — forbundet med det her sædvanlige Vokaltegn.

saa ellers forekommende *Archaisme* for det sædvanligere *kerte*, *kierte* (*gerði*, *görði*) o. s. v.*) — á *görede* er den samme Form som á *risti*, der forekommer i selvsamme Forbindelse paa forskjellige Runestene (f. Ex. Bautil 685 og 702). Det sidste Ord dannes (eftersom *Grimm* allerede tildeels har formodet) af det överste *Y* med de nedenunderstaaende Runer, som tilsammen udgjöre Ordene *mini* eller *minni*.

Hele Indskriften læses da saaledes:

Froþö röt l(i)kan ok á göröðö mini

med sædvanligere Retskrivning:

Froþe rit (reit) likan ok á göreðe mini

o: Frode ridsede i Billedet og gjorde herpaa Mindet (anbragte Mindesmærket paa Stenen). Ordet *YIYI* (*mini*, *minni*) findes saaledes retvendt paa en Gravsteen ved Linderfva (*Liljegren* 1616, Nr. 1, Bautil Nr. 982). Det betyder vistnok der kun et Minde eller Mindesmærke (endnu i Svensk *minne*). Afbildningen paa Mjöebrostenen fremstiller en Mand til Hest, som med den ene Arm holder et draget Sværd i Veiret. Trækkene synes tildeels at være blevne forvittrede eller udslettede.

Den tredie Indskrift af denne Art opdagedes först i indeværende Aarhundrede inden det gamle Norges Grændser. Den fandtes i et Brokar (eller Steenkiste) i Nærheden af Kalleby (i Tanum Sogn i Bahus Lehn) paa Veien derfra til Tretlanda. *Liljegren* og *Brunius* udgave den i lithographeret Aftegning. De lagde strax Mærke til at den tildeels var affattet i en særegen Runeart (den formeentlig angelsaxiske) og forsögte saaledes dens Læsning fra Höire til Venstre: "Skriftecknet tyckas vara **ÞROÐISON HOCTINO MÐO**, hvilket, om man deröfver skulle våga en gissning, väl kunde vara: *denne hällkista Höidinäs (Höd-*

*) Er det slige Ords äldste Böiningsform, efter samme Regel som de fölge, der i 1. pers. præs. ind. have *a* som *hljóða* — *hljóðaði* o. s. v. — ? — Ellers findes Ordet, nästen saaledes som her, paa 2 Runestene ved Bellestad i Upland (Wallentuna Sogn) i Formerne *kiriþi* og *kariþu* eller *keriþu* (Bautil 52, 54, 56, *Liljegren* 449, 450).

näs, Hvednäs) döda man (eger). Läsningen er så mycket svårare, som Stenen tyckes å den ena ändan förlorat något af sin påskrift.”

Ordet **PRO** er efter min Mening her baade rigtig læst og forklaret ved en Steenkiste eller Steenkammer (som de Oldtidens Levninger af Forfædrenes Grav- eller Offerkister der endnu findes i vore nordiske Lande); det næste Bogstav (der og forekommer i Krogesta-Indskriften) er det Angelsaxiske **V**. Efter **I** følge de samme Characterer som der, hvilke jeg og her antager for at have den samme Betydning af **Γ** og **Α** — altsaa det hele Ord **VILT**. Derpaa følger meget tydelig (efter min Inddeling af Ordene) **ON HÖITINOM VÖ** (eller **VE**). Underlig nok sees her kun de to samme Vokaltegn som i Möjabro-Indskriften, der og stemmer overeens med de paa Krogesta-Stenen. **Os-Runen** **ᚠ** maa altsaa her forklares noget vilkaarlig; dog synes den her mest at betyde *o* og *ö*, der tit i gammel Skrift udtrykkes paa samme Maade, ligesom det sidste **ᚠ** sættes for de Nyeres *ö* eller *e*.

Det eneste for mig betænkelige Ord i denne Indskrift er *vilt*, der vistnok ogsaa er anbragt paa en sjelden forekommende Maade. Jeg gjætter at det her betyder det samme som *velt* (da *i* og *e* fordom tit udtryktes ved den samme Rune) og saaledes betyder Ordet *valtet* (omvæltet, forstyrret) af Gjærningsordet *velta*, *vælte* (Svensk *välta*, *vältra*, Angelsaxisk *væltan*, *væltan*, Engl. *welter*, Mosogoth. *væltjan* o. s. v.).

Det tredie Ord *on* synes (ligesom Skriften for en stor Deel) at være Angelsaxisk (endnu i Engelsk *on*, ellers de gamle Nordboers *á*, siden i Dansk *aa*, Tydsk *an* o. s. v.). *Höitinom* er det samme som *heiðinom*, en aldeles regelmæssig Archaisme for *heiðnom*; *vö* er det samme som *ve* (her et helligt Sted, Gudsdyrkelses- eller Grav-Sted), men synes at mangle Slutningen *om*, da Stenen ved Klövning eller paa anden Maade der har mistet den ældre *Rant*.

Det Hele maa altsaa læses

pro vilt on heiðinom vö (om)

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

X x

eller, efter nyere Skrivemaade

þró velt on (á) heiðnom ve(om)

o: Steenkiste (Celle, Stue, Grav) væltet paa (et) hedensk Helligdomssted.

At en saadan Forstyrrelse er skeet ved Kristne, er sandsynligt, og det er da mærkeligt, at Almuen i Bahus Lehn (og især Tanums Sogn) har mange Sagn om store Indfald i den fjærne Oldtid af Irlændere og Skotter (som meget tidlig antog Kristendommen) med hvilke kristnede Angelsaxer (eller endog Nordboer) let kunde have forenet sig til et saadant Ledingstog. I Tanums Sogn paa viser man og en falden Skotsk Konges Gravhöi med et Steenkammer. Der ere ellers endnu usædvanlig mange Steenstuer (af det ovenommeldte Slags) fra de hedenske Tider*). Om en Hedning, Kristen eller forhenværende Kristen har indgravet denne Indskrift, maae vi lade henstaae uafgjort. Vi bemærke kun, at den beröimte Skjald *Eyvind Skaldaspiller* i Aaret 961 gav Asaguderne denne selvsamme Benævnelse (*heiðin goð*).**)

Et Par smaa, og som det maa synes bagvendte Indskrifter med usædvanlige Runer, hvoriblandt hüint **ᚠ** (eller **ᚦ**) sees paa en Steen, der ligger paa Jorden men anbragt i et Gjarde ved Berga, i Trosa Sogn i Söndermandland. Överst sees dette i en saadan bag- og nedvendt Retning:

*) *Sjöborg* Forsök till en Nomenklatur för nordiske Fornlemningar S. 17, 66, 138, 167—168, 170—171. Tre af Steenstuerne i Bahus Lehn ere affbildede i *Thamns Westgöthiske Monumenter* Tab. XI og XVII.

**) *Gravsangen over Hakon den Gode*, Hkr. (Khavns Udg.) 1ste D. S. 164.

og nedenunder

HT31X1113^{*)}

Den öfverste Linie troer jeg skal læses ovenfra nedefter:

FIN O

og nedenunder, ligefrem:

KITROHILER (eller **HILOR**)^{**)}

altsaa enten

a) Fin eier **Hyttehulen**; eller

b) Fin eier **Hyttestenene**.

⌘ eller ó forekommer (efter min Mening) temmelig tit for á (eier) i saadanne nordiske Runeskrifter. 3 antager jeg, efter *Wilhelm Grimms* (ovenfor S. 338 anførte) sindrige Opdagelse, for at danne et R, da man skulde tænke sig det som föiet til den næstforegaaende Runes *fulcrum*. Ordene ere tydelige: *kitra* eller *kytra* (af det bekjendte *kot*) betyder en lille Hytte, Stue (Kammer, Celle) eller Vraa; *heller* eller *hellir* en Klippehule; *hellor* vilde derimod være Fleertallet af *hella*, en Klippe eller stor (nu mest flad eller fladagtig) Steen, norsk *Helle*, Svensk *häll*.

I de herommeldte (og noget afvigende) samt (som det synes) mere fremmede Runcarter ere adskillige flere nordiske Indskrifter affattede dog saaledes, at de ikke heelt igjennem bör læses fra Höire til Venstre, men enten paa Bustrophedonsmaaden, eller i uregelmæssig og blandet Retning, hvorfor ogsaa enkelte Runebogstaver snart sees ret- snart bag- eller nedvendte. Nogle saadanne fra Norge og fra Bleking (i det gamle Danmark) ere meddelte efter *Worms* og *Göransons* Tegninger af *Wilhelm*

*) *Sjöborg* Saml. för Nord. Fornälsk. T. III S. 120—121, Tab. 54, Fig. 172—173. Han antager, at Indskriften er skrevet paa Græsk af en vidtbereist Viindriker, og bör læses: *oinukitzofilos* (Ven af Viin og Vedbende).

**) Efter nyere Islandsk Retskrivning maatte disse Ord udtrykkes saaledes: *Finn(r) á kitroheller* eller *hellor*.

Grimm*), som og tildeels har søgt at forklare disse besynderlige Mindesmærker.

Det er mærkeligt, at det ovennævnte Selvlydstegn **4**, de tysk-angelsaxiske Runers **F*****) ikke alene sees bagvendt paa ovennævnte to svenske og en oprindelig norsk Runesteen, men ogsaa, dog retvendt, paa Oldsager af Guld og Sølv fundne i Danmark, f. Ex. det ovenfor (S. 16, 358) ommeldte skjønne Spænde, hvor det vel maa læses for *o*, samt paa det 1734 ved Töndern fundne Guldhorn. Mest bestemt viser det sig at tilhøre den hedenske Tid, som anbragt retvendt i en lille Indskrift paa en Steen, lagt over en Urne med Aske af brændte Been, i en hedensk Gravhøi, ved Gaarden Vest-Tannem i Trondhjems Stift. *S. Klüwers* Antiquariske Reise i det nordenfjeldske Norge, hvorefter den herhosfølgende Afbildning er taget.

Derimod findes adskillige Indskrifter i sædvanlige Runer, men som maa heelt igjennem læses fra Höire til Venstre, paa Svenske Stene, f. Ex. a) Svistad i Bälinge Sogn og Herred i Upland (Bautil 450, *Liljegren* 144). Indskriften er affattet i det reneste Oldnordisk: *Biarn-úlfr lit kera (gera) merki at þórot*, *o*: Bjarnulf lod gjøre Mærket (Mindesmærket) for (efter) Thorod. *Merki* svarer her til Möjabro-Stenens *mini* eller *minni*, ligesom Gjerningsordet *kera* (eller *gera*) og findes i begge Indskrifter. *At* er den ældste og mest ægte Skrivemaade for *aft* o. s. v., som tilsidst har faaet næsten utallige Former. Indskriften er anbragt paa en Slangefigur med trekløftet Hale (hvilken nogle synes at have antaget for et kristeligt Korstegn, da det ellers ikke kan opdages her). b) Svistad i Ösby Sogn, Wallentuna Herred, i Upland, Bautil 117, *Liljegren* 478. *Runir uk Ingjaltr uk Iluki litu riti stain þansi ifitr Haaltak inu o*: Gunnar og Ingjald og Illuge lode ride denne Steen efter Haldag (?).

*) Ueber deutsche Runen, S. 186—208, Tab. VII—VIII.

**) See de af *W. Grimm* l. c. meddeelte og oplyste Alphabeter, samt min Afhandling om Ruthwell Indskriften (hvori Bogstavet meget tit forekommer), Nord. Tidsskr. for Oldk. I, 256, 266 o. f.

c) Gerestad i Södermanland: (Bautil 691, *Liljegren* 814) *Slakvi auk San þirsi ristu sthain at bonta auk at brupur sin o*: Slakve og San — (to ellers uhörte Navne) — reiste Stenen for Bonden (paa Gaarden, som og var) deres Broder. Indskriften er indhugget paa en simpel Slangefigur. Nogle antage, at Stenen er betegnet med et kristeligt Kors, men jeg finder her (med *Thorlacius* og *Abrahamson*) snarere en Mjölner, som, naar den kastedes, rammede med en af dens fire (eller flere) Kanter, og som i Hedenold troedes, selv anbragt ved et korslignende Tegn, at forjage alle onde Vætter. Jeg vil ikke opholde Læserne med flere Exempler, men kun nedenfor angive et ikke ringe Antal af Stene, betegnede med Venderuner, efter *Liljegrens* Optegnelse.*)

Et Runeminde af denne Art blev for faae Aar siden opdaget paa Færöerne og hidsendt ved Hr. Amtmand *Plöyens* Omsorg. Ved at opgrave Grunden af et gammelt Huus i Kirkebö, Færöernes gamle Bispe-sæde, fandtes nemlig (henved 1833) et forvittret Stykke af en Runesteen, der er 16 Tommer langt, 7 T. bredt og 4½ T. tykt, af Steenarten Dolerit. Runerne have ikke været dybt indristede, og ved det at Stenen har ligget længe i Jorden ere de tildeels blevne utydelige. Der findes ingen Skilletegn mellem Ordene og det hele vidner om en höi Alder; jeg har för (1854) formodet, at den var fra det 12te Aarhundrede**), men senere Undersögelser over dette Slags Indskrifter have bragt mig til at frafalde denne Mening, — og jeg antager nu at Hr. *Th. G. Repp* snarere har Ret i at flytte den op til det 9de Aarhundrede.***) — Dens Characterer udgjöre tildeels utvivlsomme Binderuner.

Naar de fleste hele Indskrifter med Venderuner ere saa gamle,

*) Runurkunder 25, 35, 52, 61, 117, 151, 170, 196, 234, 238, 292, 300, 340, 358, 362, 368, 435, 478, 526, 540, 797, 924, 1058, 1170, 1552, 1589. Paa egentlige Ligstene i Kirkegaarde findes neppe nogen Ord eller Navne, skrevne med bagvendte Runer (med Undtagelse af Bomærker eller lignende Monogrammer).

**) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed II, 310.

***) Hans Forklaring er indfört i Kjöbenhavnsposten for 1838, S. 1259.

er det ikke at undres over, at næsten ingen saadan findes paa Island; dog sees enkelte Navne, saaledes skrevne, mellem de i visse Huler forekommende Binderuner; see ovenfor S. 293. Til de egne Indskrifter af denne Art høre de der ere anbragte, ved selve Stöbningen, paa adskillige Klokker i Sverrig og Norge, som indeholde Runealphabetet bagvendt. See *Liljegrens Runerkunder* 1982, 1984, 1986, 1995; ligesom ogsaa forskjellige catholske Bönner eller Velsignelser, f. Ex. ssteds 1985, 1988, 1991. Ogsaa finder man nordiske Mynter fra Middelalderen med bagvendte Rune-Legender l. c. 2073—2079, 2163—2194, 2199.

Vi have (S. 228) bemærket, at Beboerne af Öen Ösel (ved Esthlands og Liflands Kyster) lige til vore Dage have benyttet sig, istedenfor af Almanakker, af Træböger, bestaaende af 7 Blade (1 Side for hver af deres 15 Maaneder, paa 28 Dage), paa hvilke Runer vare maalede eller indskaarne, samt at disse vare skrevne bagvendte eller fra Venstre til Höire. Kalenderen (hvilken de Öselske Bönder endnu 1782 vedbleve selv at forfærdige, endskjönt sædvanlige Almanakker aarlig trykkes i det Lettiske og Esthniske Sprog) maatte begyndes bagfra og Bogstaverne staae forkerte, f. Ex. I X d Y T V.^*)

Det er klart, at denne Skik enten oprindelig (ligesom *Grimm* meente om hine Uplandske Runer) nedstammer fra Asien, eller at den maa være en Levning af de nordiske Hedningers Overtro om den guddommelige eller magiske Kraft, der ledsagede den Runeskrift af nogen Vigtighed, som affattedes paa denne kunstige Maade. Af samme Aarsag vare meget tit de kristne Geistlige Runernes Fiender, og hvo skulde vel troe hvorlænge denne for vore palæographiske Oldsager fordærvelige Iver har besjælet dem i disse Egne? Oldgrandskeren *Hülpher* beskrev i det 18de Aarhundrede en sjelden Runekalender paa Wannäs i Vesterbotn (forhen en Deel af det Svenske Lapland)**) bestaaende af 15 Blade.

*) *Huppel* Nachrichten von Liefland und Estland III, 366 (med tilhørende Kobber).

***) Om Westerbotn hedder det (1779) i *Jonges Geographie* VI, 797: "Endskjönt her

Da den heri kyndige Pastor *Ekdahl* for endeel Aar tilbage samlede mærkværdige Runeskrifter for det Svenske Antiquitets-Archiv, erfarede han med Smerte, at denne Oltidslevning *sildigere end i Aaret 1800* var bleven brændt *som en Trolddomsbog!*

Om de Gamles Hensigt ved Anvendelse af forkert Runeskrift, efter at den ellers var mestendeels gaaet af Brug, forbeholde vi os at anføre noget mere i et særegent Tillæg til den næstfølgende Afdeling.

---

ei findes meer end en Runesteen, ved Söen Keymajervi, saa have dog Indbyggerne havt nogen Kundskab om Runerne, hvilket deres Runestave udviser, der endnu ere i Brug hos dem."

Femte Afdeling.

Runamo-Indskriftens Characterers Omskrivning til Ord og Navne, ved almindelige Runer i sædvanlig Retning, med forskjellige Tillægs-Bemærkninger.

Det er en Egenhed ved denne ældgamle Indskrift, hvortil jeg ikke lagde Mærke förend jeg havde fuldendt det förste Forsög til dens Dechiffre-ring, at alle dens Ord vel tilhöre det Oldnordiske eller saakaldte Island-ske Sprog, men ere dog endnu til i det nyere Danske, og kunne tydelig sees stedse at have tilhört dette Tungemaal, — med blot Undtagelse af et eneste Ord, der dog gjenfindes i det nærbeslægtede Plattyske, lige-som man og finder Levninger deraf saavel i det Danske som i det Nor-ske Almuesprog. Ogsaa har jeg senere fundet, at dette Ord muelig kunde læses paa en anden Maade, og da vilde det ligesaavel tilhöre det nyeste som det ældste Danske eller det Oldnordiske.

Indskriften viser sig saaledes i det Hele og i alle sine Dele ikke alene at være Oldnordisk, men ægte Dansk gjennem alle Aldre, og dette synes da at afgive et kraftigt Vidnesbyrd for dens Authentie. Paa den anden Side taber disse selvsamme Ords Oprindelse sig i den fjærneste Oldtid. Af denne Grund anmodede jeg Hr. *Westergaard*, som en paa-lidelig Hjemmelsmand, om at opgive mig disse Ords Paralleler eller Sprogrödder af Sanskrit, hvilket Önske (skjönt altfor sildig fremsat) han, saavidt det i den Hast, som disse Blades Trykning udfordrede, har ladet sig gjöre, med störste Beredvillighed har opfyldt. Om disse San-

kritiske Ords Skrivemaade tilføjer jeg her denne hans foreløbige Bemærkning; “De ere betegnede med latinske Bogstaver efter *Rasks* System (de i Parenthes indsluttede efter det Engelske) saa at Consonanterne udtales som i Engelsk, Vocalerne som i Dansk.”

Romertallene over de følgende smaa Afsnit betegne, efter Angivelserne paa den 5die Plade, ethvert Ord eller Navn især i Runamoindskriften, de arabiske Chiffre derimod enhver af dens enkelte Runebogstaver eller sammensatte Charakterer (Configurationer).

I.

1-9

XIIIT↑+VIIIT eller XIIIT↑+VIIIT (jfr. ovenfor S. 295—297).

Hültekinn eller *Hyltekinn*, det samme som *Hildikinn* eller *Hyldikinn*, formodentlig et Tilnavn, svarende til det ellers bekendte *Hilditönn* eller *Hyldetönn*. Som bekendt sættes ↑ meget tit for 4 eller P som *d*. Tilnavnet *Hyldekinn* o: den tilgroede Kind (som vel kunde passe til Harald Hildetands Historie hos Saxo) vilde endnu let forståes af Enhver i Island. See ovenfor S. 65—70. Skjaldene kunde let omskrive den der fortalte Begivenhed saaledes: at Krigsgudinden Hilde havde givet Ynglingen et haardt Kys paa Kinden, og saaledes indviet ham, som sin Yndling, til hendes krigeriske Bedrifter; ellers sagde de f. Ex. at Öxen kysede for haardt, naar den rammede med sin hele Vægt. Af hendes Navn (*Hildur*) ere mange Ord sammensatte med *hildi* foran, sigtende til Krig, Kamp, Vaaben o. s. v.; de bruges endnu hyppig i Vers paa Island, og fattes der let af Menigmand. Om hende og hendes Navn kan jeg henvise Læseren til paalidelige Skrifter om den nordiske Gudelære (jfr. *Jacob Grimms* deutsche Mythologie S. 256—258).

Om Ordet *hylda* (*hylde*, *hyldi*) see ovenfor S. 68—69. Det her dermed rimeligviis sammensatte *kinn*, vort Danske *Kind*, er endnu reent Islandsk og Svensk. I Angelsaxisk, Tydsk, Hollandsk og Engelsk er

den samme Benævnelse, som bekjendt, forflyttet fra Kind til Hage*), som et mærkeligt Exempel paa de selvsamme Ords Forvandlinger af Betydning ved Vandringer blandt forskjellige beslægtede Folkeslag. Dog har vort Ord upaatvivlelig et radikalt Forvandtskab med det græske γενύς og det latinske *gena*, der have den selvsamme Betydning; det Vælske (eller Rymriske) *gen* betyder Kindbeen eller Kindbakke. Det Angelsaxiske *cinne*, Tydsk *Kinn* o. s. v. udtrykkes i Frisisk ved *Kann*.

Herved erindres vi om et med *kinn* nøje beslægtet oldnordisk Ord for Kind, Kindbeen eller Kindbakke, nemlig *kianni* (*kjanni*); saaledes forekommer Ordet i nogle mærkelige Afskrifter af *Skálda*; i andre (og trykte) sættes *kjannr* for hele Hovedet, aldeles svarende til det Gaeliske eller Höiskotske *ceann*, ligesom og ovenmeldte kaukasiske Stammers *kin*; *kjan* eller *kjann* kan da muelig antages for Ordets oprindelige Form. De som kunde ville læse disse Runer i det her omhandlede Ord **Y141** eller *kian*, *kjan*, maa mene at her burde læses *Hildekjan* eller *Hildekjann*, som og efter Binderunernes Regler kunde hedde *Hildekjanni*, samt give den selvsamme (eller endog mere bestemt) Mening end *Hildikim*; af *Hildikjann* kunde der med Tiden i Folketalen let blive *Hilditann* (*Hilditaunn*, *Hilditönn*) og begge Tilnavne endog oprindelig være blevne tillagte den samme Konge, skjönt det sidste, ved at gaae over til skrevne og trykte Böger, nu ellers er blevet det ene bekjendte. — Det ældgamle Nordiske *kjanni* (i andre Former *kjanna*) kan jevnføres med det Sanskritske *ganḍa* (*ganḍa*), der ligeledes betegner hele Kinden eller Sidedelen af Ansigtet fra Tindingerne af.

*) Det oldnordiske *hök*, *haka*, endnu islandske og svenske *haka* (i andre Böininger *höku*), Dansk *Hage*, er rimeligviis oprindelig beslægtet med forskjellige kaukasiske Folks *hek*, *haku*, Mund, (efter *Klaproths* Opfattelse af Betydningen ved mundtlig Meddelelse).

II.

10-12.

RIVI.

Riki, Rige, her som det synes, Regjering, Herredömmе, Magt, (som ellers ofte i Oldnordisk) og udtrykt ved en simpel Binderune og to paafølgende Bogstaver. Ordet svarer ellers til det Danske *Rige* og er saaledes fuldkommen Islandsk og Svensk; det Hollandske *Ryk*, Tydske *Reich*, As. *rice*, Aleman. *riche*, Moesogothisk *reiki*, Gael. *rioghachd*, Sanskrit *rāiṃya* o. s. v.

Skal *riki* her egentligst betegne Rige, kan det baade betyde Enkelttal (Riget), og Fleertallet (Riger, Rigerne).

III.

13.

††Υ.

Nam, i en Art af Binderune, men dog meget tydelig. Ordet er 3die pers. imperf. ind. act. af det ældgamle *nema*, annamme, modtage, tage, forhen dansk *nemæ*, *neme*, *nimbæ*, Angels. Alem. Moesogothisk *niman*, Fris. *nima*, *namme*, Tydsk *nehmen*, Holl. *neemen*, Engelsk *nim*, i visse Henseender svarer det og til det græske νεμῆν. Endnu i Kingos Tider brugte man i det Danske Ordet *nam*, (svarende til det Tydske *nahm* o. s. v.).

IV.

14, 15.

Υ†▲†♯ eller Υ†▲†♯▲.

Garðr, *Garðþr* eller *Garþr* (hos Saxo *Gardh*, *Garthar*) ogsaa i en tydelig, men mere indviklet Binderune, hvortil dog det første Bogstav Υ (bagfra læst) er knyttet. Dette Mandsnavn (ellers forekommende i de norske Fyrsters ældste Slægtregistre) tilhørte og en af Braavalle-Slagets

Υ y *

Helte. See om ham den 1ste Afdeling S. 88—94. I sildigere Tider blev Navnet sjældent; dog bares det i Island af en bekjendt Mand i det 15de Aarhundrede; see *Sturlúngasaga* IV, 43 o. f.

Den anden af mig som muelig forudsatte Læsemaade af Navnet, *Garðpr*, er usædvanlig i den nyere Skrift, men er dog vel rigtigere end adskillige Paralleler til den i vore ældste Membraner, som følge en sær-egen ellers ubekjendt Skrivemaade: f. Ex. den Arnæmagnæanske, der indeholder det gamle Udtog af Norges Kongesagaer, som er udgivet i "*Fornmannasögur*" 10de Bind, hvor man finder *Gopformr* for *Goðormr* eller *Goþormr* (S. 580), *pruþpilega* for *prýðilega* eller *prýpilega* (S. 587) o. s. v.; *prýðpilega* (m. v.) forekommer mig at ville have svaret bedre til den ældste Udtale.

I vort Norden har man muelig Levningen af Mands-Egennavnet *Garðr* (til hvilket det qvindelige *Gerður* uden Tvivl svarer, som f. Ex. i vor Tid *Hanne* til *Hans* o. s. v.) i det Frisiske, i Mands-Egennavnet *Gerd*, *Gerrit* o. s. v., beslægtet med det ogsaa i Danmark brugelige *Gert* m. fl.

V.

16, 17.

14.

In eller *inn*; det Danske *ind*, Svenske *in* (Lat. *in*) o. s. v. Endnu almindeligt Islandsk; i Sanskrit har man *ni* for *ani* (Oldnord. *inn*, *inni*). — I kunde muelig her gjælde for †, da de oprindelig begge have været det samme Bogstav og have den samme Hoved-Benævnelse (*is* og *stúnginn is*), da hele det lille Ord maatte læses *en*, *enn*, — som er det endnu almindelig brugte Danske *end*, paa ny, endvidere, fremdeles; det svarer og til det Danske *men*, hvorimod begge Betydninger forenes i det Svenske *än* (*en*). Naar man her læser *i* som *e* bliver Meningen: "Endvidere" (eller "end engang", "end paa ny") huggede Gard (Runer), thi Omsæt-

ningsformen *Garðr en* (isteden for *en Garðr*) ɔ: "men Gard huggede" o. s. v. vilde efter Sprogbrugen være altfor tvungen, endskjøndt Skjaldene undertiden have taget sig lignende Friheder.

VI.

18-20.

𐌺𐌹 eller 𐌺𐌺.

Hjó (hug eller huggede); 3 pers. imperf. ind. act. af Gjærningsordet *höggva* (*havggva*), hugge, Svensk *hugga*, Tydsk *hauen*, Hollandsk *hauwen*, Angelsaxisk *heave*, Engelsk *hew* o. s. v. Jfr. Sanskrit *sagh* (præt. *saghnoti*), slaae, nedhugge. Vor ovenanførte Form udtrykkes som *hiau* paa *Læborgs* danske Runesteen fra det 10de Aarhundrede. I svenske Indskrifter forekommer i samme Betydning *hju*, *hjuk*, *hjok*, *hiak* *jog*, *iok* o. s. v.

VII.

21, 22.

𐌺𐌹𐌺.

Úli eller *Óli*, et Egennavn, bekendt af Harald Hildetands Historie; see ovenfor S. 75, 78, 95 (baade efter *Saxo* og *Sögubrot* anførte han en Deel af Rings Hær i Braavalleslaget, som Haralds Fjende eller Modstander). — Paa den selvsamme Maade udtrykke Runeskrifter fra den bekjendte historiske Tid et beslægtet (tildeels det samme) Mandsnavn, snart 𐌺𐌹𐌺𐌹𐌺 (*Ulafr*) og snart 𐌺𐌹𐌺𐌹𐌺 (*Olafr*). — See f. Ex. *Liljegrens Runlära* S. 54 (jfr. 26) og hans *Run-Urkundar* Nr. 884 (Södermanland, Bautil 821), hvor Navnet *Uli* forekommer; jfr. 1084 *Uleif* for *Oleif* o. fl. — At *o* og *ú* bruges om hinanden i Middelalderens oldnordiske Membraner er almindelig bekjendt.

Hyad selve Navnet angaaer, har det fra de ældste Tider af været selvstændigt, ligesom og *Outzen* viser, at det Frisiske *Ole*, *Olle*, (i Nörre-

Jylland *Wolle*) ere meget gamle, ligesom han og gjør opmærksom paa, at Navnene *Olo*, *Olus* og *Ollus* allerede forekomme hos *Martialis*. Hos *Paul Warnefrid* findes *Olo* som et Longobardisk Navn. Det Gothiske *Uli* har formodentlig af de byzantinske Forfattere erholdt Endelsen *as* (tilsammen *Ulias*). Sagaerne skrive ofte *Áli* for *Óli*, men det er bekjendt, at *ó* og *á* ikke alene udtrykkes ved den selvsamme Rune (*ᚠ, ᚢ, ᚦ, ᚧ*, o. s. v.) men ogsaa idelig forvexles i vore ældste Indskrifter og Membraner, som *Hocon* for *Hákon*, *Ómundi* for *Amundi* o. s. v.

VIII.

23, 24.

ᚠᚠᚠ.

Eið *Acc. sing.* af Ordet *Eiðr*, *Eed*, *Ed*, Sv. *Ed*, Moesogothisk *aiths* (aiðs), Tydsk *Eid*, Hollandsk *Eed*, As. *Að*, Engelsk *Oath* o. s. v.

IX.

25, 26.

ᚠᚠᚠ.

Gaf, gav, 3 pers. imperf. indic. af Gjærningsordet *gefa*, give, Svensk *gifva*, As. *gifan*, *gyfan*, Engelsk *give*, Alemannisk *keban*, Moesogothisk *giban*, Tydsk *geben* (*gab*), Holl. *geeven* o. s. v.

X.

27.

ᚠᚠᚠᚠ.

Vigi (vie!), i en kunstig, men dog tydelig Binderune, 3 pers. præs. conjunct. (her optativ) af Gjærningsordet *vigja*, vie, hellige, Svensk *viga*, Angelsaxisk *vigian*, Alemannisk *vihan* (*vigan*), Moesogothisk *veihan*, Tydsk *weihen*, Hollandsk *wyen*, o. s. v. af det oldnordiske og upaatvivlelig hedske *Ve*; see ellers herom *Edda antiqu.* II, 850, III, 813, Lexic. mythol.; Eddalæren og dens Oprindelse; I, 371, Ann. for nord. Oldk. II,

191 o. f. *Vedel Simonsen* og *Werlauff* have tilfulde beviist, at Ordene: *Þór vígi þísi runar* o: Thor vie disse Runer, forekomme paa den upaatvilelig fra Hedenold nedstammende Glavendrupske Runesteen i Fyen; see ovenfor S. 82.

Om selve Ordet jfr. Sanskrit *yaj*, at dyrke Guderne, offre, indvie ved Offring, Græsk *ἀγίωω*, jeg vier, helliger. En nærmere Rod har jeg troet at finde i *Ve (Vig)*, et Navn for en af Nordens ældste Guddomme, der formodentlig meentes (ligesom Romernes *Vesta*, Grækernes *Ἑστία*) at betegne eller forestaae den oprindelig himmelske Ild — som med Tiden kom til at betegne det den helligede Alter eller Arne. Paa samme Maade dyrkede de gamle Perser Ilden, i deres Sprog *Va* eller *Ve*, hvoraf (efter *v. Hammer*) *Vedagh (Wedagh)* Ildens Dag eller Höitid, altsaa i Oldnordisk *Vedagr*, (gl. Dansk *Vedagh*). Det er da rimeligt, at disse Ord ere oprundne herfra; Pehlvi *véh*, reen; Zend. *vuh*, *vehmae*, ypperlig, hellig, muelig ogsaa *Vear*, *Vihar*, et Navn, som Inderne tillægge deres ældste Templer. *Vear* har og blandt vore Forfædre været Egennavn for visse hellige Steder, ligesom de og kaldte dem overhoved (samt i visse Henseender enhver Helligdom) *Ve*, *Vi*, svarende til Angelsaxernes *vig*, hvoraf *vigbed*, *viofod*, *veofod* et Alter; *Vigelere*, först uden Tvivl en hedensk Præst, (ligesom Moesogothernes *Veiha*), senere en Spaamand, Trolldmand o. s. v.

XI.

28.

ᚦᚱᚱ.

Det fuldstændige Monogram *Óþin*, Odin.

XII.

29, 30.

ᚦᚱᚱᚱ.

Rúnar, Runer; — i en noget kunstig og indviklet, men dog læselig Binderune, — (i hvilke, som bekjendt, de samme Bogstaver kunne

antage meget forskellige Stillinger). Ordet (her Fleertallet af *rún*, Rune) forekommer, som bekendt, i Middelalderens Dansk og Svensk, saavel som og i Angelsaxisk, Tydsk og flere gamle europæiske Sprog. See ellers *Edda ant. II*, 764; dansk Overs. *III*, 76 o. f. samt ovenfor S. 129—152.

XIII.

31.

𐌹𐌺𐌹𐌶𐌹 eller 𐌹𐌺𐌹𐌶𐌹.

Monogrammet *Hringr* i en kunstig Binderune. Om Navnet (eller Tilnavnet) see den historiske Undersøgelse herovenfor S. 74 o. f.

Navnet skrives i Oldskrifterne baade *Ringr* og *Hringr*, ligesaavel som det Ord, hvormed det rimeligviis er eenstydigt: Dansk, Svensk, Tydsk, Hollandsk, Angelsaxisk og Engelsk *Ring*; i Alemannisk og Angelsaxisk forekommer det ligeledes som *hring*, *hrinc*, ligesom og i Eddadigtene som *hringr*.

I Hedenold forekommer dette Mands-Egennavn hyppig baade i Danmark og i Norge; siden blev det meget sjeldnere.

XIV.

32, a.

𐌹𐌺𐌹.

I en Binderune: *fúi*, 3 pers. præes. conj. (eller optativi) af Gjerningsordet *fá*, Dansk *faa* (i Middelalderen *fa*) Moesogothisk og Aleman. *fahan*, Fris. *faue*, *fo*, *fon*, *faan*, Sv. *få*, As. *foan*, *fon*, Tydsk *fähen* o. s. v. Jfr. Sanskrits Rodord *bhai*, at faae, beholde.

XIV.

32, b.

𐌹𐌺𐌹 eller 𐌹𐌺𐌹𐌹.

Fall, (ogaa i en Binderune), Fald, Sv. Tydsk og Engelsk *fall*, As. *fyll*, *fell*, Holl. *val* o. s. v. Jfr. Sanskrits Rodord *pat*, flyve, falde, *çad*, falde.

XV.

33.

𐌱 (𐌱, 𐌱).

Et dobbelt *a* eller *o*, (*á*, *ó*), paa gammel Dansk *a*, *aa*, Svensk *å*, Engelsk *a*, *on*; Fris. *á*, Moesog. *ana*, Tydsk *an*, Holl. *aan*, o. s. v. Molbechs danske Dialektlexikon viser, at *aa* endnu i Fyen og Jylland bruges istedenfor Skriftsprogets *paa*.

XVI—XVII.

34, 35.

𐌶𐌵𐌴𐌹.

(tildeels i en Binderune): *Mold*, *Muld*, *Jord*; Svensk *mull*, Angelsax., Engelsk, Fris. *mold*; Alaman. *molda*, *molta*; Moesog. *mulda*, Engelsk *mold*, *mould*, o. s. v. Jfr. Sanskrits *mred* (*mrid*) *Jord* (af *Rodordet mred*, knuse, smuldre, Isl. *mylja*).

XVIII.

36, 37.

𐌱𐌶𐌵 (𐌱𐌶 eller 𐌱𐌵).

Alf (*ar*) *Alfer* (Genier, Naturaander, Halvguder). Om dette Ords Etymologie og Sidestykker i fremmede Sprog kan jeg henvise til *Jacob Grimms deutsche Mythologie* S. 248 o. f. *Edda Sæmundi III*, 275 o. f., eller og til mit mythologiske Lexikon paa tilsvarende Steder, S. 79, 378 og 806. Dog bemærker jeg her, at fra Alferne nedstamme de Danskes, Angelsaxers og Britters *Elfer*, (*Elf*, *Elves*), eller *Elve*, *Ellefolk*, ligesom de Tydskes *Alp*, *Elb*, *Olp* m. m.

XIX.

37.

𐌱𐌴𐌹𐌱𐌶𐌵.

Astagoð, *Rjærligheds* (Venskabs og Troskabs) *Guddomme*. *God* var *Gud* i det Oldnordiske, som Angels., Engelsk og Fris.;

Vid. *Sel. hist. og philos. Afh. VI Decl.*

Zz

Gott, cot, Tydsk; *Chodu* i Persisk o. s. v.; de nyere Islænderes *Gud*, Dansk og Svensk *Gud*, Afganisk *Chudai* o. s. v. Jfr. *Grimms* deutsche Mythologie S. 10 o. f. Det bemærkes dog der, at det Persiske *khoda* er en Forkortelse af Zends *qvadata* (*a se datus, increatus*) Sanskrits *svadāta*. *Westergaard* henviser til Sanskrits Rodord *çudh* at være reen, *çuddha* reen. Det Oldnordiske og Islandske *Ást* Kjærlighed, trofast eller ænderligt Venkab, forekommer i Middelalderens Dansk, dels som *Aust* (aldeles svarende til den islandske Udtale), dels som *Anst*, der og forekommer i Moesogothisk o. s. v., samt synes saaledes at pege til Rodordet *ann* (jeg) ynder, elsker, (Sanskrits *van*, at ynde, elske, o. s. v.) Efter *Molbechs* danske Dialekt Ordbog er Ordet endnu til blandt den jyske Almue, som *Ast*, i forskjellige sammensatte Ord (især det ældgamle *astsel*, Isl. *ástsaell*, *ástsael*, vennesæl, elskelig o. s. v.). I Fleertallet har Ordet i Nom. *ástir*, i Gen *ásta*; deraf *asta son* (Elskovs Søn, hedt elsket Søn) i en dansk Runeindskrift.

XX.

38.

𐌹𐌺𐌹𐌸 . . . . (V141).

a) I en Binderune: *Óla*, (*acc. sing.* af Egennavnet *Óli*). See ovenfor VII (21—22).

b) De, som det synes, halvudslettede Bogstaver have formodentlig för skullet læses *fjái*, 3 pers. conj. (eller *optativi*) af Gjærningsordet *fjá* skye, hade. Angels. *fean*, Moesog. *fyan*, *fian* o. s. v.

XXI.

39.

𐌹𐌺𐌹𐌸 𐌹𐌺

I en stor Binderune: *Opin* (*n*) *ok* ɔ: *Odin* og — Det sidstmeldte Ord, Sv. og Nordfris. *och*, Angels. *oc*, *ac*, *eac*, Alaman. *ioc*, Moesogoth. *auk*, Plattydsk *ook*, vel i denne egentlige Betydning bortfaldet i de nær-

beslægtede teutoniske Hovedsprogarter, men svarer dog rimeligvis til det Tydske *auch*, Holl. *ook*, Engl. *eke* o. fl., Sanskrits *ca* (Latin og Vælsk *ae*) o. s. v.

I Nordens Runeindskrifter forekommer dette Ord som *ok*, *aok*, *ak*, *uk*, *ouk*, *auk*. m. m.

XXII.

40.

ƵRI eller ƵR 41, ƵR 41R.

Monogrammet for *Fri*, *Frei* eller *Freir* (ogsaa skrevet *Frey* o. s. v.) den bekjendte oldnordiske Gud (nedvendt). — Foruden de Skrifter, som angaae den nordiske Gudelære, maa herom især bemærkes *Grimms* deutsche Mythologie S. 155 o. f., 189 o. f. med Hensyn til de med Navnene *Freyr* (*Frei*, *Frö*, *Fro*) og *Freya* beslægtede germaniske Ord.

XXIII.

41.

1V †4†VDT.

ok *Asakun*, *Asernes* (eller *Gudernes*) Slægt. Det Oldnordiske *Kun*, *kyn*, er det Alaman. *kun*, Oldsax. *cunne*, Angelsax. *cyn*, Engl. *kin*, Moesog. *kuni*, Fris. *kinn*, *cenn* o. s. v. I Middelalderens Dansk ogsaa *kun*, *kyn*, svarende til det nyere *Kjön* o. s. v. Jfr. Sanskrits *janda* Folk, *kula* Slægt. Om Ordet *As*, *Ass* (Gud m. m.) kunne de Skrifter eftersees, der angaae den nordiske Gudelære, samt desuden *Jacob Grimm* om den tydske, l. c. S. 17.

XXIV.

42.

Ƶ411, (Ƶ411).

Fari (opvendt samt) *fari* nedvendt, tilbyder saaledes, i den samme Binderune, en dobbelt Læsning, eller en saadan Gjentakelse af et vægtigt

Z z *

Ord, som var særegen for de Oldnordiske Trolddomsvers. Det oldnordiske og islandske *fara* (hvoraf det ovenmeldte er *3die pers. præes. conj.* (eller *optativ*) er det selvsamme Ord som det Danske *fare*, (Sv. *fara*, Angelsax. og Moesog. *faran*, Engelsk *fare*, Tydsk *faren*, *fahren*, Holl. *vaaren*) men har deri tabt den Betydning, som det her har og hvori det forekommer i det 1ste Eddakvad om Helge Hundingsbane i 14de Strophe (Edda ant. II, 63, 617) nemlig: ombringe, ödelægge, udrydde. Endnu bruges det i Island i Talemaaden: *at fara sèr sjálfum*, ombringe sig selv. Ellers bruges det der saaledes mere i det sammensatte *fyrifara*, Dansk (i en vis Betydning) *forfare*, der svarer til Angels. *forefaran*, Svensk *förfara*, samt rimeligviis ogsaa, efter *Rosenvinges* Bemærkning, til Middelalderens Danske *forforthæ* (Udg. af Kong Eriks Sjell. Lov, S. 378). Til denne onde Betydning af Ordet høre endvidere de Hollandske *vaaren*, *vervaaren*.

XXV.

43.

FJANDUM.

Fjandum, Fiender, *Dativ eller Abl. plur.* af Ordet *fjandi*, Dansk og Svensk Fiende (Fjende), Angels. *feond*, Aleman. *fand*, Moesog. *fands*, Tydsk *feind*, Engelsk og Fris. *fiend*, Holl. *vyand* o. s. v. af Ordet *fjá* (*fjá*) see ovenfor.

XXVI.

44.

VÁRUM.

Várum (*vorum*) vore; *Dat. eller Abl. plur.* af *vár*, *vor*, *vor*, Sv. *vår*, Angels. *ure*, Engl. *our* o. s. v. Forhen sagde man og *or*, *ossr* (mere svarende til det Angels. *user*, *usser*, Tydske *unser* o. s. v.) *Wester-gaard* udleder Ordet af Sanskrits *asm*, i adskillige Böininger, af *aham*, jeg.

XXVII.

45, 46.

𐀕𐀗𐀚.

Ordet kan læses paa to Maader, *uni* eller *unni*.

a) *uni*, af *una*, (*ek*) *uni*, maatte forklares ved: ynde, ledsage, være uadskillelig fra (jfr. *Gloss. Edd. ant. II, 844*) — men

b) *unni*, unde (forunde), yde give, af *unna*, (*ek*) *ann* eller *unni*; Angels. *unnan*, *annan*, Aleman. *onnen*, Tydsk *gönnen* (hvoraf det danske og tydske *Gunst*) o. s. v.; hvilket som helst af disse Ord man her kunde foretrække, maa Ordet være *3die pers. conj.* eller *optat.* af tilsvarende *Verba*. Det kan ellers vel være, at Digtets to sidste Stropher have været bestemte til at gjentages, og at det skrevne Ord første Gang er blevet udtalt *unni*, men anden Gang *uni*, da begge saaledes kunne give en meget passende Mening.

I *1ste pers. sing. præs. ind.* lyder Ordet (*ek*) *ann* (undertiden ogsaa *unni*) altsaa overensstemmende med Sanskrits *van*; jfr. ovenfor XIX, 37.

XXVIII.

47.

XIRIRIRI.

Haraldi, *Harald*, *dat. sing.* af dette ældgamle og almindelig bekjendte Egennavn, — som i nyere Dansk er blevet til *Arild*, *Arrild*, o. s. v., men har stedse været brugt i sin oprindelige Form i Island, vel ogsaa i Norge.

Liljegren har fundet dette selvsamme Navn, i en anden Böining og anbragt med *Binderuner*, i et naturligvis meget nyere (formodentlig svensk) Segl fra Middelalderen. Vi gjengive det efter hans Meddelelse (*Runlära*, Tab. I, fig. 26);

hvorom han udlader sig saaledes i Texten (S. 192):

“I ett sigill under ett bref är en enkel mynd, hvarutur känne-
streken til

*†R†††††

eller Harald lika wist kunna igenfinnas, som i de Monogrammer af La-
tinska Bokstäfver, hwilka Furstar i andre Länder f. ex. Kejser Carl m. fl.
för egenhändiga underteckningar stundom brukat.” Med vore Runetyper
kan dette Monograms Oplösning omskrives saaledes:

*†R†††††.

Man kan ellers af den först anförte Omskrivning (m. m.) see, at
Liljegren baade har kjendt og benyttet de selvsamme Regler, efter hvilke
Runamo-Indskriftens Characterer af mig ere blevne udviklede.

XXIX.

48, 49, 50, 51.

††††.

A.

Först læste jeg: *Urin* eller *Yrin*, i Middelalderens Haandskrif-
ter (f. Ex. selve Membranbrudstykket af Braavalleslagets Historie) *örin*,
i nuværende Islandsk *ærin*, ogsaa *ýrim* (f. Ex. i Eddas ældste Sange); *acc.*
sing. af Ordet *örinn*, *ærin* o. s. v. overflödig, megen, stor o. s. v. Saa-
ledes skreves fordum *yr* for *or* eller *úr* o. s. v. Vil man end læse *u* for
y, saa bliver hiint Bogstav identisk med *o* og dette atter med *oe* eller *ö*.
Beslægtet hermed er den bekjendte particula intensiva *ör* (f. Ex. i *örgamall*,
overmaade gammel) som i det norske Almuesprog er blevet til *ur* (over-
maade) svarende til det Svenske og Tydske *ur* i sammensatte Ord. Ordet
er det eneste af alle de der forekomme i Indskriften, som jeg ikke har
kunnet gjenfinde i Middelalderens eller det nyere Danske; dog svarer det
til det Plattydske *aarig*.

B.

Siden, da jeg lagde Mærke til, at skraa Sidestreger ikke vare

føjede til hinanden eller det midterste *fulcrum* paa samme Sted, falddet det mig ind, at her ogsaa kunde læses

ΠΑΚΙΛ,

da vilde *ummin* (af *vinna*, vinde) fuldkommen svare til den endnu i Dansk almindelig brugte *vunden* (Sejer o. s. v).

XXX.

52.

ΗΙΥΡ.

Sigr, Sejer, *acc. sing.* af Nominat. *sigr* eller *sigurr*, Sejer, Sv. *seger*, Angels. *sige*, Alam. *sigo*, *sigor*, Tydsk *Sieg* o. s. v. Sanskrits *jaya*.

Om den sidst tilføjede halvkrumme Streg kan Characterernes Dechiffriering eftersees.

Tillægsbemærkninger.

Om Runamo-Indskriftens magiske Skrivemaade eller Hovedretning, Versemaal og Ørdföining, samt den formeentlig symboliske Betydning af adskillige i den forekommende Tegn eller Characterer.

Det er bekjendt, at Hieroglypher og andre Figurer udgjorde den første Bogstavskrifts Grundlag eller Elementerne for dens Dannelselse. Efter at de som egentlige Skriftegn mestendeels vare gaaede af Brug, benyttedes dog undertiden hine ældgamle Tegn, eller andre lignende, som symboliske eller magiske Antydninger ved Siden af virkelig Skrift, som noget helligt eller overnaturlig kraftigt, vel ogsaa undertiden for at forstærke Skriftens Udtryk eller gjøre Læseren opmærksom paa indviklede eller vanskelige Skriftegns Hovedbetydning.

Det vilde være for vidtløftigt her at søge at udvikle denne Sætnings Rigtighed af Amuleters og Phylakteriers mangfoldige Characterers og Indskrifters Beskaffenhed; paa saadanne beholdtes og undertiden de ældste Hieroglypher eller andre i deres Sted substituerede virkelige, men abbrevierede, forkeerte eller indviklede Indskrifter, hvis Grundvold dog maa søges i de ellers brugelige Alphabetarier.

De symboliske Betegnelser som *Kopp* har fundet at henhøre til de gamle Romeres og deres Efterfølgeres Tachygraphie, som vel kan sammenlignes med vore Binderuner, synes især at kunne oplyse visse Egenheder ved Runamoindkriften, der forekomme mig at stemme overeens med hine, og at udtrykke lignende Ideer eller Forestillinger. Disse Egen-

heder af en saadan Natur har nysnævnte Forfatter fundet i den først-
meldte Skriftart:

a) Ved de Ord eller Betegnelser, som skulle udtrykke høje eller
höit oplöftede Gjenstande, anbringes de til denne Skrivemaade overhoved
hörende Tegn som tillkjendegive visse Böininger, Endelser eller Bogstaver
over Ordene, f. Ex.

 (*coelum*) Himmel.

 (*astrum*) Himmellegeme, Himmeltegn, Stjerne.

 (*sol*) Sol.

 (*luna*) Maane, o. s. v.

 (*nimbus*) Skylregn.

b) Lave og liggende Gjenstande, eller Ord som antyde en saadan
Stilling, betegnes derimod enten ved en simpel Tverstreg eller ved for-
skjellige Tegn, anbragte *under* Ordene eller de dem forestillende Cha-
racterer f. Ex.:

— (*jacet*) ligger.

 (*mare*) Hav.

 (*stagnum*) Indsøe, Sump.

 (*fons*) Kilde.

 (*humus*) Muld.

c) Paa en lignende Maade adskilles de større eller ypperligere
fra ringere Gjenstande, f. Ex.:

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

A a a

𐌷 (*aurum*) Guld.

𐌸 (*argentum*) Sölv.

𐌹 (*major*) större.

𐌺 (*minor*) mindre.

d) De Ord, som hentyde til Opgang, betegnes oventil f. Ex.

𐌶 (*Oriens*) Öst.

𐌷 Solens Opgang.

De Ord derimod, som angaae Nedgang, nedenunder:

𐌷 Vest.

𐌷 Solens Nedgang.

e) I de romerske Sigler antydes kvindelige Personer ved nedvendte eller forkeerte Bogstaver, f. Ex.

𐌶 Caia.

𐌶 Lucia.

𐌶 Marcia.

𐌶 Karissima.

og i den tachygraphiske Skrift sættes Ordenes ovennømdte Kjendtegn over dem, naar de angaae Mandkjønnet, men nedenunder naar de vedkomme Qvindekjønnet*).

At Runamo-Indskriften i sit Hovedindhold og sin hele Affattelsesmaade er hedensk-religiös, magisk eller mystisk, har jeg ovenfor søgt at godtgjøre. At og saadanne symbolske Antydninger, der tildeels ligne de Ovenanföerte, findes der, bliver da sandsynligt. Jeg vil saaledes forsöge

*) Kopp, Palaeographia critica pag. 124—25, 247—48.

at meddele Læserne mine Formodninger herom, og derved kortelig anføre forskjellige andre Grunde derfor, hentede fra Oldtidens almindelige Anskuelse af denne Art.

At Indskriftens Gang fra Höire til Venstre i en bagvendt Retning grunder sig paa religieuse og magiske Anskuelse har jeg allerede bemærket ovenfor, S. 62, 63, 172. I Nöd eller Fare toge vore Forfædre sig meget i Agt for at gaae i en modsat Retning omkring Gudernes Templer. Hedningen *Spak-Berse* paa Islands Östkyst havde et afsides liggende Kapel, hvori Nordens almindelige Guddomme, som Thor, Freyr, Frigga og Freja dyrkedes af Offerhusets Ejer. To voxne Drenge kom tilfældigvis dertil i et stærkt Sneefog; de gik omkring det og den Indhegning som omgav det, med Solen (*sólarsinnis*), men det onde Veir tiltog derved og varede derefter i hele 14 Dage, hvortil *Spak-Berse*, deres Fosterfader, angav deres nysommeldte Omgang, i en saadan Retning, hvorved Guderne vare blevne fortörnede, at være en Hovedaarsag*). — I Islands hedenske Tid overfaldtes en talrig Skare af Reisende engang af et heftigt Uveir. En af dem (*Bard*) lod de andre opstille sig i en Kreds og give hinanden Hænderne, derefter gik han omkring dem tre Gange mod Solen og talte nogle uforstaaelige Ord, som lignede Irsk, til hvilke de Andre maatte sige: ja**). Jfr. ovenfor S. 82—83. — Da Gaarden Örnulfsdal i Island var heelt afbrændt, reed Bonden *Odd* vidnesfast omkring Tomten mod Solens Gang, med en brændende Birkestok i Haanden, og troede derved at have taget den i Besiddelse paa den rigtigste Maade***). — Da Troldqvinden Groa, formedelst hendes mislykkede Planer, önskede sin egen Undergang, fremkaldte hun Bjergaanderne fra deres Huler ved en saadan Omgang mod Solen og Viftning med en Dug, hvori Guld var

*) Den endnu ikke udgivne *Droplaugarsona-Saga*; jfr. *P. E. Müllers Saga Bibliothek*, I. 87, 91—92.

***) *Vatnsdæla, Werlauffs* Udgaue (1813) 4. S. 198.

****) Den utrykte Saga om Hönse-Thorer; *Saga-Bibl.* I, 80—81.

indviklet*). Naar Troldfolk vare til Sües, roede de omkring deres Fjenders Fartöj paa en lignende Maade, medens en Kvinde idelig viftede mod det med en Pose**). At de Tilbedende eller Besværgende ved slige Leiligheder talte Ord, der vare uforstaaelige for de Nærværende, leder til den Formodning, at de, naar de optegnedes ved Runer, baade efter Omgangenes Retning ved slige Leiligheder skreves bagvendt, og tilige tildeels med saa indviklede Characterer, at de, (idetmindstei Hast), vare uforstaaelige for dem, der kun forstode sig paa de retvendte og simple Runer. Af denne Art forekommer Runamo-Indskriften mig aabenbar at være.

Levninger af denne Overtro have vedligeholdt sig i vort Norden lige til vore Dage; i Norges Nordlande har Traditionen bevaret den fra Hedenold i Sagaerne beröimte Skik, som da iagttoges ved Eedsafleggelse og andre höitidelige Leiligheder: at en frisk optagen Törv (eller Strimmel af Græstörv) opsættes paa to Stænger ved visse Ceremoniers Fuldbyrkelse, nu især foretagen til Sygdommes Afvendelse; saaledes lader man nemlig en Brystsyg gaae tre Gange afvendt (avet) eller til venstre Haand under hiin opreiste Törv 3 Torsdag Aftener i Rad***). *Jonge*, som i mange Aar iagttog den danske Bondealmues Skikke, meente, at dens til Sygdommes Kur anvendte overtroiske Læsning og Trylleformularer nedstammede fra Oldtidens Runer, endskjönt de tildeels vare blandede med katholske Tilsætninger. Han saae f. Ex. i Stege i Fyen etslags Runer, blandede med Kors, malede med Kridt paa Vinduer og Dörre, for at bortjage Feber-Dæmonen. Naar den uoplyste Bonde i Sjælland troede at et Kreatur var "forgjort" eller "krammet om Natten af underjordisk Töjerie", maatte en saadan Djævel, ikke alene af en saakaldet klog Kone læses og korsnes men og rygtes bort med Svovel, der under aaben Himmel antændtes paa en Træsko (forhen baaren paa et Mandfolks höire Fod) og bares, under en sagte Mumlen, tre Gange avet

*) Vatnsdæla I. c. 150, samt *Werlauffs* Anmærkning sammesteds S. 368.

***) *Isfirdinga Saga* (Holum), 4 S. 46.

**) *Wilsons* Beretning i topographisk Journal for Norge 17de Hefte, 1796, S. 23.

om den syge Hest o. s. v., da den onde Aand og troedes at maatte flygte til "Egypten eller Bloksbjerg" *). — Finner og Celter antages af mange for at have været vort Nordens ældste Beboere. Ogsaa hos disse Folk spores endnu hin ældgamle Skik. Søndag Morgen plejer den overtroiske Bondekone i Finland at gaae tre Gange mod Solen, i en besynderlig Legemsstilling, omkring hendes Røer, holdende en brændende Fakkell, samt Kniv, Öxe, en Segl og Gaardens Nögle, — uden Tvivl, for at bortjage alle onde Aander **). Sagkyndige antage det for en Levning af Druidernes Ceremonier, at Höiskotterne endnu, idet de nedbede Himlens Velsignelser over sig, gaae, med Solen, tre Gange omkring Kirken eller og om de fordum hellige Steensætninger; dersom de derimod ville fremkalde Ulykker over Andre, foretage de tredobbelte Omgange i den modsatte Retning. Denne Omgang kaldes Vejen mod Nord, ligesom hin mod Syd ***). En saadan Gang mod Norden anprise og de svenske Hexer som nyttig til Sygdommes eller de dem voldende Dæmoners Fordrivelse.

Det kan ikke betvivles, at Nordboerne i det 8de Aarhundrede meest skreve fra Venstre til Höire, men de have dog været vel bekjendte med den ældre orientalske Maade som her sees at være blevet brugt, men rimeligviis da kun er blevet anvendt til Indskrifter, der i en eller anden Henseende, ved deri indeholdte Bönner eller Besværgelser, skulde frembringe overnaturlige Virkninger, som stiledede til Guder eller Dæmoner ved de af dem meest yndede Skrifteegn. Derimod vide vi ikke om en saadan Skrivemaade var almindelig paa den Tid de ovenmeldte uplandske Steenindskrifter bleve affattede. Hvorfor den Bahuslehniske Indskrift, som synes at være fra Hedendommens sidste, eller Angelsaxernes første kristne Tider, (altsaa det 7de Aarhundrede), har faaet sin bagvendte Retning, kunne vi heller ikke forklare.

*) Den nordsjællandske Almues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog, Ny Udg. 1824, S. 227 o. f., 243 o. f.

***) Rihs, Finnland und seine Bewohner, 1809, S. 305.

***) John Smiths gallische Alterthümer (1782), 2 Th. S. 153.

At Magthaverne i Europa efter Kristendommens Indførelse for en stor Deel strængelig forböde de Skikke, som brugtes ved den hedenske Gudsdyrkelse, men indførte andre fuldkommen modsatte med den kristelige, var meget naturligt. Blandt andet forbödes Omgange mod Solen og i en bagvendt Retning, ligesom ogsaa anden dertil hørende Overtro f. Ex. at Hvedekorn, malede saaledes, at Kværnen drejedes mod Solens Gang, vare kraftige til Forgjørelse o. s. v. *).

2) Det er bekjendt, at Hedningernes ældste Bønner og Besværgelser var affattede i Vers, der dels mumledes, dels udtryktes ved en egen dertil indrettet Art af Sang, kaldet *galdur* (Angelsaxisk *galdor*, de gamle Tydskeres *kalstor* o. s. v.). Endnu i det 15de Aarhundrede kjendte Nordmænd og Islændere et vist Versemaal, under Navn af *Galdralag* (Tryllesanges Versemaal); baade det og det saakaldte *Starkaðarlag* (Stærkodders Versemaal); see ovenfor S. 93, 94, jfr. 90) vare en Green af den Hovedklasse, der under eet kaldtes *Fornyrðalag* (de gamle Digtes Versemaal, endskjönt man og gav denne Benævnelse til en Underart af samme, eller endog tvende saadanne); i en af dettes Versearter er hele Runamo-Indskriften forfattet, — og stemmer tillige, hvad der er særdeles mærkeligt, fuldkommen overeens med Tryllesangenens Metra, f. Ex.:

<i>Runamo.</i>	<i>Galdralag.</i>
<i>Hildikinn riki nam —</i>	<i>þat ero**) kvæðis lok</i>
<i>Garpur inn hjó</i>	<i>þá er ek reist —</i>
<i>Úli eið gaf —</i>	<i>en stillis lof —</i>
<i>Vigi Óðin rúnar.</i>	<i>sótta ek fund konungs —</i>
<i>Hringur fái</i>	<i>fold i ægi —</i>
<i>fall á mold.</i>	<i>sóttak fremd</i>
<i>Alfar ástagoð</i>	<i>sóttak ítran jarl —</i>
<i>Óla (fjái)</i>	<i>ok auðsala —</i>

*) See f. Ex. Buchards ældgamle Samling af Dekreter m. fl. hos *Jacob Grimm*, deutsche Mythologie, S. XL. Overtro i det 14de Aarhundrede, sst. XLVIII.

**) Da Ordet *lok* kun findes i Fleertallet, maa her nødvendig læses *ero* for Udgavens *er*.

*Óðin ok Frei
ok Asakun
fari, fari
fjandum varum,
unni Haralds
ærin sigur.*

*(þá er ek reist)
(þá er ek reist)
(fold í ægi) —
(ok auðsala)
kaldan sjá kili —
Njóti aldurs.*

Den Prøve, som *Snorre Sturleson* har givet af det sidstmeldte Versemaal *), bestaaer kun af femten smaae Vers eller Linier, og dog finde vi blot i ni af dem metriske Paralleler til hele Runamoindekriften som bestaaer af fjorten slige Vers eller Linier! Neppe troer jeg at Nogen, ved at sammenligne Runamo-Indskriften med andre meget længere oldnordiske Digte, vil finde Stof til en saa tilfredsstillende Sammenligning med Indskriften i denne Henseende — og saaledes holder jeg mig overbeviist om, at den er affattet i det sande ældgamle *Galdralag*, som i Hedenold brugtes til Gudernes Paakaldelse ved saakaldte Trolddomssange **).

Snorre Sturleson vovede at slutte sit Hædersdigt for Kong Hakon af Norge, og hans Svigerfader Skule Jarl, med dette i kristne Tider ellers mestendeels bandlyste Versemaal, — hvorved han endog ikke usandsynlig har taget Hensyn dertil, at ligesom de oftest onde Ønsker, der udtryktes ved

*) *Snorraedda með Skáldu* Rasks Udg. *Galdralag* S. 269. Forkortningerne (ved r finale) ere her heelt udtrykte for Udtalens og Versemaalets Skyld. Heri forekommer en Art af de Gjentakelser, som gjerne fandt Sted i slige Vers, men paa en længere og mindre udtrykksfuld Maade end i Runamoindekriften:

*kaldan straum kili
kaldan sjá kili.*

**) Jfr. *Eggert Olafsens* Beretninger om oldnordisk og islandsk Overtro: “Nið var en höi Grad af Galder eller Hexeri, som noget lignede *Seid*. Den var en ved indfaldende Leilighed strax digtet andægtig Vise, som indeholdt Last og Forbandelse og skulde endelig virke paa den Person, der blev sigtet til, for at gjøre ham i nogen Maade ulykkelig. — Poesien var gjerne eenfoldig og ligefrem, — Versarten kaldtes *Galdralag* og *Starkaðarlag* (som er noget nær det samme) fordi Stærkodder skal have brugt den.“ *Reise igjennem Island* I, 470. Næsten kunde man fristes til at troe, at denne ypperlige Oldgrandsker havde kjendt Runamoindekriften og herved sigtet til dens Beskaffenhed og Oprindelse!

Galdralag, efter den da herskende Folketro plejede at opfyldes, formedelst deres overnaturlige Kraft, saa skulde ogsaa hans Slutningsönsker om Kongens Hæders Forherligelse til Verdens Ende, samt hans og Jarlens lange og lyksalige Alder, udtrykkes paa en heldspaaende Maade og indgyde fast Haab om Lykönskningernes Opfyldelse.

Ovenfor (S. 137—140, 146, 169—176) har jeg nærmere omhandlet og tildeels anført saadanne ældgamle Trolddomsvers. Et Sidestykke dertil er den berygtede saakaldte *Bushubæn* (Buslas Bön) sjunget af en Troldkvinde (som tillige ristede Runer), efter en sandsynligvis ældgammel Tradition, for den hedenske Kong Herröd af Öst-Gothland, der skulde tvinge ham til at afstaae fra det Forsæt at ombringe sin egen Sön. Det her herskende Metrum stemmer overeens med det i Runamöindskriften*). Der er Hedenskabet ublandet, men ved og efter Kristendommens Indførelse fremkom höist besynderlige Sammenblandinger af begge Religioners Guddomme og Helligdomme i overtroiske Bönner, Trolddomskvad og Characterer**). Allerede i det 8de Aarhundrede

*) See *Rafn, Fornaldar-Sögur* III. 202—206. De deri indeholdte onde Önsker stemme tildeels overeens med de Forhandelser, som Sigrun (i Eddasangene om Helge Hundingsbane) udöste over sin Broder Dag som hendes Mands Morder; Sæmunds Eddas store Udgave II, 105—106. — Boses og Herröds Saga grundes sikkerlig paa ældgamle Folkesagn, men er dog blevet meget udvidet og udpyntet i sildigere Tider, saaledes som den nu haves.

***) Ogsaa hos Angelsaxerne, af hvis Besværgelser og Tryllekvad, dog meest eller allene af denne Art, man endnu har nogle tilbage. Adskillige af dem findes hos *Jacob Grimm* l. c. "Beschwörungen I—IV (S. CXXXVI—CXXXI). De ere heelt eller tildeels affattede i Vers af den ældste Art. I den förste (mod Stikmerter) findes intet Spor af Kristendom, men derimod af Asers og Alfes gamle Dyrkelse (jfr. ovenfor S. 361, 363). Den anden anordner hedenske Offeringer med halvkristelige Signelser o. fl. f. Ex.

cordhan ic bidde

and upheofon, o. s. v.

Sangen selv kaldes *gealdor* (vort *galdur*). At den ægte Kjerne af denne Besværgelse er hedensk, kan vel sluttet af Sprogets og Indholdets paafaldende Lighed med de, som udgjöre de ældste nordiske Kvad, f. Ex. (ved Omskrivning):

Angelsaxisk.
Häl ves þú folde
fira möðor!

Oldnordisk.
Heil ves þú fold
fira möðir!

vare adskillige islandske Landnamsmænd (eller de første Nybyggeres Høvdinger) halvkristne, men dog kun saaledes som f. Ex. Helge Magre, om hvem troværdige Forfattere bevidne, at han troede paa Christus, hvorfor han kaldte sin Bopæl Christnæs (*Kristnes*) men dyrkede alligevel Thor, og gjorde Løfter til ham paa Søreiser, ved krigeriske Foretagender og andre jordiske Anliggender af stor Vigtighed*). Fra den sildigere Middealder have vi endnu overtroiske Trolddomsformularer af Folk, som henvendte sig paa engang baade til Bibelens og Eddas særegne Guddomme o. s. v. En saadan Bön, for at udvirke heldigt Terningkast i Spil, indeholder versificerede Besværgelser, ikke alene til Thor, Odin, Frigga, Freia o. s. v., men ogsaa til Christus, den hellige Jomfru, Enoch og Helias!**). En anden vidtløftigere og formodentlig bedre bevaret Trold-

þeo þú grovende
on godes fæðme
föðre gefylled
firum to nytte.

bú þú gróande
í guds fæðme
föðre fylld
firum til nytja.

o: Til være Dig Jord
Menneskenes Moder!
Vær Du groende
i Guds Favn
Af Foder (Föde) fyldt
til Menneskers Nytte.

I VI hedder det blandt andet:

Sigegealdor ic begale,
Sigegyrd ic me vege
vordisige and veoresige.

Jfr. de mange övrige af *Jacob Grimm* sammesteds meddelte tyske Besværgelser. Af disse bærer VIIIb, IX o. fl., ligesom og adskillige lignende blandt de nordiske Rigers Almue, tydelige Spor af de ældste Versarters Alliteration og Metra. Binderuner (der meget ligne de nordiske) fandtes ved Ely paa et fladt Haandtag (*ansa*) fastheftet til den indvendige Side af et Sölvskjold, udvendig ziret med Figurer af Dyr og Slinger, m. m.; det er afbildet paa et af de herhosfølgende Kobber; omkring Skjoldets indvendige Rand var en angelsaxisk Indskrift anbragt med latinsk gothiske Bogstaver, indeholdende en Bön til Herren (*drihten*) i halvrimede og allitererede Vers om Beskjærmelse for Ejeren o. s. v. (Hickes Dissert. Epistolar. S. 18—188).

*) Landnama 3die Bogs 12te Kapitel.

***) En Membran i den Arnemagnæanske Haandskriftsamling No. 344 12. Som en Pröve paa Versemaalet anföre vi Fölgende:

Ek særi þik
Fyri þór ok Óðin

doms-psalme skulde synges 3 Gange för Solens Opgang, idet man vadskede Hænderne med visse Ceremonier, heelt igjennem i det blandede *Fornyrða-* og *Galdra-Lag*; den skulde især udvirke Standsning af de Mægtiges Vrede, Ran og Forfølgelse, samt disses Forvandling til Gunst og Velvillie, almindelig Folkeyndest og Tjenstvillighed m. m. *). Kvadet indeholder, at den som sang det bar "en Ægirs-Hjelm" paa Panden, uagtet Forskriften bestemmer dertil et Kors (altsaa forhen en Thors-Hammer?) indgnedet derpaa med Blod, Dug og Saften af en vis Plante (*millefolium*) plukket för Solens Opgang.

Andre Levninger af saadanne ældgamle Tryllevers have vedligeholdt sig i Island lige indtil vore Dage, paa en hemmelig Maade i Hexemestrenes Trylleformularer f. Ex.**)

*at þú þversjnit
á þessa teninga...
at þú Fjölnir
falla látir
þat er ek kasta kann.*

Disse Vers o. fl. ere formodentlig oprindelige, men de kristelig-overtroiske sildigere tilføjede.

*) Den er opbevaret i samme Haandskrift; deri hedder det blandt andet:

*Fjón þvæ ek af mér
fjanda minna,
rán ok reiði
ríkra mamma; —
sjái hverr á mik
sældar augum
Ægishjálm er ek ber
ímillum brúna.*

I nyere islandske Hexebøger formaner Læseren, förend han rider til Tinget, at fremsige denne korte Bön:

*þvæ ek mik í döggu,
ok daglaug þinni
Drottinn minn!*
o: Jeg toer mig i Dug
Og i dit Dagbad
min Drot (Herre)!

**) Efter den ovenmeldte haandskrevne Hexebog, som tilhörer det kongelige Museum for nordiske Oldsager. De anförte Vers vidne tydelig om deres hedenske Oprindelse; i en anden saadan Bön ere de heranföerte Ord indskudte, men der staaer, istedet for *öndum*, det rimeligvis nyere *englum* (Engle).

*Heill af himni,
hjálp af jörðu,
sigr af sólu,
sæla af tungli,
stoð af stjörnum,
styrkr af öndum.*

Held fra Himlen!
Hjelp fra Jorden!
Sejer fra Solen!
Lyksalighed fra Maanen!*)
Bistand fra Stjerner!
Styrke fra Aander!

Og i Besværgelser mod en ond Aand eller hadefuld Fjende:

*Flýðu ok farðu
frjóstu ok brendu!
Angri þik
allar kindur
sem skapaðar eru
ok skírast (?) kunna
héðan í frá
á himni ok jörðu.*

Fly og far,
frys og brænd!
Dig bedröve
alle Væsener
som ere skabte
og kunne forklares (?)
herefter i Himlen
og paa Jorden!

Lige indtil vore Tider har Almuen i Island havt stor Frygt for at opirre fortrinlige Skjalde eller paadrage sig deres Vrede, om de end ikke paa nogen Maade befattede sig med Hexeri eller Trolddomskunster, da de Overtroiske meente, at naar en saa höitbegavet Person i regelrette Vers udöste sin Harme eller onde Önsker over Nogen, denne da vilde times en stor Ulykke, endog en brad Död eller et lignende Uheld. Den Handling, hvormed en saadan Fortryllelse udförtes, kaldtes at *kveða á*, kvæde, synge eller digte (Nogen noget) paa, og Personen, som meentes at være forsynet med en saa overnaturlig Magt, kaldtes *Ákvæða-skáld*, paakvædende o: Skjæbnebestemmende Digter. Naar vi vide, at en saadan Overtro var temmelig udbredt blandt et ellers oplýst nordisk Folk i sidstafvigte Aarhundrede, kunne vi ikke undres over vore hedenske Forfædres store Frygt for Besværgelsers og Tryllesanges vidunderlige Virkninger. Det var maaskee i Overeensstemmelse med denne Tro at man, da Katholi-

*) Jfr. en overtroisk Aftenbön blandt Wermelands Almue, meddeelt af Fernow i dets Beskrivelse: "Signe mig Sol och signe mig Måne och all den fröyd som Jorden bär!"

eismen var i sin Flor, i Island og Norge sagde "bandsyngje" (*bannsyngja*) for „bandsætte" o. s. v., da man netop tillagde denne Sang\de gamle Besværgelses — og Trolddomsqvads onde Virkninger *).

Den Overtro er gammel i Norden, at Trolddomsvers, Besværgelser eller Bønner vare de allerkraftigste, som kunde læses bagfra og dog give den samme Mening; den har i adskillige Aarhundreder lige indtil vore Dage gjeldt i Island om det Slags Vers, der kaldes *Sléttubönd*, fordi de, naar Ordene læses bagfra, gjengive den samme Mening, og dog kunne ansees for regelrette Vers; de höre til Rimernes eller de islandske Balladers saakaldte Metrum. Paa samme Maade kan vel hverken *Galdralag* eller *Fornyrðalag* behandles, men dog kunne de deri affattede Vers, naar man med Flid har lagt an derpaa, læses saaledes bagfra, fra Höire til Venstre (eller omvendt, hvis de först skreves paa den modsatte Maade) og alligevel give den samme Mening, som Skjaldene först havde lagt i dem. Saaledes ogsaa Runamo-Indskriften paa følgende Maade (jfr. ovenfor S. 65—66):

Sigr örin
 Haraldi unni
 Várum fjandum
 fari, fari
 Ásakun ok
 Frei ok Óþin!
 (Fjái) Óla
 Ástagoð, Álfar!
 Mold á fall
 fái Hringr!
 Rúnar Óþin vígi!
 Gaf eit Óli
 (eið)
 Garðr inn hjó
 (enn)
 Nam ríki Híltekiinn

*) See ellers om denne Overtro *Espolius Islands Arbetur* VI, 27, 83, 95.

Ved saaledes Ord for Ord at læse Indskriften forfra, da den oprindelig er skrevet bagfra, udkomme, paa en fuldkommen utvungen og sprogrigtig Maade, de selvsamme Ord og Mening som de, der maatte tillægges den, læst fra den modsatte Side. Neppe kan dette være aldeles tilfældigt!

Det er sandsynligt, at Haralds Præster og Skjalde ved den af dem over Ring og Ole udførte Bandsyngelse først have afsjunget Runamo-Indskriftens Vers og dernæst runet eller mumlet dem bagfra. Dette slutte vi af den Sang, som almindelig plejede at holdes ved Udførelsen af saadanne Trolddomskunster (*Galdr* eller *seið*) — og tillige af Optegnelser i oldnordiske Membraner, f. Ex. en i Stockholm, hvor det foreskrives, at man, for at indjage sin Fjende Frygt, skulde indskjære Runen *Hagl* i to forskjellige Former paa en Birkekvist, som maatte bæres paa Brystet; saaledes udrustet skulde man, naar man først saae Fjenden, læse den Valdemarske S sammensætning af Runealphabetet tre Gange retvendt og tre Gange bagvendt. Den er vel saaledes bleven substitueret istedetfor de gamle Tryllevers (*galdraljód*) som da under haard Straf vare forbudne. Det synes saaledes ingenlunde at være en blot Tilfældighed, at det bagvendte Runealphabet er anbragt paa adskillige af Nordens ældste Klokker (see ovenfor S. 530) især da man ogsaa paa dem læser katholske Bønner og Velsignelser i den samme forkeerte Retning f. Ex. *Ave Maria gracia plena*; paa en anden *Ora: ave Maria, Jesus* o. s. v. Det er bekjendt, at saadanne Indskrifter ellers tit bestaae af latinske Vers, der sigte til Klokkelydens formeentlige Kraft til at forjage Djævle, onde Aander, Hagl, Torden o. s. v.

I den sildigere Middelalder misbrugte Overtroen kristelige Bønner og Former, ved at forbinde disse med de ældre Trolddomsskikke. Katholikerne tillagde, som bekjendt, Herrens Bøn en stor Kraft; nogle troede at frembringe ved den end vidunderligere Virkninger, naar den læstes bagfra. Mærkeligt er det, at denne Overtro, forbunden med hedenske Skikke, endnu sniger sig lønlig omkring blandt den danske Almue. Følgende hertil hørende mundtlige Underretning er meddeelt mig af Hr.

Pastor *Willemoes* til Herfølge*). Da han var Sognepræst til Haarlöv i Sjælland betroede en Bonde i Sognet ham paa Dödssengen, at han, for at befries fra en Sygdom, efter en Hexemesters Raad, havde gaaet tre Gange omkring Haarlöv Høj (en ældgammel Grav- eller Offer-Høj som ligger paa Kirkegaarden, med Spor til Indgang fra Östen) og læst Fader- vor bagfra. Dette Slags Kunster sige Hexemesterne at Börnene bör lære förend de confirmeres og da skulle de, naar de ere komne ud af Kirken mumle Fadervor hemmelig for sig selv paa denne Maade. Hr. *Willemoes* anseer det som en af Hexemesteren tilsigtet Forskrivning til Djævelen og hans Lære. Den Vending har denne Overtro nemlig taget, men dens förste Oprindelse synes dog at ligge i den heromhandlede ældgamle Mening om overnaturlige Virkninger af Bönner eller Vers, som læstes bagfra med vedbörlig dertil föjede Ceremonier.

Meget gammel er Oprindelsen til hin Overtro; den nedstammer muelig fra Hebræernes, Syrernes, Arabernes og flere orientalske Folks bagvendte Skrive- og Læsemaade. Man seer, at disse Folks Mager, Kaba- lister og Overtroiske satte fordm stor Lid til den magiske Kraft af saa- danne Ord eller Ramser, der udtrykke den samme Mening, eller endog blot den samme Bogstavlyd, naar de læstes forfra, som naar de læstes bagfra, f. Ex. det beröimte

ΑΒΑΑΝΑΘΑΝΑΔΒΑ.

Kopp opregner 16 ham bekjendte gamle Amuleter med denne fuldstæn- dige Indskrift, som ellers paa mange andre er bleven noget forkortet eller fordrejet. Endskjönt den stedse findes med græsk Skrift, tilhörer den dog aabenbart de orientalske Sprog. Alle Forskere (af hvilke *Raspe* först bemærkede hin dobbelte Læsningsmaade) ere enige om at antage Indskriften for en magisk eller talismanisk Formel; *Bellermann* o. fl. udledte den af Hebraisk og forklarede Ordene: Du (er) vor Fader;

*) Han havde i sin Tid indberettet dette til afg. Biskop *Münter*, og denne ligeledes fortalt mig Hovedindholdet af Beretningen.

Gesenius foretrækker det Syriske, men uden at forandre Meningen. *Kopp* antager Ordene for Hebraisk, og troer at de bör oversættes: "Kom vor Fader!"*)

Denne Amulet-Indskrift er saa meget mærkværdigere for os som en af dens Afændringer er funden her i Danmark, anbragt paa en sleben Krystalkugle af Bjergchrystal:

ABAA⊙ANAAABA

blandt de skjønne og kostbare Oldsager af det fineste Guld, som i Aaret 1820 bleve opgravede af en Banke ved Aarslev Kirke i Fyen i en hedensk Begravelse, som indeholdt Levninger af to Skeletter**).

Denne og anden lignende Overtro vedvarede til den sildigere Middelalder, og den (eller dens Befordrere) udfandt endog til sit Brug Ramser uden nogen fornuftig Mening, som ikke allene kunde læses bagfra paa samme Maade som forfra, men ogsaa baade ovenfra og nedenfra, altsaa i fire forskjellige Retninger

S A T O R

A R E P O

T E N E T

O P E R A

R O T A S

*) *Palaeograph. crit.* 1829 T. III S. 681—685. Der meddeles ogsaa en Aftegning af en Gemme, forestillende en ægyptisk Guddom. Til Læserens Höire er A B L A N A skrevet forfra, til Venstre derimod bagfra, men ⊙ sees allernederst i Midten.

***) Fundet bestod af følgende Oldsager: 7 runde Plader, uddrevne i Form af Lövehoveder, omgivne af en Stjernekrands; til ethvert af dem vare mindre firkantede Plader heftede med meget fine Guldkjeder; desuden et stort Guldspænde, en stor kunstig Guldnaal og en Fingerring af samme Metal; adskillige af disse Smykker vare (og andre havde været) besatte med Granater og Karneoler. Desuden fandtes et stort Spænde og en Skee af Solv, to store Skaaler, en Ring m. m. og Levninger af en Træspand. Kostbarhederne forvares i Kjøbenhavn i det Kongelige Kunstmuseum, men Robbersagerne i Museet for de nordiske Oldsager. — Etatsraad *Fedel Simonsen* skrev strax nogle grundige archæologiske Bemærkninger over Fundet i *Hempels Tidende* Nr. 56, hvorved han gjorde opmærksom paa Indskriftens først ommeldte hebraiske Betydning og de Lövehoveder, der undertiden findes paa Abraxas Gemmer m. m.

Denne Formel ansaae især de islandske Hexemestere for meget kraftig, og søgte at udtrykke eller anbringe den paa forskjellige mystiske Maader. Hertil knytter sig atter den ovenfor S. 580 ommeldte Tro om de Vers i Modersmaalet, som ligesaavel kunde læses bagfra som forfra, uden at forandre den ellers tydelige Mening, — og denne Egenskab findes, som jeg ovenfor har søgt at godtgjøre, ved Runamo-Indskriften.

5) Foruden de egentlige Bogstav-Characterer i Runamoindekskriften forekommer den mig at indeholde forskjellige Tegn, hvilke jeg med Hensyn til det ovenfor S. 569 o. f. om anden indviklet Skrift anførte, formoder at maatte have en eller anden sindbilledlig Betydning. Disse Formodninger tillader jeg mig her at meddele:

a) Skriftudtrykkene i Navnet for en af Harald Hildetands vigtigste Modstandere Uli (𐀚𐀛) eller *Óli* synes at være forsætlig affattede paa en saadan Maade, idet α), den første Character (𐀚) vel er stor, men dog ligesom sønderhugget eller halvforstyrret; herved udtrykkes maaskee det Ønske, at han selv maatte blive saaledes hugg et i Stykker, men β) de følgende Bogstaver af Navnet (𐀛) ere (anbragte i en Binderune) meget smaae; mulig for at antyde Personens Fornedrelse eller forestaaende Fald. Allerede de gamle Romere og deres Lærere, de chaldæiske o. fl. Mager nærede den Overtro, at et Menneskes Afbildning, eller i Mangel deraf hans Navn eller Navnetræk kunde, ved at hugges, stikkes eller kradses, med Anvendelse af visse Trolddoms-Ceremonier, Sange, Ridsninger o. s. v. saaledes bearbejdes af Hexemesteren, at den Afbildede eller ved Navnet forestilte Person derved tilføjedes Skade og Ulykke. I Middelalderen og end senere regnedes disse Kunster til de farligste og strafværdigste Trolddomsarter*).

*) De magiske Fremstillinger og Excretioner m. m. af Germanicus's Billede og Navn ere bekjendte. Pave Johan den 22de fordömte 1317 i en Bulle de skammelige Misbrug, som Hexemesterne i hans Tid bedreve ved en lignende Behandling af den franske Kong Carl den Ades *figura* eller *typarium*. See *Horst's Dämonomagie* I, 114—115, 327.

b) Under de Charakterer, som udtrykke Navnet *Ole* og den af ham forhen aflagte, men siden brudte Troskabseed er en Figur anbragt, der ligner en Slange. Derved erindres vi om den figurlig udtrykte Sentenz at de Eder, der ikke blive holdte, pleie at *bide Meenederen* *) — rimeligviis som giftige Slanger, der netop, efter Eddalæren især, skulde pine Meenederne i Underverdenen **).

c) Under Rings Navn, anbragt som et Monogram, sees tre tykke Punkter, der muelig skulde forestille Slyngestene (eller, efter den österlandske Talemaade, Anstödsstene, der foraarsage Fald eller Stöd) og mod Figurens höire Side synes tre Spyd at være rettede. Betydningen heraf maatte, efter det nysanföerte, naar nogen magisk-symbolisk Antydning her antages, falde Enhver i Öinene. See ellers den runologiske Udvikling af selve Charakteren ovenfor S. 507—508.

d) I Charakteren *Asakun* (Gudeslægten) og fra det hellige Ord *Asa* hæver en uden for selve Indskriften forlænget Streg sig opad, — muelig for at antyde Bönnens Retning mod Himmelen og den ved Ordet udtrykte Guddom. Just en lignende Character forekommer som den vigtigste og midterste i en af de Troldrunecompositioner, som de nyere islandske Hexemestere ansaae for de mest kraftige, og som her sees afbildede paa Tab. XII, Fig 5.

e) Af Ordet *Álf* (ar) svæver det halve som en særegen Charakter i Höiden. Betegner dette de himmelske Lysalfer? Andre Alfer meentes at boe paa Jorden eller i Dybet. Skulde disse da betegnes ved den bagerst nedenfor staaende (nu mulig udslettede) Deel af den kollektive Benævnelse?

*) <i>þik skyli allir</i>	Dig skulle alle
<i>eiðar bita</i>	Eder bide
<i>þeir er Helga</i>	som Du Helge
<i>haftir unna!</i>	soret har! —

udbryder Sigrun i sin Fortvivlelse over sin tabte Helges Död i det beröimte Eddadigt (*Edd. Sæm. II, 105*).

**) Efter det heromhandlede Sted i *Völuspá* og den yngre Edda; jfr. Eddalæren og dens Oprindelse IV, 270—272. Ogsaa Persernes Helvede siges (efter Zendskrifterne) at vrimle af Slanger (l. c. 338), samt ligeledes Indernes (S. 394).

f) At Navnet *Oli*, da det anden Gang forekommer (i Accusativ) sees aldeles nedvendt, kunde maaskee have den samme Betydning som den, der tilsigtedes af Persernes Mager og andre Skrivere, naar de gave Ahrimans Navn en nedvendt Retning, da de nemlig helst ønskede at han hovedkulds nedstyrtedes til sin Afgrund *).

Af alt det Ovenstaaende kan jeg ikke slutte andet end at Runamo-Indskriften har bestaaet af saakaldede *Galdralióð*, svarende til Grækernes *Καταδειςς*, i samme Betydning; slige Trolddomssange skulde dels udvirke Held for den de vedkom, som f. Ex. vor Harald, dels Ulykke for Modstandere eller Fjender, som for Ring og Ole; — Plato ommelder slige Besværgelser af den sidste Art under den ovenanførte Benævnelse, — og *Brøndsted* medbragte fra Athen to Blyplader, fundne imellem Ruinerne af Akropolis, med Indskrifter, der indeholdt onde Ønsker over visse deri navngivne Personer. Vor lærde Landsmand overlod Åkerblad disse Indskrifter til Undersøgelse og den Sidstnævnte bekendtgjorde dem i et fransk Tidsskrift som jeg nu ikke kan opspørge **).

*) Hyde de relig. vet, Pers. Cap. 9 p. 92, jfr *Kopp* l. c. III, 47.

***) Hr. Geheime-Legationsraad *Brøndsted* har havt den Godhed at meddele mig Følgende efter den blotte Hukommelse. Den ene Indskrift begyndte saaledes: *ΤΗΙ ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΩΔΑΙΜΟΣΙ ΚΑΤΑΔΩ* (Navnene i Acc. af de Personer som Indskriveren forbandede) — *ΚΑΙ* (atter Navnene i Acc.) *ΤΟΙΣ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΤΑΔΩ*.